Max Hastings

Ut Oradourba

Max Hastings

Út Oradourba

STUDIUM GENERALE
Zuglói Egyesület
1143 Budapest, Ilka u. 32.
940.53/36

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ · 1984

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült:
DAS REICH. RESISTANCE AND THE MARCH OF THE 2ND PANZER DIVISION THROUGH FRANCE, JUNE 1944
MICHAEL JOSEPH LTD., LONDON
© Max Hastings, 1981

Fordította SZILÁGYI TIBOR

A sorozatot SZUHAY-HAVAS ERVIN szerkeszti

Munkatársa S. AMBRUS SÁNDOR

ISBN 963 09 2311 4

© Hungarian translation by Szilágyi Tibor, 1984

(3707)

A szerző előszava

1944. június 8-án a *Das Reich*, az SS 2. páncéloshadosztálya, mintegy 15 000 ember, 209 harckocsi és rohamlöveg indult el a dél-franciaországi Montaubanból, megkezdve azt a hosszú menetet, amely több mint két hét múlva, Normandiában ért véget, Montaubantól 670 kilométerre északra. E két hét alatt a hadosztály megteremtette Franciaország és a második világháború történelmének egyik legiszonyatosabb legendáját. Könyvem arra tesz kísérletet, hogy első ízben számoljon be a teljes történetről.

Mindig lenyűgözött az a sok heves vita, amely a gerillák és a különleges erők, valamint az egész háború kimenetelére gyakorolt befolyásuk körül zajlott és zajlik. Kezdetben azt fontolgattam, hogy átfogó tanulmányt írok a franciaországi, jugoszláviai, olaszországi és oroszországi arcvonalak mögött vívott hadműveletekről, de a *Das Reich* hadosztály története sehogyan sem hagyott nyugodni. Végül arra a következtetésre jutottam, hogy eredetibb módon járulhatok hozzá az Ellenállás témájának kutatásához, ha részletes vizsgálat tárgyává teszem ezt az epizódot, mint ha pusztán egy újabb átfogó áttekintéssel kísérleteznék. M. R. D. Foot professzor, az SOE [*Special Operations Executive* – a Különleges Hadműveletek Parancsnoksága] francia tagozatának hivatalos történetében a következőket írta a *Das Reich* felvonulásáról:

„A három nap alatt megtehető úttal szemben ennek a kéthetes késedelemnek alighanem döntő jelentősége volt a normandiai hídfő megszilárdítása szempontjából... Ezek az SOE-hálózatok olyan alaposan megtépázták a németeket, hogy amikor végül megérkeztek az arcvonal közelébe, harcértékük jóval alacsonyabb volt, mint indulásukkor... A hadosztályt kobrához hasonlíthatnánk, amely belemélyesztette méregfogait a csalogatónak elébe tartott botba; végül kevesebb méreg maradt benne, mint eredetileg volt."

Ez lett tehát a kiindulópontom: az egyik legmerészebb második világháborús partizánakció, amely legendává magasztosult.

Amikor tovább követtem a történet körvonalait, és tanulmányozni kezdtem az angol és amerikai Jedburgh-csoportok bekapcsolódását az összeköttetési vonalak elleni támadásokba a *Das Reich* hadműveleti területén, megtudtam, hogyan fogták el a nácik Violette Szabó brit hírszerzőt, majd megismerkedtem egyes angol és francia ügynökök fantasztikus történeteivel, akik közreműködtek az SS ellen harcoló ellenálló csoportok kiépítésében, a téma még jobban lenyűgözött.

A következő hónapok során sok-sok férfival és nővel beszélgettem Angliában, Amerikában, Franciaországban és Nyugat-Németországban. Ekkor kiderült, hogy a korábban publikált anyagok oroszlánrésze teljesen megbízhatatlan, olyannyira, hogy egyes esetekben egyszerűen nem felel meg a tényeknek. A beszámolókat egyrészt a háborús bűnösök tárgyalásain elhangzott német tanúvallomások szándékos hazugságai zavarták össze, másrészt az a tény, hogy szinte minden francia, aki 1944 júniusában Dél-Franciaországban rálőtt egy németre, azt állította, hogy a hírhedt *Das Reich* ellen harcolt. A veszteségekre vonatkozó adatok vadul túlzottak, a német tervek és szándékok korabeli értékelése pedig teljesen téves volt.

Máris hangsúlyoznom kell, hogy az a történet, amelyet megírtam, nem teljes, nem is végérvényes, és soha nem is lehet teljesen kielégítő, hiszen a leghevenyészettebb feljegyzések kivételével szinte nem támasztják alá írásos dokumentumok. Sok részletet a hősök magukkal vittek a sírba, másokat pedig cserbenhagyott romló emlékezetük. Nem voltam képes például tisztázni, hogy mely *maquis*-csoportok hajtották végre az egyes kisebb rajtaütéseket, illetve hogy az egyes támadások alkalmával a *Das Reich* melyik egysége viszonozta a tüzüket. De azt hiszem, mégis sikerült olyan közel jutnom a valósághoz, amilyen közel ez ma egyáltalán lehetséges.

Elsődleges forrásaim a freiburgi levéltárban őrzött német hadműveleti naplók és a távközlési forgalomról készült feljegyzések voltak; ezek páratlanul értékes tájékoztatást adnak arról, hogy maguk a németek hogyan vélekedtek saját cselekményeikről. A londoni Public Record Office-ban [Állami Levéltár] megtaláltam az SAS [a *Special Air Service* – a brit Különleges Légi Szolgálat] 1944. évi dossziéit, továbbá izgalmas okmányok tucatjaira leltem egy vitáról, amely a Szövetséges Főparancsnokságon az invázió napja előtt folyt arról, vajon mit érhet el az Ellenállás, és mit nem. Csüggesztő, hogy oly sok fontos dosszié, főként a háborús bűntettek vizsgálati anyaga, ma is zárt anyag,

holott erre ma már semmiféle biztonsági ok nem szolgálhat ürügyül. A *Comité de l'histoire de la deuxième guerre mondiale* (A második világháború történetének bizottsága) párizsi könyvtára azért volt különlegesen hasznos, mert ott találtam meg a közvetlenül a felszabadulás után kiadott, régen feledésbe merült könyveket, de sok segítséget kaptam a bizottság dél- és középfranciaországi helyi levelezőitől is.

A történetben szereplő SS-tisztek és a legénység tetteinek erkölcsi megítélését nyugodtan az olvasóra bízhatom. Mint szerző, köszönettel tartozom azoknak, akik fogadtak, és hosszasan leveleztek velem, különösen Otto Weidingernek és Heinrich Wulfnak. Albert Stuckler, a *Das Reich* volt magas rangú vezérkari tisztje vaskos dossziét állított össze a náci veteránoknak a hadosztály 1944. évi hadmozdulatairól, belső használatra, amely Weidinger ezredesnek a *Der Führer* ezred „Bajtársak mindvégig" című ezredtörténetével együtt rendkívül értékes forrás volt számomra. Megpróbáltam a hadosztály tisztjeinek 1944. júniusi emberi érzelmeit is ábrázolni, elvonatkoztatva azoknak a rémtetteknek az ismeretétől, amelyek örökre a nevükhöz kapcsolódnak. Ha az ő hangulatukat kevésbé voltam képes érzékeltetni, mint az angolokét és a franciákét, annak alighanem az az oka, hogy valahányszor interjúim során bizonyos kérdések felmerültek, a beszélgetés szerfölött kényszeredetté és hűvössé vált.

New Yorkban az OSS [*Office of Strategic Services* – a háború alatti amerikai titkosszolgálat; a CIA elődje] veteránjai segítettek felkutatni számomra az életben maradt főszereplőket. Rendkívül hálás vagyok John Tonkin századosnak és a balvégzetű Bulbasket SAS-különítmény életben maradt tagjainak, amiért olyan sok idejüket áldozták rám, és oly sokat segítettek.

Akárcsak korábbi, „Bombázóparancsnokság" című könyvem esetében, Andrea Whittaker ennél a könyvnél is pompás német fordítónak és tolmácsnak bizonyult. Juliette Ellison felbecsülhetetlen értékű segítséget nyújtott a volt ellenállókkal folytatott beszélgetések során; közülük ki kell emelnem René Jugie urat, aki 1980 egész hosszú, esős nyarát rám szentelte Corrèze, Dordogne és Haute Vienne dombjai közt.

Mindenekfelett köszönetet kell mondanom M. R. D. Foot professzornak, az Ellenállás angol és amerikai történészei doyenjének, aki 1944-ben az SAS-dandár hírszerző tisztje volt, és egyike ezredéből azoknak a keveseknek, akik túlélték a német fogságot. Nemcsak órákat szánt rám, segített és irányított, ami-

kor a könyv forrásanyagát kutattam, hanem később a kéziratot is elolvasta, és számtalan értékes megjegyzéssel és kiigazítással segített. Mindez persze korántsem teszi felelőssé sem esetleges tévedéseimért, sem véleményemért.

Az olvasóról feltételeztem, hogy némiképp ismeri Vichy, a náci birodalom és az SS történetét, ezért nem ismételgettem olyan jól ismert részletkérdéseket, mint a különleges hadműveletek, az SOE ügynökeinek kiképzése stb. Ezekről sok pompás emlékirat számol be volt ügynökök tollából. Könyvemben csak a titkos háború néhány eddig ismeretlen részletét akartam elmondani.

Könyvem nem az Ellenállás vagy a különleges hadműveletek története. Mindössze csak történetük egyik nagy drámáját villantja fel a háború egyik kritikus pillanatában, fölidézve az események összefüggéseit. Miféle emberek, miféle férfiak és nők vitték véghez ezeket a dolgokat – mindkét oldalon? Hogyan és miért?

Az alábbi történetben sok ostobaság, kegyetlenség és tragédia rejlik, de van benne páratlan hősiesség és vannak nagyszerű erények is. Mostanában egyesek tiltakoznak, amiért szerintük még mindig túl sok második világháborús témájú könyv jelenik meg. Hitem szerint, akik közülünk ilyen könyveket írnak, azoknak mindaddig nincs okuk szégyenkezni, amíg olyan rendkívüli történetek maradtak elmondatlanul, mint ez.

Max Hastings

Prológus

LONDON ÉS FRANCIAORSZÁG, 1944. JÚNIUS 5–6.

1944. június 5-én, este negyed nyolckor, amikor a szövetséges inváziós flotta első hajói már látótávolságra megközelítették Normandia partjait, a BBC francia adása sugározni kezdte szokásos *messages personnel*jeit, személyre szóló üzeneteit. A tragédia, a pesszimizmus, a vereség és a megszállás három éve alatt, a hosszú harc során, amely francia földön a fegyveres ellenállási mozgalom megteremtéséért folyt, ezek a *messages personnel*ek az Ellenállás legfontosabb, legnagyobb érzelmi hatóerejű fegyverei közé tartoztak. A francia városokban és a francia vidéken, városi lakásokban és isten háta mögötti tanyákon kis csoportok gyűltek össze, hogy a légköri zavarok, a recsegés-ropogás meg a német zavarás közepette, életük kockáztatásával meghallgassák London hangját: *„Charles est très malade... Marcel aime Marceline... Il n'y a pas de bananes... Le guerre de Troie n'aura pas lieu... Yvette a dix doigts..."* [Charles nagyon beteg... Marcel szereti Marceline-t... Nincs neki banánja... Trójában nem lesz háború... Yvette-nek tíz ujja van..."] Ezek között a furcsa üzenetek között voltak olyanok, amelyek nem jelentettek semmit. De volt köztük sok olyan is, amely Bretagne-tól a Pireneusokig, a Vercors-tól az Ardennekig minden éjjel kiadta az ellenállóknak a személyre szóló, előre megállapodott jelszót: hogy egy Párizs melletti mezőn várjanak egy Lysander típusú repülőgépet, Corrèze-ben egy domboldalra fegyvereket dobnak le ejtőernyőn, Gers-be pedig új rádiótávírász érkezik.

1944. május 1-én fölöttébb szokatlan személyes üzenetek szálltak az űrben. Minden francia vidékre kiterjedtek, ami arra utalt, hogy a második front megnyitása heteken belül várható. Június 1-én London egy második sorozatot sugárzott, amely már napokon belül várható eseményeket jelzett. Június 5-én délután az SOE főnöke, Gubbins tábornok, valamint az amerikai OSS londoni főnöke, David Bruce ezredes felkereste Koenig tábornokot, a szabad franciáknak azt a főtisztjét, akit az invázió utáni franciaországi ellenállás irányítójává neveztek ki. A látogatás célja formális volt: hozzájárulását kérték, hogy aznap éjjel rádión leadhassák a személyes üzeneteket.

Ha a volt szövetséges hírszerzők és ellenállók további életük során sok mindent el is felejtenek a második világháborúról, egyikük sem fogja elfelejteni azt a személyes üzenetet, amelyet 1944. június 5-én kapott. A George Starrnak sugárzott üzenet így szólt: *„Il a un voix fausset"* [„Fejhangja van"]. Starr rádiósa, egy Annette Cormeau nevű francia lány jött le a hálószobájából, ahol a rádióját tartotta, és jelentette a hírt a Gascogne szívében, Castelnau-sur-l'Avignonban, egy tanya konyhájában üldögélő kis csoportnak. Starr – akinek az SOE-nél „Hilaire" volt a fedőneve – a Laribeau család körében üldögélt. Szűkszavú, vaskemény staffordshire-i bányamérnök volt, aki az elmúlt húsz hónap során az SOE egyik legnagyobb hálózatát építette ki Franciaországban. Érzelmeit Starr nemigen árulta el, most is csak elvigyorodott, és mindössze annyit mondott: „No hát, ez az", aztán tüstént elindult, hogy bejárja a magányos kis falucskát, és szóljon a férfiaknak, hogy üljenek kocsiba vagy lóhátra, és adják tovább a hírt. Néhány órán belül a vasútvonal felől felmorajló robbanások már jelezték, hogy megindult a támadás a német összeköttetési vonalak ellen. Éjszaka sorra érkeztek az emberek, ki gyalog, ki biciklin, ki faszéngenerátoros, gázüzemű autón, s a házak közt vidám csevegés és nevetgélés visszhangzott, miközben előszedték és elkezdték kiosztani a templomban elrejtett fegyvereket. A Bren géppuskákról és Sten géppisztolyokról letörölték a védőzsírt, a tárakba betöltötték a lőszert.

Jacques Poirier üzenete így szólt: *„La girafe a un long cou"* [„A zsiráfnak hosszú a nyaka"]. Azoknak a *maquisard*-oknak a körében kapta meg a hírt, akiknél a magányos és méltóságteljes Château Le Poujade-ban rejtőzött, magasan a Dordogne folyó völgye fölött. A németek már jó néhány hónapja kivonultak Dordogne megye nagy részéből, és csak alkalmi rajtaütésekre korlátozták tevékenységüket. „Nestor" fedőnéven Poirier volt az SOE kelet-dordogne-i és corrèze-i ügynöke, és több ezer *maquisard* számára szervezte meg a fegyverek ejtőernyős ledobását. Poirier tüstént a kocsijába ült. Június 5-e éjjelén és a rákövetkező napokon egyik *maquis*-tábortól a másikig száguldozott az erdők és a hegyek között, újra harcosai lelkére kötve azt, amit már hetek óta kért tőlük: „Csináljatok akkora felfordulást, amekkorát csak tudtok!"

Az ellenállók túlnyomó része, akikkel beszélt, soha életében nem hallott még a tőlük 120 kilométernyire délnyugatra, Montauban körül, Tarn-et-Garonne megyében állomásozó *Das*

*Reich*ről, a 2. SS-páncéloshadosztályról. Igen-igen ritkán fordult csak elő, hogy az SOE hírszerzői információkhoz jutottak a londoni központtól, a *maquisard*-okról nem is beszélve. Alig volt összeköttetésük más csoportokkal, legfeljebb nagy késéssel, futárok vagy személyes látogatás révén. Június 6-án reggel az ellenállók ezrei, akik fegyveresen gyülekeztek Lot-ban, Dordogne-ban, Corrèze-ben és az egész Délnyugaton, nem sokat tudtak azon kívül, hogy elérkezett a *D*-nap. Felkészültek a harcra, de fogalmuk sem volt róla, hogy végül is ki ellen kell fordítaniuk a fegyvereiket.

Marius Guedin, a 60. francia gyalogezred volt kapitánya egyike volt az Ellenállás azon néhány vezetőjének, akik már hónapok óta ismerték embereik feladatát. Guedin kapitány Brive-la-Gaillarde szülötte volt. Ez a szép nevű kisváros a corrèze-i hegyek lábánál fekszik, a százados ide tért vissza 1942-ben a hadifogságból. Guedin egyike volt az elsőknek, akik kemény munkával megteremtették a helyi ellenállási mozgalmat, és bár a szemüveges férfi olyan volt, mint valami félénk tanárember, szándékait vasakarattal vitte végbe. Szoros kapcsolatot teremtett a területre érkező, egymást követő angol ügynökökkel, akik között Jacques Poirier volt az utolsó, elutasította viszont de Gaulle ügynökeinek közeledését, akik fölfölkeresték, és megpróbáltak bizonyos mértékű ellenőrzést gyakorolni a helyi *Armée Secrète,* a Titkos Hadsereg fölött. 1944 júniusára René Vaujuor ezredes szerint, aki Guedin főnöke és a Titkos Hadsereg megyei erőinek vezetője volt, körülbelül 5000 *maquisard* és más ellenálló tartozott a parancsnoksága alá, akiknek gyakorlatilag Guedin volt a közvetlen parancsnoka. Guedin meg volt győződve róla, hogy amikor bekövetkezik az invázió, a *Das Reich* az ő szektorán át fog északra vonulni, hogy támogassa a normandiai német ellencsapást. Ezért már 1944 márciusában kiadta a parancsot embereinek, hogy az invázió napján századonként vonuljanak fel a Dordogne folyó hídjait őrizni Corrèze megye déli, illetve Lot északi részén. Június 6-án kora hajnalban ezek a férfiak, akik már hónapok óta titokban az Ellenállás tagjai voltak, az egész vidéken megindultak, elbúcsúztak családjuktól, és gyalog vagy biciklin igyekeztek gyülekezési helyeikre. Guedin *maquisard*-jai – akik addig is törvényen kívül éltek –, amikor futáraik meghozták az invázió hírét, tábort bontottak, és útnak indultak, hogy csatlakozzanak a többiekhez.

Sok más ellenálló viszont, aki később szembekerült a *Das Reich* hadosztállyal, egyelőre a hírét sem hallotta. Bedfordshireben, Hasell's Hall pompás György-korabeli kastélyában, egy csinos, fekete hajú lány meg egy tábori egyenruhás vidám fiatalember június 5-én egész délután csak csevegtek, nevetgéltek és keresztrejtvényt fejtettek. Egymás nevét sem tudták. John Tonkin az SAS huszonkét éves tisztje volt, harcolt már Észak-Afrikában, Olaszországban pedig hihetetlen kalandok során szökött meg a németek fogságából, hogy visszatérjen ezredéhez. Most arra várt, hogy ejtőernyőn ledobják valahol Franciaországban, ahol elő kellett készítenie egy leszállási övezetet utána induló negyven emberének, akikkel messze a frontvonalak mögül, egy Poitiers-től délre fekvő harcálláspontról kellett támadnia a németek összeköttetési vonalait. Hasell's Hall, mint később anyjának írta egyik levelében, „...az utolsó pihenője volt az ellenséges országokba induló hírszerzőknek. Pompás ellátásban volt részünk. Bevetésre készen állt Richard meg én, a Bulbasket-hadműveletre kijelölt Jedburgh-csoport, a Houndsworth- és a Titanic-akció két-két tisztje, valamint négy titkosügynök, közülük kettő meglepően szép lány. Újra meg újra ellenőriztünk mindent, vagy ötvenszer átcsomagoltuk hatalmas hátizsákjainkat. Végül, amikor már nem volt tennivalónk, a lányokkal keresztrejtvényt fejtettünk..."

A háború egyik furcsa fordulata úgy hozta, hogy Tonkin emberei egy hét múlva a *Das Reich* üzemanyag-ellátására szolgáló vasúti tartálykocsik elleni légitámadásokat irányították, amikor a huszonnégy éves lányt, aki egyszer már járt francia földön, a *Das Reich* tagjai elfogták és elhurcolták, hogy kivégezzék. Violette Szabónak hívták.

Vera Atkins, az SOE Baker Street-i irodájának egyik leghíresebb tagja, szintén Hasell's Hallban töltötte ezt a hosszú napot, miután az inváziót, így az SOE-csoport ejtőernyős ledobását is, huszonnégy órával elhalasztották. Éjjel ő is kihajtott a lányokkal a tempsfordi titkos repülőtérre. Mint később elmondta, Violette Szabó „hihetetlenül szép volt, fehér margarétás fülbevalót és margarétás brosst viselt. Párizsban vette őket legutóbbi küldetése alkalmából..." Várakozás közben az SAS egyik tisztje odament Verához, és megkérte, hogy vegye át tőle a mandzsettagombjait, és küldje el az édesanyjának. Azután az angol tiszteket és hírszerzőket különféle rendeltetési helyükre szállító Halifaxek eltűntek a kifutópálya végén a sötétségben, Vera pedig beült a kocsijába, és visszatért a Baker Streetre.

Semmiféle ünnepséget nem rendeztek az invázió örömére. Mindnyájan túlságosan fáradtak voltak.

A *Der Führer* páncélgránátos ezred a 2. SS-páncéloshadosztály két páncélozott gyalogsági dandárjának egyike volt. Június 6-án reggel a *Der Führer* parancsnokságára rövid távirat érkezett Moissacból, a hadosztály-parancsnokságról: „A kora hajnali óráktól a Csatorna mentén partraszálló hadműveletekre kerül sor. Előkészületeket kell tenni az indulásra."

A 2. SS-páncéloshadosztály

MONTAUBAN, TARN-ET-GARONNE MEGYE, 1944. MÁJUS

1944. április 6-án, kora délután, kelet-poroszországi főhadiszállásának konferenciatermében Adolf Hitler megtárgyalta vezérkarával, milyen további egységeket vonhatnának el a keleti fronttól, hogy megerősítsék a franciaországi védelmet az inváziós csapatokkal szemben. A beszélgetésükről készült gyorsírói jegyzőkönyv igencsak zavaros, de amikor a *Das Reich,* a 2. SS-páncéloshadosztály jövőjére terelődött a szó, az elhangzottak értelme végül is világos.

Warlimont: A 12. SS-hadosztály mozgása ebben a térségben szintén folyamatban van, bár pillanatnyilag nem válthatók fel. Másrészt viszont Student ejtőernyős utánpótlási és kiképző hadosztálya, körülbelül 12 000 főnyi létszámmal, Dél-Hollandiába megy, és ott töltjük fel... A *Reich*nek van... Mármost... kérem, hogy ezt harckocsikkal is végre lehessen hajtani... mert itt... áthelyezhetők ide... akárcsak a... illetve a déli parton levő arcvonalszakasz...

Fegelein: Amikor létrejön a kapcsolat az 1. páncéloshadsereggel, a *Reich* harccsoportot feltehetőleg visszavonhatjuk?

A Führer: Természetesen ki kellene vonni – áthelyezni ide.

Fegelein: Gyorsan hadrendbe lehetne állítani.

A Führer: Milyen erős ez a harccsoport?

Keitel: Ezerötszáz vagy ezerhatszáz fős.

Fegelein: Nem, valamivel nagyobb: 2500 fő. Nem túlságosan leharcoltak. A mag megmaradt.

A Führer: Ott ez egyenlő a semmivel. De ha áthelyezzük ide, azonnal van 15 000 emberünk. Akkor aztán rögtön...

Fegelein: A *Das Reich* hadosztály létszáma összesen 15 385 fő.

Bühle: A harccsoport és ők?

Fegelein: Nem, ők egyedül.

A Führer: Akkor ez kész! Akkor ez megint egy hadosztály – sőt egy veterán hadosztály!

Így történt aztán, hogy a Lammerding harccsoport mintegy 2500 életben maradt katonája, az egyik legjobb páncéloshad-

osztály maradéka, amelyet a náci Németország valaha hadrendbe állított, parancsot kapott, hogy az oroszországi tavasz sarát és megáradt folyamait maga mögött hagyva vagonírozzon be, majd egész Európán végigvasutazva vágjon neki annak az útnak, amely végül Tulle-be, Oradour-sur-Glane-ba, végül Normandiába vezetett. Néhány megmaradt harckocsijukat, járművüket és lövegüket éppúgy hátrahagyták, mint a Pripjatymocsarak és a cserkasszi katlan között fagyos sírjaikban fekvő halottaik számolatlan ezreit. Nagy megkönnyebbülést éreztek, amiért kivonták őket Oroszországból, és megkezdhették hosszú útjukat Hitler birodalmának keleti végétől a nyugati vége felé. Szerelvényük rövidesen már ott zakatolt Kelet-Poroszországban.

1944-ben a keleti fronton ekkor tetőzött a német hadi szerencse. A tavaszi olvadás átmenetileg megszakította a hadműveleteket, és az oroszok úgy határoztak, hogy következő offenzívájukat elhalasztják a szövetségesek franciaországi partraszállásáig. Hitler előtt ritka alkalom ígérkezett, hogy megrövidítse arcvonalát és mélységi védelemre rendezkedjék be, miközben átcsoportosítja erőit a nyugati fenyegetés ellen. Ehelyett azonban, szokása szerint, mereven ragaszkodott az egész keleti arcvonal védelméhez. Egyre zsugorodó hadseregei egy 2650 kilométer hosszú frontvonalon küszködtek. A centrumban átlagosan mindössze 2000 fős hadosztályok tartottak egy-egy 26 kilométer hosszú szakaszt. 1943 júliusa és 1944 májusa között a németek 44 hadosztályt vesztettek a Szovjetunióban – csak 1943 júliusa és októbere között majdnem egymillió embert, 1944 márciusa és májusa között pedig további 341 950-et. Az oroszországi német veszteségek még a szövetségesek normandiai inváziója utáni hónapokban is átlag négyszeresen haladták meg a nyugaton elszenvedett veszteségeket.

Hitler 1943 novemberében kelt 51. számú *Führerdirektiv*-je, vezéri irányelve a szövetséges invázió elleni nyugati védelem erősítését tette elsődlegessé, de a valóságban továbbra is a keleti front emésztette fel az emberek és erőforrások túlnyomó részét. A Franciaországba küldött hadosztályokat vagy már korábban tönkreverték Oroszországban, vagy kiképzetlenek, illetve orvosi szempontból csökkent értékűek voltak. Különleges zászlóaljakat alakítottak például süketekből és gyomorbetegekből. Az alakulatok sorait Hitler birodalmának magyarországi és romániai *Volksdeutsch*aival, „népi németjeivel" töltötték fel, de még a hadifoglyok közül is besorozták az árulókat. Von Rundstedt

70, teljes harcértékű hadosztályt követelt a nyugati front védelmére, de 1944. június 6-ig csak 59, siralmasan legyengült hadosztályt kapott, 850 000 emberrel és 1532 harckocsival. Ezzel szemben 156 német hadosztály állt Oroszországban, 27 pedig Itáliában. „Gyakran kapok olyan tájékoztatást – írta Rundstedt maró gúnnyal –, hogy hamarosan új hadosztály érkezik Franciaországba, egyenesen Oroszországból, Norvégiából vagy Közép-Németországból. Amikor végül a hadosztály megjelenik nyugaton, mindent összevéve a hadosztály-parancsnokság törzsét, egy orvostisztet meg öt péket kapok."

A *Das Reich* páncéloshadosztály nem volt ennyire árnyéka önmagának, amikor a keleti frontról megérkezett Bordeaux-ba, bár össze sem lehetett volna hasonlítani azzal az erőtől duzzadó, csupa önkéntesből álló alakulattal, amely 1941 júniusában a Wehrmacht többi hadosztályával együtt betört Oroszországba. A keleti front főparancsnoksága most könyörtelenül elszedte tőle még meglevő „harapós" alakulatait, hogy a Dnyeper mentén megerősítse ingadozó arcvonalát. Csak a néhány ezer főnyi tartalékot küldték át Franciaországba, hogy ott várják ki újrafelszerelésüket mindenféle fegyverrel és járművel. Sorainak feltöltésére 9000 újoncot zúdítottak a hadosztály kaszárnyáiba és táboraiba, csupa kiképzetlen, szinte kivétel nélkül alig tizenhét-tizennyolc éves fiút, köztük sok magyarországi, romániai és nagy tömegű elzászi „népi németet", összesen tizenkét féle nemzetiséget. Amikor bevetették őket a történelem egyik legnagyobb csatájába, ezek a zöldfülű újoncok alig három hónapja sütötték el először Mauser K98-as puskájukat, alig három hónapja kezdték tanulni az MG42 géppuska alkatrészeinek nevét, alig három hónapja ismerkedtek a Pak–75 páncéltörő ágyúval.

Áprilisban délkelet felé húzódtak, hogy egyesüljenek a hadosztály harcoló egységeinek maradványaival, amelyeket végre szintén átszállítottak keletről. Ők alkották von Blaskowitz tábornok három páncélos-, egy gépesített és tizenhárom gyalogos-hadosztályának egyikét, amely *G*-hadseregcsoport néven felelt Dél-Franciaország védelméért. A térképnek az a pontja, amelyre Hitler április 6-án rábökött a mutatóujjával, Montauban városa volt, Toulouse-tól északra. A Wehrmacht főparancsnoksága szerint ugyanis a *Das Reich* itt nemcsak nyugodtan készülhetett fel a harcra, hanem arra az esetre is készenlétben állhatott, hogy bevessék akár az észak-, akár a dél-franciaországi partokon, bárhol szálljanak partra a szövetségesek. Arra az esetre, ha a „zavaró terroristahelyzet", amely von Rundstedtet

máris ingerelte, tovább erősödne Közép-Franciaországban, a *Das Reich* biztosíthatta az összeköttetést a *G*- és a *B*-hadseregcsoport között.

A háború utolsó két évében az SS-hadosztályok harctéri bevetése számtalan órát rabolt el Hitler „führerkonferenciáin". Hitler rendíthetetlenül hitt a *Waffen-SS* „felsőbbrendű" képességeiben, és roppant büszke volt rá. Az SS egységei Hitler szerint a keleti fronton újra meg újra rácáfoltak a tábornokok jóslataira, végbevitték a lehetetlent: áttörték az áttörhetetlent, és megvédték a védhetetlent. A *Das Reich* szívósan harcolt 1943 nagy nyári csatáiban, főként augusztusban, a Dnyeperhez történt visszavonulás során. Novemberben az SS *Leibstandarte* hadosztálya Kijev felszabadítása után a német ellentámadás éke volt. 1944 áprilisában Hausser vezénylete alatt az SS-páncéloshadtest váratlan oldaltámadással kimentette az 1. páncéloshadsereget a cserkasszi katlanból és a biztos pusztulásból.

A Waffen-SS lett a hitleri birodalom tűzoltó brigádja, amelyet mindig válságos pontokon vetettek be. A háború utolsó két évében a *Leibstandarte* hadosztály hétszer ingázott a keleti és a nyugati front között. 1943 októbere óta a Waffen-SS hét elit páncélgránátos egységét, köztük a *Das Reich*et átszervezték páncéloshadosztállyá. Több mint 20 000 fős létszámával és 200 páncélosával mindegyik alakulat majdnem kétszer olyan erős volt, mint egy-egy Wehrmacht páncéloshadosztály. Ezek az egységek, további öt-hat, valamivel gyengébb harcértékű SS-hadosztállyal együtt, egészen a háború végéig mindig Hitler hadműveleti terveinek előterében álltak. Jellemző Hitler stratégiai prioritásaira, hogy egészen 1944 májusáig mindössze egyetlen SS-hadosztályt vetett be a nyugati szövetségesek ellen, Olaszországban. Hitler e hatalmas személyes hadserege, amely maximálisan 38 hadosztályból és 600 000 emberből állt, ezzel az egy kivétellel teljes egészében vagy Oroszországban harcolt, vagy átszervezés és újrafeltöltés alatt állt.

Az invázió napján francia földön állomásozó tíz német páncéloshadosztály közül három volt SS-hadosztály. Az egyetlen, amely a normandiai partokat védelmező gyenge harcértékű, kevéssé mozgékony gyalogoshadosztályoknak azonnali támogatást tudott volna nyújtani, a 21. páncéloshadosztály volt. Rommel ekkorra már ismételten tiltakozott is Hitlernél az ellen a koncepció ellen, hogy a páncélosok zömét a parttól legalább 80, egyes esetekben pedig 250 kilométerre állomásoztassák. Minden magas rangú német parancsnok világosan látta, hogy

ha a szövetségesek partra szállnak, az angol–amerikai légi fölény miatt a német erősítések csak hallatlan nehézségek árán tudnak eljutni a tengerpartra. Montaubanban a *Das Reich* hadosztály, akárcsak a Rhône-tól keletre állomásozó 9. páncéloshadosztály, 720 kilométerre állt Normandiától.

De bármilyen nehézségek fenyegettek is az arcvonal mögötti területeken, annyira azért számítani lehetett, hogy egy páncéloshadosztályt Dél-Franciaországból legalább a Loire vonaláig északra lehet szállítani, mielőtt komolyabb angolszász légi csapás érné. Még az összeköttetési vonalak rombolási programját kidolgozó angolok is azzal számoltak, hogy a *Das Reich* június 5-e után néhány napon belül Normandiába vonulhat fel, a hídfő elleni német ellencsapás támogatásához. „A 2. SS-páncéloshadosztály a *D*+3 napon fel fog vonulni az arcvonal mögötti területen", szögezte le egy angol hírszerzői jelentés, amely az Overlord-hadművelet, vagyis az invázió előtt három héttel becsülte fel a német páncélos erők mozgékonyságát. A szövetségesek arra számítottak – sőt erősen tartottak is tőle –, hogy a 2. SS-hadosztály 209 páncélosát és rohamlövegét, a nyugaton állomásozó teljes német páncélos erő egytizedét június 9-én vagy 10-én már bevetik a normandiai csatában. A *Das Reich* tisztjeinek túlnyomó része is ugyanígy vélekedett.

Pedig a háború ötödik évében Hitler csak áltatta magát, amikor a *Das Reich*ről mint „veterán hadosztályról" beszélt. A Montauban körzetében kiképzés alatt álló egységeket túlnyomórészt olyan sorkatonákkal töltötték fel, akiket a valóban veterán SS-ek ugyancsak lenéztek volna. Az egyik régi altiszt gúnyosan nevetett, amikor Sadi Schneid, egy fiatal elzászi újonc, aki februárban Bordeaux-ban került az alakulathoz, fogfájásról panaszkodott, majd miután elment a fogorvoshoz, az első sorakozón az egyik szemfoga nélkül jelent meg. A régi Waffen-SS, a háború előtti nemzetiszocialista „szuperférfiak" légiója, minden önkéntest kiszuperált, akinek a legcsekélyebb testi fogyatékossága, akár csak egy tömött foga volt is.

Schneid tizenhét éves fiú volt, anyja lelkes náci, aki internálótáborba juttatta saját apját, miután feljelentette, hogy az öreg régebben az autonóm Elzász híve volt. Bátyja már korábban belépett az SS-be, igaz, ő csak azért, mert feketézés miatt tízévi kényszermunka várt rá. Jellemző példája az elzásziak zűrzavaros lojalitásának, hogy Sadi Schneid egyik öccse viszont később az Ellenálláshoz csatlakozott, egyik húga pedig felbontotta el-

jegyzését egy német páncélostiszttel a vőlegény náci érzelmei miatt. A *Das Reich* egyik tisztje később ezt írta: „Szörnyű hiba volt, hogy elzásziakat küldtünk harcolni a nyugati frontra, amikor olyan erős szálak fűzték őket Franciaországhoz... Ennek nemcsak katonai jelentősége volt. Gyorsan növekedett a súlyos bűntettek száma is." Attól a pillanattól fogva, hogy a fiatal elzásziak Bordeaux-ba érkeztek, a helybeliek állandóan dezertálásra buzdították őket. Schneid második napja volt a táborban, amikor egy francia lány, a fogorvos asszisztensnője azt ajánlotta neki: csatlakozzon a *maquis*-hoz. Schneid ugyan nem állt kötélnek, de az SS-tisztek nagy megrökönyödésére sok más elzászi megszökött.

A német sorkatonákból is hiányzott a négy évvel korábbi tüzes lelkesedés. Otto Weidinger páncélgránátos őrnagy – sajátos náci nézőpontból – ezt így fogalmazta meg:

„A német városok elleni egyre fokozódó bombatámadások és a polgári lakosság súlyos veszteségei igen rossz hatással voltak a csapatok moráljára. A katonák nap mint nap kapták a híreket, hogy otthonuk nincs többé, feleségük és gyermekeik pedig a romok alatt pusztultak el. Aki eltávozást kapott, nyomott hangulatban tért vissza. A feszültséget csak fokozták a *maquis* orvtámadásai, mert ezek az emberek nem a hágai egyezmény szerint hadakoztak, így bárki bármikor csapdába eshetett. Minden egyes katona, akit ezen az alantas és katonához méltatlan módszerek révén elveszítettünk, csak növelte az egység elkeseredettségét. Az Oroszországban a bolsevizmussal vívott harc évei is megviselték a legénység idegeit."

Ám a gyöngébb újoncok és az üzemanyag, a szállítóeszközök és felszerelések súlyos hiánya ellenére, ami 1944 tavaszán erősen hátráltatta a kiképzést, a *Das Reich* még mindig félelmetes harci egység volt. Bármilyen förtelmes tetteket követett is el az SS és a hitleri Németország, a Waffen-SS harcértékét tévedés lenne alábecsülnünk. Pedig 1944–1945-ben a német hadosztályok feltöltésére alkalmazott módszerek még rosszabbak is voltak, mint azok, amelyekkel bukása előtt a római birodalom töltötte fel a légióit. A náci veteránok szerint 1944-ben Montaubanban a *Das Reich* alacsonyabb rangú tisztjeinek és altisztjeinek tíz-húsz százaléka alkalmatlan volt feladatainak ellátására.

Hogy megérthessük az SS tisztjeinek mentalitását, és min-

dent, amit a *Das Reich* hadosztály 1944 júniusában művelt, azt is meg kell értenünk, mit adott nekik Hitler birodalma. Szinte kivétel nélkül az alsó középosztályból vagy a munkásosztályból származtak, tehát társadalmilag olyan emberek közül, akiknek tiszti rangra emelése a császári német hadseregben szóba sem jöhetett volna. Fritz Langangke hadnagy bányász fia volt. Günther-Eberhardt Wisliceny őrnagy, a *Deutschland* páncélgránátos ezred parancsnoka pontosan úgy festett, mint a magas, merev porosz junker prototípusa, pedig valójában három évig dolgozott bányászként Felső-Sziléziában, mielőtt beállt volna a hadseregbe. Családja 1918-ban mindenét elveszítette, amikor nagyapjának Posen [Poznań] környéki birtokai Lengyelországhoz kerültek. Weidinger őrnagy apja postahivatalnok volt, őt magát mind a rendőrség, mind a katonaság elutasította már, amikor az SS befogadta. Ez a kemény, de befolyásolható fiatalember szenvedélyesen vetette bele magát az új életbe, mindenekfelett az SS-ben szigorúan megkövetelt testi edzettségért lelkesedett. Amikor tiszti beosztást kapott, ő is, tiszttársai is fölöttébb élvezték a tiszti étkezde úrias szertartásait, amelyekben az ő osztályából származó férfiaknak a Wehrmachtnál sohasem lehetett volna részük. Feleségével, Anneliesével, egy gyógyszerész lányával 1938 novemberében ismerkedett meg, az ezred falkavadászata utáni bálon. A háború végére, harmincéves korára dandárparancsnok lett – 1944-ben a *Das Reich* hadosztálynak már nemigen akadt 32 évesnél idősebb tisztje. Heinrich Wulf őrnagy, a felderítő zászlóalj parancsnoka egy északnémet munkás harmincéves fia volt. Apja sorkatonaként esett el 1917-ben Flandriában, anyja egy lüneburgi lovassági tiszti étkezdében lett pincérnő. Ő maga tizenhat éves korában otthagyta az iskolát. A hadseregbe nem vették fel, ezért tisztviselő lett. 1934-ben lépett be az SS-be – közlegényként, mint minden újonc –, és négy év múlva tiszti rangot kapott.

A háború előtti évek mindnyájukban szép emléket idéztek fel, főként mint – elmondták – a bajtársiasság, a fegyelem, a kiképzőtáborokban szerzett pompás fizikai állóképesség miatt; tetszett nekik a tiszti iskola, a parádézás a tiszti étkezdében, teljes díszegyenruhában, a sok-sok lány, aki mind imádta őket. Aztán jött Lengyelország diadalmas lerohanása; szinte részeg örömmel tapasztalhatták, hogy a legbátrabb ellenséget is szét tudják zúzni. Wulf nászúton volt, amikor meghallotta, hogy a német hadsereg lerohanja Franciaországot; ész nélkül sietett az egységéhez, díszegyenruhában, dísztőrrel az oldalán, mert félt,

hogy kimarad a csatából. A francia hadjárat után Wulf kiképző lett az SS bajorországi tiszti iskolájában, Bad Tölzben, és ott is maradt 1943 júliusáig, mert felesége egyik lányt szülte neki a másik után. Mint családja egyetlen férfi tagja, az SS szabályai szerint addig nem térhetett vissza a frontra, amíg fia nem született. 1943 októberében, amikor ezt a kötelességét is teljesítette, az orosz fronton átvette a *Das Reich* felderítő zászlóaljának parancsnokságát.

Az angol és az amerikai emberekben ma is él az az általános tévhit, hogy a második világháborút sokkal kevésbé iszonyatos körülmények között vívták, mint az elsőt, és saját szempontjukból nézve ez tökéletesen igaz is. De az a hatalmas, őserejű küzdelem, amely a német és az orosz hadseregek között négy éven át zajlott, méreteiben és borzalmasságában egyaránt messze felülmúlta még a legszörnyűbb 1914–1918-as franciaországi csatákat is. Ha meg akarjuk érteni a *Das Reich* hadosztály tisztjeinek 1944. júniusi viselkedését, nem szabad megfeledkeznünk róla, hogy három tanulóévet töltöttek Oroszországban. Mindenki, aki túlélte ezt a hadjáratot, és nyugaton harcolt tovább, a csodák csodájának tartotta, hogy egyáltalán életben maradt.

A keleti fronton vívott háború körülményeit egy angolszász ember aligha képes megérteni. Télen a hideg tönkretette a német fegyvereket, a járművek csapágyait, a lovakat, az embereket. A katonák úgy gázoltak a hóban, hogy a csizmájukat szalmába bugyolálták, testüket a köpenyük alatt befedték szalmával meg újságpapírral, s arcukat szinte látni sem lehetett, annyira eltakarták a kemény fagy elől. A hideg, a tetű, a tífusz, a fagyások, a láz, az éhség meg a partizánok támadásai alaposan kikezdték egészségüket és moráljukat. Fritz Langangke egyszer dideregve ácsorgott egy vasúti mellékvágány mellett, amelyre éppen behúzott egy páncélosegység szerelvénye. Egy század fiatal harckocsizó ugrált le róla; akkor érkeztek Franciaországból. „Kinevették a rongyainkat. Rájuk kiabáltunk, hogy takarják be az orrukat meg a fülüket. Csak nevettek és locsogtak. Aztán a szemünk láttára kezdett elfehéredni az orruk meg a fülük hegye..."

Hetekig nem borotválkoztak, hogy óvják a bőrüket, a hazai posta eszükbe sem jutott, hiszen soha nem érkezett meg, és hozzászoktak már, hogy szétszórják őket ellenfeleik a csatában, hozzászoktak, hogy újjászervezik őket, hogy újra szétverjék őket, amíg végül régi egységeikben már nemigen láttak ismerős arcokat. A veszteségek miatt az életben maradottak gyorsan

hágtak felfelé a ranglétrán. Heinrich Wulf azon vette észre magát, hogy egy olyan zászlóalj parancsnoka, amely létszámának kilencven százalékát elveszítette, de mire ő maga is elhagyta Oroszországot, már ezekből is csak minden tizedik volt életben.

Sötétedéstől kezdve a keleti fronton sose volt békesség, mert az oroszok mesterei voltak az éjszakai harcnak. Az 1941-es hadjárat első hónapjai után, amikor a megzavarodott, kiképzetlen orosz katonák tömegesen estek fogságba, Sztálin hadvezérei gyorsan tanultak. Minden német, aki a keleti fronton harcolt, úgy tért haza, hogy mélységesen tisztelte az ellenséget. Az orosz T–34-essel egyetlen német harckocsi sem ért fel, és 1943-ban a németeket már rettegésbe ejtették az orosz támadások előtti hatalmas tüzérségi zárótüzek, s a Vörös Hadsereg a bosszúállás dühével hajtotta végre gyalogsági rohamait.

Az SS-ek rájöttek, hogy az oroszok mégsem „alsóbbrendű emberek". Fritz Langangke számára emlékezetes maradt egy kunyhóban eltöltött éjszaka, amikor egy kis Hindenburg-kályha körül kuporogva két németül jól beszélő orosz lánnyal órákig társalgott a háborúról. „Olyan intelligensek voltak, olyan magabiztosan mondogatták, hogy belőlünk hiányzik az ő lelkesedésük... Azon az éjszakán majdnem bolsevik lettem", mondta Langangke savanyúan. Otto Pohlnak, a *Das Reich* egy másik harckocsizójának is nagyon imponált az a súlyosan sebesült orosz őrmester, akit kézigránátokkal füstöltek ki a fedezékéből. „Megkérdeztük tőle ezredének a számát. Egyszerűen csak ennyit mondott: »A Szovjet Hadsereg altisztje nem ad információt az ellenségnek.«"

Az oroszokban ezt a vaskeménységet csodálták, ezt hasonlították össze később, az oroszokra nagyon kedvezően, az amerikaiak tulajdonságaival.

Nagyon kevés német katona remélte azt, hogy élve hazakerül a keleti frontról. Van egy német mondás arra az emberre, aki „úgy él, mint az Úristen Franciaországban". A nyugat szinte álomvilágnak tűnt előttünk. A *Das Reich* legénységének, amikor 1944-ben mégis nyugatra vitték őket, Franciaország dús földjei és szőlőskertjei 1940 dicsőségét, boldog emlékeit idézték. De rá kellett jönniük, hogy azóta sok minden megváltozott. Azok, akik 1940–1941-ben szolgáltak ott, még úgy találták, hogy a franciák nagy része meglepően fesztelen és barátságos. Most rá kellett jönniük, hogy a civilek nyilvános helyen vagy nagyon hűvösen beszélnek velük, vagy sehogy. Az ennivaló is kevesebb lett. A partizántámadások miatt a városközpontokon kívül sem

a német katonák, sem a járműveik nem közlekedhettek egymagukban. Még Toulouse-ban is dróthálót kellett kifeszíteni a tiszti étkezde és a *Soldatenheim,* a katonaszállás elé, a kézigránátos támadások ellen.

Szinte mindnyájan természetesnek tartották, hogy néhány hónapon belül szembe kell nézniük a szövetségesek inváziójával, valószínűleg északon. Tisztjeik a kávéházakban borozgatva szüntelenül oroszországi élményeiket mesélgették egymásnak, és azon spekuláltak, milyenek lehetnek az angolok meg az amerikaiak, akiket sose láttak. „Az amerikaiakat gyerekeknek tartottuk – mondta egyikük. – Egy tiszttársunk, aki az Afrika Korpsral megjárta Észak-Afrikát, azt mesélte, hogy az angolok néha pusztán azért megadták magukat, mert elfogyott a benzinjük. Azt persze tudtuk, hogy a légierejük iszonyatos probléma lesz. Az embereiktől nem féltünk, de az anyagi ellátottságuktól igen."

Az első, az 1941-es orosz tél óta, amikor a német hadsereg olyan ínséget szenvedett, amilyet hadsereg a krími háború óta nem látott, még az SS-ben is sokan akadtak, akik értetlenül beszéltek a hadvezetés mulasztásairól és baklövéseiről. 1944-re jó néhányan, köztük Wisliceny, régen föladtak már minden reményt a katonai győzelemre, holott még mindig bíztak benne, hogy valamiféle politikai megoldásra azért van remény. Mások viszont, mint Otto Pohl, a huszonnégy éves veterán, nemcsak hogy rajongtak tankjaikért meg hadosztályukért, hanem magasabb parancsnoki ambíciókat is melengettek magukban, és soha eszükbe sem jutott a vereség. „Egészen 1945-ig, a legvégéig biztos voltam benne, hogy minden jóra fordul számunkra", vallotta be Pohl, aki különben a régi elitből származott. Apja nagyon hamar átpártolt az új arisztokráciához, s bár a császári haditengerészet tisztje volt, már az 1920-as években csatlakozott a náci párthoz, és SS-tábornok lett. Az ifjú Pohl a *Hitlerjugend* egyik különleges kadétiskolájában tanult, 1941-ben önként jelentkezett az orosz frontra, és valahogy három éven át életben maradt. Voltak tisztek, például Otto Weidinger, akiket nyugtalanított az Oroszország elleni orvtámadás logikája, de Pohlt csöppet sem. „Egy katona sohasem teszi fel magában a kérdést, hogy egy hadművelet mögött nemes megfontolás rejlik-e. Az ő dolga a harc." Amikor fölmerült bennük a kérdés, miért küldtek nekik használhatatlan lőszert, miért olyan kínzó az üzemanyaghiány, miért kényszerülnek néha iszonyatos veszteségeket céltalanul elszenvedni, alig akadt ember a hadosztály-

ban, akinek eszébe jutott volna, hogy Adolf Hitlert hibáztassa. Egyesek azt mondogatták, hogy a Führer egyszerűen nem tud az efféle dolgokról, mások meg azt, hogy rossz tanácsokat kap a környezetétől, főként Bormanntól és Ribbentroptól. A fiatalabb tisztek között régi tréfa volt, hogy amikor valami felső szintű szervezési katasztrófa zúdult a nyakukba, fölkiáltottak: *„Wenn der Führer wüsste!..."* „Ha ezt a Führer tudná!"

A szállásukon, magánemberként, a legtöbben tűrhetően udvarias kapcsolatban voltak azokkal a francia civilekkel, akik kénytelenek voltak szállást adni nekik. Egy francia asszony, akihez 1944-ben Montaubanban a *Das Reich* hat tagja volt beszállásolva, elmesélte, milyen szertartásos korrektséggel vitt oda neki egyikük egy ezerfrankos bankjegyet, amit a szobájában talált. Az SS-nél büszkeségből senkinek nem volt szabad lakat alatt tartani a kaszárnyában a holmiját, bár akadtak olyanok, akik loptak – de az egység benzinjét, hogy bemehessenek a toulouse-i bordélyba. Az SS-tisztek körülményes német udvariassággal bántak kényszerű házigazdáik feleségeivel és lányaival, és a lovagiasság példaképeinek tekintették önmagukat. A *Das Reich* egyik tisztje példát is idézett a szerzőnek a hadosztály úriemberi kódexére. Egyik tiszttársukat Oroszországban rajtakapták, amikor „perverz kapcsolatba lépett" egy orosz nővel, mire azonnal parancsot kapott, hogy menjen a szállására és lője főbe magát. Meg is tette.

Ám ezek a fiatalemberek, akik a magánéletben annyira büszkék voltak saját modoros udvariasságukra és a becsületességükre, valójában mélységesen romlott alakok voltak. Szükségtelen részletesen felidéznünk a nemzetiszocialista elveket, az antiszemitizmust, a kritikátlan Hitler-imádatot – mondanunk sem kell, hogy a *Das Reich* szinte minden tisztje osztotta ezeket az elveket, nem utolsósorban egyszerűen hálából azért, amit Hitler Németországa tett a karrierjük érdekében. Az SS-egységeknél egyetlen köszöntés volt kötelező: a *Heil Hitler!* Így Otto Pohl senkit sem okolt azért, hogy apósa és két sógora meghalt Oroszországban, Karl Kreutz sem vádolt senkit, amiért berlini otthonát lerombolta egy bomba, a családjának pedig Sziléziába kellett menekülnie, Ernst Krag, amiért hatszor megsebesült, és tiszti iskolai évfolyamtársainak már a fele meghalt.

Neveltetésüknek, pszichológiai befolyásoltságuknak történetünk szempontjából legfontosabb aspektusa az, hogy rendkívüli erényként tisztelték az erőt; vérükké vált, hogy könyörtelen elszántsággal teljesítsék a parancsokat, ugyanakkor, hasonlóképp

Heinz Lammerding tábornok, a *Das Reich* parancsnoka, a háború után nagyiparos Düsseldorfban

rendkívüli módon, tökéletes közönyt éreztek a gyengék és az ártatlanok jogai iránt. Minden erényt saját zárt kasztjuk tagjaira korlátoztak. Nem élt bennük könyörület azok iránt, akik erkölcskódexük szerint nem érdemeltek irgalmat. Egy meglepő példa erre a mentalitásra: amikor Arnhemnél a brit 1. Ejtőernyős Hadosztály életben maradt tagjai az SS kezébe kerültek, az angolok azt hitték, hogy agyonlövik őket. Ehelyett hősöknek kijáró tisztelettel bántak velük, mert az SS lovagiassági kódexe szerint „lovagtársaik" voltak, akik méltók minden tiszteletre. Viszont, mint később látni fogjuk, mindazokat, akiket az SS nem tartott méltónak a tiszteletre, mindenekelőtt az ellenséges polgári lakosságot, irgalmatlanul kezelték. Az SS fiatal tisztjeit arra nevelték és arra képezték ki, hogy szilárdan higgyenek benne: egyetlen elv számít – Németország érdeke, úgy, ahogyan azt ők és parancsnokaik jónak látják értelmezni. Nem arról volt szó, hogy elutasították az erkölcsi megfontolásokat, az igazságszolgáltatást vagy a törvényes eljárást – ezek egyszerűen elfelejtett vagy ismeretlen fogalmak voltak számukra. Ha az

Einsatzgruppék [az SS megsemmisítő osztagai] vagy a koncentrációs táborok valaha is fölmerültek a tudatukban, sohasem engedték, hogy ezek a „kissé visszataszító" témák foglalkoztassák őket. Számukra ezek az államgépezet természetes tartozékai voltak, nekik pedig semmi közük hozzájuk.

SS-tiszt semmitől sem félt annyira, mint hogy a gyengeség vagy gyávaság bűnében találják vétkesnek. Ha egy problémára a legdrasztikusabb megoldást választotta, sohasem követhetett el hibát. Attól a pillanattól fogva, hogy a Waffen-SS megjelent a háborúban, nyilvánvaló volt: a magasabb rangú tisztek mindig megbocsátják a „jó irányú túlbuzgalmat". 1939 szeptemberében egy SS-tüzérezred egyik tagja Lengyelországban beterelt ötven zsidót egy zsinagógába, és agyonlőtte őket. Haditörvényszéki tárgyalásán a vádat képviselő Wehrmacht-tiszt halálbüntetést kért rá, és a katonát el is ítélték, de csak börtönbüntetésre. Ám Berlin ekkor közbelépett. Fellebbezési tárgyalást rendeztek, ahol az elnöklő hadbíró szó szerint a következőket mondta: „...a vádlott izgatott állapotban volt a sok atrocitás miatt, amit a lengyelek a népi németek ellen elkövettek. Mint az SS tagja, különösen érzékeny volt a zsidók látványára és a zsidóságnak a németek elleni ellenséges magatartására, így aztán előre megfontolt szándék nélkül, fiatalos lelkesedésből követte el tettét." Az ítéletet megsemmisítették.

Az SS sohasem nézett hátra. A hódítások és a harc négy éve alatt, elsősorban a keleti fronton, a Waffen-SS azt lőtte agyon, akit csak akart, és amikor csak akarta. Az Oroszország elleni támadás első két hetében az SS *Wiking* hadosztálya 600 galíciai zsidót gyilkolt meg – mint mondták – „megtorlásul a szovjet kegyetlenkedésekért". A *Leibstandarte* hadosztály hat fogságba esett emberét az oroszok állítólag megölték, ezért három napig minden szovjet hadifoglyot, összesen körülbelül 4000 embert agyonlőttek. 1941 szeptemberében a *Das Reich* egyik kisegítő alakulata Minszk közelében segített egy SS *Einsatzgruppé*nak 920 zsidó lemészárlásában. Az állami politika előmozdítása céljából végrehajtott tömeggyilkosság egyébként sohasem vált a Waffen-SS „szakmai" feladatává – az ilyesmiről az *Einsatzgruppék* gondoskodtak. De 1944 júniusára már nem sok tapasztalt tiszt vagy közlegény akadt a Waffen-SS-nél, aki nem tekintette tökéletesen jogos eljárásnak a tömeges megtorlást és a tömeggyilkosságot, ha az adott helyzet ezt szerintük igazolni látszott.

Az a két tulajdonság, amelyet az SS szembeötlően nem igye-

kezett előmozdítani, az intelligencia és a képzelőtehetség volt, talán azért, mert ezek a jellemvonások alkalmatlanná tették volna birtokosaikat az SS soraiban való szolgálatra. A Waffen-SS rendkívüli katonákat nevelt, de egész története során egyetlen kiemelkedő magasabb parancsnokot sem „termelt ki" sorai közül. Hadosztály- és ennél magasabb szinteken a Waffen-SS-t siralmasan irányították. Katonai tehetségnek egyedül Paul Haussert nevezhetnénk, azt a páncélosparancsnokot, aki korábban azoknak a *Verfügungstruppé*knak [rendelkezési alakulatoknak] a parancsnoka volt, amelyekből a *Das Reich* kialakult, ő azonban még a régi német hadseregben nőtt fel. Az SS bátran, gyakran fanatikusan harcolt és halt meg. Ennél megtisztelőbb jelzőt azonban nem érdemel.

Heinz Lammerding tábornok, 1944 júniusában a *Das Reich* hadosztály parancsnoka, az új náci arisztokrácia jellegzetes figurája volt. Dortmundban született, mérnöki képesítést szerzett, és korán a nemzetiszocializmus lelkes híve lett. Vállalta egy SA műszaki iskola igazgatóságát, majd ennél a szervezetnél dolgozott különféle beosztásokban 1935-ig. Ekkor az SS tagja lett; a 247 062. számot kapta. A háború kitörésekor a Waffen-SS műszaki századosaként szolgált, és 1940 novemberétől 1942 augusztusáig a *Verfügunstruppe* hadosztálytörzsénél szolgált, majd átvette egy gyalogezred parancsnokságát. Rövid időt töltött egy páncéloshadtest törzsénél, 1943 júliusában aztán von der Bach-Zelewski tábornok törzsfőnöke lett. Ez a tábornok irányította Oroszországban legendás könyörtelenséggel az arcvonal mögötti partizánvadász hadműveleteket. Lammerding aláírása számos felháborító okmányon szerepel, amelyek parancsot adtak teljes orosz falvak és városok elpusztítására; ezeket „bűnösnek" találták partizánok támogatásában. 1943 végén Lammerding átvette a *Das Reich* hadosztály azon alakulatainak parancsnokságát, amelyek partizánokra vadásztak az arcvonal mögötti területeken, 1944. január 25-én pedig az egész hadosztály parancsnoka lett. 1944. május 22-én, a hadosztály montaubani tartózkodása idején, illő ünnepségek közepette jelentették be, hogy Lammerdinget oroszországi tevékenységéért a vaskereszt lovagkeresztjével tüntették ki. Még ekkor is csak harmincnyolc éves volt.

A *Das Reich* hadosztály életben maradt tisztjei közül kevesen mondtak bármi jót Lammerdingről mint parancsnokról. Nem volt igazi egyéniség, és szemmel láthatólag nem volt benne semmiféle vezetői adottság. Furcsán színtelen, erőtlen figura

lehetett, akinek nem volt más érdeme, mint adminisztratív hozzáértése, és persze Heinrich Himmlerhez fűződő barátsága. A *Das Reich* tiszti étkezdéiben az a hír járta, hogy ez a személyes kapcsolat biztosította számára a hadosztály parancsnokságát. Himmler 1944 tavaszán személyesen is meglátogatta őket. „Látszott, hogy Lammerding és Himmler jó viszonyban vannak, bár nem tudnám megmondani, hogy valóban ez befolyásolta-e Lammerding pályafutását – mondta törzsének egyik vezető tisztje, Albert Stuckler őrnagy. – Végtére is Lammerding kitűnő mérnök volt. De az 1944 júniusáról szóló beszámolók szerint az a benyomásunk alakult ki Lammerdingről, hogy túl magas posztra került, teljesen alkalmatlanul egy harcoló alakulat parancsnoki tisztére, és sokkal jobban érezte volna magát Himmler környezetében."

Franz Langangke 1944 májusában váratlanul parancsot kapott, hogy hajtson végre nagyarányú vasúti felderítést páncélosezrede számára. „Kisfiú korom óta szerettem volna egy vasutat, hát most hirtelen kaptam egyet. Rendelkezésemre bocsátottak egy különleges szerelvényt, szalonkocsival, kíséretként egy vagon katonával, és azt a parancsot kaptam, hogy ellenőrizzek minden lehetséges vasúti útvonalat észak felé, a hadosztály felvonulása esetére." Két idilli héten át járta Langangke főúri kényelemben Dél-Franciaországot, megmérte az alagutak magasságát, ellenőrizte a hidak teherbíró képességét és a közúti csatlakozásokat. A szerelvény parancsnoka, egy őrnagy, aki a háború előtt borkereskedő volt, az utat arra használta fel, hogy százszámra szállítsa feketepiaci borosládáit egyik birtokáról a másikra. „Ezek a fickók már megfeledkeztek a háborúról – mondta Langangke. – Nekem, aki Oroszországból jöttem, ez valóságos kinyilatkoztatás volt. Életemben először villant át az agyamon a gondolat: »Hát igen, ez mind odalesz... Hiszen veszíthetünk is.«"

A francia vasutasokat Langangke szinte kivétel nélkül túláradóan barátságosnak és vendégszeretőnek találta. Keserűen panaszkodtak neki, milyen nagy károkat okoz a szállítási hálózatnak a szövetséges bombázás; ez csakugyan szenvedélyes ellenszenvet váltott ki a szövetségesekkel szemben számos francia nagyvárosban. Annak az öregecske, arisztokratikus hölgynek a házában, ahová beszállásolták, néha eljött a háziasszony unokaöccse beszélgetni. Egyik este ez a fiatalember váratlanul azt mondta Langangkénak: „Maguk, szegény ördögök, nagy hibát követtek el, amikor beálltak a Waffen SS-be. Ha eljön az

ideje, magukat fogják elsőnek elkapni." Aztán fölajánlotta Langangkénak, hogy kicsempészi Algériába.

„Maga mit tenne az én helyemben?", kérdezte tőle Langangke. A francia fiatalember hallgatott. Langangke soha többé nem látta.

A *Das Reich* kiképzési programja siralmasan elmaradt a tervezettől, mégis azon a tavaszon minduntalan félbeszakították, hogy bizonyos egységeit bevessék a francia partizánok elleni átfésülő és büntető hadműveletekben. A hatalmas terület körül, ahol a hadosztály ötven kaszárnyában és táborban állomásozott, hétről hétre többször lőttek rá lesből a németekre, egyre gyakrabban emeltek eléjük úttorlaszokat, egyre több volt a szabotázs. A *maquisard*-ok persze nem fenyegettek komolyan egy olyan hatalmas harci gépezetet, amilyen egy páncéloshadosztály, a nácik mégis kénytelenek voltak erős őrséget állítani a körleteik elé, az SS-eknek mindig fegyveresen kellett járniuk, és minden egyes élelmiszert szállító teherautóra fegyveres kísérőket ültetniük. Otto Pohlt annyira bosszantotta, hogy négy őrszemet kellett állítania a ház elé, ahová beszállásolták, hogy inkább beköltözött Caussade városka központjába a tisztiszolgájával. Sadi Schneid páncélelhárító szakaszánál egyik reggel szigorú vizsgálatot tartottak, mert kiderült, hogy az egység raktárából valaki ellopott egy láda aknát. Néha Karl Kreutz tüzéreit is felmentették a kiképzési feladatoktól, hogy átfésüljék a vidéket, ahonnan azt jelentették, hogy ejtőernyőn fegyvereket dobtak le a *maquisard*-oknak. Néha találtak is az erdőben vagy a földeken egy-két konténert, de az átfésülés ritkán járt több eredménnyel.

Albert Stuckler szerint 1944 májusában a hadosztály körülbelül húsz embert és száz járművet veszített a partizánakciók miatt. Egy Caussade melletti faluban szállodai szobájában agyonlőttek egy közlegényt, a feleségével együtt, aki látogatóban járt nála. Figeacban egy altisztet géppisztolysorozat ölt meg, amikor kilépett a kávéházból. Minden magányos járművet bármikor támadás érhetett.

Az invázió előtti utolsó hetekben a 2. SS-páncéloshadosztály Montauban környékén bebizonyította a franciáknak, hogy milyen árat kell fizetniük az ellenállásért. Az oroszországiakhoz képest ugyan szerény, de így is eléggé vad bosszúakciókra került sor. Május 2-án az egyik páncéloszászlóalj Montpezat-de-Quercy kisváros mellett gyakorlatozott, amikor tőlük egy mérföldnyire rálőttek egy SS-őrjáratra. Az SS megtorlásként végig-

söpört Montpezat városán, több házat fölgyújtottak, városszerte fosztogattak, dúltak, és számos polgári lakost bántalmaztak, akik „kihívóan viselkedtek". Május 11-én a *Der Führer* páncélgránátosai számos „tisztogató akciót" hajtottak végre Lot megyében. Huszonnégy embert, köztük négy nőt fogtak el St. Cérében, negyvenet hurcoltak el Bagnacból; ezeket aztán deportálták. Cardaillacban lelőttek két nőt, az egyik belehalt sérüléseibe. Lauze-ban birkanyája mellett lőtték agyon az ötvenegy éves Madame Moncoutre-t és huszonegy éves Berthe nevű lányát. Június elsején egy Caylustől északra haladó páncélosegység hat polgári személyt géppuskázott le Limonge-ban, egyet Cadrieu-ben, kettőt pedig Fontenacban. Június másodikán, egy környékbeli *maquis* támadása után a németek huszonkilenc tanyára vetettek csóvát, és földig perzselték egész Terrou községet, ahonnan a 290 főnyi lakosságnak el kellett menekülnie. Június 3-án, miután Figeac mellett támadás érte az SS egyik teherautóját, a helyszínen agyonlőttek két férfit, az egyik hetvennégy éves volt, a másik hetvenkettő, a közeli Viazacban pedig letartóztattak hat férfit meg egy nőt, és agyonlőtték őket. Az invázió előtt a *Das Reich* legnagyobb arányú akciója egy Figeac elleni rajtaütés volt, ahol a németek rábukkantak az Ellenállás titkos helyi fegyverraktárára; hatvannégy puskát, három Bren géppuskát, harmincegy Sten géppisztolyt és egy páncélöklöt találtak. A városka iszonyú árat fizetett: több mint ezer embert tartóztattak le és deportáltak Németországba, negyvenegyet pedig a helyszínen megöltek.

Jóllehet a *Das Reich* német alapossággal hajtotta végre ezeket a műveleteket, valahányszor parancsot kapott rájuk, a hadosztály törzse számára csak bosszúságot jelentettek, mert veszélyeztették a kiképzési programot. Magas rangú SS-tisztek ismételten tiltakoztak az 58. hadtestnél és a *G*-hadseregcsoportnál az ellen, hogy „kommunista banditák ellen frontkatonákat vessenek be". „Jellemünket és mentalitásunkat tekintve teljesen alkalmatlanok voltunk az efféle hadviselésre – mondta büszkén a szerzőnek Stuckler őrnagy. – Erre a fajta munkára megvoltak a különlegesen kiképzett egységek."

A kiképzést az állandó üzemanyaghiány is hátráltatta. Bár század- és zászlóaljszinten intenzív gyakorlatok folytak, hadosztályszinten nem került sor hadgyakorlatra. Az egységek között gyatra volt a hírközlés és az összeköttetés. A zöldfülű újoncok közül, akik februárban és márciusban kerültek a hadosztályhoz, sokan még alig jutottak túl az alapkiképzésen.

Továbbra is súlyos hiány mutatkozott szállítójárművekben – főleg a gépkocsizó gyalogságot szállító teherautók és a tüzérségi vontatók hiányoztak. Az új páncélosok is lassan érkeztek. A hadosztály május 16-án 37 darab Párduc V. és 55 darab IV. harckocsit kapott, holott az új, csökkentett előirányzat szerint is hatvankettőt kellett volna kapnia mindegyikből. A hadosztálynál rendszeresített 30 rohamlöveg viszont mind megvolt; ezek is lánctalpas páncélosok voltak, amelyek lapos sziluettje igen kis célpontot nyújtott az ellenséges páncélelhárítóknak. A két páncélgránátos ezred – angol fogalmak szerint két dandár – létszáma teljes volt, de a legénység nem részesült kellő kiképzésben. Weidinger őrnagy, aki kritikus szemmel nézte embereit, úgy vélte, hogy csak rövid ütközetre alkalmasak; attól tartott, hogy hetekig tartó, folytonos erőfeszítést igénylő hosszabb hadműveletekben tapasztalatlanságuk és kiképzési hiányosságaik kiütköznek.

Ekkoriban Heinz Guderian, a német páncélos erők keresztapja tartott szemlét a hadosztály felett. Három napig figyelte gyakorlataikat, főleg az éjszakai mozgást, hiszen a német vezérkar tisztában volt vele, hogy a szövetséges bombázókkal szemben ez hatásos ellenszer lesz, megszemlélte továbbá a „sétáló erdőt", vagyis a páncélosegységek erősen álcázott előnyomulását, miután a *Das Reich* parancsnokait figyelmeztették arra, hogy itt, nyugaton szó sem lehet olyan szélesen kibontakozó rohamokról a nyílt síkságon, amilyenekhez Oroszországban hozzászoktak. Guderian kijelentette, hogy a körülményekhez képest elégedett a hadosztály harcértékével. Utolsó este a tisztikar nagy bankettet rendezett Guderian tiszteletére a közeli kastélyban. Ezüst gyertyatartók és damasztabroszok kerültek elő, a feketepiacról összeszedték a nyalánkságokat, és este a *Das Reich* díszegyenruhába öltözött fiatal páncélos- és tüzértisztjei körülülték az ünnepi asztalt. Az asztalfőn helyet foglaló tábornok jókedvű volt és beszédes. El is mesélte egyik kedvenc anekdotáját:

„Mióta is létezik gyalogság? Négyezer éve, uraim! Négyezer éve! És ennyi idő alatt senki sem volt képes föltalálni egy használható gyalogsági csizmát. Az az átkozott lábbeli mindig vagy túl nagy, vagy túl kicsi. És mióta van lovasság? Több mint négyezer éve! És egész idő alatt soha senki nem volt képes föltalálni egy használható lándzsát – az meg mindig vagy túl hosszú, vagy túl rövid. És kérdem én: mióta van tüzérség? Ötszáz éve. Ezredes koromban javasoltam a tervezőinknek egy

forradalmi újítást. Képzeljék csak el, azt válaszolták: »Kedves Guderian ezredes, lehet, hogy maga jó harckocsizó szakember, de a tüzérséghez nem ért semmit. A vontatott lövegek csövei ötszáz éve hátrafelé néznek. Maga meg most azzal áll elő, hogy olyan ágyút akar, amelyik előre álló csővel indul a csatába!«"

A rohamlöveges egység tisztjei harsányan nevettek a tábornok történetén, amelynek poénja az önjáró löveg kifejlesztésére célzott.

A tények ismeretében a szövetségesek normandiai partraszállásainak sikere törvényszerűnek tűnik a lanyha és gyatrán irányított német védelemmel szemben. Annak idején azonban egyik fél számára sem tűnt annak. Még a szkeptikus Fritz Langangke is azt mondta e sorok írójának: „Nem látszott képtelenségnek, hogy vissza tudjuk verni az inváziót. Csak azt nem vettük tudomásul akkoriban, hogy nem egész Németország harcol úgy, mint mi." A volt német SS-tisztek időnként ma is azt emlegetik, hogy a *Das Reich*et 1944 júniusára annyira meggyengítette a korántsem lelkes újoncok nagyarányú beözönlése, hogy akkor sem játszhatott volna fontosabb szerepet Normandiában, ha időben érkezik az arcvonalba. De a valóságban a *Das Reich* kiképzési és felszerelési hiányosságai semmivel sem voltak súlyosabbak, mint a Franciaországban állomásozó többi német páncéloshadosztályéi. Sőt: tankokkal és rohamlövegekkel jobban fel volt szerelve, mint a többi hadosztály zöme. Lammerding azt jelentette a *G*-hadseregcsoportnak, hogy a 2. SS-páncéloshadosztály „harcra kész".

Sadi Schneid, a fiatal elzászi újonc, aki a háború után megírta roppant érdekes személyes emlékeit az SS-veteránoknak, belső használatra, azt bizonygatja, hogy az elzásziak java része nemigen lelkesedett már ekkoriban a háború iránt, de az intenzív kiképzés és az „SS tüzes szelleme megdöbbentően nagy részüket annyira elszánttá tette, hogy készek voltak bármit megtenni, amit elvártak tőlük". Leírta egy estéjüket a kaszárnyában, amikor felderítő zászlóaljbeli százada visszatért egy partizánvadász akcióról. Rangidős altisztjük, „Hascha" Kurz, a keleti front veteránja – Schneid szerint – nagyon örült, hogy a népi németekből, volt hadifoglyokból és zöldfülű elzásziakból álló szedett-vedett legénységből senki nem próbált megszökni, pedig a terepen erre bőven lett volna alkalmuk. Kis szónoklatot vágott ki előttük:

„Fiúk, ha az amerikaiak egy szép napon partra szállnak, nem krumplival fognak dobálózni, nekem tehát mindnyájatokra

szükségem lesz. Ezért mondogatom nektek, hogy nem halott hősökre, hanem élőkre van szükségem. Jusson eszetekbe minden, amit a kiképzéseken tanitottam nektek. Egy szempillantásnyi vigyázatlanság a fronton, és már végetek is van. Megint csak azt mondom, hogy bízzatok bennem. Ha azt teszitek, amit én, jó esélyetek van rá, hogy megússzátok. Mindig figyeljétek az ujjamat meg a szememet, sose fogjátok megbánni. Garantálom, mindent megteszek, amit csak tudok, hogy egy darabban maradjon a bőrötök. Számíthatok rátok?

– *Jawohl, Hauptscharführer!* – ordítottuk kórusban, teljes szívünkből. – *Sieg heil! Sieg heil! Sieg heil!*

„Az ember azt hihette volna, hogy Münchenben vagyunk, magának a Führernek a beszéde után", írta a vesztes háború után is lelkes elzászi.

Az SOE

A BAKER STREET

A francia Ellenállás tagjai számára az invázió napja, a *D*-nap a háború döntő pillanata volt. Miután Londonban és Washingtonban annyi éven át kételkedtek a francia hazafiakban, vitatták potenciális erejüket és lelkesedésüket, most próbatétel elé kerültek. Az Ellenállás nem viselt négy éven át szakadatlan gerillaháborút a németek ellen. Az 1940. évi összeomlás iszonyatos letargiájából és megrázkódtatásából csak 1941 végén, 1942 elején kezdett magához térni egy maroknyi francia. Földalatti ellenzéki újságokat adtak ki. A vichyi kormány ellenségeinek maroknyi csoportjai óvatosan gyülésezni kezdtek. A bátor úttörők közül sokat elfogtak és agyonlőttek, de mások léptek a nyomukba. Az első kis csoportok századokká szerveződtek, ezer meg ezer független ellenállási csoport és menekülési útvonal alakult ki, és mindegyik csoport elkezdte kiépíteni a maga kapcsolatait a londoni titkos szervezetek valamelyikével – az angol SOE francia szekciójával, az MI6-tal és MI9-cel [a brit titkosszolgálat két ágával], de Gaulle BCRA-jával [*Bureau Central de Renseignements et d'Action* – Központi Hírszerző és Akció Iroda], később pedig az amerikai OSS-szel. Ezeket a kapcsolatokat gyakran egy-egy rövid találkozás vagy kölcsönös bemutatkozás véletlene hozta létre, ami aztán meghatározta, hogy az adott ellenállási sejt a háború hátralevő részét információk gyűjtésével, foglyok szökésének előmozdításával, vagy a németek elleni nyílt harcra való felkészüléssel töltötte-e. Bár a Nemzeti Ellenállás Tanácsa 1943-ban Jean Moulin ragyogó vezetésével rövid ideig hatékonyan működött, Moulin elfogatása és mártírhalála után az egységtörekvések ellanyhultak, ami biztonsági szempontból valószínűleg szerencsés dolog volt. Az Ellenállás ugyanis így mindvégig egymást átfedő, gyakran egymással kölcsönösen bizalmatlan, független hálózatok zűrzavaros szövevénye maradt. Az ejtőernyőn francia földre érkezett angol és francia tisztek, akik fegyvereket hoztak és a kapcsolatot tartották Londonnal, ritkán tehettek többet annál, mint hogy megpróbálták áthidalni a helyi villongásokat, és egy átfogó, széles, közös politika felé terelni a vetélkedő csoportokat.

Ez a politika egész egyszerűen abból állt, hogy minden erő-

feszítést egy földalatti titkos hadsereg megteremtésére kell összpontosítani, amely az invázió napján fölkelést robbant ki, és a lehető legtöbb nehézséget okozza a németeknek az arcvonal mögött. 1942-ben és 1943-ban az *Armée Secrète* – vagy ahogyan a Titkos Hadsereget emlegették, az AS – olyan franciákból állt, akik folytatták rendes, mindennapi életüket – úgy hívták őket: *les légaux*, a legálisok –, de vállalták, hogy adott jelre levetik álarcukat, és fegyvert fognak. Az AS nagy ösztönzést kapott, amikor a németek 1942 novemberében bevonultak az addig meg nem szállt Vichy-Franciaországba. Számos tiszt és közlegény, aki addig Pétain hadseregében szolgált, amelyet ekkor feloszlattak, most ellenálló lett. Némelyek, főként délen, fegyvereiket is magukkal vitték. Miután a németek bevezették a kényszermunkások deportálásának rendszerét, a gyűlölt *Service de Travail Obligatoire*-t, a kötelező munkaszolgálatot, az újoncok olyan tömege özönlött az Ellenállás soraiba, amelyre különben sohasem számíthatott volna. Fiatalemberek százezrei, akiknek talán eszükbe sem jut, hogy fegyvert fogjanak a németek ellen, most azon kapták magukat, hogy – *kénytelenek ezt tenni*. A munkaszolgálatnak egyetlen alternatívája volt: vidékre szökni, ahol vagy menekült lett az illető egy eldugott kis közösségben, vagy csatlakozott a *maquis*-hoz. A háború végéig a németeknek a francia fiatalság 17 százalékát sikerült a Birodalom gyáraiba hurcolni. De ezért azzal kellett fizetniük, hogy az Ellenállás hónapok alatt gyöngécske csoportokból a fiatalok tömegmozgalmává nőtt, s ugyanakkor szüleik, a munkások és parasztok milliói elkeseredett gyűlölettel fordultak szembe Vichyvel és a megszállókkal.

Azok a *maquisard*-ok, akik de Gaulle vagy az angol tisztek befolyása alatt álltak – tehát az összes ellenállók mintegy kétharmada –, azt az általános utasítást kapták, hogy csak akkor bocsátkozzanak harcba a németekkel, ha rákényszerülnek. A legfontosabb ipari objektumok ellen végrehajtottak ugyan egy korlátozott szabotázsprogramot, de 1942 és 1944 júniusa között a legtöbb ellenállási csoport csak akkor vívott tűzharcot, ha megtámadták, vagy amikor az unalom leküzdése, tehát a morál fenntartása érdekében egy-egy kisebb akció létfontosságúnak látszott.

Az ellenállók fennmaradó egyharmada, a kommunisták, illetve a *Franc-Tireurs et Partisans*, az FTP csoportjai, akik nem ismerték el de Gaulle irányító szerepét, egészen más politikát folytattak. Ők szentül hitték és vallották, hogy Franciaországot

belülről, saját népének kell felszabadítania, meghatározva így a felszabadulás utáni időkre a baloldal szerepét. 1942 végétől kezdve arra törekedtek, hogy kárt okozzanak a németeknek, ahol és amikor csak meg tudják támadni őket, tekintet nélkül a megtorlásra. Fegyvereiket zsákmányolták vagy lopták, hiszen London nem támogatta őket. A *Das Reich* hadosztály Montauban körüli táborai elleni 1944 tavaszi támadásokat szinte kivétel nélkül az FTP csoportjai hajtották végre. A baloldali partizánok megvetették az *Armée Secrète* politikai alapelvét, amelyet ez a két szó jelképezett: *attentisme* és *immobilisme*, vagyis a kivárás és a mozdulatlanság politikája. „A franciák tudják – írta a baloldali Charles Tillon –, hogy egy fellegvárat belülről a legkönnyebb bevenni, és hogy soha senkinek nem sikerült ellenállni a belülről és kívülről egyszerre jövő támadásnak. Ezért csodálkozik annyira [a francia nép], amiért olyan csekély bátorítást és segítséget kap ahhoz, hogy döntő szerepet játszhasson..."

Az FTP-*maquis* tagjai közül sokan félelmetes hírnévre tettek szert a kollaboránsok elleni könyörtelen akciók miatt. Őket nevezték a németek „terroristáknak" vagy „banditáknak", de a francia polgárság bizonyos elemei sem voltak róluk sokkal jobb véleménnyel. Mégis, a nem kommunista hazafiak közül is sokan őszintén csodálták azt az energiát, amellyel az FTP szembeszállt a németekkel. „Ha nincs erőszak, honnan tudja Franciaország, hogy létezik az Ellenállás?", érveltek a szimpatizánsok. Az a lendület, amelyet az Ellenállás 1944 júniusára kapott, többet köszönhetett a kommunista és baloldali FTP akcióinak, mint amennyit a polgári ellenállás ma még élő tagjai hajlandók elismerni, valamint annak a németgyűlöletnek, amit a megtorló akciók ébresztettek a munkások és parasztok között, akik különben alighanem közönyösek maradtak volna.

London politikája azonban még mindig szűken az invázió napja, a *D*-nap felé irányult. A szövetséges kormányok és vezérkari főnökök szemében az Ellenállás sikerét az határozta meg, hogy milyen mértékű nehézségeket lesz képes okozni az invázió után a németeknek, mindenekelőtt, hogy mennyire tudja késleltetni a Normandiába igyekvő német erősítéseket. Ezek között az erősítések között pedig, Észak-Franciaországot nem számítva, a 2. SS-páncéloshadosztály, a *Das Reich* volt a legfélelmetesebb.

A londoni SOE francia szekciója számára június 6-a négyévi rendkívüli munka végének a kibontakozását jelentette. Az ügynökök utolsó csoportjait sietve francia földre irányították. Az 1941 óta Franciaországba ejtőernyőn eljuttatott fegyvermennyiség egynegyedét egyetlen hónap alatt, 1944 májusában dobták le. Az SOE franciaországi műveleteinek ellenőrzéséért már hónapok óta elkeseredett belső küzdelem folyt, s ez most válsággá erősödött. Az eredeti megállapodás szerint a szövetségesek partraszállása után a franciáknak, személy szerint Koenig tábornoknak azonnal át kellett volna venniük az angoloktól a francia szekció irányítását. Csakhogy, nagy elkeseredésükre, sem de Gaulle-t, sem Koenig tábornokot nem értesítették az invázió időpontjáról, csak néhány órával a hadművelet kezdete előtt. Az SOE vezetőinek személyes véleménye az volt, hogy a francia szekció munkájának az invázió másnapján már be is kell fejeződnie. Mihelyt az Ellenállás nem földalatti mozgalom többé, és nyíltan harcba indul, a londoni szabad franciák ébertelensége már nem okozhat kárt francia földön. A francia szekcióban ennek ellenére nagy volt az elkeseredés az új parancsnoki struktúra miatt. Vera Atkins kereken megtagadta, hogy távozzon a Baker Streetről, és átköltözzék Koenig tábornok főhadiszállására a Bryanston Square-re; nem is ment át soha. Ez a végső, csúnya marakodás foltot ejtett négyévi szenvedélyes és odaadó munkájukon, amelyet azért a nagy pillanatért vállaltak, hogy a szövetségesek egy napon majd visszatérjenek Franciaországba.

A Baker Street-i Norgeby House komor szobáiban tehát nem tartottak házi ünnepséget. Túlságosan el voltak foglalva. Az irodába továbbra is özönlöttek a táviratok: a franciaországi hálózat tagjai fegyvert és felszerelést kértek. Az igazság az, hogy a háborús években a francia szekció sohasem ünnepelte meg titkos diadalait, és nem siratta meg titkos tragédiáit. Érzelmes jeleneteknek ott nem volt helye. „Valahogy olcsóvá tette volna azt, amit csináltunk", mondta a szekció egyik munkatársa. Négy évig dolgoztak azon, hogy francia földön kiépítsenek egy titkos érrendszert, majd megtöltsék életet adó vérrel, vagyis hát fegyverekkel, robbanóanyaggal és hírközlési eszközökkel lássák el az Ellenállást. Most a test életre kelt. Az invázió napjától fogva a francia szekció alig tehetett valamit a nagy harc irányításáért – csak jelenthette és támogathatta a fejleményeket.

Az SOE-t 1940-ben, Anglia katonai kudarcainak mélypontján hozták létre avégett, hogy – Churchill emlékezetes szavai-

val – „lángra lobbantsák Európát". Ironikus módon éppen a megbékélés apostolának, Neville Chamberlain volt miniszterelnöknek kellett kidolgoznia az új szervezet alapszabályait, amelynek feladata lett „mindenféle felforgatás és szabotázsakció egybehangolása a tenger túlsó partján álló ellenséggel szemben". Hogy megérthessük az SOE-t, és megítélhessük, mit ért el és mit nem ért el a francia Ellenállás 1944-ben, nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a szervezetet Londonban egész története során viták és kétségek kínozták. A brit vezérkari főnökök nem állhatták az SOE-t, és nem is bíztak benne. A katonáknak a „szabálytalan hadviselés" iránti ösztönös ellenszenvükön túlmenően az volt a véleményük, hogy mint minden „magánhadsereg", az SOE is csak elszívja az erőforrásokat a fő harcterektől, főleg pedig pocsékolja a légierő becses kapacitását. 1942-ben és 1943-ban az európai ellenállási mozgalmaknak ejtőernyőn ledobott hadianyag nagy része zsákmányolt olasz készletekből származott, egyszerűen azért, mert ez volt minden, amit a brit hadügyminisztérium hajlandó volt az SOE rendelkezésére bocsátani. A Sten géppisztolyok pedig alkalmatlanok voltak a nyílt terepen vívott gerillahadviselésre, mert rövid volt a lőtávolságuk, és a gyakorlatlan ellenállók pocsékolták vele a lőszert. Franciaországba mégis rengeteget dobtak le, mert olcsók voltak, és volt belőlük bőven.

1941 februárjában a légierő vezérkari főnöke, Sir Charles Portal, a szőnyegbombázás kidolgozóinak egyike amellett kardoskodott, hogy a Franciaországba küldött első SOE-csoportokat egyenruhában dobják le: „Szerintem civil ruhába öltözött embereket azzal a céllal ledobni, hogy megpróbáljanak ellenséges katonákat megölni, nem olyan hadművelet, amelyhez a Királyi Légierő a nevét adhatja..." Portal mindvégig szkeptikusan szemlélte az SOE tevékenységét, még akkor is, amikor jelentést kapott a legnagyobb eredményekről, például arról, hogy 1943-ban a páncélosok gyártása megbénult a Peugeot-művekben; ez volt egyébként az egész háború egyik legnagyobb szabotázsakciója. „Egyáltalán nem világos előttem – írta maró gúnnyal Portal 1944. február 27-én –, hogy az SOE ígéretei menynyire teljesültek, illetve mennyire igazolhatók. Olyan tipikus példákra gondolok, mint a montbéliard-i Peugeot-gyár. Bizonyára sok más hasonló eset is történt. Ha az SOE azt állítja, hogy ezt a gyárat egyetlen ember szabotázsa tette üzemképtelenné, akkor határozottan kétségbe kell vonnom, hogy ez igaz lenne."

Az MI6-nak, a hivatásos titkosszolgálatnak nyilvánvaló oka volt rá, miért nem rajong amatőr versenytársáért. Az SOE tevékenysége ugyanis, amely minél súlyosabb nehézségeket próbált okozni a németeknek, alaposan megnehezítette az SIS [*Secret Intelligence Service* – az angol titkosszolgálat] ügynökeinek munkáját; ők ugyanis a lehető legcsekélyebb feltűnéssel igyekeztek információkat gyűjteni. Persze a féltékenység is szerepet játszott ebben a magatartásban. Minden fennmaradt dokumentum arra utal, hogy az SIS igen-igen keveset ért el ügynökei révén a nácik megszállta Európában, az pedig egészen bizonyos, hogy kevesebbet, mint az SOE. 1945-ben az SIS szinte teljesen a Bletchley Parkban működő Ultra-kódmegfejtők munkájának köszönhette a presztízsét; ők a német *Enigma* rejtjelzett távközlési adatait elemezték szinte óráról órára. Sir Stewart Menziesnek, az SIS főnökének, ügyes udvaronc létére, sikerült saját házi birodalmának keretei között tartania ezt a titkos tevékenységet. „*C*", ahogy Menziest nevezték, valamint helyettese, Sir Claude Dansey, a háború alatt rendszeresen találkozott az SOE főnökeivel. De az SOE-nek a Whitehallban, vagyis a brit igazgatási apparátusban az erőforrásokért és az anyagi támogatásért vívott küzdelmében az SIS mindig is a gyanakvó semleges fél szerepét játszotta.

A leghevesebb harcot természetesen de Gaulle tábornok vívta, aki ellenőrzési jogot követelt magának a francia földön működő összes ügynök és ellenállási hadművelet fölött. Nagy elkeseredésére pusztán arra kapott engedélyt, hogy ledobhassa saját fegyvereit és embereit, ám ő is csak az SOE „RF-szekcióján" keresztül, amelyet külön azért hoztak létre, hogy ellenőrizze a szabad franciák tevékenységét és hírközlését. Az RF a tisztán angolok vezette francia szekcióval párhuzamosan dolgozott, de náluk is valamivel kevesebb erőforrás állt a rendelkezésére. Az F (francia) szekció tisztjei rendszeres kapcsolatban álltak a szabad franciákkal, a fiatal, szigorú André Dewavrin kapitányon, fedőnevén „Passy ezredesen" keresztül, aki a Duke Streeten, a Selfridge áruház háta mögött álló épületben de Gaulle BCRA-ját vezette. Bár az angolok nem szívlelték Dewavrint, az eszét tisztelték, és sok mindent el tudtak intézni vele súrlódások nélkül, „nem hivatalosan". „De valahányszor Passy egyenruhában jött a Baker Streetre, mindjárt tudtuk, hogy bajok lesznek", mondta az SOE egyik volt tisztje. Amikor Passy de Gaulle nézeteit tolmácsolta, rendszerint teli volt keserűséggel. Jellemző de Gaulle magatartására, hogy a felszabadulás

után, valahányszor találkozott a francia szekció valamelyik angol tisztjével Franciaországban, tüstént megpróbálta kiutasíttatni az országból. A reguláris brit hadseregnek az SOE-vel kapcsolatos érzéseire viszont talán az a legjellemzőbb, hogy a háború után Sir Colin Gubbins, az a skót katonatiszt, aki 1943 szeptemberétől kitűnően irányította a szervezetet, egyszerre rájött, hogy katonai pályafutására örökös foltot vetett az „irregulárisokhoz" fűződő kapcsolata. Gubbins csalódott emberként halt meg.

Voltak azért az SOE-nek hatalmas barátai is, elsőként maga a miniszterelnök. Churchill ugyan ritkán tájékozódott személyesen az SOE európai működésének részleteiről, de roppantul lelkesítette az Ellenállás ideája. Gubbins szerencséjére Churchill gyakran találkozott a Downing Streeten, miniszterelnöki rezidenciáján Franciaországban működő ügynökökkel, főként az RF-szekció egyik tisztjével, Yeo-Thomas repülő alezredessel. Amikor 1942 februárjában Lord Selborne lett a gazdasági hadviselés minisztere (az SOE ennek a minisztériumnak a fennhatósága alá tartozott), latba vetette Churchillhez fűződő személyes barátságát, különösen az utánpótlást szállító repülőgépekért Sir Arthur Harrisszel és a bombázó-főparancsnoksággal folytatott harcban. Az SOE vezető tisztjei nem lelkesedtek túlságosan Desmond Morton őrnagyért, aki Churchill személyes szárnysegédjeként működött, és szükség esetén közvetített Menzies és Gubbins között. De az SOE egyik volt vezetője szerint Morton személyes közreműködésének döntő jelentősége volt abban, hogy Churchillt meg lehetett győzni róla, mennyire létfontosságú de Gaulle-nak, mint a Szabad Franciaország vitathatatlan vezetőjének támogatása. E döntés nélkül Franciaországban az események mind az invázió előtt, mind utána még bonyolultabban, meglehet katasztrofálisan alakultak volna.

1944 júniusára az SOE közel 14 000 főnyi szervezetté nőtt, amely kiképző iskolák hálózatát tartotta fönn Angliában és Skóciában, és szinte minden éjjel fegyvereket tett partra a tengerről és dobott le a levegőből sok európai országban. Formális elnevezése is megváltozott: SOE/SO lett belőle, mert hivatalosan most már közös angol–amerikai szervezetté vált. Az SO [*Special Operations* – Különleges Hadműveletek] Donovan tábornok OSS-ének egyik tagozata volt. Minden magasabb rangú angol vezető mellé egy amerikai tiszt került, félig kollégának, félig kisinasnak. Az angolok – az amerikaiak nagy bosszúságára – egészen az invázióig nagyrészt kirekesztették jenki baj-

társaikat a franciaországi hadműveletekből. Ők is részt vettek azonban abban az invázió előtt az Ellenállás szerepéről folytatott heves vitában, amely 1943. augusztus 30-án kezdődött, egy hivatalos SOE/SO tervezési csoport felállításával.

A június 6-i partraszállást megelőző utolsó hetekig az SOE legfontosabb hadműveleti területe Jugoszlávia volt, ahol hatékonyan előmozdította egy igazi, széles körű partizánháború kibontakozását. Az SOE több mint kétszer annyi fegyvert szállított Jugoszláviába, mint Franciaországba, főleg azért, mert a Balkánra tengeri úton lehetett eljuttatni a rakományokat. Az SOE ügynökei Európa-szerte legendás alakokká váltak a titkos hadműveletek zárt világában: Harry Rée, aki megszervezte a Peugeot tanküzemének elpusztítását; Michael Lis, aki láthatatlanul járt-kelt Magyarországon és Lengyelországban; Patrick Leigh-Fermor, aki elrabolta Kréta főparancsnokát, egy német tábornokot; Alfgar Hesketh-Pritchard, aki Jugoszlávia hegyei közül, reménytelen helyzetben, halála előtt ezt az utolsó üzenetet küldte: „Adjátok át az üdvözletemet White-éknak. Ez nem gentlemannek való hely..."

Az SOE akcióiban azoknak volt a legjobb esélyük az életben maradásra, akik a legkönyörtelenebbek és legbizalmatlanabbak voltak. Bármennyire tiltották is kiképzőik, a szervezetnek mégis volt valamiféle romantikus jellege, és ez sok olyan férfit és nőt vonzott sorai közé, akik sohasem lettek volna az SIS hírszerzői. Bár hivatásos tüzértiszt volt, magát Gubbins tábornokot is mindig azzal gyanúsítgatták, hogy eretnek hajlamai vannak; nem csoda, ő már az 1930-as években fontos tanulmányt írt a gerillahadviselésről, Norvégiában pedig speciális osztagok parancsnoka volt 1940-ben, amiért magas kitüntetést kapott. De már Skandináviában kihívta maga ellen a regulárisok sírig tartó haragját, mert a harc közben leváltotta egyik zászlóaljparancsnokukat. „Gubbinsban megvolt egy hivatásos skót tiszt minden külsődleges szenvtelensége – mondta róla Selwyn Jepson, a francia szekció személyzeti vezetője, aki később jó barátja lett –, de a felszín alatt igen érzékeny ember volt."

Jugoszlávia után Gubbinsnak mindig Franciaországra volt gondja, mert törzsfőnöke, Dick Barry állandóan azt mondogatta: „A szövetségesek végül valahol ott fognak partra szállni." Az SOE francia szekciójának 1941 októberétől egészen 1945-ig Maurice Buckmaster ezredes volt a parancsnoka. A Baker Street-i szekció mintegy harminc férfiból és nőből állt, és egész Angliában és Skóciában voltak „állomásai", ahol ki-

képzők, híradósok és hadtáposok százai működtek. Mint az SOE vezetőinek legnagyobb része, Buckmaster sem volt hivatásos katona, nem is volt más katonai tapasztalata, mint amit kadétként szerzett Etonban, a tisztképző tanfolyamon, majd 1940-ben egy hírszerző kurzuson, illetve mint összekötő tiszt a szabad franciák mellett, a dakari expedícióban. A háború előtt a Ford Művek párizsi irodavezetője volt, és mint egyik beosztottja korántsem tiszteletlenül mondta róla, „magával hozta egy kereskedelmi igazgató optimizmusát a Baker Streetre". Lelkesedése és energiája sokban hozzájárult a francia szekció sikereihez, bár ezeknek az erényeinek megvolt az a visszája, hogy hiányzott belőle a szükséges szkepticizmus. Az SOE egyik tisztje szerint „minden ludat hattyúnak nézett". Buckmaster mélységesen tisztelte és szerette ügynökeit, akiket Franciaországba küldött, és ebben az érzésben minden munkatársa osztozott. Sohasem fásultak el úgy, mint a harctéri parancsnokok, akik hűvösen és rezignáltan veszik tudomásul a vérveszteségeket. Amikor hibát követtek el, ez majdnem mindig azért történt, mert a francia szekció túlságosan bízott a „területen" elérhető sikerekben. Az egész háború során az volt a legnagyobb nehézségük, hogy nem tudták pontosan felbecsülni a Franciaországban működő hálózatok eredményeit és potenciálját, hiszen nem voltak megszemlélhető csapataik, nem voltak frontvonalaik, ahol le lehetett volna mérni a területnyereséget vagy -veszteséget. Barry ezredes ezt így fogalmazta meg: „Az ember azt hallotta, hogy ez vagy az a hálózat nagyon hatékonyan működik, de hát ez csak szóbeszéd volt. Az ember sose látta az istenverte munkájukat."

A háború óta a francia szekció szerepét bizonyos félreértések homályosítják el. Gubbins tábornok, illetve a Nyugat-európai Osztály hadműveleti főnöke, Robin Brook alighanem szorosabb, Buckmaster ezredes pedig lazább ellenőrzést gyakorolt a franciaországi akciók fölött, amint általában elismerik. A francia szekciónak központi szerepe volt azon tisztek Franciaországba küldésében, akiknek fel kellett mérniük az ellenállási csoportok képességeit és lehetőségeit, majd megszervezniük számukra a fegyverszállításokat. 1944 júniusára a megszállt területen a francia szekciónak legalább negyven hálózata működött, amelyek mindegyikénél legalább egy Angliában kiképzett ügynök dolgozott. De a francia földre küldött angol tisztek jóformán sehol sem ellenőrizték az Ellenállást, és nem is vezették akcióit. Nem az volt a dolguk, hogy fegyvert használjanak,

hacsak önvédelemből nem. Létfontosságú funkciójuk az volt, hogy a katalizátor szerepét töltsék be az Ellenállásban: lehetővé tegyék a franciák számára, hogy akciókban éljék ki érzelmeiket, és megvalósíthassák, amit akarnak. Tanítani és bátorítani akarták őket, közvetítve London hozzájuk fűzött reményeit és kívánságait. Legtöbbjüket se vérmérséklete, se kiképzése nem tette alkalmassá a harctéri parancsnok szerepére, ezt a funkciót a legtöbb térségben volt hivatásos francia katonatisztek látták el.

A *Das Reich* hadműveletei a francia szekció öt dél- és középfranciaországi hálózatát érintették. Mint később nyilvánvaló lesz, a késztetés az ellenállásra szinte mindenütt belülről jött; így történt ez egész Franciaországban. A helyi parancsnokok mindvégig féltékenyen őrizték saját embereik irányításának jogát, és csak a vége felé ruházták át néhányan ezt a feladatkört de Gaulle francia megbízottaira. Nagyon-nagyon ritkán fogadták el egy-egy olyan rendkívül erős angol személyiség irányítását, amilyen például George Starr volt. A Baker Street-i angolok legfontosabb feladata a háború idején mégis mindvégig az volt, hogy olyan kivételes alkatú férfiakat és nőket válasszanak ki, képezzenek ki, és küldjenek át Franciaországba, akik pusztán személyiségük erejével képesek másokat megmozgatni. Az első években a francia szekciónak olyan ügynököket kellett kiválasztania, akik képesek egy felvett szerepet eljátszani, tehát többé-kevésbé a kémekről alkotott hagyományos képnek megfelelően élni. De 1943 végére–1944 elejére, amikor az Ellenállás félkatonai szerepe már kialakult, az eldugottabb vidéki falvakba az angolok már olyan ügynököket is küldtek, akik az iskolában tanultaknál nem beszéltek sokkal jobban franciául. A lebukott ügynökök kezdettől fogva mindvégig azok közül kerültek ki, akikből hiányzott a belső erő, a másokkal szemben érzett bizalmatlanság és éberség, amíg ők maguk bizalmat tudnak ébreszteni. Ez létfontosságú volt furcsa hivatásukban. Mégis meglepő, hogy bátorságukon kívül az SOE férfi és női ügynökeit nem lehet közös nevezőre hozni. Volt közöttük tipikus angol gárdatiszt, tipikus bombázópilóta, még tipikus ellenálló is, tipikus ügynök azonban egy sem. Mindegyikük tökéletesen egyéni volt, gyakran szeszélyes és megfoghatatlan.

Miután ezek az ügynökök átjutottak Franciaországba, a Baker Streetről ritkán tudtak nekik használható taktikai utasításokat adni arra nézve, hogy mit támadjanak meg vagy hová menjenek. Az SOE vezérkara ehhez túl keveset tudott a hely-

színi körülményekről és feltételekről. A rádiókapcsolat általában rövid, gyakorlati üzenetekre korlátozódott, olyasmikre, hogy az ügynök véleménye szerint hány ember mozgósítható egy adott területen, vagy találkozókra, fegyverek, robbanóanyag és pénz ledobására vonatkozott – az utóbbival mindig meg lehetett nyerni a helyi ellenállási csoportok rokonszenvét. A francia szekció sok mindent tudott a franciaországi viszonyokról, az élelmiszerjegyekről, a vasúti menetrendekről, a németek megtorló intézkedéseiről, de nagyon keveset a katonai helyzet részleteiről. Bár az SIS, az Ultra rejtjelfejtés révén sok információhoz jutott a német csapattestek elhelyezéséről és készültségi állapotáról, a francia szekciónak gyakorlatilag semmiféle katonai hírszerzési adatot nem adott át. Az Ellenállást a katonai vezetés stratégiai fegyvernek tekintette. A Baker Streetet ritkán vonták be a szövetségesek tervezési vitáiba, Gubbins pedig sohasem kapta meg azt a pozíciót a vezérkari főnökök bizottságában, amelyre törekedett.

Egy jó megfigyelőképességű SOE-tiszt, aki kitüntetéssel harcolt Franciaországban, megjegyezte: „A Baker Streetet nem ragyogta be a zsenialitás légköre; egyszerűen csak okos, értelmes emberek voltak ott, akik nagyon keményen dolgoztak." Buckmaster ezredesen kívül a francia szekció legismertebb tagjai a következők voltak: Gerry Morel, a hadműveleti tiszt, akit egyesek kissé „könnyű súlyúnak" tartottak erre a szerepre; *„BP"*, vagyis Bourne-Paterson, egy hivatásos könyvvizsgáló, aki a pénzügyeket intézte; Selwyn Jepson, a sikeres regényíró, aki a toborzótiszt kulcsfontosságú szerepét töltötte be; valamint Vera Atkins, akit az SOE-nél szerzett élményeiről írott kitűnő könyvében, a *„Maquis"*-ban George Millar gúnyosan „intelligens úriasszonyként" jellemzett. A hűvösen csinos, nagyon kemény, okos és gyors eszű Miss Atkins (mert csak 1944 augusztusában lett a légierő női segédszolgálatának őrnagya, addig semmiféle rangja nem volt, és egyenruhát is nagyon ritkán viselt) sokak szerint a francia szekció kulcsembere volt. Az úgyszólván krónikus válság éveiben a Baker Streeten Vera volt az a nő, aki sohasem veszítette el a fejét.

Apja gazdag fakereskedő volt, ő pedig Franciaországban végezte az iskoláit, és a háború előtt egész Európát beutazta, miközben három nyelven megtanult gyorsírni. 1940-ben otthon élt az édesanyjával, és a polgári védelemben dolgozott, amikor a szóbeli ajánlás pompás angol módszere révén behívták a francia szekcióhoz. Titkárnőként, egyhónapi próbaidőre került a

Vera Atkins,
az SOE francia szekciójának
energikus tisztje

Baker Streetre; a háború végére azután a francia szekció ügyeinek minden részlete a kisujjában volt. Vera vezette a rádiónaplót és azt a kartotékrendszert, amelyen kívül más írott nyilvántartás szinte nem is létezett. A szekció általában éjjel dolgozott, és Vera, Buckmaster és Morel újra meg újra azon kapták magukat, hogy már megint csak az irodában alhatnak két-három órát egy tábori ágyon, utána máris fel kell kelniük, hogy elolvassák a legfrissebb rádiótáviratokat, amelyeket futár hozott a crendoni és a poundoni két nagy állomásról. Bár ilyen testközeli körülmények között dolgoztak, a hivatalon kívül jellegzetes angol módon nagyon keveset találkoztak. Vera édesanyjának semmit nem volt szabad tudnia arról, hogy miért nincs otthon jóformán sohasem a lánya, miféle furcsa életstílus ez. Egyik hajnalon, amikor Vera éppen a reggeli idejére ért haza Tempsfordból, Mrs. Atkins felsóhajtott: „Nos, azért remélem, drágám, hogy amikor ennek vége lesz, tisztességes asszony lesz belőled!" A szekció által Angliában kiképzett ügynökök között volt egy francia férfi, aki Vera imádói közé tartozott. Amikor összeszedte magát, hogy megpróbálja elcsábítani, végül is kudarcot vallott – túlságosan félt tőle.

1944 elején a francia szekció súlyos válsággal küszködött. Meggyőződtek róla, hogy immár franciák százezrei állnak készen, hogy csatlakozzanak a népfelkeléshez, amikor a szövetségesek partra szállnak, de csak a töredékük számára tudtak fegyvereket biztosítani. Ahhoz, hogy ezer ellenállót fölfegyverezzenek,

átlagosan 25 brit bombázó bevetésére volt szükség. A RAF egyegy támadás során minden éjjel annyi bombázót küldött Németország fölé, amennyivel 20 000 ellenállót fel lehetett volna fegyverezni, de a légierő vezérkara és Sir Arthur Harris, a bombázóparancsnokság vezetője egyszerűen nem volt hajlandó 23 Halifaxnél többet az SOE rendelkezésére bocsátani – egész Északnyugat-Európa ellátására. A vezérkari főnökök alig érdeklődtek a probléma iránt, ők de Gaulle tábornokot és az Ellenállást inkább politikai tehertételnek tekintették, semmint tényleges katonai segéderőnek. Amíg februárban, holdtalan éjszakákon Jugoszláviában 1500 tonna fegyvert tettek partra, a francia Ellenállás csak 700 tonnát kapott. Kétségbeesésében a szabad franciák és az SOE ez egyszer összefogott, és Churchillhez fordultak.

Churchill nem is okozott nekik csalódást, annál kevésbé, mivel már előzőleg megpuhította a szabad francia parancsnokok, köztük Emmanuel d'Astier de la Vigerie megható könyörgése. Egy 1944. február 27-i értekezleten, amelyen Selborne, Sinclair, a légügyi miniszter, valamint Gubbins és de Gaulle képviselői is részt vettek, Churchill lehengerelte a „repülősöket", és elrendelte, hogy a bombázóparancsnokság második legfontosabb ügye Franciaország legyen, valahányszor a Berlin elleni légi háborútól repülőgépeket tud elvonni. 1943 utolsó negyedévében a RAF 139 tonna fegyvert dobott le Franciaországban, 1944 első negyedére ez 938 tonnára emelkedett, a második negyedévben pedig, amerikai segítséggel, elérte a 2689 tonnát. E fegyvereknek valamivel több mint a fele a francia szekció hálózataihoz került, a többi pedig az RF-nek, a szabad franciák SOE mellett működő részlegének a hálózataihoz kapcsolódó ellenállókhoz.

Csakhogy az SHAEF, a szövetséges főparancsnokság inváziós tervezői korántsem voltak elragadtatva a miniszterelnök közbelépésétől. „Nem remélhetjük, hogy olyan mértékig fel tudjuk szerelni az Ellenállás minden alakulatát, ahogyan szeretnénk", szögezte le február 28-an az SHAEF egyik memoranduma. Az invázió szempontjából minden ellenállási és frontvonalak mögötti kommandóakciót a Különleges Erők főhadiszállásának kellett koordinálnia; ezt a parancsnokságot Koenig tiltakozása ellenére hozták létre, és közvetlenül Eisenhowernek rendelték alá. A Különleges Erők főhadiszállásának képviselői 1943 telén és 1944 tavaszán egyre azokat a terveket vitatták, amelyek az Ellenállásnak az Overlord-hadműveletben, az invázióban való részvételére vonatkoztak. De egyre növekvő elkese-

redésükre azt kellett tapasztalniuk, hogy az SHAEF tervezőit nem érdeklik a gerillák és szabotőrök reményei és törekvései. A Különleges Erők főhadiszállásának egyik tiltakozó feljegyzésére az SHAEF G–3 Hadműveleti Osztálya válaszul ezt írta: „Sajnálatos, hogy az Ellenállás »csak eredményei alapján« kaphat támogatást, sohasem előre. Az viszont előre meg nem határozható közreműködésük természetéből adódóan tény, hogy az Ellenállásnak bizonyítania kell, mielőtt megkaphatná a szükséges támogatást..."

A szövetségesek normandiai partraszállásának megindítása után az jelentette a döntő problémát: sikerül-e megakadályozni, hogy a németek gyorsabban fejlődjenek fel ellentámadásra a hídfő ellen, mint ahogy a szövetségesek újabb és újabb csapatokat tudnak átküldeni a Csatornán a hídfő megerősítésére. Ha a németek akadálytalanul tudnak mozogni, jelezte az Egyesített Vezérkar, akkor az invázió után 60 nappal elméletileg 56 hadosztályt, 37 szövetséges hadosztállyal egyenértékű erőt tudnak felvonultatni a Franciaországba átkelt 36 szövetséges hadosztállyal szemben. Az SHAEF hírszerzése egész sereg részletes prognosztikai modellt dolgozott ki a szövetséges partraszállás utáni napok lehetséges német csapatmozdulatairól:

„...Abból a feltételezésből kiindulva, hogy egy páncéloshadosztály továbbításához hetven vasúti szerelvény szükséges, a szerelvények összeállítása pedig hat, berakodása négy órát vesz igénybe, amennyiben két fővonal áll rendelkezésre, akkor huszonnégy óra alatt kilencvenhat szerelvény indulhat útnak... másfél órás minimális időközökkel... Valószínűtlen, hogy lánctalpas járművek közúton 100 mérföldnél, kerekes járművek pedig 150 mérföldnél többet haladjanak [naponta]..."

Az Ultra révén a szövetségesek szinte minden német havi felszereltségi összesítést ismertek. Tudták például, hogy a „2. Sugar Sugar páncéloshadosztálynak", ahogyan a rejtjelfejtők a *Das Reich*et találékonyan elnevezték, 257 tehergépkocsival kevesebb járműve van a szükségesnél, az előírt 17 lánctalpas tüzérségi vontató helyett csak kettővel rendelkezik, illetve 2001 puskával és 546 géppisztollyal kevesebbje van az előírtnál. Az SHAEF ennek ellenére következetesen túlbecsülte mind azt a gyorsaságot, amellyel a nyugaton állomásozó német egységeket Normandiába lehet irányítani, mind azt a tempót, amellyel végül célhoz értek.

Igaz, így is kellett összeállítani becsléseiket. Az ő dolguk az volt, hogy „a legrosszabb esetre" tervezzenek. A repülősök között sok vita folyt erről, a miniszterelnök pedig „lelkiismeretvizsgálatot" tartott, hogy a bevetések hány emberéletet fognak követelni a polgári lakosság körében. Végül mégis abban egyeztek meg, hogy a szövetséges bombázók az inváziót megelőző hónapokban intenzíven fogják bombázni Franciaország hetvenkét legfontosabb vasúti csomópontját. A partraszállási körzetek álcázása céljából a légitámadásokat az ország északi és középső részeire is kiterjesztették. Tedder légi marsall, a legfőbb főparancsnok, Eisenhower helyettese elvetette azt a javaslatot, hogy a légitámadásokat a vasúti hidakra összpontosítsák. Azzal érvelt, hogy a hidakat túl nehéz eltalálni, a bombázókat tehát a fontosabb vasúti csomópontok ellen kell bevetni. Így valószínűleg még azok a gépek is megrongálhatnak egyéb vasúti berendezéseket, amelyek eredeti célpontjaikat elhibázzák.

A szabad franciákat megdöbbentették a polgári lakosság várható veszteségei, ezért fölvetették azt a lehetőséget, hogy a vasúti hálózatot az invázió napjától kezdve a francia államvasutak dolgozóinak általános sztrájkjával is meg lehetne bénítani. Ezt a gondolatot nemcsak azért utasította el a szövetséges főparancsnokság, mert nehéz lett volna ilyen sztrájkot szervezni, hanem abból a megfontolásból is, mert a lakosság élelmezése érdekében létfontosságú volt valamiféle kapcsolat a francia nagyvárosok közt. „Elképzelhetetlen lett volna 400 000 embert arra kényszeríteni, hogy vonuljon illegalitásba... a vasúti hálózat teljes megbénítása pedig éhínséget okozott volna." Az Ellenállás bizonyos történetíróinak beszámolóival szemben a szövetségesek sohasem tűzték ki célul az invázió napja után Franciaország teljes vasúti hálózatának megbénítását.

A másik nyilvánvaló megoldási javaslatot viszont, amelyet az SOE melegen pártolt, hogy tudniillik a vasúti hálózatot a polgári lakosság életének kockáztatása nélkül, szabotázsakciókkal bénítsák meg, a tervezők udvariasan visszadobták. „Ahhoz, hogy a légitámadások az SOE/SO tervéhez hasonló eredményeket érhessenek el, minden bizonnyal nagy légi kötelékek bevetése szükséges", írta Kingston McLoughry repülő tábornok, a szövetséges légierők főhadiszállásának tervezési és hadműveleti főnöke február 10-én, majd így folytatta:

„Mivel azonban ezekben a hadműveletekben szükségképpen nagy szerepe lenne a véletlennek, nem volna bölcs dolog annyira

ezek sikerére támaszkodni, hogy csökkentsük a tervezett légi hadműveleteket. Ezenfelül a vasúti vágányok megrongálásának hatása csak időleges, tehát nem jelenthet lényeges hozzájárulást az ellenséges vasúti hálózat általános szétrombolásához. Ezek miatt az SOE/SO akcióit csak járulékos jellegűnek tekinthetjük, bár ez a hozzájárulás is igen értékes lehet."

Morgan tábornok a dossziét egy további rövid feljegyzéssel bővítette: „Teljes mértékig egyetértek önnel abban, hogy továbbra is úgy kell eljárnunk, ahogyan a múltban; minden hasznot, amit az SOE révén látunk, égből hullott mannának tekinthetünk..."

Mindazokban a francia Ellenállás szerepéről folytatott viták-ban, amelyek egészen az invázió előestéjéig dúltak, a szövetséges tervezőknek mindvégig változatlanul ez maradt a véleménye. Az Ellenállást biztatni kell, hogy ahol csak lehet, ártson a németeknek, de az Overlord-hadművelet sikerét a legkisebb részletében sem szabad az Ellenállás sikereitől függővé tenni. Ezt a magatartást valószínűleg megerősítette az a szerény kísérlet, amelyre 1943 decemberében Dél-Franciaországban került sor. A helyi ellenállási csoportok közt felosztottak ötven vasúti célpontot, amelyeket akkor kellett megtámadniuk, amikor megkapták Londonból az akcióra szólító rejtjelezett üzenetet. Az üzenetet annak rendje és módja szerint elküldték, majd néhány hét múlva részletes jelentés érkezett az akcióról Londonba. Az ötven meghatározott célpont közül a franciák tizennégyet támadtak meg, további tizenkettőt a helyi ellenállók saját kezdeményezésük alapján választottak ki. Az SHAEF-re ez az eredmény nem gyakorolt nagy hatást. Egy tiszt, aki 1944-ben az SHAEF G–3 osztályán tartotta az összeköttetést az SOE-vel és a Különleges Erők főhadiszállásával, feljegyezte:

„Az események normális menete ez: ha az ember katonai tervet dolgoz ki, akkor gondoskodnia kell a szükséges erőkről; ha nem éri valamiféle esetleges istencsapása, akkor jó esélye van rá, hogy a tervet végre is fogják hajtani. Gerillák esetében viszont az ember sohasem lehet biztos benne, hogy a tervét végrehajtják-e. Elképzelhetetlen. hogy egy nagyszabású katonai hadműveletet irreguláris csoportok közreműködésétől tegyünk függővé."

A szabad franciák számára azonban az Ellenállásnak az invázió napján játszott szerepe nem pusztán katonai meggondolások kérdése volt: számukra ez jelentette Franciaország feltámadásának kritikus pillanatát. De Gaulle tábornok vezérkarának legfőbb gondja annak biztosítása volt, hogy hazájuk lehető legnagyobb területét a lehető leggyorsabban felszabadítsák. A szövetségeseknek a közlekedési hálózat elleni nagy bombázási programja tehát mélységesen elkeserítette őket. Marcel Brault, a jogász, álnevén „Jérôme", aki 1944-ben a Rhône völgyéből érkezett Londonba, és vezető szerepet játszott Churchill meggyőzésében, hogy az Ellenállást meg kell erősíteni, februárban ezt írta:

„A francia lakosságot nagyon elcsüggesztette a tavaly őszre várt invázió elhalasztása, továbbá Vichy propagandája, amely az ellenállási csoportokat terroristáknak állította be, végül pedig a szövetséges haderők csigatempója Olaszországban. A franciák teljesen apatikussá válhatnak, amennyiben a légi bombázás intenzívebbé válik, ugyanakkor pedig senki sem magyarázza meg világosan, hogy ez elkerülhetetlenül szükséges."

Passy ezredes a pesszimisták közé tartozott az invázió napján kitörő francia tömegfelkelés valós kilátásait illetőleg. De Gaulle más hívei azonban sokat gondoltak egy látványos, nyílt felkelésre Dél- és Közép-Franciaországban, ahol a németek kis csoportokban, szétszórtan állomásoztak, és a vadregényes vidék nagy területeken alkalmasnak látszott a gerilla-hadviselésre. Viták folytak esetleges gerilla-„erődítményekről", ahol a *maquisard*-ok tömegesen gyülekezhetnének, és ahová visszavonulhatnának, amennyiben a német ellentámadások defenzívába szorítják őket. Bár végül mindezeket a téves elképzeléseket elvetették, az invázió előtti hetek egyik legsúlyosabb mulasztása éppen az volt, hogy nem beszélték le kellő eréllyel az ellenállókat, hogy az akcióra szólító üzenetek vételekor fegyveresen, nagy tömegben csoportosuljanak. Egyes csoportokból London és az algíri gaulle-ista kormány egyenesen kiprovokálta: azt várják tőlük, hogy tömegesen gyülekezzenek. Ezt a magas helyekről terjesztett zűrzavart az okozta, hogy Londonban nem látták előre, mi is fog történni, amikor elküldik az akcióra szólító üzeneteket. Közvetve ez a zűrzavar volt az oka a vercors-i tragédiának, valamint az ellenállók által elszenvedett más, kisebb arányú mészárlásoknak.

1944. május 7-én Churchill a következő táviratot küldte Roosevelt elnöknek:

„Massigli ma reggel memorandumot nyújtott át nekem francia célpontok szövetséges bombázásával kapcsolatban, kifejtve, hogy ezek milyen súlyos pszichológiai hatással vannak a francia ellenállási csoportokra, amikor az okozott emberveszteség a jelek szerint nem áll arányban az elért eredményekkel, nevezetesen a megszállt körzetekben levő vasútállomások és gyárak esetében. Felmerült az a javaslat, hogy szabotázsakciókkal jobb eredményt lehetne elérni, emberi életek kockáztatása nélkül."

Az amerikai elnök más véleményen volt, a szövetséges katonai parancsnokok pedig úgyszólván egyhangúlag csatlakoztak hozzá. Egy magas rangú angol vezérkari tiszt a következőket firkantotta a szabad franciáknak az Ellenállásra és a *D*-napra kidolgozott tervére:

„Ez a terv azt a benyomást kelti, mintha az Overlord célja a francia Ellenállás hadműveleteinek támogatása, azaz az ellenséges erők elvonása lenne a felszabadított területekről, nem pedig megfordítva...

A franciák szeme előtt állandóan az lebeg, hogy nekik országuk gazdaságát a hadműveletek időszaka alatt, illetve a háború után is fönn kell tartaniuk, ezért hajlamosak fenti meggondolást a katonai követelmények elé helyezni."

A francia szállítási hálózat elleni szövetséges légitámadások az invázió napjáig, sőt az után is arra a „legrosszabb esetre" alapozott feltételezésre épültek, hogy az Ellenállás semmivel sem képes hozzájárulni a hálózat szétrombolásához. Február 9-e és június 6-a között a brit bombázóparancsnokság és az amerikai szárazföldi hadsereg légiereje 21 949 bevetés során összesen 75 000 tonna bombát dobott francia földre. Az SHAEF vezetői szinte kivétel nélkül egyetértettek abban, hogy az Ellenállás mozgósításakor a harcosoknak kis csoportokban kell gyülekezniük, és minden áron el kell kerülniük a tömeges csapatösszevonásokat, amelyek német támadást provokálhatnak ki. A szövetséges parancsnokok azonban készségesen jóváhagyták az Ellenállás minden olyan tervét, amely nem szaporította saját feladataikat, és azzal kecsegtetett, hogy nehézségeket okoz a németeknek. A szabad franciák óriási munkával kidolgozták a

kulcsfontosságú vasúti, közúti és távközlési rendszer rombolásának részletes terveit az invázió napjára – a *Vert-, Tortue-* és *Violet-*, azaz a Zöld-, Teknősbéka- és Ibolya-terveket, amelyekbe mind az RF, mind a francia szekció egyre jobban belekapcsolódott. Az SHAEF azon az alapon fogadta el ezeket a terveket, hogy úgysem kerülnek semmibe.

Május 20-án, a Különleges Erők főhadiszállásán tartott értekezleten a szövetségesek politikája a következőkben kristályosodott ki:

„Az Ellenállás közvetlen támadó feladata az lesz, hogy minden lehető támogatást megadjon a partraszállási térség kiépítéséhez:

a) az ellenséges erősítések e térség felé irányuló mozgásának késleltetésével és akadályozásával, ezt követően pedig utánpótlási vonalai elleni támadásokkal;

b) a partraszállási övezettől távolabb eső területeken olyan diverziós fenyegetésekkel, amelyeket az ellenség nem hagyhat figyelmen kívül, és ezáltal az ellenség rendelkezésre álló erői egy részének a lekötésével.

Azzal is számolni kell, hogy a lakosság esetleg még az ellenség számára létfontosságú területeken sem marad tétlen. A spontán népi akciókat kombinálni lehet az ellenálló csoportok erőfeszítéseivel, így kialakulhat valamely, egyenként nem jelentős, de széles körre kiterjedő gerillatevékenység."

A Különleges Erők főhadiszállásának június 4-én kelt memoranduma pedig a következőket állapította meg:

„Nem lehet előre látni, hogyan reagál majd az Ellenállás az Overlordra. Világos, hogy általánosságban szólva, ott kell erősítenünk az Ellenállást, ahol a legerősebb. Politikánk tehát túlnyomórészt opportunista lesz."

Egy kritikus dilemma az utolsó pillanatig megoldatlan maradt: ne próbálják-e meg az Ellenállást szelektíven mozgósítani, tehát úgy, hogy a normandiai csatától legtávolabb eső, annak szempontjából lényegtelen területeket megkíméljék a német ellencsapások következményeitől. Az általános végkövetkeztetés mégis az lett, hogy se nem lehetséges, se nem kívánatos Franciaország nagy vidéki körzeteit visszatartani a felkelésektől. „Tekintettel arra a tényre, hogy az ellenállási csoportok harci szelleme egész Franciaországban fel van csigázva, és az invázió

napján valószínűleg az egész országot el fogja árasztani a hazafias lelkesedés hulláma, az a vélemény alakult ki, hogy az invázió napján a szervezett ellenállás visszafogása az ország bizonyos területein úgyis csak részleges sikerrel járna".

Így hát az a megállapodás született, hogy a partraszállás pillanatában Franciaország minden ellenállóját fegyverbe fogják szólítani. Azon túl, hogy gyakorlatilag nehezen lehetett volna őket visszafogni, létfontosságú volt, hogy amilyen sokáig csak lehetséges, kétségek között tartsák a németeket, van-e kilátás Normandián kívül további szövetséges partraszállási hadműveletekre. Az SOE munkatársa, Barry ezredes ezt a döntést így értékelte: „Evégett, abszolúte könyörtelen módon, francia életeket áldoztunk fel." A szövetséges vezérkarok úgy számították, hogy bármilyen sikereket ér is el az Ellenállás, a legjobb esetben is csak néhány napig tarthat ki. „Valószínű, hogy néhány napon keresztül akciókra kerül sor, azután a készletek és a lelkesedés majd lassan apadni kezd, hacsak nem kapnak utánpótlással megtámogatott további utasításokat", fejtegette a Különleges Erők főparancsnokságának egyik memoranduma. Május végére körülbelül félmillió aktív ellenálló lehetett Franciaországban. Ezek közül a harcosok közül becslések szerint az RF szekció az R5 térségben – ide tartozott Dordogne, Corrèze, Haute-Vienne és Creuse megye –, a *Das Reich* fő tevékenységi területén mintegy 10 000-t, Lot megyétől délnyugatra, az R4 térségben pedig mintegy 9000-t már felfegyverzett. Ezenkívül a francia szekciótól az R4-ben 9000, az R5-ben 2500 ember kapott fegyvert. A különleges egységek főparancsnokságának adatai szerint az Ellenállás számára 75 975 Sten géppisztolyt, 27 025 pisztolyt, 9420 puskát, 2538 Bren géppuskát és páncélöklöt, 285 660 kézigránátot, valamint 183 tonna robbanóanyagot és lőszert dobtak le, amelynek egy ma már meg nem határozható, de jelentős részét az ellenállóknak nem sikerült összeszedniük, illetve a németek kezére került. Mindenféle lőszerből krónikus volt a hiány. A legtöbb ellenálló két vagy három, de néha csak egyetlen tárat kapott, tartalék lőszer pedig alig volt. Néhány páncélöklön kívül a partizánoknak egyáltalán nem voltak nehézfegyvereik, pedig a nagyobb ellenálló csoportok állandóan könyörögtek értük. Ennek azonban jó oka volt. A nehézfegyverzethez kiképzésre és szállítóeszközökre lett volna szükség, a *maquisard*-ok zömének azonban nem volt gépkocsija; továbbá nehézfegyverekhez szükséges lőszert igen nehéz lett volna ledobni és a terepen kezelni. A nagyobb *maquisard*-

csoportok komplex vagy egybehangolt hadmozdulatainak volt még egy súlyos akadálya: az ellenállóknak egyáltalán nem voltak kis hatótávolságú rádió-adóvevőik.

Mégis, a jelenből visszatekintve is nehéz volna azok viselkedését és magatartását hibáztatni, akik Londonban felelősek voltak az Ellenállás megszervezéséért az invázió napjára. Az Ellenállást szívvel-lélekkel támogató SOE és a szabad franciák mindent megtettek, amit a rendelkezésükre álló erőforrások megengedtek. Az Overlord irányításával megbízott szövetséges parancsnokok is igen ésszerűen viselkedtek. Bármit állítsanak az Ellenállás hívei, egy nagy nemzetközi háborúban a gerillaharc szükségképpen mindig másodlagos jelentőségű. Ha a gerilláknak a győzelemhez való hozzájárulása kétes, akkor a rájuk fordított erőforrások haszna is az. Ha de Gaulle tábornok legfőbb törekvése az volt, hogy új életre keltse Franciaországot, ezt az SHAEF legfeljebb udvariasan tudomásul vehette. 1944 tavaszán elképzelhetetlen, sőt reménytelenül felelőtlen dolog lett volna lefújni vagy csökkenteni a szállítási hálózatot romboló légi offenzívát (amely végül 12 000 francia és belga polgári áldozatot követelt), és helyette egyedül csak az Ellenállásra támaszkodni.

Kudarcról egyetlen téren lehet beszélni: a terepen működő hálózatokkal szembeni őszinteség terén. Az ellenállókba óhatatlanul eltúlzott fogalmat plántáltak el arról, hogy milyen fontos szerep vár rájuk a közlekedési hálózat elleni támadásokban. De arra már távolról sem volt szükség, hogy zömükkel elhitessék: az inváziót heteken, ha ugyan nem napokon belül követni fogja a felszabadulás, és az ellenálló csoportok felkelésekor Londonból hatalmas fegyver- és lőszerutánpótlásra számíthatnak, sőt netán még reguláris ejtőernyős csapatokra is.

Az SHAEF magabiztosan számított rá, hogy a németek minden emberüket, tankjukat és lövegüket, amit csak össze tudnak kaparni, Normandia partjain bevetik a küzdelembe, hogy visszaszorítsák a tengerbe a szövetséges inváziós sereget. Minden parancsnoknak, akinek világos stratégiai áttekintése volt, ez jelentette a legelső feladatot. A németeknek alapvetően nem sokat számított, mit ér el az Ellenállás a Vercors-on, Dordogne-ban vagy más, az északi parttól távoli területeken. Minden felkelést kényelmesen szét lehetett volna zúzni, mihelyt a szövetségeseket visszaszorítják a tengerbe. Amennyiben viszont az angolszászok hídfőt és utánpótlási térséget biztosítanak maguknak, akkor Dél-Franciaország elvesztése sem sokat számít.

A francia Ellenállás éppen azokon a területeken volt a legerősebb, amelyek a németek számára stratégiailag a legkevésbé voltak fontosak: a Massif Central hegyvidékén, délnyugaton, Dordogne-ban, Corrèze-ben és Haute-Vienne-ben. Az SHAEF egy fontos, 1944. február 28-án kelt dokumentumának feltételezése szerint a szövetséges partraszállásra reagálva „...a németek ügyet sem fognak vetni a helyi Ellenállásra." Ez azonban alapvető – bár teljesen ésszerű – félreismerése volt a németek gondolkodásának. Hitler ismét csak ragaszkodott ahhoz a rögeszméjéhez, hogy birodalmának minden négyzetcentiméterét megvédje. A németek olyan tömegesen dobták be erőiket az Ellenállás elfojtására, amilyenre a szövetségesek soha nem is gondoltak volna. A szövetséges partraszállás utáni első, létfontosságú napokban, annak érdekében, hogy a franciák ellenében megtartsák Franciaországot, a németek olyan erőket vetettek be – főként a 2. SS-páncéloshadosztályt, a *Das Reich*et•–, amelyek létfontosságú szerephez juthattak volna a normandiai hídfő előtt. A következő fejezetekben olvashatunk számos tragédiáról, felelőtlen akcióról, tévedésekről, hibákról, sőt képtelenségekről is a francia ellenállók kapcsán. De sohasem szabad megfeledkeznünk róla, hogy a németek reagálása egy tekintetben teljesen abszurd volt: az Ellenállás üldözése miatt veszítették el a Franciaországért vívott csatát.

Az SOE

DÉL-FRANCIAORSZÁG

A Franciaországba ejtőernyőn ledobott angol és francia ügynökök között alig néhányan keveredtek nyílt harcba az 1944. júniusi csatározások során a németekkel. Nevük ritkán bukkan fel a *Das Reich* felvonulásának véres történetében. De hogy megérthessük, milyen volt az Ellenállás az invázió napján, és hogyan lett olyanná, amilyen, tudnunk kell egyet-mást azokról a nőkről és férfiakról, akik mindezt lehetővé tették. Az ellenállók ezrei számára, akik fogták Sten géppisztolyukat meg bugyorgránátjaikat, és nyíltan harcba vonultak, az invázió napja a kezdetet jelentette. Az SOE és a de Gaulle-féle BCRA ügynökei számára ezzel négyévi munkájuk szökkent virágba; véget ért a várakozás, az Ellenállás legnehezebb és legidegtépőbb időszaka. George Hiller, az angol ügynök ujjongva üdvözölte azt az érzést, amely az invázió napján öntötte el: „Éreztem az élet szépségét, a tavasz örömét; emberek és autók áradata özönlött elő, s úrrá lett rajtunk a felszabadult érzés, hogy fegyverünk van."

Hiller Lot megyében volt a francia szekció tisztje, azon a Dordogne és a Tarn között fekvő vidéken, amelyen törpe tölgyesekkel, bozótokkal és birkalegelőkkel borított magas mészkőfennsíkok uralkodnak; a *Das Reich* hadosztály útja egyenesen itt vezetett észak felé. Huszonegy éves rádiósával, Cyril Watney-vel 1944 januárjában dobták le ejtőernyőn. Az volt a feladata, hogy vegye föl a kapcsolatot a *Groupes Vény* néven ismert szocialista ellenállási szervezettel, amelynek hálózata a jelentések szerint Marseille-től és Toulouse-tól egészen Lot-ig és Limoges városáig terjedt. Hillernek mindenekelőtt az volt a feladata, hogy becsülje föl ezeknek a csoportoknak az erejét, majd szervezze meg és fegyverezze föl Lot-ban a *réseau*-kat, a hálózatokat.

Hiller Párizsban született, angol apa és francia anya gyermekeként, iskoláit párizsi líceumokban és Londonban végezte, majd az oxfordi Exeter College-ban tanult. Diplomatának készült, amikor közbejött a háború. Mint a leendő francia szekció későbbi ügynökeinek jó része, 1939-ben még szinte pacifista volt, ezért a szanitécekhez jelentkezett; semmi kedve sem volt embereket ölni. 1942-re módosult a véleménye, és tiszti

George Hiller,
a francia szekció
hírszerzője Lot megyében

iskolára jelentkezett Sandhurstbe; itt találtak rá az SOE toborzói. Szüleinek azt mondta, hogy a Közép-Keletre helyezték. Valójában azonban a rendkívül intelligens, érzékeny, meglehetősen tartózkodó huszonnyolc éves fiatalember 1944. január 7-én éjjel fönn Lot hegyei közt, Quatre Routes közelében ért francia földre, hogy megkezdje titkosügynöki pályáját.

A francia szekció legtöbb tisztjéhez hasonlóan, amikor földet értek, Hiller és Watney számára is súlyos megrázkódtatást jelentett az ottani tájékozatlanság és zűrzavar.

Néhány pillanattal azután, hogy a fogadásukra érkezett franciák üdvözölték őket, megdöbbenten vették észre az úton egy közeledő autó lámpáit. Mire elhaladt mellettük, már az árokban lapultak, aztán zavartan látták, hogy az ellenállók kis csoportja továbbra is hanyag testtartással álldogál az út szélén, géppisztollyal a hóna alatt. A két angolnak rá kellett jönnie, hogy széles szakadék tátong a között, amit nekik a biztonságról a beaulieu-i iskolában tanítottak, illetve a franciaországi viszonyok között. A ledobási zónából autón Quatre Routes-ba vitték őket. Az első éjszakákat a kis falu szélén, egy tejüzemben töltötték, amíg Watney-t át nem költöztették egy olyan titkos szállásra, ahonnan leadhatta rádióüzeneteit, Hiller pedig utazgatni kezdett a Lot megyei ellenállók között.

Sokakhoz hasonlóan, akik a második világháború alatt az ellenséges vonalak mögé kerültek, Hiller számára is mélységesen

megindító élményt jelentettek 1944 tavaszán és nyarán szerzett tapasztalatai. Azoknak a napoknak az időszámítása szerint a felszabadulás még nagyon távolinak, a németek Franciaország feletti uralma pedig rendíthetetlennek látszott. Sok francia, különösen az üzletemberek és hivatalnokok, már jó ideje kiegyeztek a megszállókkal, féltek az ellenállóktól, sőt gyűlölték őket, mint „kommunista banditákat, akik a társadalom békéjét és stabilitását fenyegetik". Azok a lányok, akik a *Das Reich*nek és a megszálló hadsereg más egységeinek a tagjaival háltak, korántsem mind pénzért tették. A francia társadalom az első világháború vége óta megoszlott és frakciókra szakadt. „Franciaország helyzete egészen különleges volt – írta Sir Denis Brogan. – Íme egy győztes ország, ám sok tekintetben a vesztes lelkiállapotában." Az 1930-as években a francia burzsoázia nagy, talán legnagyobb része sokkal kevésbé félt a fasizmustól, mint a kommunizmustól. A parasztságot mélységesen elkeserítette politikusainak állandó árulása. Megutált minden tekintélyt, Párizst megvetette, a helyi földbirtokosokat és papokat pedig egyenesen gyűlölte. Az 1940-es évekre Dél-Franciaországban már erősen hanyatlott a vallás befolyása. A parasztok zöme közömbösen szántogatta a földjét, hajtotta ökreit a maga kis tanyáján; a jelek szerint egyszerűen nem érdekelte a háború. Sem a szövetségesekkel, sem a németekkel nem törődött, csak a termés meg az időjárás érdekelte.

Ezek mellett a kollaboránsok és közömbösök mellett azonban volt egy végsőkig elszánt kisebbség, amely kockára tette az életét, családját, mindenét, amije csak volt, hogy előmozdítsa az Ellenállás ügyét. Közülük kerültek ki azok a férfiak és nők, akiket Hiller addig soha nem látott, mégis rájuk bízta magát. Mélységesen megindította az az erős kötelék, amely a bujkálókat és a bújtatókat egymással összefűzte. Az ellenállók között nem létezett semmiféle közös nevező, legfeljebb talán annyi, hogy Lot-ban és Dordogne-ban vezetőik főleg az értelmiség és a kis üzletemberek soraiból kerültek ki, politikailag pedig baloldaliak voltak.

A megszállás idején már negyvenes éveikben járó Jean és Marie Verlhac legendás ellenállók voltak. A területükön végrehajtott ötven *parachutage*-ból [ejtőernyős küldeményből] tizenkilencnek a fogadását Jean szervezte meg. Marie, a felesége, tanítónő volt, évek óta aktív szerepet vitt a szakszervezeti mozgalomban, és egyike volt azoknak, akik Lot erősödő ellenállási mozgalma mögött az ész és a hajtóerő szerepét töltötték be.

Néhány nappal érkezése után Hiller az ő házukban készítette el egy helyi ellenálló számára azokat a robbanótölteteket, amelyekkel aztán Figeacban felrobbantották a Ratier légcsavargyárat, végrehajtva a francia szekció egyik legsikeresebb háborús szabotázscselekményét. A rákövetkező hetekben Hillert Verlhacéktól kézről kézre adták, más férfiaknak és nőknek, akik menedéket adtak neki, miközben bejárta a vidéket, felvette a kapcsolatokat, és felbecsülte, kire lehet számítani.

Sok éjszakát töltött Georges Bru otthonában. Bru tanító volt egy St. Céré nevű kisvárosban; köpcös, mogorva ember, de zseniális szervező, aki mindig váratlan dolgokat produkált. A fagyos téli éjszakákon Hiller gyakran volt tanúja, amikor Bru kékre fagyva, kabátja alatt újságpapírba burkolva megjött, miután négy órát furikázott kis mopedjével a környéken az ellenállás ügyeiben. Jóllehet a titkos látogatók egymásnak adták a kilincset, felesége kifogástalanul ellátta a háztartást, és örökösen főzött valamit a váratlan vendégeknek. Hiller ámulva nézte, hogyan körmöli a két gyerek a házi feladatát a konyhaasztal egyik végén, miközben a másik végén dinamitrudak és Sten tárak hevernek. A gyerekek néha végigbicikliztek az utcákon, és figyelték, nem közelednek-e németek vagy a gyűlölt milicisták. Hátborzongató volt, hogy milyen fiatalon megtanulták a titoktartás reflexeit. Egyik este Hiller a konyhában üldögélt egy figeaci tanítónő, Odette Bach otthonában, amikor kopogtattak. Pierrette, Bachék ötéves kislánya nyitott ajtót; egy csendőr magasodott előtte. A csendőr megkérdezte, van-e otthon valaki. A kislány a fejét rázta, és habozás nélkül válaszolta: *„Non, Monsieur."* A csendőr elment, Hiller fellélegzett. Pierrette most, harmincöt év múlva sem képes megmagyarázni, honnan tudta, hogy hazudnia kell. Csak megvonja a vállát: *„Il y avait un ambiance..."* „Amolyan megérzés volt..."

Hiller csodálta ezeket az embereket, mert tudta, hogy félnek, tudta, hogy mi mindent kockáztatnak. Mindig úgy érezte, hogy a Bach család nagy erőfeszítéssel próbálja titkolni idegességét; lakásukat a helybeliek mégis úgy nevezték: „a kóbor kutyák otthona", mert Odette sohasem utasított el senkit, aki a vichyi hatóságok vagy a németek elől menekült. Hiller és Odette órák hosszat beszélgettek közös pacifista múltjukról, aztán Odettenek el kellett indulnia az iskolába. Nehéz volt elfogadniuk a hétköznapok viszonylag normális eseményeit: az emberek adót fizettek, házasságot kötöttek, gyermekeiket megkeresztelték; a parasztok tovább élték egyszerű életüket, kukoricahánccsal

tömött matracon aludtak, kék köténnyel, fekete kalapban dolgoztak a földeken, hetenként egyszer, vasárnap borotválkoztak, és kocsikerék nagyságú kenyereket sütöttek. De ez a normális élet Hiller és az ellenállók számára mégis teli volt szüntelen veszéllyel. Gyakorlati nehézség is akadt bőven: hogyan szerezzenek elég élelmet, hogyan újítsák meg a mindennapi élet összes tevékenységéhez szükséges engedélyeket. Mindenért, a legegyszerűbb cikkekért is sorba kellett állni – s mindehhez járult a földalatti élet terhe.

Németeket a nagyvárosokon kívül ritkán lehetett látni. Időnként végigrobogott az úton egy-egy nagy fekete Citroën, ilyenkor a falusi postáskiasszony telefonált néhány kilométernyire levő legközelebbi kolléganőjének és figyelmeztette, hogy jönnek a németek. Benzinüzemű autója ugyanis a németeken és Vichy ügynökein kívül csak a helyi orvosoknak volt. Úgy évente kétszer minden falunak át kellett vészelnie valamelyik hírhedt német büntetőosztag átvonulását, mert valahányszor az Ellenállás tevékenysége szembetűnővé vált, a németek büntetőosztagokat küldtek a környékre. Dordogne sokat szenvedett 1943-ban a *B*-hadosztály, Corrèze és Creuse pedig a Jesser-osztag tevékenységétől. Ebben az évben 40 000 franciát tartóztattak le ellenállási tevékenység gyanújával, és sokat deportáltak közülük Németországba, ahonnan sohasem tértek vissza. Lot-ban sokkal kevésbé volt kockázatos egy angol ügynök élete, mint Párizsban vagy Lyonban, de a feszültség és a félelem, és annak biztos tudata, hogy mi lesz a sorsuk, ha elfogják őket, még titkos életük legboldogabb és legromantikusabb pillanataiban sem oszlott el teljesen. Befejezetlen emlékiratához készített jegyzeteiben Hiller, jóval később, ezt írta: „Megmagyarázni, hogyan voltak erre egészen hétköznapi emberek képesek... Sok ember teljesen kilódult a maga kis életéből, hogy aztán újra visszapottyanjon belé... Megmutatni a feszültség és a könnyű fantasztikum keverékét... Azt a rendkívüli testvériséget, az együttlét mérhetetlen örömét, azt, hogy egymás közt voltunk, akár a gyerekek".

Hiller első heteit ahhoz hasonlította, mint amikor valaki biciklizni tanul: volt benne „valami furcsaság, bizonytalanság, mintha minden ködben úszna". Csalódást érzett azt tapasztalva, hogy a vidék némelyik magas rangú *maquis*-parancsnoka nem elég erélyes és tekintélyes, de hát neki sem volt tekintélye. Befolyását kizárólag annak köszönhette, hogy pénzt és fegyvereket tudott elővarázsolni. „Munkánk számos bizonytalansági

A jó kedélyű Odette Bach állandó életveszélyben élt, mert mindig volt francia vagy angol „titkos lakója"

tényezőtől függött: az időjárás, a rendelkezésre álló ledobandó fegyverek és hadianyagok mennyisége, az információhiány; mert alig tudtuk, hogy mi folyik körülöttünk... a Londontól való elszigeteltség érzése, az éberség súlyos hiányosságai." Elcsüggesztette az a mérhetetlen sok idő és erőfeszítés, amit a kicsinyes, személyes „hadtápügyekre" kellett pocsékolnia: hogyan találjon biztonságos rejtekhelyet Watney-nek és a rádiójának, hogyan szerezzen magának utazásaihoz járművet, hogyan küldje el üzeneteit és kapja meg a válaszokat, amikor folyton úton van. Hetekig tartott, amíg lekopott róla az a kínos félszegség, amely minden nyilvános helyen elfogta. „Ahogy végigmentem a sáros főutcán, oldalamon a jókedvű Jeannal, úgy éreztem, a kutyákat is beleértve, mindenki csak engem bámul. Mintha hangszórók üvöltötték volna: »Nézzétek már az angolt, most érkezett, ott, abban a szürke kockás öltönyben, vadonatúj *beret*-vel a fején!«"

Nem sokkal érkezése után a Vény-csoportok egyik ezredese északra vitte, Limoges-ba, a nagy, szürke porcelángyártó városba, az Ellenállás helyi támogatóival tárgyalni. Sok útja közül ez

volt az első. „Limoges veszélyes város volt, elég kicsi ahhoz, hogy a legtöbb ember ismerje egymást, mégis elég nagy, hogy az idegenek feltűnés és megfigyelés nélkül járkálhassanak benne. Ám bőven jutott a városnak Gestapo-ügynök, akik nem mind voltak helybeliek." Limoges-ban a Vény-csoportok legfőbb kapcsolata Taillaux volt, akit Hiller így jellemzett: „...igen óvatos ember, és igen gyakorlott a földalatti munkában. Beszélgetés közben az volt a szokása, hogy külön-külön tárgyalt mindenkivel a különböző témákról, és senkinek sem mondott többet, mint amennyit tudnia kellett...

Taillaux-ék, mint mindenki, aki legális életet folytatott, állandó riadókészültségben voltak. Ha a német vagy a francia rendőrség le akarja tartóztatni őket, csak a lakásukra kellett volna sétálni és elvinni őket. Jól ismert helyi polgárok voltak, szorgalmasan intézték üzleti ügyeiket, de közben valahogyan mégis időt találtak földalatti munkára és illegális találkozókra. Mint sok ezer más hazafi, azért folytatták legális tevékenységüket, mert mint »derék polgárok«, így olyan dolgokra is képesek voltak, amelyeket nem tudtak volna többé megoldani, ha illegalitásba húzódnak."

Hiller és az ezredes a vasútállomáson aludt. Nem is keltettek feltűnést a megrekedt háborús utazók százai közt. A vasúti kocsik szünet nélkül csörömpöltek. Hiller el-elszundított, és néha rápillantott a mellette alvó ezredesre. „Ez a rokkant öregember nyugodtan élhetett volna a nyugdíjából nizzai lakásán, most mégis itt volt, lábán kopott cipőjével, megviselt felöltőben, itt aludt egy vasúti váróteremben, bujkálva a németek elől. Szerencsére elég ártalmatlan alaknak látszott, ahogy feje mármár a becsületrend vörös szalagjára bukott, így szundikált..."

A hetek múlásával Hillernek az ellenállók iránti csodálata mit sem csökkent, de kezdte észrevenni, hogy hálózataik távolról sem olyan erősek, amint azt Londonban feltételezték. Miközben létrehozták a földalatti fegyverraktárakat, Hiller rájött, hogy nem létezik semmiféle pontos terv arra, hogyan is fogják felhasználni őket. „Meglehetősen ködös volt minden, de hát a saját elképzeléseink is ködösek voltak arról, hogy mi fog majd történni a *D*-nap után."

Az ellenállók közül sokan egyszerűen a vérmérsékletüknél fogva nem voltak harcias emberek. Nagyszerű erkölcsi bátorság volt bennük, és megpróbáltak mindent megtenni, amit csak tudtak, hogy szembeszálljanak a németekkel. De sem korábbi életük, sem hajlamaik nem predesztinálták őket emberölésre.

René Cousteille, fedőnevén „Soleil", egy híres kommunista ellenállási csoport parancsnoka

„Mindent egybevetve, nem volt különösebben hősies a terület", írta Hiller. Ezzel persze nem a helyi ellenállók bátorságát akarta kétségbe vonni, csak azt kívánta érzékeltetni, milyen nehéz volt Lot álmos, falusias közösségeit fegyveres akciókra bírni. Mint később írta, utóbb sajnálta, hogy annyi időt pocsékolt a mozgalom belső nézeteltéréseire és féltékenykedéseire. Talán „kevesebb tervet kellett volna készíteni, de azokat végre is hajtani; konkrétabban, szilárdabban és könyörtelenebbül kellett volna egy agresszívabb politikát alkalmazni". Hiller túlságosan szigorú volt önmagához. Nem tudta, hogy mind sikerei, mind nehézségei azonosak voltak a legtöbb, Franciaországban működő szövetséges ügynökéivel.

Szembekerült azzal az általános nehézséggel is, amit a *maquis* – a hegyek között és az erdőkben élő, törvényen kívüli fiatal ellenálló csoportok – kezelése jelentett. A fiatalok legtöbbje elsősorban a kényszermunka elől bujkált, azt akarta elkerülni, mintsem részt venni a németek elleni tevőleges akciókban. Lot-ban a legaktívabb és legnagyobb létszámú *maquis* a kommunista FTP szervezete volt, és sokan átálltak hozzájuk azok közül a

türelmetlenebb ellenállók közül is, akik ráuntak a gaulle-ista Titkos Hadsereg politikájára: türelem, csak türelem az invázióig. Hiller ezt írta róluk:

„A *maquis* megszervezése nehéz ügy volt. Két-három tagú csoportokat kellett összeszedni, tábori felszerelést lopatni velük az állami raktárakból, élelmiszert vásárolni, teherautót biztosítani arra az esetre, ha sürgősen menekülni kell. A morál fenntartásához nagy és rendszeres dohányellátmányokra volt szükség. A fiúk sokszor lomposak voltak, kevesen teljesítettek közülük korábban katonai szolgálatot. Azonnali rajtaütésekre vágytak. Nem volt semmi szórakozási lehetőségük. Csak nagy ritkán, egy-egy holdtalan éjszakán indulhattak akcióra, ilyenkor azután minden éjjel kinn voltunk az ejtőernyős ledobó területen. A fiúk borzasztóan hálásak voltak, ha bármiféle kis elintéznivalót kaphattak. Egyszer egy részeg és unatkozó fiú csak úgy a levegőbe kezdett lődözni a pisztolyával.

Idővel mindehhez hozzászoktunk. A Hold és az időjárás szerint éltünk. Reménytelenül és türelmetlenül várakoztunk a holdfényes időszakban, újholdkor pedig teli voltunk reménnyel, és komolyan megvitattuk az időjárási kilátásokat. Aztán elmúltak ezek a szép napok, a BBC pedig nem sugárzott számunkra semmiféle üzenetet. Néha nyilvánvalóan rossz volt az időjárás, néha viszont szép, ilyenkor mindenkinek azt kellett mondanunk, hogy Londonban rossz az idő... Megint máskor rengeteg volt az üzenet, de egyik sem nekünk szólt. Irigyeltük a többieket, és azon törtük a fejünket, nem feledkeztek-e meg rólunk..."

A Vény-csoportok ereje Lot megyében folyamatosan nőtt. 1941 januárjában még csak tizenketten kezdték, 1942 januárjára negyvennyolcan voltak. 1943 júliusában a létszám már 58 *maquis*-ban 401 főt tett ki, 1944 januárjában pedig összesen 623 főt, akikből 346 volt *maquisard*. A mozgalom 1944 júliusában tetőzött, a nagy inváziós mozgósítás után, ekkor a Titkos Hadsereg 156 főt számlált 2037 baloldali *maquisard* mellett. A franciák számára, akikkel együtt dolgozott, Hiller maga volt a megtestesült angol gentleman, a *L'Intelligence Service* tagja, mert Franciaországban mindenki meg volt győződve róla, hogy minden angol ügynök gentleman. Térségében idővel nagyon megszerették és tisztelni kezdték. Amíg sok ügynöknek semmiféle kapcsolata sem volt a szomszédos ellenállási hálózatokkal, Hiller 1944 tavaszára már egyre szorosabban együtt dolgozott

Dordogne-ban és Corrèze-ben szervezkedő szomszédaival. Amikor azt írta, hogy kiküldetése a feszültségnek és „a könnyű fantasztikumnak" különleges keveréke, alighanem olyasmikre gondolt, mint „Soleil" bankettje Dordogne szívében.

Soleil huszonhárom éves kommunista volt, iskolába nem járt, bátor és tüzes természetű fiú. Avignonból származott, de a háborús évekig Marseille sötét sikátoraiban élt. Igazi neve René Cousteille volt. Hiller úgy ismerte meg, hogy „félelmet nem ismerő, gátlásosnak igazán nem mondható fiatalember, született vezető, apró, sötét bőrű és hajú, teli energiával". Ez a kis vagány *maquis*-t alakított a Dordogne folyó déli partján, a csodálatosan romantikus Belvès hegyi falucska közelében. Táboraiból a vidék nagy része fölött uralkodott. A szomszédos falvak minden lakosát kényszerítette, hogy rejtsen el számára valamennyit benzin- és olajtartalékaiból, Hiller szerint azért, hogy ha valaki beköp valamit, mindnyájan megszenvedjék. 1944 tavaszán egy Peter Lake nevű fiatal angol, akit a francia szekcióban „Jean-Pierre" álnéven ismertek, iszonyú kényelmetlen módon, egy motor pótülésén meglátogatta Soleil *maquis*-ját, és fegyverkiképzést tartott lelkes hallgatóinak. Jean-Pierre csöppet sem érezte jól magát az ifjú harcosok között. Soleil már megfenyegette egyik SOE-beli kollégáját, „Jack parancsnokot", hogy megöli, ha beszünteti számára a fegyverszállítást. *Maquis*-ját a környező vidéken mindenütt rettegték, mert Soleil emberei könyörtelenül végeztek minden kollaboránssal, és mert Soleil azt a parancsot adta embereinek, hogy bármit vegyenek el, amire szükségük van, bárkitől, aki tehetősebb. Soleil bátorságát és keménységét Jack parancsnok is tisztelte, felfegyverezte hát az embereit, mert hitt benne, hogy nagyszerűen fognak majd viselkedni ott, ahol a legfontosabb – a németek elleni harcban. A *maquis* virágzott, és egyik este az ifjú partizánparancsnok ünnepélyesen meghívta Hillert egy szabályos bankettre, amelyet vacsora utáni szórakozásul Jean-Pierre-nek a kézifegyverekről szóló előadása egészített ki.

„A kastély, amelyet Soleil tizenkilenc éves helyettese, a »Báró« választott ki, szép példája volt a késő 18. századi építészetnek. A Dordogne partján állt, eldugva egy erdőben. Ahogy közeledtünk feléje, többször is megállítottak minket, és rájöttünk, hogy az összes megközelítési utakat Bren géppuskás spanyolok őrzik. Rosszul beszéltek franciául, és olyan lelkiismeretesen látták el a feladatukat, hogy szerfölött örültünk, amikor végre ép bőrrel

elértük a kastélyt. Ott találtuk a falu vezetőit, vagy ötven kövér, vasárnapi ruhában feszítő középkorú férfit. Jean-Pierre jó előadóként már ott tüsténkedett, ellenőrizve, hogy a bemutatásra szánt fegyverek rendben vannak-e. A kovácsoltvas díszekkel és kárpitokkal ékes teremben nagy U-alakú asztal állt, szépen megterítve, damasztabrosszal, virágokkal, gyertyatartókkal és szép porcelánnal. Minden teríték előtt étlap, rajta a *Group Soleil* címere, a sugárzó napkorong, és az alkalmat megörökítő felirat. A Báró, miután fogadta a jogos gratulációkat, elmesélte, milyen nehezen talált címfestőt. Ami a többit illeti, csak közölte a komornyikkal meg a feleségével, hogy a kastélyt erre az éjszakára elrekvirálja, és hogy hány vendég lesz, azok aztán elkészítettek mindent, mintha csak egy ünnepélyes békebeli vacsoráról lenne szó. A kiszolgálás tökéletes volt, a komornyik és a lakájok fapofával tálaltak. A főkomornyik arcán átfutó villanásokból megpróbáltuk kitalálni, mi megy végbe a fejében, miközben előrehajolva töltögeti a bort. Valószínűleg meg volt botránkozva, amiért ezek a csirkefogók betörtek a »házába«, ahová a háború előtt be sem tehették volna a lábukat. Valószínűleg félt is, hogy a németek rajtaütnek a vendégseregen. Amint aztán már egy ideje cserélgették előttünk a tálakat, mintha megenyhült volna, hallgatva ezeknek az embereknek a csöndes beszélgetését, akik vagy túl öregek, vagy túl fiatalok voltak ahhoz, hogy »terroristák« legyenek. Végül nagy érdeklődéssel hallgatta végig a Sten géppisztoly dicséretét.

A »beavatás«, vagyis az előadás nagyon későn kezdődött. Néhányan már azt gondoltuk, hogy soha nem is fog rá sor kerülni a sok szónoklat és pohárköszöntő után, de nem számoltunk sem Jean-Pierre elszántságával, sem a falusi vezetők meglepő kitartásával, akik minden további nélkül végigülték a bankettet. Az előadás nemcsak hogy nagy sikert aratott, de amikor végre hajnalban ágyba kerültünk, Jean-Pierre és a kövér öregek még mindig javában vitatkoztak a Bren működési elvének néhány finomabb részletkérdéséről."

Jean-Pierre – Peter Lake – diplomatacsaládban született, huszonkilenc éves volt, és egy kereskedelmi bankot vezetett Nyugat-Afrikában, amikor kitört a háború. Ott részt vett az SOE egyik korai akciójában, aztán átkerült a francia szekcióhoz, és Limeuil közelében ugrott le ejtőernyővel 1944 húsvét vasárnapján. Nagyon gyengén beszélt franciául, de ekkoriban a francia szekció már nem titkosügynököket, hanem félkatonai kiképz-

zőket dobott át. Súlyos hiányossága volt azonban a francia szekció egész kiképzésének, hogy a „politikamentesség" érdekében semmiféle tájékoztatást sem adott ügynökeinek a helyi ellenállási politika bonyodalmairól. Így aztán sokan megzavarodtak, és megrökönyödve fedezték fel a helyi bizantinus bonyodalmakat. Amikor Lake földet ért, egy Charles Brouillet nevű ács házába vitték – akit a helybéliek csak *Le bolshévik*nek emlegettek –, egy elbűvölő falucskába, Siorac-en-Périgord-ba. Jean-Pierre kalandos módon találkozott az Ellenállással: hajnali négykor pompás reggeli várta a hányavetien magabiztos ellenállók közt. *„Ha, ha, mon cher Jean-Pierre* – mondta Brouillet boldogan. – *Siorac a deux mille habitants, et sur ces deux mille habitants, il y a deux mille résistants!"* [„Ha, ha, kedves Jean-Pierre, Sioracnak kétezer lakosa van, és ebből a kétezer lakosból kétezer az ellenálló!"] Elárulta, hogy sok fegyverük van a templom padlásán elrejtve. *„Tu vois, à la église, c'est sous la protection du bon Dieu!"* [„Tudod, a templomban, a Jóisten védelme alatt!"]

De ha érzékelni akarjuk a titkos élet és a harci készülődés valódi és rendkívüli romantikáját Franciaország egyik legszebb vidékén, sohasem szabad megfeledkeznünk a dolgok sötétebb oldaláról. Azok közül, akik részt vettek azon az egzotikus banketten, senki sem tudta elhessegetni belső félelmét, hogy valaki elárulhatja, előzni azt a tudatot, hogy a lebukás börtönt és kínzást jelent, amelynek magányos és biztos halál a vége. Annyi részvéttel gondolunk ma már azokra az angol ügynökökre és a francia ellenállókra, akiket a németek megöltek, hogy időnként megfeledkezünk róla, hogy a németeknek ehhez a hadijog szerint minden jogcímük megvolt. Inkább azért gyászoljuk őket, mert a hazájukért mártírhalált halt hősöket kivégzésük előtt kivétel nélkül mindig szörnyű módon megkínozták – megszegve ugyanezt a hadijogot. Jack parancsnok márciusban csak azért kapta meg a keleti Dordogne és Corrèze felelős irányítását, mert Brive-la-Gaillarde-ban elfogták és Buchenwaldba deportálták a környékbeli Ellenállás parancsnokát, az SOE egyik legnagyszerűbb ügynökét, Harry Peulevét.

Jack parancsnok – fedőnevén „Nestor" – nagydarab, robusztus, jóképű, kalandkereső huszonkét éves fiatalember volt, akit a *maquis*-ban mindenki angol katonatisztnek hitt, holott francia volt, az igazi neve pedig Jacques Poirier. De ezt egészen a felszabadulásig titkolta, nehogy elhurcolják a családját. Jack Poirier egyike volt azoknak a szerencsés alkatú embereknek,

akik meg vannak áldva azzal a képességgel, hogy akárhová mennek, vidámságot és szeretetet tudnak kelteni maguk körül. Corrèze és Dordogne *maquisard*-jainak legnagyobb részét, akik június 6-a után szembeszálltak a *Das Reich* hadosztállyal, Poirier és Peulevé fegyverezte fel.

Poirier még Baker Street-i mércével mérve is igencsak kalandos bolyongás után jutott el az SOE-hez. Apja nyomába lépve ő is repülőtiszt akart lenni, amikor közbejött a háború, és családja visszavonult a meg nem szállt zónába, Nizza mellé. Az ifjú Jacques kisebb megbízatásokat teljesített a helyi Ellenállásnak, amikor találkozott Harry Peulevével, akit az SOE rádiósként dobott le Franciaországba, de az ugrásnál súlyosan megsebesült, nagy fájdalmai voltak, és vissza akart szökni Anglia felé. Poirier tüstént csodálni kezdte Harryt, és fölajánlotta, hogy átkel vele a Pireneusokon. Sok kaland után eljutottak Gibraltárba, ahonnan Peulevét repülőgépen azonnal Angliába szállították. Poirier-nek jóval tovább kellett várakoznia, s amikor végre Bristolba érkezett, öt napig fogva tartották, amíg lenyomozták a múltját, s azután is szinte fogolyként kísérték Londonba, ahol átadták az SOE-nek.

Emlékezete szerint nem is kellett kérnie, hogy küldjék vissza Franciaországba, ezt mindig is természetesnek tartotta, mint ahogyan azt is, hogy Peulevével fog dolgozni. A francia szekciónál „Peters" fedőnéven végigcsinálta a szokásos kiképzést, miközben néhány vidám estét töltött Londonban, egyiket-másikat Violette Szabóval. 1943-ban azután egyszer késő éjjel a tempsfordi repülőtéren találta magát, ahol átnyújtották neki a szokásos arany cigarettatárcát, Buckmaster búcsúajándékát, és már indult is, hogy csatlakozzon Corrèze-ben Peulevéhez.

Amikor francia földre huppant, hamarosan rájött, hogy a repülőgép a megbeszélt találkozóhelytől több mint 150 kilométerre dobta le. Néhány órát gyalogolt, eljutott egy vasútállomásra, baj nélkül megúszta, hogy angolul kért jegyet, azután elaludt a vonaton, és arra ébredt, hogy az egész szakasz teli van német katonákkal. Szerencséjére ügyet sem vetettek rá, és néhány óra múlva egy eléggé nagy városban, a vasárnapi csöndben néptelen Brive-la-Gaillarde-ban találta magát. Hirtelen nem is tudta, hol keressen menedéket, bement hát egy templomba, végigült egymás után négy misét, aztán diszkréten kiosont a városból, és egy közeli hegyoldalban töltötte az éjszakát. Másnap reggel rátalált Peulevére.

A következő hónapokban Poirier és parancsnoka állandóan

Jacques Poirier („Nestor"), aki fölfegyverezte Corrèze és Dordogne ellenállóit

úton voltak, bejárták Dordogne keleti részét és Corrèze-t, felkeresték a Titkos Hadsereg és az FTP embereit, *parachutage*-okat szerveztek, és fegyverkezelést oktattak. Roger Beauclerk – fedőnevén „Casimir" – rádiósként érkezett Poirier mellé, és belecsöppent az ezzel járó idegörlő, monoton életbe. A rádiósokat iszonyatosan gyötörte az adásszünetek unalma. A megszabott időpontok miatt vagy nem mehettek sehová, vagy folyton költözködniük kellett, egyik rejtekhelyről a másikra, hogy a németek be ne mérhessék őket, így sohasem tudták magukat egy kicsit elengedni. Túlságosan sok idejük maradt a gondolkodásra, a titkosügynökök kalandjaiból viszont túl kevéssé részesültek. Sokan elviselhetetlennek érezték az állandó feszültséget, hacsak nem volt olyan jó a természetük és rendíthetetlen a türelmük, mint Cyril Watney-nek.

1944 márciusában Poirier néhány napra elszökött, hogy meglátogassa édesanyját, aki ekkor a Pireneusok lábánál élt. Egyik este, amikor pusztán véletlenül fél füllel a BBC személyes üzeneteit hallgatta, hiszen teljesen valószínűtlen volt, hogy ő valami különleges üzenetet kaphat, elcsípte a felvillanyozó mondatot. *„Attention à Nestor! Message important pour Nestor! Ne retournez pas chez vous! Jean est très malade!"* [„Nestor, figyelem! Fontos üzenet Nestornak! Ne térjen haza! Jean nagyon

beteg!"] Peulevét és rádiósát, Roland Malraux-t letartóztatták. Iszonyú balszerencséjük volt, egyik szomszédjuk jelentette fel őket; gyanakodtak rájuk, hogy feketéző zsidók. George Hiller hírt kapott a lebukásról, mire nagy nehézségek árán és igen ötletesen sikerült elintéznie, hogy rádión figyelmeztessék Poirier-t. Poirier vonatra ült, felment a Lot megyei hegyi községbe, Martelbe, és megkereste a Verlhac házaspárt; nagyon meglepődtek, amikor meglátták, mert azt hitték, hogy ő is lebukott.

A közhiedelemmel ellentétben az elfogott hazafiaktól sohasem várták el, hogy mindvégig szótlanul tűrjék a kínzásokat. Az volt a legfontosabb, hogy negyvennyolc óráig hallgassanak, amíg társaik riasztják a többieket. Két nap után tehát a lebukott már elárulhat kisebb dolgokat, beszélhet apró részletekről, megemlíthet helyeket és neveket. Végül, ha nagyon kegyetlenül kínozzák, fontosabb dolgokról is beszélhet. Peulevé semmi lényegeset sem árult el társairól, amíg a fresnes-i börtönben kínozták, sőt később a buchenwaldi koncentrációs táborban is hallgatott. A németek mégis megszerezték valahogyan Poirier személyleírását; Jack parancsnok ezért eltűnt, amíg a németek minden rejtekhelyet átfésültek utána Corrèze-ben és Dordogne keleti részén.

Roland Malraux bátyja, a híres író, André közölte Poirier-vel, hogy ez a vidék egyelőre túl forró lesz számára, és azt javasolta, hogy amíg lecsillapodnak a dolgok, menjen egy időre Párizsba. A fiatal Jack parancsnok így egyszerre azon vette észre magát, hogy André Gide lakásán bujkál, amelynek ablakai Laval belügyminisztériumának az udvarára néznek, vagy Malraux és Albert Camus között sétálgat a Szajna partján. Egész életében sajnálta, hogy egy árva szóra sem emlékszik mindabból, amit a két nagy író mondott.

A sok rendkívüli figura között, aki Dordogne-ban és Corrèze-ben 1944 nyarán felbukkant az Ellenállás színpadán, André Malraux volt a legrendkívülibb. A fiatal embereket, mint Poirier, Hiller vagy Lake, akik titkos életükkel kapcsolatban sok mindenben nagyvilágiak voltak, lenyűgözte és lehengerelte ez a nyomasztó és csillogó zseni. Akkor már legendás alak volt – az „Emberi állapot" szerzője, egzotikus utazó, filmrendező, a maga szervezte spanyolországi vadászrepülő-század parancsnoka, *Malraux-le-rouge*, a Vörös Malraux, aki Lanvin szalonjában csináltatta az egyenruháit.

1940 és 1944 között Malraux ellenállási tevékenysége koránt-

sem volt lenyűgöző. 1940-ben, az összeomlás idején egy francia páncélosegységnél szolgált, aztán visszavonult dolgozni és elmélkedni a Côte d'Azurre, s bár semmi említésre méltót nem írt, az akkori idők mércéjéhez képest szibarita kényelemben élt. 1941 szeptemberében Jean-Paul Sartre és Simone de Beauvoir végigbiciklizett egész Franciaországon, hogy felkérjék: álljon az Ellenállás oldalára. „Pompásan elkészített és felszolgált csirkét ettek, *à la Maryland.* Malraux udvariasan végighallgatta Sartre-t, de azt mondta, hogy legalábbis ez idő szerint minden fegyveres akció teljesen haszontalan volna. Abban bízott, hogy az orosz tankok és az amerikai repülőgépek majd csak megnyerik a háborút." Később, amikor a *Combat résistants* nevű szervezet tagjai keresték fel, kereken megkérdezte tőlük: „Vannak fegyvereitek? Nincsenek? Van pénzetek? Nincs? Akkor az egész dolog komolytalan..." 1943 vége felé élettársával, Clarával Dordogne-ba költözött egy kényelmes kis kastélyba. A jelek szerint még mindig nem volt semmi kedve részt venni az Ellenállásban.

Amikor azonban öccsét, Rolandt-t elfogták – másik öccse, Claude is az SOE-nek dolgozott –, Malraux felkereste Dordogne és Corrèze ellenállóit, ám mindenféle szerénység nélkül, mint aki kész átvenni a parancsnokságot. Negyvenkét éves volt ekkor. Figyelemre méltóan bizonyítja a személyiségében rejlő erőt, hogy „Berger ezredes", ahogyan egyik regényhőse után elnevezte magát, milyen gyorsan rávette Poirier-t, Hillert és a többieket, hogy tanácskozásaikon egyenrangú félként kezeljék. Utazgatni kezdett velük az országban, beszédeket tartott a *maquisard*-oknak, részt vett a megbeszéléseken. Az övé volt a közös angol–francia (később, az OSS ügynökeinek érkezése után az angol–francia–amerikai) tanács ötlete a terület ellenállási csoportjainak összefogására; persze ő lett a parancsnok. Hol volt már 1941, amikor nyomott hangulatban ezt írta: „A német vereség az angolszászok diadala lenne, akik gyarmatosítanák a világot, és valószínűleg Franciaországot is..." De annyi még maradt a Vörös Malraux-ból, hogy ökölbe szorított kézzel tisztelgett. Egyik angol cigarettát a másik után szívta (ezek a *parachutage*-okból származtak, és a *maquisard*-ok között státusszimbólumot jelentettek), és könnyedén, iszonyatosan hadarva „az öreg Churchillről, arról a de Gaulle nevű fickóról", a kínai művészetről, a kastély ebédlőjének akusztikájáról beszélt, „időnként odavetve – Most magukon a sor! –, amit nem kellett szó szerint, válaszra való felszólításnak venni".

Amikor később lebukott, saját állítása szerint azt mondta a németeknek: „Én vagyok a vidék katonai parancsnoka... Nincs semmiféle bevallanivalóm. A fegyverszünet óta az önök ellenfele vagyok." Arról is meggyőzte magát, hogy fogvatartói a hírhedt *Das Reich* hadosztályhoz tartoznak, holott a hadosztály akkor már egy hónapja elvonult a megyéből.

A kommunista FTP maró gúnnyal bánt Malraux-val, rá se hederített a véleményére, sőt a gaulle-ista Titkos Hadseregnek is voltak vele szemben fenntartásai. Malraux azonban szemmel láthatóan élvezte a londoni francia szekció bizalmát, és igyekezett az ellenállókkal elhitetni, hogy ő maga is az SOE kiképzett tisztje, akinek fontos szava van a *parachutage*-okban és a fegyverek meg a pénz elosztásában. 1944 nyarára mindenütt jól ismerték a vidék ellenállói.

Amikor Jacques Poirier-t jó néhány év múlva egyszer megkérdezték, mi az igazság, van-e különbség a között, amit ellenállóként Malraux elért és amit magáról állít, Jack parancsnok egy darabig hallgatott, aztán azt mondta: „Minden évszázadban születik néhány olyan ember, aki nem azért fontos, amit tesz, hanem azért, amit mond. Malraux is ezek közé tartozott." Rögeszmés szóáradata mindenkit hipnotizált, lenyűgözte őket gondolatainak áradatával, amellyel beszélgetés közben egyszerűen lehengerelte hallgatóit. Amikor a nyári erdők fullasztó hőségében meglátogatta az unatkozó fiatal *maquisard*-ok táborait, Poirier is tudta, hogy értsen szót a vezetőikkel, de elbűvölten nézte, amikor Malraux felugrott a kocsi tetejére, és dagályos szónoklatot vágott ki a fiatal gerilláknak Franciaország nagyságáról, a harc méltóságáról, az önfeláldozás nemességéről. Ellenállhatatlan volt, mindenkinek könnyeket csalt a szemébe. Poirier emlékezett Malraux egyik kedvenc szavára: *„un farfelu"*, amit így lehetne fordítani: „a kényszeres cselekvés félbolond embere". Malraux-t éveken keresztül lenyűgözte a híres angol ügynök, az „arábiai" Lawrence ezredes története, és maga is mindig kényszeres szerepjátszó volt. Nem kétséges, hogy miközben honfitársai 1944-ben Corrèze-ben csak a következő *parachutage*-ra meg a következő cigarettára gondoltak, Malraux egy nagy hősi dráma főszereplőjének látta magát.

Egyes *maquisard*-ok tréfálkoztak civil megjelenésén – volt benne valami fizikai ügyetlenség, fél szeme krónikusan könnyezett, örökösen tüsszögött, baszk sapkáját a fél fülére húzta. Poirier azt is hamar észrevette, hogy igen nehéz Malraux figyelmét gyakorlati katonai problémákkal lekötni. Ha az

André Malraux,
az Ellenállás különc,
de zseniális alakja,
a nagy író 1944-ben

SOE-tiszt noszogatni kezdte: „André, meg kell beszélnünk annak a hídnak a felrobbantását", Malraux rendszerint valami ilyesmit mondott: „Nem, ma este inkább meghallgatom Casimirt; olyan szépen zongorázik." Azzal a nyári est kihunyó fényében Malraux gondolataiba merülve leült a főhadiszállásukul szolgáló kastély egyik termében, rádiósuk pedig előadta pompás klasszikus zenei repertoárját a fegyveresen körülötte heverésző félmeztelen, félanalfabéta *maquisard*-oknak.

De Malraux személyes bátorságát nem lehet kétségbe vonni. Egyik nap Poirier-vel hajtottak az országúton, amikor egy *maquisard* intett nekik, és figyelmeztette őket, hogy német járművek haladnak előttük. Egyikük sem akarta elsőként javasolni, hogy forduljanak vissza. Poirier idegesen, de dacosan tovább hajtott, végül egy kanyarban szemben találták magukat egy német tankkal. Poirier mindenre elszántan, sivító gumikkal megfordította a kocsit, Malraux pedig előkapta övéből kis automata pisztolyát, és teljesen képtelen – bár Poirier szerint egyszersmind nemes – módon kilőtte a tankra az egész tárat. Csoda történt: megmenekültek. Így mesélhette el a történetet.

De nyár végén Malraux-nak már nem volt ilyen szerencséje. George Hiller kocsijában ülve szinte egyenesen belerohantak egy német kocsioszlopba. Malraux könnyű sebekkel fogságba esett. Hillert, aki csúnyán megsérült és majdnem meghalt, Cyril Watney és egy *maquisard*-csoport kiszabadította, aztán magasan Lot hegyei közt, egy elhagyott paplakban a legprimitívebb körülmények közt megoperálták. Hiller hajszál híján úszta meg a dolgot. Malraux Toulouse felszabadulásakor úgy került ki a börtönből, hogy a haja szála sem görbült meg.

Amikor áprilisban Poirier-vel Párizsba ment, Malraux ugyanolyan feltűnő jelenség volt, mint mindig. Elvitte Poirier-t ebédelni Prunier-hez, és rettentően élvezte, hogy a pincérek tüstént felismerik. A fiatal franciát angol tisztként mutatta be Jean Cocteau-nak. Malraux stílusa Poirier-t is kezdte megfertőzni. Egyik délelőtt, amikor a Champs Élysées-n sétált, meglátott egy állatkereskedés kirakatában egy hatalmas német juhászkutyát, és abban a pillanatban belészeretett. Úgy érezte, meg kell szereznie, és tíz perc múlva, 10 000 frankkal megcsappantva az SOE kasszáját, éppen a Diadalív mellett vezette az állatot, amikor szembetalálkozott Malraux-val. Ezt még a *farfelu* is megsokallta. „Jack, megőrültél... te azért jöttél Párizsba, hogy bujkálj!" De Poirier nem volt hajlandó megválni a kutyától. Elintézte, hogy az állatot levigyék Dordogne-ba, és Dick, a kutya 1944 egész vad nyarán ott utazott vele a kocsija sárhányóján, ott járt a nyomában az erdei táborokban, és a szobájában aludt a kastélyban, ahol az erejükben egyre jobban bízó *maquisard*-ok felütötték főhadiszállásukat.

„Szívem mélyén mindig is várúr voltam", mondta Poirier szárazon. Az invázió előtti hetekben Soleil *maquisard*-jai elfoglalták a kecses Château le Poujade-ot, amely magasan Urval fölött áll a hegyekben, csodálatos kilátással a folyóra és a távoli mezők és szőlőskertek szabálytalan mintázatú szőnyegére. A németek csak egyetlen alkalommal zavarták meg őket. Egyszer korán reggel az őrt álló *maquisard* géppisztolysorozata riasztotta őket; futva közeledett az őrszem is, és jelentette, hogy páncélautók vezetésével német gépkocsioszlop kapaszkodik föl a kastély felé vezető hosszú, keskeny úton. A partizánok sietve fegyvert fogtak, és állást foglaltak az útvonalak fedezésére, bár tudták, hogy helyzetük kétségbeejtő. Nagy meglepetésükre azonban a németek félúton megálltak a hegy derekán, majd az egész oszlop visszafordult és elhajtott. Szinte bizonyosnak látszott, hogy a nácik észlelték a *maquisard*-ok mozgását, de ekko-

riban a megszállók már csöppet sem lelkesedtek azért, hogy szemtől szembe fölvegyék a harcot a Soleil-csoporttal. Az olyan elit alakulatok, mint a *Das Reich,* főként éppen azért vetették meg annyira a helyi német garnizonokat, mert ezek – a „biztonsági alakulatokkal" ellentétben – hallgatólagosan az „élni és élni hagyni" politikáját alkalmazták az Ellenállással szemben. A német harcoló alakulatok és a Gestapo vérebei szemében a helyi német parancsnokok képtelenül aggodalmas benyomást keltettek, mi több, főleg azzal a megvetésre méltó „munkával" voltak elfoglalva, hogy összeharácsolt holmijaikat elszállíttassák Németországba.

Poirier ezen a tavaszon vagy tucatszor is csak hajszál híján úszta meg ép bőrrel. A *maquisard*-ok viszonylag biztonságban voltak erdei táboraikban, kivéve, amikor akciókra indultak. A szervezők és a futárok viszont kénytelenek voltak állandóan utazni, tehát állandóan kockáztatni, hogy lebuknak. Minden összejövetel, gyűlés, értekezlet valóban halálos kockázattal fenyegetett: 1943 novemberében Montpazier-ban egyetlen értekezleten tizenegy helyi ellenállási vezetőt fogtak le.

Valóságos kötéltánc volt, ahogyan a partizánok a szükséges gyorsaság, illetve a biztonság között egyensúlyoztak. Gyalogolni vagy biciklizni biztonságosabb volt, de akkora területen, amelyet Poirier-nek be kellett járnia, túlságosan lassú. Általában faszéngenerátoros kocsikat használt, ezeket egy brive-i mérnök, Maurice Arnhouil tervezte; egyike a *maquis* leglelkesebb, ám legkevésbé diszkrét támogatóinak. Ám még a kocsik is őrjítően lomhák voltak, emelkedőn gyakran tolni kellett őket, ilyenkor az utasok kiszálltak, és együttes erővel kínlódtak vele. Egyszer, amikor egy német úttorlasznál megállították, Poirier minden inkriminálló dokumentumot gyorsan beletömködött a faszéngenerátorba, azzal az ürüggyel, hogy feltölti. Bár a németek ekkor már ritkán merészkedtek távolabb a főutaktól és a nagyobb városoktól, legfeljebb a büntetőosztagaik mozogtak, ahogy az Ellenállás harckészsége nőtt, úgy erősödött az ellenség idegessége és kegyetlensége is. „1944 februárja után nagyon veszélyes lett a német hadsereg kezére kerülni", mondta Poirier. A napsütötte dombokon, a porban kaparászó csirkék közt, az elbűvölő falvakon keresztülszáguldva könnyű volt megfeledkezni arról, milyen iszonyatos ez a háború. De amikor a németek elkapták Poirier barátját és harcostársát, Raymond Maréchalt, belenyomták a kezét a kocsija faszéngenerátorába, és addig tartották benne, amíg meg nem halt. Egy szállodát pe-

dig porrá égettek, miután hiába kutattak benne Poirier után, aki valami megmagyarázhatatlan sugallatra néhány órával előbb, hajnali ötkor távozott onnan.

Az már az emberi természetből következik, hogy a háború után ezek a férfiak viszonylag gyorsan megfeledkeztek a krónikus feszültség hónapjairól, vagy arról a szokásról, amely még hónapokkal a felszabadulás után is kínozta Poirier-t, hogy bárhol járt is, mindig hátrafelé nézegetett. Memóriájuk az abszurd pillanatokat őrizte meg. Egy emlékezetes tavaszi napon a francia légierő volt pilótája izgatottan rohant Poirier-hez a hírrel, hogy a közeli Belvès repülőklubjában rábukkant egy ottfelejtett Maubussin sportrepülőgépre. A két férfi felszállt a géppel, és Périgueux fölött körözve röplapokat szórtak a városra. Belvèsbe visszatérve a jókedvű pilóta közvetlenül a Dordogne folyó fölött repült, és csak a hidaknál „kapta fel" a gépet. A rémült Poirier addig ütötte társa hátát, amíg a pilóta végre leszállt, ő kiugrott a gépből, a vidám fickó viszont újra felszállt, és látványosan, akár egy zuhanóbombázó, lecsapott egy hídra. Poirier ezután iszonyatos csattanást hallott, és hanyatt-homlok rohant a helyszínre, hogy kihúzza a roncsok közül a pilóta holttestét, de a fiatalember nagy hidegvérrel üldögélt a hídon, és cigarettázva nézte a gép maradványát. „A dordogne-i légierő befejezte első és utolsó bevetését", mondta higgadtan.

Az Angliában, majd a Peulevével töltött hónapok alatt Poirier mindvégig úgy vélte, hogy apja, Robert Poirier, aki szintén igencsak vállalkozó szellemű férfi volt – például amatőr autóversenyző lett, miután otthagyta a légierőt –, valahol az Ellenállásban dolgozik. De apa és fia között nem volt semmi kapcsolat. Egy szép napon Poirier-t tájékoztatták, hogy találkoznia kell valakivel Brive-ben, akiről a helyi ellenállók úgy vélik, hogy az illető hasznos ember lehet. Amikor belépett a szobába, legnagyobb meglepetésére – az apjával találta szembe magát. Jellemző, hogy mi volt az első gondolata. „Egy szót se a kapcsolatunkról", súgta oda sietve az apjának. Francia állampolgárságát ugyanis mélységesen titkolta, még Malraux is angolnak nézte. Komoly beszélgetést folytattak, aztán este, mielőtt lefeküdtek, Poirier-nek ezek voltak az utolsó szavai: „Apa, ha velem akarsz dolgozni, el kell fogadnod, hogy én vagyok a főnök!" Másnap reggel apja feszes vigyázzban így üdvözölte: *„Bonjour, mon capitaine!"* A háború utolsó hónapjaiban Robert Poirier fia titkáraként és adminisztratív helyetteseként működ-

Philippe
de Gunzbourg báró,
a háború előtt aranyifjú,
az Ellenállásban
kerékpáros futár

dött, anélkül, hogy akármelyikük akár csak célzást is tett volna kapcsolatukra a bajtársaik előtt.

A *maquis*-ban tett körútjai során Poirier teljesen semleges maradt az egyes táborok politikai elkötelezettségével szemben. Ellentétben az SOE egyes tisztjeivel, akik csak azoknak adtak fegyvert, akik elfogadtak bizonyos mértékű irányítást is, de mindenekfelett azoknak, akik nem voltak kommunisták, Poirier-t csak az érdekelte, hogy az adott csoport milyen energikusan harcol a németek ellen. Szemet hunyt a rekvirálások fölött, amiből a *maquis* egy része élt, hacsak nem fenyegette a biztonságot. Egyszer nagyon meghökkent, amikor egy spanyol *maquis*-t látogatott meg magasan a hegyek között – egész Dél-Franciaországban ezrével voltak spanyol polgárháborús menekültek –, és rájött, hogy a boldogtalanok megpróbálnak a szó szoros értelmében a földből megélni: főleg dión és vadnövényeken tengődnek. Kétségbeejtően éheztek, de szenvedélyesen vágytak a harcra a fasiszták ellen. A háború végén Poirier-t mélyen megindította, amikor parancsnokuk azt mondta neki: „És most, *mon commandant,* nem szólna ott a Baker Streeten,

hogy kezdjék el a *parachutage*-t nekünk is – Spanyolországban?" Poirier szerette a spanyolokat, továbbította is reménytelen kérésüket Londonba.

„Hosszú ideig azok voltak a legjobb ellenállók, akiknek a legkevesebb volt a vesztenivalójuk", mondta Poirier. Az Ellenállás magvait a szegények meg a baloldaliak vetették el, azok, akiket a tisztes polgárok bajkeverőknek és könnyelműeknek tartottak. Ha a bátorságnak volna hierarchiája, akkor azok kerülnének a csúcsra, akik már 1942-ben vagy 1943-ban csatlakoztak az Ellenálláshoz, de mindenesetre az invázió utáni nagy áradatot megelőzve. Cinikus közhelynek hangzik, hogy könnyebb egy munkáslakást vagy egy parasztkunyhót otthagyni, mint egy kastélyt, de ez pontosan beigazolódott. A német megtorlás miatt azoknak volt a legtöbb vesztenivalójuk, akiknek a legtöbbjük volt. A dordogne-i kastélyok arisztokrata urai közül sokan gyűlölték az Ellenállást és féltek is tőle. A burzsoázia zömét mélységesen megrémítette az 1936-os Népfront-kormány, a kommunistákra leadott másfél millió szavazat, az olyasféle „forradalmi" kísértetek felbukkanása, mint a munkások fizetett szabadsága, féltek hát a *maquisard*-októl, mint a forradalom viharmadaraitól. Sok *maquisard* – és nemcsak a kommunisták – ugyanakkor valóban forradalmi tettnek tekintette az ellenállást, amelynek radikális változásra kell sarkallnia a társadalmat: „A háború után minden másképp lesz..." Mint Poirier gúnyosan megjegyezte, a francia burzsoázia fogalmai szerint Robin Hood is veszedelmes bolsevik volt. Sok üzletember-kispolgár szenvedélyes hite szerint az 1930-as évek népfrontos kísérletéből kiderült, hogy a demokrácia kudarcot vallott Franciaországban, hiszen „utat nyitott az anarchiának". Számukra a német megszállás tökéletesen elfogadható volt, amennyiben biztosította a társadalmi és gazdasági stabilitást. Az antiszemitizmusnak mindig is mély gyökerei voltak a francia társadalomban. Az angolokat igen sok francia gyűlölte mindvégig a második világháború alatt, főképp a haditengerészet köreiben, amiért 1940-ben a britek elsüllyesztették a flottájukat Mers-el-Kebirnél. Azokon kívül, akik ideológiailag rokonszenveztek a nácizmussal – ez is jelentős, bár kisebbségi réteg volt –, aránytalanul többen voltak azok, akik anyagi hasznot húztak a megszállásból: a hadiszállítók és a feketézők. A nagybirtokosok, akiknek a családja nemzedékek óta gazdálkodott birtokain, szenvedélyesen ragaszkodtak birtokaik megtartásához, akkor is, ha ennek volt némi erkölcsi ára. Elismeréssel kell hát adóz-

nunk azoknak az arisztokratáknak, értelmiségieknek, gyártulajdonosoknak és köztisztviselőknek, akik támogatták az Ellenállást, éppen mert kevesen voltak, és mert saját osztályuk szelleme és hajlamai ellenére tették azt, amit tettek.

Ezek közül az ellenállók közül az egyik legfigyelemreméltóbb alak Poirier szomszédos parancsnoktársa volt Dordogne-ban. A környéken mindenki „Edgar" fedőnéven ismerte, valójában azonban Philippe de Gunzbourg bárónak hívták. Orosz zsidó bankár-földbirtokos családból származott, ősei Hessenben bárói címet szereztek, majd a század elején Párizsba költöztek. Nagyapja óriási húzást csinált, amikor a Rotschildok mellett alapítói részesedést vállalt a Dutch Shell olajvállalatban. Apja tovább növelte a családi vagyont, mert dúsgazdag polgárlányt vett feleségül. Maga Philippe, aki 1904-ben született, gazdag és elkényeztetett gyermekként nőtt fel, és lényegében gyökértelen volt, mert elkötelezettségei megoszlottak francia, illetve zsidó volta között. A családot számos tragédia sújtotta: bátyja meghalt, egyik húga Angliában olyan szerencsétlenül bukott fel lovával egy vadászaton, hogy szörnyethalt. Philippe-et az angliai Etonbe akarták küldeni, de aztán a család meggondolta magát; egy párizsi líceumba járt, később néhány szemesztert Oxfordban töltött. Huszonéves korában elvett egy nála húsz évvel idősebb félvilági hölgyet, de ez a képtelen házasság hamar véget ért. Kipróbálta a gazdag, vakmerő fiatalemberek minden hagyományos hóbortját, nagy lábon élt, repült és autóversenyzett. Másodszor is megnősült, ezúttal szerencsésebben, egy francia zsidó lányt vett el, akivel világ körüli nászútra ment. Letelepedtek, s négy gyermekük született. Philippe lehiggadt, párizsi házában és abban a nagy, csúf kastélyban élt, amelyet azért vásárolt meg Lot-et-Garonne-ban, mert egyre jobban megszerette a vidéket és parasztjait.

Ahogy közeledett a negyvenhez, úgy érezte, hogy még mindig nem találta meg önmagát. Életének legerősebb vonzalma Angliához fűzte: angol dada nevelte, sokszor járt Angliában, ruháit Londonban csináltatta, és apja arra tanította, hogy „a világnak két nagy intézménye van: Anglia és a Brit Birodalom". Lot-et-Garonne-ban élt, a meg nem szállt zónában, amikor a németek lerohanták Franciaországot. Családtagjai – felesége kivételével – bölcsen Amerikába menekültek. Egyik angol dadájuk a háború egész ideje alatt dacosan párizsi házukban maradt, azzal az indoklással, hogy vigyáznia kell a vagyonra, és kétszer is sikeresen szembeszállt a *milice*-szel, amikor letartóztatták és kihall-

gatták. Odalenn délen Gunzbourg-ék minden este áhítatosan hallgatták a BBC-t, és megosztották házukat a dadájukkal, Alice Joyce-szal, aki perzselő gyűlölettel nézett minden németet, és a háború alatt az angolon kívül nem volt hajlandó más nyelven beszélni.

Ahogy teltek-múltak a hónapok, Gunzbourg egyre többet töprengett a helyzetén. Végül az a meggyőződés alakult ki benne, hogy valamit tennie kellene a németek és Vichy ellen. Felvette a kapcsolatot hasonlóan gondolkodó toulouse-i barátaival, aztán 1942 szeptemberében egyikük felhívta telefonon, és arra kérte, jöjjön át hozzájuk. „Van itt valaki, akivel, azt hiszem, meg kellene ismerkednie." Toulouse-ban, egy kopott kiskocsma hátsó szobájában bemutatták egy fiatalembernek, aki elnyúlt a székén, lerítt róla, hogy angol, és köszönés nélkül azt kérdezte tőle: „Miért akar segíteni?"

„Mert számomra Anglia az egyetlen ország a világon", válaszolt de Gunzbourg. Elmondta, mennyire undorodik a francia elittől, a politikusoktól, a köztisztviselőktől, a tábornokoktól. Két hét múlva hallotta, hogy az angol fiatalember, Maurice Pertschuk, avagy „Eugène", az SOE egyik korai ügynöke a térségben, sikeresen lenyomozta a múltját. De Gunzbourg bekapcsolódott a titkos háborúba, üzeneteket közvetített, és újoncokat toborzott. Eugène eljárogatott a Gunzbourg-házaspár otthonába. Nagyon szerette a Yorkshire-pudingot, amelyet a dadus készített, ezenfelül nyilvánvaló lett, hogy őrülten beleszeretett de Gunzbourg gyönyörű feleségébe, Antoinette-be. A bárót nem annyira ez zavarta, mint az a könnyedség, ahogyan barátja sutba vágta a biztonsági rendszabályokat. Toulouse zajos feketepiaci vendéglőiben pletykák kezdtek terjedni a *réseau* vezetőiről; Pertschuk rádiósa volt a hírforrás. Ennek a konspirációs stílusnak csak egyetlen következménye lehetett: besúgták Pertschukot, a rádiósát, valamint számos kulcsfontosságú ellenállót, és elfogták őket; később valamennyien koncentrációs táborban haltak meg.

Gunzbourg megúszta, de szöknie kellett. Feleségét és gyermekeit a semleges Svájcba küldte, ő meg elkezdte azt a cigányéletet, amelyet a felszabadulásig folytatott: nem volt otthona, nem volt semmije, csak az Ellenállásnak élt. Ez a *playboy,* aki a háború előtt csak a leggyorsabb és legdrágább automobilokat vezette, biciklin bejárta egész Dél-Franciaországot; a háború végéig vagy 24 000 kilométert biciklizett. 1943 első hónapjaiban, minthogy Pertschuk szervezete atomjaira hullott, nem sokat tudott

elérni. De egy májusi estén, Agenban, egy vasúti munkás házában megismerkedett a francia szekció új gascogne-i ügynökével, akit egészen más fából faragtak, mint Pertschukot. Az új ember George Starr volt, a bámulatos Hilaire, aki a felszabadulás idejére Gascogne tájainak legnagyobb részéből kiűzte a németeket. Ez a tagbaszakadt staffordshire-i bányamérnök, akinek a műfogsorától állandóan ferde vigyorra állt a szája, iszonyatos francia kiejtése ellenére azonnal bizalmat ébresztett benne.

De Gunzbourg Starr fő szervezője lett Dordogne-ban, amíg az angol ügynök Gers-re és Landes-ra összpontosította erőfeszítéseit. Megtanulta, hogyan kell bombákat összeállítani, és megszervezte az első nagy szabotázsakciókat, amelyek során 1943 szilveszterén Eymet-ben, Bergeracban és más fontos vasúti csomópontokon a hazafiak mozdonyokat robbantottak föl. Az ellenállók lelkes kis csoportjainak tucatjait tanította meg a *parachutage*-ok fogadásának technikájára, arra, hogy miután *message personnel,* személyre szóló üzenet érkezett a BBC-től, hogyan kell előre meghatározott minta szerint jelzőtüzeket gyújtani. Maurice Loupias, fedőnevén „Bergeret", egy bergeraci hivatalnok, aki a térségben a Titkos Hadsereg egyik kulcsfontosságú vezetője lett, elevenen írja le „a tanyaházat, ahol húsz néma paraszt templomi csendben hallgatja Philibert-t, aki elmagyarázza nekik a *parachutage* szabályait; ők csak pöfékelnek a pipájukkal a tűz mellett, amikor ismerteti, hogyan kell összehajtogatni az ejtőernyőt". Bergeret „a győzelem fő mesterének" nevezte Gunzbourg-t.

Abból, amit Starrtól hallott, de Gunzbourg is azt hitte, hogy a nagy invázió után napokon belül számíthat szövetséges ejtőernyősök érkezésére. Akár félreértés volt ez, akár nem, éppúgy meg volt győződve annak fontosságáról, hogy az invázió napján meg kell szállni egy harcálláspontot, amelyet aztán körömszakadtáig tartani kell, mint a Vercors *maquisard*-jai. A legtöbb szövetséges ügynökhöz hasonlóan Gunzbourg is úgy találta, hogy az újoncok mindenkit befogadnak, akinek a fegyverek és a pénz érkezésére befolyása van. Voltak, akiket bosszantott Gunzbourg nyílt anglomániája – az invázió után rossz tréfák hangzottak el arról, hogy angol csizmában érkezett –, mert sok francia még mindig szerette volna kartávolságnyira tartani az angolokat. Fedőneve ellenére Gunzbourg zsidó volt és arisztokrata, márpedig sok ellenálló egyiket sem szívelte. Voltak, akik úgy érezték, hogy túlságosan pökhendien parancsolgat. Ügybuzgalmának és személyiségének azonban nem kell nagyobb

dicséret, mint hogy mindenféle katonai kiképzés és katonai tapasztalat nélkül képes volt Dordogne nyugati részén összefogni az Ellenállást.

Egyesek a katonai tapasztalat hiányát pozitív érdemnek tekintették. „Követni fogjuk, mert nem olyan *con* [szarjankó], mint a többiek", vonta meg a vállát az egyik parasztfiú, társai pedig hozzátették: „De ha bedobja a *naphtalinée*-ket, akkor sose megyünk maga után!" Sok francia ellenállóban ugyanis erős előítélet élt a „molyirtósok", vagyis a jól ápolt volt francia tisztek iránt, akik most, amikor a hadi helyzet a szövetségesek javára fordult, tolakodtak a parancsnoki posztokért a *maquis*-ban. Az ORA, a volt katonatisztek ellenállási szervezete sohasem toborzott nagyszámú támogatót, nem is ért el említésre méltó sikereket, és csak azért maradt a felszínen a felszabadulásig, mert az amerikaiak, teljesen alaptalanul, megbíztak benne. Érdemes arra is emlékeztetni, hogy 1944 elején az ellenállók korántsem voltak mind elragadtatva de Gaulle-tól, sokan még az arcát sem ismerték. De voltak, akik ismerték. Gunzbourg sohasem felejtette el azt a francia honleányt, aki egy este szenvedélyesen kijelentette neki: *„Oh, Monsieur Philibert, je suis amoureuse, je suis amoureuse de Général de Gaulle!"* „Ó, Monsieur Philibert, én szerelmes vagyok de Gaulle tábornokba!"

Minden kényelmetlenség és veszély ellenére, annak ellenére, hogy hónapokat töltött parasztkunyhókban és munkáslakásokban, ahol még futólag sem találkozott senkivel, akiben elég közös vonást talált volna ahhoz, hogy társadalmilag vagy szellemileg egy kissé elengedhesse magát, de Gunzbourg élvezte a maga háborúját: „Addig azt hittem, képtelen vagyok bármit kezdeni az életemmel, most rájöttem, hogy van valami, amihez én is hozzájárulhatok. Ez értelmet adott a munkámnak." Nagy tisztelet ébredt benne a dél-francia parasztok, mindenekfelett asszonyaik iránt, akiknek olyan félelmetes volt a titoktartása és a befolyása. 1944 tavaszára de Gunzbourg már egész sereg ellenállási csoporttal állt érintkezésben, Bergeractól Sarlacig, délre pedig Toulouse-ig és Auch-ig. Hogy a legtöbb hálózat mennyire elszigetelten működött, azt jól mutatja, hogy bár Gunzbourg néha csak pár mérföldnyire járt Poirier-től, egyikük sem tudott a másik felhatalmazásáról. Mindegyikük csak annyit hallott, hogy állítólag egy másik ügynök is működik a sajátjuknak tekintett területen. Starr lakonikusan közölte Gunzbourg-ral, hogy a rejtélyes „ügynököt", aki állítólag nehézségeket támaszt, ha túl sokat kellemetlenkedik, talán a leg-

egyszerűbb lenne megöletni. Soleil ugyanígy dühbe gurult, amikor meghallotta, hogy Gunzbourg a saját szakállára dolgozik, és megesküdött, hogy ha összeakadnak, lelövi. Ezek az igazán nem átgondolt kijelentések is mutatják, milyen ködben és zűrzavarban működött az Ellenállás. Minden csoport feltérképezetlen sziget volt az óceánon. Ez persze biztonságosabb volt, de sok zavart okozott.

A délnyugati területen George Starrnak kevesebb efféle problémája akadt, mert az ő parancsnoki mivoltát senki nem vitatta. Fél tucat angol kiképzésű futár és kiképző állt a rendelkezésére, és jóval nagyobb mértékben ellenőrzése alatt tartotta a helyi ellenálló csoportokat, mint a francia szekció többi ügynöke. Ugyanakkor kivételes személyiség is volt – *„un homme du métier* – mondta róla Gunzbourg –, *un grand chef, de la classe de Lawrence"*. „Szakember, nagyfőnök, Lawrence súlycsoportjából."

Starr anyja angol volt, apja pedig amerikai, aki egész Európát beutazta a cirkuszával. Ardinglyben járt magániskolába, aztán bányamérnök-hallgató lett a Londoni Egyetemen. Világpolgár volt, de megtartotta észak-angliai kiejtését és az ottani anyagias keménységet. Az 1930-as években bányamérnökként bejárta Európát, mellesleg időnként jelentéseket küldött az angol hírszerzésnek. 1940. május 10-én Liège mellett dolgozott egy bánya mélyén, amikor a németek váratlanul lerohanták Belgiumot. Dunkerque-en át ő is Angliába menekült, beállt a hadseregbe, és egy évig őrmesterként szolgált a Phantomnál, a főhadiszállás felderítő egységénél Londonban, a St. James's Parkban, mint a postagalamb-szolgálat vezetője. Innen hívták meg az SOE-be, Selwyn Jepsonhoz, aki megkérdezte tőle, hajlandó-e átmenni Franciaországba. „Csak akkor, ha én választhatom meg, hogy hová megyek", felelte Starr makacsul. Nem volt hajlandó olyan területen dolgozni, ahol barátai felismerhették volna. Miután megkapta a szokásos kiképzést a „fekete mesterségekből", 1942. november elején egy éjszaka egy kis vitorlásról partra tették Marseille közelében. A parton bátyja, John Starr várta, aki már korábban az SOE ügynöke lett, és átadta neki élelmiszerjegyeit és a többi létfontosságú hamis papírt.

George Starr azt a parancsot kapta, hogy utazzék Lyonba, „...de valahogy nem tetszett nekem a dolog. Bűzlött az egész." Ösztönei jól működtek. A hálózat, amelyhez kiküldték, tele volt a németek beépített embereivel, így azután gyorsan össze-

omlott. Ehelyett Peter Churchill javaslatára nyugatra, Lot-et-Garonne megyébe ment. Mindez még az Ellenállás hőskorában történt, amikor az ügynökök „sejtelmeik és Isten segedelmével" tapogatták ki az útjukat. Mindenkinek magának kellett kiépítenie első kapcsolatait, ami olyan kényes és veszedelmes dolog volt, mint egy fel nem robbant bombát szétszedni. Az ügynök egyetlen támpontja a vakszerencse volt, miután újra meg újra le kellett lepleznie magát olyan emberek előtt, akiknek a hazafiságáról nem tudhatott semmit. Elég volt egyetlen rossz kapcsolat, s ez rendszerint végzetesnek bizonyult. Időnként előfordultak szabotázsakciók, nagy néha az angolok fegyvereket dobtak le, de 1942-ben és 1943-ban a munka nagyrészt abból a hosszú és dicstelen küszködésből állt, amelynek során a náciellenes franciák ezer meg ezer elszigetelt csoportjából összefüggő földalatti mozgalmat igyekeztek kialakítani.

Starr mellett kitartott a szerencse. Lot-et-Garonne-ba egyetlen kapcsolat címével érkezett meg, de ott szívesen fogadták. Sorra megismerkedett a potenciális helyi támogatókkal. Mindenekelőtt rádiókapcsolatot kellett létesítenie Londonnal, mert csak rádiótelefont hozott magával, ami csak a közvetlenül és nem túl magasan fölötte szálló repülőgépekkel tett lehetővé beszélgetéseket. Nagy nehezen, egy másik, távoli ügynök révén üzenetet küldött Londonba, és találkozót kért. Gerry Morel, a francia szekció hadműveleti tisztje személyesen repült fölé, és beszélt vele a rádiótelefonon. Amikor személyazonosítást kért, a vulkanikus hevességű staffordshire-i káromkodásözön hamar meggyőzte. Starrnak ledobták a rádióját, és hamarosan fegyvereket is kapott.

A földalatti élet egyik alapszabálya volt, hogy „folyton mozogj!" De Starr ezt a szabályt is sikerrel szegte meg. Castelnau-sur-l'Avignon falucskában, a templom mellett, egy kis sarokházban rendezte be a főhadiszállását, a *Das Reich* hadosztály szálláskörletétől mintegy negyven kilométerrel nyugatra. Gascogne-ban mély gyökerei vannak a hatóságokkal szembeni ellenállás hagyományának, s ez a mindenkori párizsi hatóságokra is érvényes. A szelíd dombok között dohányt termesztő, köves utak és vízvezeték nélküli falvakban élő paraszt kisbirtokosok kivételesen ellenséges érzületet tanúsítottak a németekkel szemben. Starr házigazdája, a hallgatag, bajuszos Roger Laribeau Castelnau polgármestere volt, hát megtette a „Gaston" fedőnéven nyugalomba vonult belga bányamérnökként szereplő Starrt polgármester-helyettesnek. E magas tisztség révén Starr

George Starr („Hilaire")
bányamérnök,
a brit hadsereg
tiszti egyenruhájában

Starr hamisított személyi igazolványa 1942 decemberében kelt

hozzáférhetett a rengeteg különféle engedélyhez, amelyre a megszállt Franciaországban a legcsekélyebb mozgáshoz is szükség volt. Az angol ügynök vonaton, biciklin és motorbiciklin bejárta a vidéket, keletre egészen Toulouse-ig, nyugatra Landes parti erdeiig, északra meg egészen Bergeracig. Amikor ellenállókkal találkozott, mindig azt játszotta el, hogy ő csak egy magasabb rangú tiszt parancsait hozza, de az ellenállók mindig tudták, hogy ő a főnök. Volt benne egy jó adag paraszti ravaszság, s ehhez járult a húszévi bányászkodás közben szerzett ítélőképessége. „Hálózatot kiépíteni – mondta Starr – olyan, mint létrát fabrikálni. Az ember rögzít egy létrafokot. Rááll. Ráugrik. Ha kitart, akkor kezdheti a következőt. Ehhez idő kell. Azok az emberek, akik öt perc alatt meg akarták csinálni a melót, lebuktak. Nekem átkozott szerencsém volt."

A Baker Streeten hamarosan felismerték, hogy Starr milyen kitűnő hálózatot hozott létre *„Wheelwright"*, „Bognár" fedőnéven. 1943 augusztusában ejtőernyőn ledobták hozzá rádiósnak Annette Cormeau női segédszolgálatost. Annette egy angol konzuli tisztviselő lánya volt, Európában nevelkedett, és 1937-ben Brüsszelben dolgozott titkárnőként, amikor megismerkedett, összeházasodott egy félig angol, félig belga számvitelszakos egyetemistával. 1938-ban kislányuk született, és Annette a második gyerekét várta, amikor 1940 novemberében egy német bomba elsöpörte a föld színéről londoni lakásukat. Férje, aki angol katona volt, meghalt, ő maga súlyosan megsebesült és elvetélt. Amikor felgyógyult, jelentkezett a WAAF-hez, a légierő női segédszolgálatához, és egy bombázótámaszpont hadműveleti szobájában dolgozott, amikor Selwyn Jepson Londonba hívta.

Nehéz szívvel hagyta ott gyermekét, de nagyon szeretett volna komolyabb munkát vállalni a küzdelemben. A francia szekció lánytagjainak egyik csoportjában vett részt a kiképzésben; társnőinek legnagyobb részét később megölték a németek. Keményen dolgoztak. Szabad időnkben „csupa nagyon nőies dolgokról beszélgettünk, olyasmikről, hogy tudunk-e majd újra magas sarkú cipőt hordani, miután olyan sokáig járunk a szolgálati lapossarkúban. Sokat beszélgettünk a tanfolyamon a száműzetésben élő franciákkal a francia viszonyokról. Időnként eljártunk a kocsmába, néha mindenki majd bedilizett, de általában nagyon komoly volt a légkör." Háromhetes rádiós tanfolyamon vettek részt Thame Parkban, az „52. Állomáson", majd a hampshire-i Beaulieu-ben tartottak számukra szakmai biztonsági tanfolyamot, amely Annette szerint nem volt olyan

Starr vidám rádiósa, Annette Cormeau

igényes, mint ahogy várta. „Nem akartak minket megijeszteni", mondta. Pár hetenként vonatra ült, és Bristolban meglátogatta ötéves kislányát. Aztán egy szép napon a kislány utazott fel Londonba, búcsút inteni a mamának, aki beszállt egy taxiba. Nem sírt, mert senki sem mondta meg neki, hogy csak több mint egy év múlva fognak újra találkozni. A taxiból kiszállva ugyanis egy másik gépkocsi várta Annette-et, kivitték Tempsfordba, onnan pedig repülőgépen Franciaországba.

Sokat írtak a titkosügynökök veszélyes életviteléről, bár nem szabad elfelejtenünk, hogy a francia szekció ügynökei százalékosan kevesebb embert veszítettek Franciaországban, mint egy gyalogsági zászlóalj a fronton. Kevés szó esett azonban arról, hogy milyen unalmas és kényelmetlen volt hónapokig igen szerény körülmények között élni, személyes jó barátok nélkül, hallgatag parasztok társaságában. Starr mindig gúnyos megjegyzéseket tett, ha valaki romantikusnak nevezte a munkáját, és bár álcázásuk részeként azt színlelték, hogy Annette a szeretője, kapcsolatuk szigorúan szakmai jellegű volt. Selwyn Jepson elmondta, hogy az ügynökök kiválasztásakor mindig világlátott embereket keresett, akik tisztában voltak saját erényeikkel és képességeik korlátaival, és megtanulták, hogy megálljanak a saját lábukon. Annette néha fojtogatónak találta a falucska

unalmát. Segített tehenet fejni és csecsemőket gondozni, meg a házimunkában; egyszerű paraszti ruhákban járt. Őt is, Starrt is rettentően felidegesítette, amikor egyszer futár érkezett Londonból; nagyon csinos lány volt, aki a legújabb párizsi divat szerint öltözködött. Biztonságuk legfontosabb feltétele ugyanis az volt, hogy ne keltsenek feltűnést. Annette esténként legtöbbször rádiót hallgatott, hogy ébren tudjon maradni saját adásidejéig. Dél-amerikai állomásokat fogott, néha a RAF meteorológiai repülőgépének rádióüzeneteit a Viscayai-öbölből. „A levegő hőmérséklete: L-Liliom", jelentették rejtelmesen. Annette sohasem jött rá, hogy ez a „liliom" meleget jelent-e vagy hideget. Aztán a megszabott időpontban lekopogtatta a maga 100–150 szavas üzenetét, tizenöt-húsz perces adásidőben. Az ágy mögé eldugott rádiót hatvoltos autóakkumulátor táplálta, mert a németeknek megvolt az az idegesítő szokásuk, hogy felváltva kikapcsolták az áramszolgáltatást azoknak a körzeteknek a falvaiban, ahol bemérőik titkos adót észleltek. Amikor valamelyik kikapcsolásra megszakadt az adás, máris pontosan tudták, melyik faluban működik az adó.

Annette-tel ellentétben Starr élvezte a konyhaasztalnál töltött hosszú estéket. Elüldögélt, fejét a tenyerébe támasztva, miközben a hatalmas tűzhelyen forrt a leves, beszélgetett a parasztokkal a termésről, az állatokról, a borról. Néha velük együtt görnyedt a dohányföldeken. Kimeríthetetlen készlete volt angol anekdotákból és szaftos tréfákból, amelyeken a falusiak jót mulattak. De soha, még a falusiak közt töltött legvidámabb esték és a benyakalt mérhetetlen mennyiségű konyak után sem árulta el magát. Starr született hírszerző volt.

Még egy angolról kell itt beszélnünk – arról az emberről, aki az összes ügynökök közül a legközelebb működött a *Das Reich* hadosztály szívéhez, az egyetlenről, aki ott járkált és autózott a 2. SS-páncéloshadosztály táborai és járműtelepei között azokban a hónapokban, amikor a nácik Montauban körül állomásoztak. Egyik éjjel a németek rajtaütöttek egy *parachutage*-on, és ő kénytelen volt órákat tölteni egy fa lombjai között, alatta meg ott beszélgettek és kutattak a németek. A katonák valószínűleg a *Das Reich* állományához tartoztak, a rejtőzködő pedig egy huszonkét éves veterán volt, Tony Brooks.

Brooks angol volt, de Svájcban nevelkedett, és a háború kitörésekor a Jurában élt. Jacques Poirier-hez hasonlóan ő is bekapcsolódott egy menekítőláncba, Marseille-ben. Aztán

1941 őszén maga is átkelt a Pireneusokon, eljutott Angliába, és jelentkezett az SOE-nél. 1942 júliusában kereken húszéves volt, amikor egy gyorstalpaló tanfolyamon kioktatták a francia baloldali mozgalmakról, aztán ejtőernyőn ledobták Franciaországba, azzal az utasítással, hogy próbáljon meg egy délfrancia vasutasokra alapozott *réseau*-t létrehozni. A következő két év során – ami rendkívül hosszú időtartamnak számít olyan ügynöknél, aki német megszállta területen működött – hallatlanul sikeres hálózatot épített ki a vasutasok körében, akikből országszerte az Ellenállás igen sok lelkes híve került ki.

A németek állandóan azon voltak, hogy a vasutasok ne szállíthassák a mozdonyokon vagy a szeneskocsikban a bujdosókat, a pályaudvarok pedig ne legyenek a szabotőrök központjai, de sikertelenül. Franciaország minden fűtőházában plakátokat függesztettek ki: *„AVERTISSEMENT: PEINE DE MORT CONTRE LES SABOTEURS; POUR LE PAYS, POUR TA FAMILIE, POUR TON RAVITAILLEMENT, POUR TOI, CHEMINOT, IL FAUT ENGAGER ET GAGNER LA LUTTE CONTRE LA SABOTAGE!"* „Hirdetmény: Halálbüntetést a szabotőrökre. A hazáért, családodért, élelmiszerellátásodért harcolj, és győzz a szabotázs ellen!" Valóban, a vasúti munkások voltak a legértékesebb szabotőrök, mert pontosan tudták, mit kell megrongálniuk, amivel a legtöbb kárt okozhatják, anélkül, hogy tartósan tönkretennék a francia vasutakat, ellentétben a szövetséges bombázásokkal, „amelyek több kárt okoztak, mint hasznot", ahogyan a vasutas ellenállók egyik krónikása gúnyosan megjegyezte. Ugyanakkor a vasutasokat bosszantották ismeretlen ellenálló bajtársaik zabolátlan rombolásai is, amelyek során viaduktok és más olyan létesítmények mentek tönkre, amelyek újjáépítéséhez a szó szoros értelmében évekre volt szükség.

Brooksnak vele született, természetes érzéke volt az illegális munkához: apró sejtekkel dolgozott, amelyek nem is tudtak egymás létezéséről. Önmagának Lyonban tartott fönn olyan menedéket, amelyről egy árva lelket sem tájékoztatott. „Annyira angol, annyira óvatos", mondta róla tiszteletteljesen egy francia tiszt, aki 1944-ben ismerkedett meg vele. Brooks hetekkel a *D*-nap, az invázió napja előtt felismerte, hogy a náci nehézpáncélosok Dél-Franciaországból való vasúti szállításának kulcsszereplői a lapos pőrekocsik lesznek, hiszen csak azok képesek tankokkal megrakva a hidak alatt áthaladni. Pontosan fölmérte a pőrekocsik állomáshelyeit is. A június 6-a előtti

napokban néhány lelkes vasutas segítségével éjszakákon át „dolgozott" a kocsik tengelyein, bekente őket a Londonból kapott maró hatású pasztával. Sikerült is tönkretennie pőrekocsik százait; néhány mérföldnyi út után besült a csapágyuk. Starrhoz és de Gunzbourg-hoz hasonlóan Brooks is részletesen tájékoztatta szabotőrjeit a *Plan Vert*-ről, vagyis a Zöld Tervről. 1944. június elején Brooks már vidáman gondolt arra toulouse-i rejtekhelyén, hogy ha a partraszállás után a német páncélososzlopok megindulnak észak felé, aligha fognak vasúton haladni. „Menjetek csak a saját lánctalpatokon", mondta magában.

Az északi út

Június 6-án reggel, órákkal a partraszállás után, Lot-ban, Corrèze-ben és Dordogne-ban, akárcsak egész Franciaországban, elindultak az emberek, gyalog, kocsin és biciklin, hogy előszedjék fegyvereiket és beálljanak a *maquis*-ba. Odette Bach a fodrásznál ült Soulliacban, amikor meghallotta a hírt, 45 kilométert biciklizett haza Figeacba, és majd kibújt a bőréből örömében. Férje otthagyta pénztárosi munkáját a helyi bankfiókban – orvosi igazolással, hogy a fizetését azért később megkaphassa –, és csatlakozott csoportjához. Jean Sennemaut, aki Bellacban, Limoges-tól északnyugatra volt a Titkos Hadsereg egyik osztagának parancsnoka, feleségének, Sten géppisztolyának meg kézigránátjainak társaságában, kilenchónapos kislányát a nagymamára bízva, elhagyta otthonát; a házaspár elindult arra a tíz kilométernyire fekvő tanyára, amelyet már hetekkel előbb kijelölt a csoport gyülekezőhelyéül. Corrèze-ben az emberek nagy csapatokban indultak a Titkos Hadsereg gyülekezőhelyeire. Sokuknak korábban semmiféle kapcsolata sem volt az Ellenállással, és távolról sem volt elég fegyverük ahhoz, hogy fölvegyék a nyílt harcot. Amikor Deschelette, de Gaulle területi katonai megbízottja meghallotta, milyen nagy tömegek indultak útnak, hogy csatlakozzanak Vaujour és Guedin csapataihoz, nagyon aggódott, mert félt a következményektől: mi lesz abból, ha több ember gyűlik össze, mint amennyinek fegyvert tud adni, és amennyit ellenőrzése alatt tud tartani? Hazaküldeni őket viszont elképzelhetetlen lett volna, és a vezetőket is megrészegítette kissé a pillanat lelkesedése. Deschelette, akit alárendeltjei közül némelyek tehetetlen alaknak tartottak, hamarosan azok miatt a jelentések miatt kezdett aggódni, amelyek szerint Tulle város környékén nagyobb FTP-akcióra került sor, és ami még jobban megrémítette, hogy Dordogne-ban, Bergerac körül a Titkos Hadsereg, az AS nagy erőket vont össze. Corrèze-ben Marius Guedin AS-századai az általa és Vaujour által hetekkel előbb kidolgozott tervek szerint a Dordogne folyó hídjain és a Brive-től nyugatra fekvő közlekedési csomópontokon foglalták el harcállláspontjaikat.

A június 6-át követő napokban az Ellenállás nem intézett

közvetlen támadást a bergeraci német helyőrség ellen, de a város körüli egész vidéken kitört a nyílt felkelés. A Dordogne folyótól délre működő ellenállók parancsnokságát de Gunzbourg, az északi csoportokét „Bergeret" – Maurice Loupias – vette át. Lehetett vagy 2800 Stenjük, 450 puskájuk, 100 Bren géppuskájuk és húsz páncélöklük. Úgy vélték, ezzel a fegyverzettel el tudják vágni a Bergeracban állomásozó németeket, és ellenőrzésük alatt tudják tartani Dordogne keleti részét, amíg a várt szövetséges ejtőernyősök közébük pottyannak. Az ejtőernyősök leszállására kiválasztott térségbe az egész megyéből százával érkeztek teherautókon az emberek, akiknek Gunzbourg parancsot adott: osszák szét a fegyvereket, tisztítsák meg a terepet, vágják ki a fákat, és a térség biztosítására rendezkedjenek be körkörös védelemre. Csalódást okozott, bár előre látható volt, hogy a helyi FTP emberei, akiket ők fegyvereztek fel, nem voltak hajlandók részt vállalni az AS felkelésében. Megérkezett viszont Soleil hatvan *maquisard*-jával, és harcálláspontot foglalt el Mouleydier-nél, a Bergerac és Brive-la-Gaillarde közötti főúton. „A barikádoknak nagy hagyományaik vannak Franciaországban", mondta Gunzbourg. A térségben csakugyan kitört a barikádláz. Gunzbourg így írt erről:

„Az egész vidék óriási lelkesedéssel fogadta el a nyílt harc gondolatát. Hidakat robbantottak föl, az utakat fatörzsekkel, szekerekkel torlaszolták el, és így tovább. Az útakadályokat az általam előre meghatározott pontokon el is aknásították. Az emberek egy részét gerillaakciókra osztottuk be. Mások járőröztek az utakon, és az iratok ellenőrzésével mindenféle polgári forgalmat megbénítottak. Túlzásba is vitték az utak lezárását; Jean meg én csak a legnagyobb nehézséggel tudtuk erről lebeszélni őket..."

Ez volt Bergeret legbüszkébb órája – maga kiáltotta ki nyilvánosan a Negyedik Köztársaságot. A távolabbi Belvèsben viszont Poirier megrémült. Nyugat-Dordogne ellenállói olyan potenciális fenyegetést jelentettek a németeknek, amelyet egyszerűen nem hagyhattak figyelmen kívül. Együtt voltak egy olyan tragédia összes alkotóelemei, amely éppoly iszonyatos lehetett volna, mint a Vercors tragédiája, ahol 2000 *maquisard* halt hősi halált 1944 júliusában, ama reménytelen kísérlet során, amellyel meg akarták védelmezni ezt a hegyerődöt a németek ellen. Londonban egyáltalán nem ilyen akcióra gondoltak.

Mihelyt Starr emberei Gers és Landes megyékben összegyűltek és felfegyverkeztek, máris sort kerítettek az első vasútrombolásokra. Brooks vasutasai elvágták a létfontosságú Montauban–Brive-la Gaillarde-i vasútvonalat. Starr és Gunzbourg csoportjai Bordeaux-tól nyugatra, Peter Lake emberei Dordogne keleti részén csaptak le számos helyen a vasútvonalakra. Briveben egy Jean Marsat nevű hallgatag, józan vasútmérnök utasítást adott vasutas ellenállóinak, hogy vágják el a Tulle-be, valamint a dél és nyugat felé vezető vonalakat. Az invázió napját követő első héten a Zöld Tervben előirányzott 1055 vágányrombolásból 960-at hajtottak végre.

A vasúti szabotázsokat azonban megfelelő perspektívából kell szemlélnünk. Még a Francia Államvasutak hivatalos történetírója is elismeri, hogy „az invázió napján a vasutasok aktív segítsége ellenére is csak részlegesen sikerült a Zöld Tervet végrehajtani..." A londoni szövetséges főparancsnokság részben azért nem volt hajlandó beérni a hazafiak szabotázsakcióival, mert tudták, hogy a fővonalak felrobbantott szakaszait 16–48 óra alatt ki lehet javítani. A vasutasok sokkal nagyobb károkat okozhattak a váltók és a mozdonyfordítók elleni rafináltabb akciókkal, de ezek az objektumok kisebbségben voltak az invázió napjára kijelölt többi célponthoz képest. A szabotázstervek végrehajtásának legfőbb gyöngéje az volt, hogy nem helyeztek elég súlyt a robbantások úgyszólván naponkénti megismétlésére. Ellentétben azzal, amit sok ellenálló és az Ellenállás számos krónikása állít, a németek a partraszállás napja után is járattak vonatokat mindazokon a vonalakon, amelyeket létfontosságúnak tekintettek. Június 7-én Guedin *maquisard*-jainak egy csoportja Brive-től délre, Noailles-nél megtámadott egy német páncélvonatot, amely a vonal kijavítására érkezett. Két hazafi elesett a harcban, egyet a németek elfogtak, és elevenen elégettek a mozdony kazánjában.

Mégis elsöprő bizonyítékok szólnak amellett, hogy június 7-től a Montaubantól északra és északkeletre húzódó közvetlen útvonalakon a *Das Reich* hadosztályt nem lehetett sürgősen útnak indítani. Ez részben kétségkívül a szövetséges légierő érdeme is, de alapvetően Brooks, Starr, de Gunzbourg és más SOE-tisztek bénították meg a németeket. Ők, és azok a franciák, akiket ők fegyvereztek fel és képeztek ki. Az SOE nélkül az Ellenállás nem ért volna el ilyen sikereket.

Június 6-án délután hatkor de Gaulle tábornok a BBC stúdiójából rádióbeszédet intézett a franciákhoz: „A végső üt-

közet megkezdődött... Franciaország fiainak, bárhol legyenek is, bárkik legyenek is, szent kötelességük, hogy minden rendelkezésükre álló eszközzel felvegyék a harcot az ellenséggel."

Az SHAEF G-3-as osztályának az Ellenállás kibontakozásáról kiadott napi jelentései szerint az erős német zavarás ellenére középhullámon általában jól tudták fogni az akcióra szólító üzeneteket: „A jelentések általában arra utalnak, hogy a *maquis* ereje a vártnál korábban megmutatkozik anélkül, hogy a németek lényegesen zavarni tudnák az összpontosításokat."

A partraszállás híre zűrzavarosan szivárgott el a *Das Reich* tisztjeihez. Sokan Montauban vagy a szállásukul szolgáló falvak utcáin hallották először a hírt ujjongó vagy ideges francia civilektől. A náci veteránok többségében a hír inkább megkönnyebbülést keltett. Véget ért tehát a várakozás és a bizonytalanság, megkezdődött a döntő csata. De az egységek parancsnokai majdnem mind tisztában voltak a felszerelés és a szállítóeszközök hiányával, továbbá az újoncok nem kielégítő kiképzésével. Ernst Krag, a rohamlöveg-zászlóalj parancsnoka egy gyalogosszázadot képzett át, hogy pótolja a hiányzó tüzéreket. Heinrich Wulf felderítő zászlóaljának egyik százada még mindig hiába várta páncélautóit.

Karl Kreutz, a hadosztály tüzérparancsnoka abban a kis kastélyban hallotta a partraszállás hírét, ahol főhadiszállását berendezte, Gerstenburgertől, a segédtisztjétől, egy középkorú tartalékos tiszttől, aki a háború előtt bankhivatalnok volt. Kreutz robusztus, joviális férfi volt, korántsem tipikus SS-tiszt. Tüstént munkára serkentette tüzéreit. „Tudtuk, hogy minden nap létfontosságú, minden elvesztett napunk nyereség a szövetségeseknek." Zászlóaljának 105 milliméteres lövegeihez siralmasan képzetlen tüzérei voltak. Egy teljes századának nem voltak vontatói. A hadosztály egymástól távoli szálláshelyein a tisztek saját szakállukra rekviráltatni kezdték a francia polgári lakosság gépkocsijait és teherautóit, hogy pótolják a szállítóeszközökben mutatkozó hiányt. A tisztek és a legénység egy része június 6-án távol volt a körletétől, szabadságon vagy tanfolyamokon. Borkmann, Otto Pohl páncélosegységének segédtisztje úton volt visszafelé Sziléziából, az esküvőjéről, és csak négy nap múlva érte utol alakulatát; elég kockázatos módon, autóstoppal eredt a nyomukba. Egy teljes páncélosszázad Németországban állomásozott, az új Párducaikat vették át.

Amikor a normandiai partraszállás híre bejárta a Montauban

körüli német táborokat és telephelyeket, senkinek nem voltak kétségei afelől: órákon belül parancsot kapnak, hogy szálljanak vonatra, és kezdjék meg az észak felé vezető 720 kilométeres utat a normandiai hídfők felé irányuló ellentámadás támogatására. De június 6-án, a kritikus napon, egész nap nem érkezett parancs a *G*-hadseregcsoporttól a *Das Reich*hez. A szövetséges partraszállás diadalának egyik döntő tényezője a németek habozó, rosszul egybehangolt reagálása volt a *D*-nap első óráiban, illetve az utána következő napokon. Miközben a brit, amerikai és kanadai erők egyik hulláma a másik után szállt partra és nyomult előre, a német főparancsnokság teljesen magára hagyta Dollman 7. hadseregének négy gyenge gyalogos- és egy páncéloshadosztályát. Az OKW, a Wehrmacht főparancsnoksága csak tehetetlenkedett, mert megbénította az a gondolat, hogy *ez* a partraszállás nem egyéb pompás elterelő hadműveletnél, és a szövetségesek egy második, nagyobb invázióra készülnek.

Nem vették tudomásul az SD, a biztonsági szolgálat által megfejtett, az Ellenállást akcióra szólító üzeneteket. Június 6-án délután 4-kor von Rundstedt Berlin jóváhagyását kérte ahhoz, hogy a hídfő ellen indítsa Lehr páncélosait és a 12. páncéloshadosztályt, de erre csak tizenkét óra múlva kapott engedélyt. Este fél hétkor a 21. páncéloshadosztály mindössze 24 kilométerre állt a parttól, és már menetkész volt, amikor azt a parancsot kapta, hogy vonuljon fel Caen védelmére. Az első nap egyetlen páncélos ellentámadását a 21. hadosztály indította, mindenféle tüzérségi vagy légi támogatás nélkül. Páncélosai délután egy ponton el is érték a tengerpartot, de aztán visszaverték őket, miközben a tankok negyed részét elveszítették. Von Rundstedt délután 16 óra 55-kor felhívta telefonon a 7. hadsereg főhadiszállását, és „...hangsúlyozta a legfőbb főparancsnokság óhaját, amely szerint az ellenséges hídfőket június 6-án estére meg kell semmisíteni, mivel fennáll a további tengeri és légi partraszállások veszélye. Jodl tábornok parancsával összhangban minden egységet a calvadosi behatolási pontra kell összpontosítani. Az ottani hídfőt legkésőbb éjszakára fel kell számolni. A vezérkari főnök válasza, hogy ilyen akcióra nincs lehetőség..."

Sepp Dietrich 1. SS-páncéloshadteste délután ötkor kapta meg az invázió megindulása óta az első parancsot: készüljenek fel az ellentámadásra Caentől nyugatra, június 7-én, napkeltekor. Valójában a szövetségesek légi és tüzérségi támadásai, va-

lamint az üzemanyaghiány miatt, amely minden német csapatmozdulatot megbénított, a páncéloshadtest 7-én nem tudott elmozdulni kiindulási pontjáról, és első, megkésett rohamát csak másnap, 8-án indította meg. A vasúthálózat lerombolása, a szövetséges vadászbombázók támadásai és a krónikus benzinhiány miatt a német egységek száz meg száz kilométeres út- és vasútszakaszokon szétszórva vánszorogtak a harci övezet felé.

Miközben azonban a *B*-hadseregcsoport híradós központjait elárasztották a hídfőkben elért szövetséges sikerekről szóló vészhírek, a *G*-hadseregcsoport hírközpontjába üzenetek tömege érkezett a Dél- és Közép-Franciaországban szétszórt és elszigetelt német helyőrségektől: az Ellenállás felkelést indított.

„Egyre erősebb az a benyomás, hogy a *maquis* fegyelmezett katonai erő, amely ellen hatékony akciót csak mozgékony nehézfegyverekkel lehet végrehajtani...

Tarbes városában mindenütt gerillákat észleltünk...

OKW a nyugati főparancsnokságnak: létfontosságú a Limoges-tól keletre lévő wolframbányák védelme...

A 2. SS-páncéloshadosztály utászszázlóaljának két teherautóját a Figeacba vezető úton gerillák támadták meg, géppuskával felszerelt teherautóról. A teherautót ágyútűzzel megsemmisítettük. A gépkocsivezető fogságba került... Öt ellenséges személy elesett, két SS meghalt..."

Az 1. hadsereg az alábbiakat táviratozta Bordeaux-ból:

„Dordogne és Corrèze megyék a terroristák kezén vannak. Indre megye egy részében és Tulle városában bandák kerültek uralomra [*Banden* – a Wehrmacht szokásos kifejezése az ellenálló csoportokra]. Limoges városa ostrom alatt áll. Périgueux és Brive felkészült a bandák támadására. Tulle az elmúlt éjszaka óta aknavető- és tüzérségi támadás alatt áll az SD információja szerint."

A tehetségesebb német parancsnokok, mindenekelőtt Rommel és von Rundstedt már jó néhány hónapja világosan látták, hogy ha egyszer megkezdődik az invázió, akkor katonai szempontból katasztrofális lenne, ha a megszállt francia területek minden négyzetméterét tartani próbálnák, hiszen ez a taktika másutt gyengítené a védelmet. Amikor azonban június 16-án Rundstedt sürgette az OKW-t, hogy a Loire-tól délre adják fel egész

Dél-Franciaországot, és az akkor ott állomásozó tizenhat gyalogoshadosztályt vessék be a normandiai fronton, a gondolatot Berlinben még mindig elutasították mint „politikai képtelenséget".

Ha az OKW és a *G*-hadseregcsoport nem vesztette volna el a fejét, hanem visszavonja a gyönge és nyilvánvalóan pánikba esett helyőrségeket, Dél-Franciaország jelentős részeit átengedve az Ellenállásnak, óriási problémákat kerülhetett volna el. Az ellenállók nem fenyegették komolyan a nagyobb egységeket. Ehelyett a *G*-hadseregcsoport most fokozatosan minden emberét, lövegét és járművét, amit csak össze tudott szedni, a partizánok elleni támadásokra vetette be, mindenütt, ahol nagyobb számban verődtek össze. Az invázió előtt a legoptimálisabb szövetséges tervezők sem tudták elképzelni, hogy a német főparancsnokság olyan ostoba lesz, hogy az ellenállókkal szemben kössön le nagyobb egységeket. Az Ellenállásnak az invázió napján talán ez volt a legfontosabb hozzájárulása a sikerhez: arra csábította a németeket, hogy olyan erőket vessenek be a *maquis* ellen, amelyek nem álltak arányban az ellenállók képviselte reális fenyegetéssel.

Heinz Lammerding tábornok, a *Das Reich* parancsnoka már az invázió előtt is amellett kardoskodott, hogy Dél-Franciaország megtartása alapvető fontosságú, a *maquis*-t pedig el kell tiporni. 1944. június 5-én memorandumot fogalmazott az 58. hadtestnek, amelynek aztán a későbbiekben nagy szerepe lett:

„TÁRGY: Terroristaellenes intézkedések
A *maquis*-helyzet alakulása a Cahors–Aurillac–Tulle zónában olyan fenyegetést jelent, amely partraszállás esetén hátrányosan befolyásolhatná a hadműveleteket. A terroristák többsége a kommunizmus és a rombolás céljait követi. A lakosság (főként a gazdag és hivatalnok osztályok) csak kényszer hatására támogatja őket. A terroristák elleni eddigi intézkedések nem sok sikerrel jártak..."

Lammerding erélyes propagandakampányt javasolt, amelynek meg kellene értetnie a lakossággal, hogy a fájdalmas megtorlásokat a „terroristák" akciói hozzák rájuk. Azt javasolta, hogy a „terrorista területen" kobozzanak el kivétel nélkül minden járművet és a teljes benzinkészletet, indítsanak hatékony tisztogató akciókat, ellenőrizzenek minden mozgást, és erős egységekkel szállják meg Cahors-t, Figeacot és Brive-t. Ezután következtek a legiszonyatosabb javaslatok:

„Javaslom, hogy június 15-én szedjünk össze 5000 gyanús férfit a Cahors–Aurillac–Tulle térségből, és deportáljuk őket Németországba. Helyi jelentések szerint a terroristák ebben a térségben besorozták az 1945-ben és 1946-ban sorköteles korosztályokat. Ha ennyi férfit eltávolítunk a térségből, akkor a terroristák elveszítik azokat az elemeket, akiktől erejük komolyabb növekedését remélhetik...

[Javaslom, hogy] bocsássunk szabadon egy-egy foglyul ejtett családtagot vagy barátot, cserében a fegyverraktárakra vagy a *maquis* vezetőire vonatkozó információkért; tegyük közhírré, hogy minden német sebesültért három terroristát fogunk felakasztani (nem agyonlőni), minden megölt németért pedig tízet...

A hadosztály meg van róla győződve, hogy ha megtesszük ezeket a lépéseket és a térséget pacifikáljuk, akkor invázió esetén nem lesznek további problémáink a hadműveleteinkkel kapcsolatosan..."

Lammerding memorandumát az 58. hadtest parancsnoka jóváhagyólag felterjesztette a *G*-hadseregcsoporthoz: „A 2. SS-páncéloshadosztály által javasolt büntető és megtorló intézkedéseket a vezénylő tábornok helyeslőleg támogatja".

Június 7-én korán reggel a *G*-hadseregcsoport hosszú táviratot küldött az 58. hadtestnek:

„A Massif Central térségében a bandahelyzet alakulása nagyobb egységek azonnali, habozás nélküli akcióját követeli. Ennek végrehajtására az OB West [a nyugati front főparancsnoka] parancsára, a Führer főhadiszállásának jóváhagyásával a 189. gyalogoshadosztály és a 2. SS-páncéloshadosztály azonnali hatállyal a 66. tartalékhadtest parancsnoksága alá kerül. Az áthelyezett 2. SS-páncéloshadosztály foglaljon állást a Tulle–Limoges térségben, ahol a jelek szerint nagyobb bandaalakzatok gyűltek össze..."

Más szavakkal: az invázió megindulása ellenére azonnal hatályba léptették Lammerding tervének egy módosított változatát. Különleges döntés volt, amelyet az OKW-nak hamarosan meg kellett bánnia.

Június 7-én délelőtt 11 óra 15-kor végül a *Das Reich* minden egységéhez megérkeztek a táviratok: az indulás küszöbön áll.

Indulás előtt. A helyszín Montauban. Balról jobbra: Karpfe ezredes, Krag őrnagy, Stuckler őrnagy és Lammerding tábornok

Az egységek parancsnokait összehívták egy Montauban szélén álló villába, Lammerding antennákkal telitűzdelt, irnokoktól és távírászoktól nyüzsgő főhadiszállására. A katonák a hadosztály szálláskörletében egész nap és az éjszaka jó részében dolgoztak: feltöltötték a páncélosokat üzemanyaggal, összeszedték a további üzemanyagot és lőszert, ellenőrizték a lövegeket és a járművek műszaki állapotát. A helyi lakosság túlnyomó része szívből örült, amikor látta, hogy menni készülnek. Néhány nő, aki fraternizált az ellenséggel, virágokat kötözött a teherautók és a félláncta lpasok hűtőjére. Egyikük egy zacskó süteményt adott Schneid közlegénynek az útra. „Lehet, hogy honfitársai ezért kopaszra nyírták?", tűnődött később Schneid.

A hadosztálytörzs számára az indulási parancs hatalmas problémákat vetett fel. Minden páncélosalakulat magától értetődőnek tartja, hogy az arcvonalba történő felvonuláskor lánctalpas járműveik vasúton vagy szállítójárműveken utaznak, hi-

szen ha hosszú, kövezett útszakaszokon lánctalpon haladnak, rengeteg a meghibásodás. Stuckler őrnagy, mihely megkapta a riadóparancsot az 58. hadtesttől, táviratilag azonnal fölterjesztette a hadtesthez a rutinszerű igénylést vasúti kapacitásra tankjai és rohamlövegei számára, amelyeket esetleges „antiterrorista hadműveletek" során semmire sem lehetett volna használni. Nagy megrökönyödésére kérését minden indoklás nélkül visszautasították. Erre ingerült táviratváltás következett; Stuckler tiltakozott a hadtestnél, hivatkozott a páncélosegységek hosszú közúti mozgatásának következményeire. A parancsot azonban nem vonták vissza: a páncélosoknak és a rohamlövegeknek Figeacon át, Tulle felé kellett északra indulniuk. Ez volt az első, fontos és közvetlen eredménye az Ellenállás vágányrobbantásainak, valamint annak, hogy Brooks és emberei tönkretették az oly becses pőrekocsikat.

Ezután a hadosztálytól újabb dühös üzenet érkezett a hadtesthez, teherautókat követelve. Hetekkel előbb biztosították őket, hogy szükség esetén számíthatnak az elkobzott francia járművekre, amelyekből eleget kapnak majd ahhoz, hogy az egész hadosztályt elszállíthassák rajta. A törzs ismételten figyelmeztette a hadtestet, hogy amennyiben nem hajtanak végre megfelelő megelőző akciót, akkor ezek a járművek rejtélyes módon el fognak tűnni, amikor szükség lesz rájuk. Félelmeik most valóra is váltak. A járművek csakugyan eltűntek, és minden francia tagadta, hogy bármit is tudna rekvirálható gépkocsikról. Sőt bárhogy dühöngtek az egység szállítási tisztjei, akik saját kezdeményezésükre járműveket rekviráltak, ezeket most parancsra vissza kellett adniuk. A helyi parancsnokok, akik a páncélosok távozása után is valamiféle *modus vivendi*re törekedtek a helyi lakossággal, ragaszkodtak hozzá, hogy semmiféle szállítóeszközt sem szabad önkényesen igénybe venni. Az SS számára ez újabb példája volt a helyi garnizonok lanyha magatartásának, morogtak hát, de engedelmeskedtek. A hadosztály-parancsnokságon nehéz, küzdelmes munka kezdődött. Az alakulatokat át kellett szervezni az induláshoz.

Stuckler, a hadosztály rangidős vezérkari tisztje kitűnő szervező volt. Sovány, komor, harmincegy éves férfi, egy gyári tisztviselő fia. Apja az első világháborúban őrmesterként szolgált a repülőknél, és Stuckler maga is pilóta szeretett volna lenni, de a családnak erre nem volt pénze, ezért azután belépett a bajor rendőrséghez, majd 1935-ben az új, immár náci Wehrmachthoz. Öt évig tüzér volt, aztán elvégezte a vezérkari iskolát, és a had-

testtörzsnél szolgált, amikor 1944 januárjában egyszerre áthelyezték a 2. SS-páncéloshadosztályhoz.

Most elsőként is a két páncélgránátos dandárral kellett bajlódnia, amelyek mindegyike kétségbeejtően szűkölködött szállítóeszközökben, és mind a kettőben sok volt a rosszul kiképzett újonc. A probléma megoldására drasztikus döntés született. A *Deutschland* ezrednek át kellett adnia legjobb egységét, az 1. zászlóaljat, valamint összes szállítóeszközét a *Der Führer*nek, amíg a *Der Führer* cserébe átadta leggyatrább zászlóalját, a 2. zászlóaljat a *Deutschland*nak. A meggyengült *Deutschland*nak, kiegészítve a leggyatrább tüzérzászlóaljjal, valamint további szedett-vedett támogató egységekkel, Montaubanban kellett maradnia, amíg kiképzési és szállítási helyzetük meg nem javul. Az 58. hadtesttel való további táviratváltások után Wisliceny őrnagy parancsot kapott, hogy az ezred jobban kiképzett tagjaiból alakítson egy 600 főnyi harci egységet, amelynek a toulouse-i parancsnokság alárendeltségében helyi biztonsági feladatokat kell majd ellátnia. A következő hetek során ez az egység is iszonyatos hírnevet szerzett magának Dél-Franciaországban, de gascogne-i hadműveleteinek nincs része történetünk további alakulásában.

Június 8-án hajnalban a Montauban körüli ötven kilométeres körzet táboraiban a teherautók és páncélosok hatalmas oszlopa dübörögve életre kelt. Nagy csörömpöléssel és lánctalpcsikorgással indultak el a páncélos szörnyek, s feltörve maguk alatt az aszfaltot, északnak fordultak a tompa hajnali fényben. Több mint 15 000 embert és 1400 járművet menetoszlopba rendezni mérhetetlenül bonyolult manőver. Wulf felderítő egysége, az *Aufklärungsabteilung* néhány perccel elkésett, és a *Der Führer* törzse az elmaradhatatlan motorkerékpárosok vezetésével rágördült a Cahors felé vezető útra, anélkül, hogy bevárta volna őket. Mögöttük, hosszú porfelhőt húzva az égre, következtek a teherautók, a félláncta lpasok és a terepjárók.

A felderítő egység katonái jól felfegyverzett páncélautóikban és gépágyús félláncta lpasaikban cseresznyét és kolbászt ettek, amit a kövér, fekete hajú fűszeresnétől vettek készpénzük utolsó fillérein Beaumont-de-Lomagne-ban, ahol a szállásuk volt. Minden jármű parancsot kapott, hogy tartson 100 méteres távközt, esetleges légitámadásokra számítva. Karl Kreutz tüzérparancsnok a gépkocsivezető mellett ült, ölében egy Sten géppisztollyal, amelyet emlékül őrzött egy emberei által elcsí-

pett szövetséges ejtőernyős fegyverszállítmányból. A „terrorista-ellenes tisztogatások" során az SS-ek mindig megtartották, amit zsákmányoltak. Bár minden szövetséges tiszt szívesen eldobta volna a Stenjét, ha egy sokkal jobb német Schmeissert kap helyette, Kreutz katonaszokás szerint büszkén hordta a zsákmányolt fegyvert. Mögötte és öregecske sofőrje, Lehmann őrmester mögött ott ült egy megfigyelő, akinek, mint minden járműben, az eget kellett kémlelnie ellenséges repülőgépek után. Attól a pillanattól fogva, hogy később átkeltek a Loire-on, a megfigyelőknek bőven volt dolguk.

Jóval hátrább, a vontatott tüzérség, a rohamlöveges zászlóalj, a hadosztály-parancsnokság és a légelhárító egységek mögött, jött a két harckocsizó zászlóalj, amelynek Cahors-nál keletre kellett kanyarodnia, hogy a D940-es úton haladjon tovább Tulle felé. Hadgyakorlatokon a páncélososzlopokat utászosztagok követték, hogy kijavítsák az úttesten a lánctalpak okozta károkat. Most azonban efféle finomkodásról szó sem volt. A páncélosok nem számítottak harci cselekményekre. Minden tankra felkötöztek két darab kétszázliteres benzineshordót, ami nélkülözhetetlen intézkedés, amikor az üzemanyag-utánpótlás bizonytalan, ellenséges ágyútűz kockázatával viszont nem kell számolni. Néhány óra elteltével, amikor a nap magasabbra emelkedett, a páncélosok belsejében elviselhetetlenné vált a hőség, a por és a bűz. Sokkal lassabban haladtak, mint a könnyebb járművek, és kétóránként megálltak, részben pihenni, részben azért, hogy elvégezzék a futó javításokat. Alig távolodtak el néhány kilométernyire Montaubantól, a karbantartó személyzetnek máris eszeveszett tempóban kellett dolgoznia: a lánctagokat összekapcsoló csapszegek rendszeresen elpattantak. Corth, Pohl századának karbantartó főnöke, le-föl száguldozott az oszlop mellett embereivel; patakzott róluk a verejték, miközben a rozsdás acéldarabokkal küszködtek. A harckocsizók hálásak voltak Corthnak, amiért az egész század Párduc nehézpáncélosaihoz MAN-motorokat szerzett. Más, kevésbé szerencsés egységek, amelyeknek a hírhedt Daimler–Benz-hajtóművekkel kellett beérniük, szüntelen problémákkal küszködtek. A golyófejű Tyschen őrnagy, akinek visszataszító forradás éktelenkedett az állán, egyik századtól a másikig száguldozott Volkswagenjén, ellenőrizte a páncélosokat és hajszolta a parancsnokokat. Az máris nyilvánvalóvá vált, hogy a páncélosok legénysége számára a közúton, lánctalpon végrehajtott menet lidércnyomás lesz.

A hadosztály mindenféle incidens nélkül gördült végig a Montaubanból Caussade-ba vezető vasútvonal mellett húzódó hosszú, egyenes úton, és szerpentineken kapaszkodott tovább a hegyek közé. Nyílt terep húzódott itt, alkalmatlan a rajtaütésekre. A katonák elengedték magukat, lövegeik mellett heverésztek, vagy a teherautók ponyvatartó vasaiba kapaszkodva nótáztak. Átkeltek a gerincen, és már látták is a Cahorsba vezető utat, amely egy hosszú platánfasoron át vezetett, a nagy vasúti viadukt mellett. A folyón túl terült el a középkori város. Ott már jó néhány polgári lakos hevert holtan, valamelyik előző oszlop lövészei ölték meg őket, hogy milyen ürüggyel, azt sohasem fogjuk megtudni. Meglehet, hogy az SS-ek „tisztogatásra" kaptak parancsot, demonstrálva a vidék fölötti változatlan német uralmat, ami vérengzés nélkül nem lett volna az „igazi". A felderítő zászlóalj, a *Der Führer* ezred, a vontatott tüzérség és a hadosztály-parancsnokság, illetve az őket követő hadtáp egyenesen tovább haladt északnak, Souillac és Brive felé. A nehézpáncélosok viszont keletnek kanyarodtak, Figeac és St. Céré irányába. Dickmann őrnagy, a *Der Führer* 1. zászlóaljának parancsnoka egyórányi előnnyel haladt az úton, aztán Gourdonnál nyugatnak fordult. Nekik Dordogne keleti részén kellett áthaladniuk, hogy aztán Limousinnél foglalják el helyüket a hadosztály szárnyán. Az út tizenhatodik kilométerénél, az apró Groslejac falucskánál kellett először harcolnia a *Das Reich*nek.

A helyi Ellenállás történészei a „Kőr Ász elnevezésű *maquis* Rémy-századának 3. szakasza" által végrehajtott akcióról írnak. Az életben maradottak egyike egyszerűbben látja ezt a napot. Június 8-án reggel hét órakor Marcel Vidalhoz, aki kőműves volt, egyúttal pedig Groslejac polgármestere, látogató érkezett, egy Victor nevű fakereskedő, lelkes hazafi, Guedin egyik embere. Előreláthatólag német tehergépkocsik fognak áthaladni a falun, mondta Victor, útban észak felé, a normandiai frontra, ezért az a parancs, hogy mindenkinek mindent meg kell tennie, hogy késleltesse vagy megállítsa őket. Vidal és Victor sietve végigjárták a falut, bekopogtattak a házakba. Az emberek véleménye élesen megoszlott. Csakugyan érdemes? És ha a németek megtorolják a rajtaütést? Hány környékbeli ellenállóra számíthatnak, és biztos-e benne Victor, hogy csak teherautók fognak átvonulni a helységen?... De aztán egyik a másik után ásta ki a fegyverét, és bár még mindig vitatkoztak, elindultak a falu északi végénél a Dordogne folyón átvezető híd felé. Marcel

Malatrait, a mészáros, aki Lot megye annyi más lakójához hasonlóan baloldali szocialista volt, átvette a parancsnokságot. Soleil *maquis*-jából is eljött két harcos, a közeli erdőkben lévő táborukból. Egyikük fölmászott egy sziklára, amelyről rá lehetett látni az útra, hogy figyelmeztető lövéssel jelezze a németek közeledtét. Furcsa módon Vidal a németektől kapta a pisztolyát, polgármesteri méltóságának jelképéül. Mint a legtöbb falusinak, neki is volt ezenkívül egy 1914-es gyártmányú francia katonapuskája és bajonettje. Az Ellenállás készleteiből mindenki kapott két kézigránátot. A falusiak közül szinte mindenki leszolgálta katonaidejét a hadseregben, Vidal a hegyi vadászoknál. De eddig a napig egyikük sem vett részt harcban. A *maquisard*-ok egy árva Bren géppuskát hoztak magukkal. Összesen tizenöten voltak, akik lefeküdtek a keskeny, rövid híd köré; most ott várakoztak a napsütésben. Hosszú, fárasztó, feszült órák következtek. Néhányan azt a barna zubbonyt viselték, amit az AS emberei kedveltek, de a legtöbben hétköznapi sötétkék parasztruhájukban voltak, *beret*-vel a fejükön. Egyiküknek sem volt halvány fogalma sem arról, ami rájuk vár.

Fél kilenc körül dörrent a figyelmeztető lövés a sziklárói. A falu egyetlen utcáján, a hídhoz vezető kanyarban felbukkantak Dickmann őrnagy páncélgránátos zászlóaljának első félánctalpasai. A kis francia csapat azonnal tüzet nyitott. A német járművek megálltak, és kizúdult belőlük a rohamsisakos, álcaruhás gyalogság. Futólépésben a házak és a fák fedezékébe húzódtak, aztán gyorsan szétrajzottak, hogy átkarolják a híd körül összpontosuló védőket. Gépfegyverek pusztító tüze zúdult a francia állásra, válaszul az öreg puskák egyes lövéseire. A harmincegy éves René Lacombe a háza előtt szerelgette a kocsiját, mintha mi sem történnék körülötte; a németek tüstént lelőtték. A közvetlenül a híd előtt álló Hôtel Jardel nevű kis szállodát gránáttalálat érte és lángba borult. A főbejáraton kétségbeesetten kiözönlő civileket a németek futtukban lődözték le. Louis Cauquil, a folyónál álló férfiak egyike, megpróbált végigrohanni a hídon, de eltalálták, és holtan terült el. A többi francia nem is próbálkozott a kézigránátjaival, hanem sietve fölkapaszkodott a folyóparton, és elmenekült az erdő felé. Az ágyútűz megszűnt, a németek visszaszálltak járműveikre, és ott hagyták a francia halottakat, ahol éppen hevertek. Az oszlop csekély veszteséggel folytatta útját a Dordogne-on át. Groslejacra újra rátelepedett a csönd. Csak a szállodából felcsapó lángok és az út mellett heverő holttestek mutatták, hogy

itt csata folyt. Az őrült, képtelenül bátor és dacos akció összesen talán húsz percig tartott, és öt ellenálló, illetve öt nem harcoló civil életébe került. Ma a híd mellett emléktábla őrzi a nevüket, a következő felirattal: „1944. június 8-án ezeknek a hazafiaknak az önfeláldozása révén egy német oszlopot itt jelentős ideig feltartóztattak."

Az oszlop a folyótól északra Carsac falucska felé közeledett, amikor egy kis hídon átkelve teherautóval találkozott, amelyen öt meghökkent ellenálló ült. Egyiküknek a németek tüzében sikerült elmenekülnie, a többi négyet közvetlen közelről agyonlőtték. Dickmann itt jobbra akart fordulni, hogy aztán a folyó mentén haladva térjen vissza a Souillac felé vezető főútra. Június 6-án ugyanis Guedin emberei itt támadtak meg egy német őrséget, közvetlenül azután, hogy egy páncélvonat érkezett készletei feltöltésére. A franciák közül hárman megsebesültek, és a térség az Ellenállók egyik melegágyaként annak rendje s módja szerint rákerült a német térképekre.

Június 8-án, útban Sarlat felé, Carsacnál az SS rövid kitérőt tett, és heves lövöldözés közben keresztülrobogott a falun. Tizenhárom ember halt meg ugyanannyi perc alatt, köztük egy menekült zsidó orvos, Pierre Trefail, a nyolcvanegy éves kovácsmester, meg egy férfi, aki ökreit hajtotta a mezőn. Néhány házat a németek felgyújtottak, aztán visszafordították járműveiket, és eltűntek kelet felé a gyönyörű folyóparti úton.

Rouffilacnál a *maquisard*-ok a helyi polgári lakosság lelkes támogatásával nagy úttorlaszt emeltek. A franciák később azt állították, hogy agyonlőtték az oszlop élén haladó motorkerékpárost, páncélöklöllel pedig eltaláltak egy páncélautót, mielőtt a németek áttörtek volna a torlaszon. Ők egy *maquisard*-t öltek meg, megsebesítettek további kettőt, akiket később bevittek a sarlaci kórházba, de tizenöt polgári személy is meghalt. Alig két kilométerrel távolabb, Carlux-nél a németek a falu bejáratánál lelőttek két asszonyt. Aztán Souillacnál visszatértek a főútra, jóval később, mint ahogy tervezték, de további incidens nélkül. A megszálló hadsereg figyelmeztette Kelet-Dordogne lakosságát, hogy mi a lázadás ára.*

* Az Ellenállás sok történetírója említ Souillacnál egy további összetűzést a helyi ellenállók és az előrenyomuló *Das Reich* között. A német okmányokban nem sikerült 8-án további harci cselekményt felfedeznem, és a volt helyi ellenállók sem tudtak ilyenről. Elképzelhető persze, hogy sor került olyan kisebb összeütközésekre, amelyeknek nem sikerült a nyomára akadnom.

Meg kell jegyeznünk, hogy a Lot-ban ezen a napon mozgósított összes aktív ellenállókat vagy a corrèze-i AS irányította, vagy az FTP-*maquis*-hoz tartoztak. A Vény-csoportok tagjainak fogalmuk sem volt róla, hogy a németek a nyakukon vannak, csak amikor már késő volt. George Hiller a következőket írta:

„A *Das Reich* előrenyomulásáról akkor szereztünk tudomást, amikor előretolt oszlopai már fölfelé csörtettek Lot-ban. Csekély ellenállásba ütköztek, kivéve Bretenoux-nál, de a németek itt is gyorsan utat törtek maguknak. Utána napokig hallottuk az úton a páncélosok csörömpölését, éjszakánként pedig láttuk a megtorlásul felgyújtott tanyák lángjait. Dordogne-ban a *maquis* sokkal sikeresebben harcolt, részben nagyobb elszántsága miatt, részben a kedvezőbb terep révén."

A nap legszomorúbb eseményére a kis Gabaudet falucskában került sor, néhány kilométerre délre a Lot megye szívében fekvő Gramat-tól. A helyi fiatalok százai közül, akik az invázió napja után elhagyták otthonukat és a *maquis*-ba özönlöttek, egy nagyobb csoport egy Gabaudet melletti tanyán gyűlt össze. Alighanem a Robert Noireau, fedőnevén „Georges ezredes" vezette FTP-csoporthoz akartak csatlakozni. Noireau aznap este hallotta, hogy hazafiak érkeztek, ezért kocsiba ült, hogy elébük menjen. Vagy fél mérföldnyire volt társaival a tanyától, amikor automata fegyverek heves tüzelését hallotta, és bölcsen megállt. Később, amikor minden elcsöndesedett, és már csak az égő falu füstje csapott fel az égre, Noireau és társai bementek Gabaudetbe. A *Das Reich* jobbszárnyán haladó oszlopnak egy mellékúton járőröző egysége véletlenül rábukkant a leendő ellenállók csoportjára, akik közt néhány csendőr is akadt. Tíz férfit és fiút, valamint egy lányt a helyszínen agyonlőttek. További nyolcvanat letartóztattak és elhajtottak, azzal, hogy Németországba fogják őket deportálni. Nagy meglepetésükre és megkönnyebbülésükre később, a Tulle-be vezető úton, szabadon engedték őket. Noireau emberei utóbb kivégeztek egy francia csendőrt, akiről azt beszélték, hogy ő árulta el a németeknek a gabaudet-i gyülekezőt.

Az ebben a fejezetben leírt összes harci cselekmény során a németek, saját veszteséglistáik szerint, amelyekről később még szó lesz, összesen mintegy tucatnyi halottat veszítettek. Hogy út közben melyik összecsapásnál mennyit, azt nem lehet megállapítani.

A Kőr Ász-*maquis* Corrèze déli és Lot északi részén foglalt állást Guedin parancsnoksága alatt. Többségük valamivel jobban fel volt fegyverezve, mint a groslejaci kis csapat, de hozzájuk hasonlóan bennük sem volt meg az a létfontosságú fegyelem és magabiztosság, amelyet csak az egységként történt hosszú kiképzés és a tapasztalat biztosíthat. Az ellenállók közül nagyon kevesen értették meg a tűzfegyelem fontosságát – a lőszerpocsékolás a gerillák krónikus hibája. Érdemes ehhez idézni a George Starr-ral együttműködő leghatékonyabb ellenállási harci csoport, az Armagnac-zászlóalj parancsnokának, Maurice Parisot-nak a jelentését első akciójuk után:

„Az emberek túl sokat lövöldöznek, célzás, sőt gyakran célpont nélkül. Ez megengedhetetlen – szűkében vagyunk a lőszernek. Még ha meglepetés ér bennünket, akkor is alapvető, hogy mindig vállból tüzeljünk, és ne lövöldözzünk fegyverünk lőtávolságán túlra (Sten 75–80 méter, puska 300 méter, Bren 1000 méter, revolver 15 méter). Az emberek nem tudják, hogyan használják ki a fedezéket és a fedezést, nem értik a tűz és a mozgás összefüggéseit. A kiképzőknek azonnal beléjük kell verniük ezeket a taktikai alapelemeket... Az embereknek harc közben »észnél kell lenniük«. Alapvető számukra, hogy fegyelmezetten figyeljenek parancsnokaikra."

Ezek a hibák szinte minden francia ellenállási csoportra jellemzőek voltak. Az N20-as úton, amelyen a *Der Führer* és a felderítő zászlóalj nyomult előre, Guedin emberei órákat pocsékoltak arra, hogy fákat döntsenek ki és szekereket állítsanak keresztbe az úton, fütyülve az úttorlaszok alapszabályára: ahhoz, hogy hatékonyak legyenek, tűzzel kell fedezni őket, különben minden, nehézjárművekből álló oszlop egyszerűen félresöpri őket. Így történt ez a *Das Reich* esetében is június 8-nak ezen a hosszú délutánján. A németek ingerültek lettek, sőt „erkölcsileg" fel voltak háborodva a támadások miatt, de komolyabb késedelmet nem szenvedtek. A *Der Führer* törzse, beleértve parancsnokát, a vezérkari kocsijában ülő Stadler ezredest is, még mindig a hadosztály élén cirkált, amikor beért a tizenhat kilométerre a Dordogne folyótól északra fekvő kis Cressenac faluba.

Az egyetlen széles főutca mentén álló csinos, repkénnyel borított házak porosan sütkéreztek a júniusi napsütésben. Március 31-én kisebb akcióra került itt sor, amelyben két ellenállót ölt meg a gyűlölt vichyi *Garde Mobile de Réserve*, a Mozgó Tarta-

lékgárda, a vichyi kormány félkatonai alakulata. Június 8-án délután a *Der Führer* élen haladó járművei a falu bejáratánál hirtelen hosszú össztűzbe kerültek; több katonájuk megsebesült. A németek megzavarodva ugráltak le páncélozatlan járműveikről. A gyalogsággal megrakott teherautók az út szélére húzódtak, majd néhány percig mindkét fél eredmény nélkül lövöldözött egymásra. A német gyalogság dühödten vette tudomásul, hogy a franciák jól irányított tüze miatt moccanni sem tud. Aztán dübörögve megérkeztek az úton a felderítő zászlóalj hatalmas páncélozott járművei. Amikor elhajtottak a teherautók és a törzs járművei mellett, Wulf és legénysége jót mulatott az árokban kuporgó gyalogsági tisztek láttán, azt gondolták, úgy kell nekik, minek hajtottak olyan türelmetlenül az élre. Amikor benyomultak a faluba, ágyú- és géppuskatüzet szórtak a *maquisard*-ok állásaira, majd egy 75 milliméteres páncéltörő ágyúval sorra szétlőtték azokat a házakat, amelyekből tüzeltek, és lyukat lőttek a templom tornyába is. Az ellenállók kelet és nyugat felé kitörtek a mezőkre, négy halottat hagyva hátra. A németek visszakászálódtak a teherautókra, és felkészültek az indulásra, de ezúttal már senki sem vitatta, hogy Wulf félláncta lpasai menjenek-e elöl. Négy óra felé járt az idő.

Vagy tizenhárom kilométerrel északabbra, Noailles-nél, a Brive-la-Gaillarde felé vezető út fölött uralkodó domb gerincén a Kőr Ász 6. századának 1. szakasza a keresztutakat őrizte. Vezetőjük, Romain parancsnok éppen beszédet mondott nekik, amikor Cressenac felől lövések kezdtek ropogni, később mély dörrenések is hullámzottak. Egy darabig csak hallgatták az ágyútüzet, aztán Romain elrobogott az úton kis motorbiciklijén. Az akcióról már lekésett, és csak hajszál híján tudta elkerülni a találkozást a *Das Reich*hel. A noailles-i csapat éppen akkor kapott erősítést; kilenc szökevény állt át hozzájuk a vichyi Mozgó Gárdától, amelynek tagjai az invázió napja óta nagy számban és sietve csatlakoztak az Ellenálláshoz. Többen közülük, egyebek közt a vezetőjük, egy Lelorrain nevű férfi, még a kocsijuk mellett álldogáltak, amikor az életben maradottak egyikének szavaival „pokoli lárma" tört ki. Amikor ugyanis Wulf egységének éljárműve átfordult a gerincen, azonnal tüzet nyitott rájuk, és már az első sorozattal eltalálta Lelorraint és néhány társát. Az ellenállók közül néhányan viszonozták ugyan a tüzet, de a zömük szétszóródott az út menti házak és kertek közt. A vichyi gárdista, miután alig három órán át szolgálta a szövetségesek ügyét, haldokolva feküdt az út szélén, néhány

halott vagy haldokló honfitársával együtt. A Brive-be vezető út nyitva állt a németek előtt. Járműveik egész este és az éjszakai órákban is lassan vánszorogtak tovább a falvakon át, s minden egymást követő egység fásultan nézhette a kis rajtaütések során felgyújtott házak még lobogó lángjait, az ökrösszekerek roncsait, meg a fellánctalpasok félresöpörte kivágott fákat. Guedin *maquisard*-jai fő eredményüknek azt könyvelhették el, hogy a *Das Reich* hadosztálynak három helyett hat órájába került, amíg megtette a Brive-la-Gaillarde-ig vezető hatvan kilométeres utat. A noailles-i kastélyból egy fiatal svájci lány meg Denise Neymarie, a fűszeres lánya szaladt ki a kertekbe, hogy megtegyék, amit a dombtető fái mögött vérző, sebesült *maquisard*-okért tehettek.

Bretenoux kisvárost 1277-ben alapították. A középkori erősség a Dordogne felső folyása mentén azon a ponton áll, ahol a nagy folyó még csak szelíd patakra emlékeztet, a partjai mellett hajladozó szomorúfüzekkel. A déli parton régi, gerendavázas, zsalugáteres házak húzódnak lejtősen a kifalazott rakpart felé, amelyről a város lakóinak nemzedékei horgászgattak már.

Június 9-én reggel a Kőr Ász *maquis* 3. századának 1. szakasza őrizte a hidat, ironikus módon éppen egy fiatal elzászi, bizonyos Frédéric Holtzmann őrmester parancsnoksága alatt, akit emberei csak Frednek szólítottak. Húszéves, magas és szőke, az a fajta fiatalember, akit ha otthon maradt volna a német határon fekvő szülővárosában, alighanem az SS-be soroznak be. A kora hajnali órákban telefonüzenet érkezett a faluba, valószínűleg St. Céré térségéből, ahol a *Das Reich* páncélosai éjszakára letáboroztak, hogy német hadoszlop közeledik. Az ágyukból fölvert városiak közül a bölcsebbek az erdőkbe és földekre menekültek. Amikor az egyik fiatal ellenálló találkozott egy barátjával, aki szintén az erdőbe indult, búcsúzóul érzelmesen megölelték egymást. Aztán a puskákkal és néhány Stennel és Brennel felfegyverzett huszonhat francia Holtzmann vezetése alatt állást foglalt a híd körül, meg a hozzá vezető utakat uraló házak tetején.

Bretenoux főutcáján fél hét körül jelentek meg az első németek, útban a híd felé. Rálőttek két *maquisard*-ra, akik motorbiciklijükön St. Céré felé indultak felderítésre, de az ellenállók elmenekültek. A híd körül elhelyezkedő *maquisard*-ok szintén lövöldözni kezdtek, és makacs csata robbant ki. A következő három óra során a németek az út birtoklásáért harcoltak, az

ellenállók pedig tartották a folyópartot. Marius Guedin Montplaisirben, a főhadiszállásán meghallotta a lövöldözést, és kiküldött egy csoportot egy altiszt vezetésével, hogy nézzenek utána a dolognak. Amikor elérték Bretenoux peremét, kiderült, hogy a golyózáporban nem juthatnak el a hídhoz. Fedezékbe húzódva látták, amint a németek felállították aknavetőiket. Guedin is megérkezett, és társaival együtt tehetetlenül figyelte az eseményeket. Az SS-ek végül átkeltek a folyón, és a szárnyakon átkarolták az ellenállókat. Holtzmann halálos sebet kapott, a többiek is elkéstek a visszavonulással. Néhány ház és három német jármű lángokban állt. A híd huszonöt védője közül tizennyolc hősi halált halt. A felszabadulás után Holtzmann őrmester posztumusz megkapta a *Médaille Militaire*-t, a Katonai Érdemérmet.

További nyolc kilométerre északra, Beaulieu falunál Guedin embereinek egy másik csoportja kezdett rövid tűzharcba, és három halottat veszített. La Grafouillère-nél, még följebb észak felé, egy keresztútnál egy harmadik osztag látta ugyan a közeledő páncélosokat, de óvatosságból úgy döntött, hogy nem nyit tüzet. A *Das Reich* jobbszárnya elérte a dombgerincet, és további akadályoztatás nélkül megkezdte a hosszú lejtmenetet Tulle-be.

Az ellenállók becslése szerint június 8-án és 9-én Montauban és Tulle között a *Das Reich* több száz főnyi veszteséget szenvedett; ilyen számok kerültek be sok helytörténeti munkába is. Nos, igaz, hogy például Kreutz ezredes csüggedten vette tudomásul, hogy az oszlop zöme mögött egy elromlott jármű kijavítására hátrahagyott kis karbantartó csoportját az ellenállók lerohanták és megölték, de legfeljebb egy-két főnyi további német veszteségről lehet még szó. A páncélososzlop még egyszer bocsátkozott ütközetbe, erről majd a szövetségesek Jedburgh-hadműveletének leírásakor ejtünk szót. Nincs okunk azonban kételkedni a menetnek erről a szakaszáról küldött veszteséglistában, amely szerint körülbelül tizenöt német esett el, több mint harminc pedig megsebesült. A franciáknak, mint láttuk, több mint száz halottjuk volt.

Az OKW hadműveleti osztálya még aznap táviratot fogalmazott a Corrèze-ben, Dordogne-ban és Lot-ban kialakult helyzetről:

„A titkos hadseregről és a terrorista cselekményekről a térségből beérkezett jelentések azt mutatják, hogy a *maquis*-akciók

tekintélyes méreteket öltöttek. A 66. tartalékhadtestnek, valamint a 2. SS-páncéloshadosztálynak, amelyeket a franciaországi katonai parancsnokság alá rendeltek, azonnal ellentámadásba kell átmennie, és teljes erővel és elszántsággal, habozás nélkül le kell csapnia. Ezeknek a hadműveleteknek a kimenetele rendkívül fontos az általános nyugati hadműveletek szempontjából.

Ezeken a részben fertőzött területeken megfélemlítő intézkedések alkalmazására van szükség a lakossággal szemben. Meg kell törni a lakosság szellemét, példákat kell statuálni. Alapvető fontosságú, hogy ne akarjanak többé a *maquis*-nak segíteni és igényeit kielégíteni..."

Lot megye fennsíkjairól az út meredeken vezet le Brive-la-Gaillarde városába. A név – „Merész Brive" – a középkori angol–francia háborúskodásokra utal, amikor a franciák sokszor bátran védelmezték. 1944-ben mintegy 30 000 lakosa volt, akik jobban táplálkoztak, mint ebben az időben Franciaország túlnyomó részén, hála a környék kertészeteinek és gyümölcsöseinek. Központi utcái és terei inkább tisztes jómódról tanúskodnak, semmint szépségről, de Brive-nek mindig az volt a híre, hogy vidám és vendégszerető város. Június 8-án este robogtak végig itt a *Das Reich* Noailles-ból és délről érkező első járművei. „Brive olyan volt, mint a méhkas", emlékezett Heinrich Wulf. Az utcasarkokon összecsődült, rémhíreket cserélő és félelmeiket egymással megosztó polgárok az oszlop közeledését látva házaikba menekültek. Amikor a legerősebb német alakulat, amelyet a város valaha látott, végigdübörgött az úton a helyőrségparancsnokság felé, a helybeliek sápadtan bámultak kifelé a zsalugáterek résein. Némelyik járművön harci sérülések nyomai látszottak, de mindet vastag por lepte, és mind tele volt komor, terepszín ruhás katonákkal. Az egyik féllánctalpas hűtőjére szörnyű emlékeztetőt kötöztek fel – egy *maquisard,* Maurice Vergne holttestét, akit Cressensacban szedtek fel az út széléről.

A helyi német főhadiszálláson úgy fogadták az SS osztagait, ahogyan egy indiánok ostromolta, vadnyugati amerikai erődben üdvözölhették a lovasság érkezését. A németek két nap óta a *Kommandantur* biztos épületében rostokoltak, homokzsákok fedezékében, mert meg voltak róla győződve, hogy küszöbön áll több ezer *maquisard* támadása; hírt kaptak ugyanis a Tulle elleni június 7-i támadásról. De a városban 8-án egész nap csönd volt. Brive helyőrségének és adminisztratív személyzetének túlnyomó része az SS legénységénél tíz, húsz, sőt harminc

évvel idősebb tartalékosokból állt. A kondér formájú rohamsisakokban és a gyűlölt egyenruhákban azonban csak pár száz nagyon rémült, és csöppet sem lelkes német rejtőzött, ám ezt a város lakói nem tudhatták.

Wulf őrnagy, Stuckler őrnagy, Stadler ezredes és Weidinger őrnagy bemasíroztak a Hôtel de Bordeaux-ba, a brive-i német főhadiszállásra, és enyhén szólva nem tetszett nekik, amit láttak. Ők mindig megvetéssel tekintettek a „terroristákra", és meg voltak győződve róla, hogy agresszív, határozott katonai akcióra hanyatt-homlok visszamenekülnek az erdeikbe. Amit aznap Cressensacban vagy Noailles-ban láttak, semmit nem változtatott a nézetükön. A *maquis* pokoli bosszúságot jelent a reguláris katonai hadműveletek szempontjából, de azt egyszerűen képtelenségnek érezték, hogy ilyen pszichológiai befolyást szerezhettek a helyi német helyőrségek felett. Az SS tisztjei szigorúan a szemére vetették Luyken ezredesnek, Brive városparancsnokának, hogy erélyesebb politikával, intenzív tisztogatásokkal és őrjáratokkal megakadályozhatta volna a partizánokat, hogy olyan összpontosításokra kerüljön sor, amilyen most Tulle-ben, Brive-ben, sőt – ezt Haute-Vienne-ből jelentették – még Limoges-ban is. A *Das Reich* tisztjei kijelentették: véleményük szerint mindez a gyengekezű politika és a gyatra végrehajtás gyümölcse.

Rövid megbeszélésen tisztázták, hogyan vessék be a hadosztály elit egységeit a helyzetnek megfelelően. A hadosztályparancsnokság – több mint száz ember és harminc jármű – Stuckler vezetésével Tulle-ben akart éjszakázni, magának Stucklernek pedig másnap az összeköttetés felvétele céljából látogatást illett volna tennie Clermont-Ferrand-ban, a 66. tartalékhadtestnél. Ha Tulle-ben ribillió támadna – márpedig a helyőrség rémült jelentései valami bekerítésről és válságról beszélnek –, akkor Wulf felderítő zászlóaljának, páncélos járműveivel és 75 milliméteres ágyúival, könnyedén el kell tudnia intézni bármiféle *maquis*-csoportosulást. A tüzérség, a légvédelem és a hosszan széthúzódott utóvéd a Brive–Limoges-i út mentén táborozik le. Ezután Lammerding tábornok kijelentette, hogy személyesen fogja ellenőrizni a körleteiket. A *Der Führer* ezred – tervszerűen – megállás nélkül folytatja útját Limoges-ba, és a város körül foglal állást a helyőrség támogatására. A nehézpáncélosok persze még mindig messzi le voltak maradva délkeleten, és lassan vánszorogtak St. Cérétől délre.

Miközben a *Das Reich* tisztjei a helyőrség-parancsnokságon

rendelkeztek, a francia civilek között, akik a Grand Place-on jeges arccal bámulták a német járművek sorát, ott állt egy René Jugie nevű fiatalember is, aki nagy érdeklődéssel kísérte figyelemmel a németek előrenyomulását, amióta csak aznap, 8-án reggel hírt kapott róla, hogy jönnek. Jugie az MUR – *Mouvement Uni de Résistance*, azaz az Egyesült Ellenállási Mozgalom – corrèze-i bizottságának tagja volt, amelyet az egész megye szétszórt *réseau*- és *maquis*-tevékenységeinek összehangolására hoztak létre. Jómaga alapító tagja volt az egyiknek, amely az ő fedőnevét viselte („Gao"). De Gaulle lelkes híve volt, és szoros kapcsolatban állt a térségben működő SOE-tisztekkel, előbb Peulevével, most Poirier-val és Hillerrel.

Jugie arról a repülőrajról vette a fedőnevét, amelynél 1940-ben szolgált. Harmincéves, bőbeszédű, kényszeresen tevékeny brive-i üzletember volt, és módosabb polgári családból származott, mint az ellenállók átlaga. Már 1942-ben bekerült az Ellenállásba, amikor gyűjteni kezdték azokat a fegyvereket, amelyeket magánforrásokból szedhettek össze, illetve a hadseregtől loptak el, és segítettek a fiatalembereknek elmenekülni a Vichy szervezte kényszermunka elől. Ebben az időben a kommunisták is együtt dolgoztak Jugie-Gaóval, bár a párt hivatalosan elutasított mindenféle együttműködést a gaulle-ista ellenállással. 1942–1943-ban Jugie részt vett néhány korai szabotázsakcióban, kollaboránsokat ölt meg és *parachutage*-okat szervezett, miközben nyilvánosan továbbra is a tiszteletre méltó brive-i polgár életét folytatta. Ő is az AS azon férfiai közé tartozott, akinek le kellett győrnie felesége aggodalmait és balsejtelmeit a vállalt kockázatok miatt. Egy alkalommal, amikor a *milice* kihallgatta, csak azért menekült meg, mert gyomorfekély kínozta, és olyan szánalmasan nézett ki, hogy nem is emlékeztetett a keresett, testesebb alakra.

Egyik este egy csoport, amelynek Jugie is tagja volt, lelőtt egy helyi milicistát és besúgót valamelyik brive-i kocsmában. Az ellenállók rémülten értesültek róla, hogy amikor a mentőautó az árulót kórházba vitte, még lélegzett, így esetleg azonosítja őket. Jugie valami ürüggyel ellátogatott a kórházba, és részvétét nyilvánította a helyi milícia vezetőjének, akivel a háború előtt együtt rögbizett. „Felháborító ez az utcai terror – mondta neki merészen. – Igen, a fiatalember tragikus módon meghalt, anélkül, hogy visszanyerte volna az eszméletét", informálta az ismerőse, ha akaratlanul is.

Néhány próbálkozásuk viszont a bohózat határát súrolta.

Az AS kétfőnyi „ítéletvégrehajtó" osztaga parancsot kapott, hogy likvidáljon egy kollaboráns nagyiparost, az irodájában. Mindketten kilőtték az árulóra pisztolyuk egész tárát, elmenekültek, de később megtudták, hogy egyetlen lövésük sem talált.

1944 nyarára Peulevé, Poirier és a BCRA erőfeszítései révén fegyverek ezrei jutottak el Corrèze-be, és a helyi ellenállók lelkesedése az egyik legnagyobb létszámú megyei mozgalmat hozta létre egész Franciaországban. Az angolok és Malraux mindent megtettek, hogy rábeszéljék a széthúzó csoportokat az együttműködésre, az MUR létrehozása révén pedig legalább tudtak egymás fontosabb terveiről. De a gaulle-isták és az FTP közötti ellentéteket nem lehetett áthidalni. Guedin például egyike volt azoknak, akik a legélesebben támadták az angol ügynököket, amiért „saját önző céljaikat követve felfegyverezték az FTP-t". Körülbelül 5000 *maquisard* fogadta el felső Corrèze-ben a Francia Kommunista Párt irányítását, de őket fikarcnyit sem érdekelték London óhajai vagy utasításai.

Az inváziő előtti hetekben a szakadás végérvényessé vált. 1944. május 28-án, vasárnap Jugie, mint az MUR képviselője, találkozott „Laurent"-nal, a nyugodt, sötét bőrű marseille-i tanítóval, aki lelkes kommunista volt, az MUR-ben pedig az FTP delegátusa. „Laurent kijelentette, parancsot adott embereinek, hogy május 30-án éjjel indítsanak támadást Brive-ben a vichyi és a német tevékenység fő központjai ellen", jelentette Jugie rémülten Émile Baillelynek, a *Combat* ellenállási szervezet és az MUR megyei vezetőjének. Jelentését így folytatta:

„Megmondtam neki, hogy formális utasítást kaptunk Algírból és Londonból, hogy csak nyílt terepen és a Dordogne hídjain indítsunk támadásokat, de közben hajtsuk végre a *Plan Vert* szerinti előre meghatározott sínrobbantásokat, amint megkapjuk az akciókra szólító üzeneteket. Laurent azt válaszolta, hogy a szövetségesek sohasem fognak partra szállni Franciaországban, és csak azzal tudjuk rákényszeríteni őket, hogy ejtőernyőn fegyvereket és hadianyagot küldjenek nekünk, ha független akciókat hajtunk végre. Laurent továbbá azt mondta, ő semmiféle parancsot sem kapott, sem Algírból, sem Londonból, és ő csak a pártvezető utasításainak engedelmeskedik. Makacsul követelte, hogy csapatom egységei, mind a „legálisak", mind a *maquisard*-ok csatlakozzanak az ő csapatainak hétfői akciójához. Ezt természetesen visszautasítottam... azt hiszem, igen sürgős lenne Laurent főnökeivel szót érteni..."

A rákövetkező napokban lázasan folytak a titkos tárgyalások a két frakció között. Az AS polgári vezetői kereken kijelentették, hogy semmiféle részt sem hajlandók vállalni a Brive elleni támadásban, mert az csak véres megtorlást provokálna, és szöges ellentétben állna London ismételt intelmeivel, hogy ne próbálkozzanak városok elfoglalásával. Egy újabb megbeszélésen, május 30-án az FTP lemondott a Brive elleni támadásról, ám delegátusai kijelentették, hogy Tulle elleni támadásukat végre fogják hajtani, akár az AS támogatásával, akár anélkül. Amikor a frakciók képviselői meglehetősen zaklatott hangulatban elbúcsúztak, ki-ki ment a maga akcióját előkészíteni. Június 7-én Jugie a következő jelentést küldte Tulle-ből Baillelynek:

„Tulle-ben az FTP erői megtámadták a német helyőrséget. Mindkét oldalon súlyosak a veszteségek. Az *École Normale*, ahol az ellenség szállása volt, romokban áll. Edith és Maes [AS-ügynökök fedőneve] a támadás közben küldetésben érkeztek Tulle-be, és embereinek élén találkoztak Laurent-nal. Laurent azt mondta Maesnek, hogy a Brive elleni támadást másnapra, június 8-ra tervezik. Azt hiszem, *sürgősen* a megyei bizottság beavatkozását kellene kérni, mert Guy I. és Pointer [további AS-ügynökök] szerint páncélosegységek nyomulnak észak felé, és valószínűleg áthaladnak a mi körzetünkön..."

Az MUR tagjainak további lázas tevékenysége révén az AS egységei nem indultak meg, hogy részt vegyenek egy Brive elleni támadásban, bár mint kiderült, északkeleten néhány csoportjuk csatlakozott a Tulle elleni kommunista akcióhoz. Június 8-án reggelre nyilvánvaló lett, hogy az FTP erőit túlságosan lekötik a tulle-i utcai harcok, ezért a Brive elleni támadásra semmi lehetősége nincs. De a brive-i német helyőrség éppen eleget hallott a besúgóitól, hogy abba a heves rémületbe essék, amelyben aztán az SS találta.

Június 8-án reggel fél tízkor, amikor Guedin *maquisard*-jai állásaikból a Dordogne hídjait fedezték, egy magas rangú vichyi hivatalnok, aki az Ellenállás hírszerzésének egyik legfontosabb forrása volt, jelentette Jugie-nek, hogy német páncélosegységek nyomulnak északnak Corrèze felé, és átfésülő hadműveletet hajtanak végre. Magától Böhmer ezredestől, a 95. német biztonsági ezred parancsnokától hallotta, hogy az első egységek előreláthatólag délután két óra felé fognak Brivebe érkezni. Egy Thomine nevű magas beosztású brive-i mili-

cista is azt a kurta megjegyzést tette az Ellenállás egy másik hírszerzője előtt, hogy „Tulle nagyon drágán fog megfizetni a terroristák kis tréfájáért".

Aznap délután öt órakor Jugie egy további üzenetet küldött:

„Pierre éppen most közölte velem, hogy a Rémy-, a Désiré- a Bernard- és a Gilbert-századok a szektor déli részén harcban állnak a *Das Reich* hadosztály páncélosegységeivel. A jelek szerint ez az oszlop délután hat óra felé be fog érni Brive-be, mert embereink a nehézpáncélosokkal szemben nem tudnak majd kitartani. Remélem, figyelmezteti Laurent-t és embereit, mielőtt még késő lenne."

A corrèze-i bizottság aznap este titkos gyűlést tartott Brive peremén, a St. Antoine kolostorban, Émile Baillely elnökletével. Jugie erről az eseményről ezt jegyezte fel:

„Laurent egyes barátai makacsul amellett kardoskodnak, hogy a brive-i felkelés tervét azonnal és erélyesen végre kell hajtani, hogy városunk éppúgy felszabadulhasson, mint Tulle, és talán ma estére Limoges is... Baillely, a *Das Reich* küszöbönálló érkezéséről szóló legfrissebb információk alapján – a hadosztály bevonulását eddig is csak az AS és az MUR corrèze-i dandárjának hősiessége késleltette –, sikeresen lebeszélte Laurent barátait minden meggondolatlanságról. Az értekezlet után néhány perccel a *Das Reich* első egységei már meg is érkeztek Brive-be."

Jugie jegyzetei némi képet adnak az ezekben a napokban dúló elkeseredett vitákról, amelyek során a franciák kölcsönösen az árulás és a gyávaság vádját vagdosták egymás fejéhez, amiért az AS nem volt hajlandó Brive-ben harcba szállni, hogy csökkentse a Tulle-ben az FTP-re nehezedő nyomást. Jugie jelentését olvasva azt sem szabad szem elől tévesztenünk, hogy milyen szakadék tátongott az általa említett impozáns „századok" és „dandárok" meg a valóság között, hiszen félig kiképzett, félig felfegyverzett fiúk maroknyi csapatairól volt szó, akik között a táborban is nagyon nehéz volt fegyelmet tartani, hát még harci cselekmények közben. Ezzel nem csökkenteni akarjuk dicső eredményeiket, inkább még jobban kiemelni őket.

Aznap, június 8-án kora este Marius Guedin futárja Brive központjában, a Café des Sports-ban talált rá Jugie-re. A futár

jelentette, hogy az AS tisztje dühöng, amiért a várostól északra húzódó vasútvonalon még mindig járnak a vonatok Uzerche felé. Hajlandó lenne Gao tüstént akcióba lépni és leállítani őket? Jugie biciklire ült és bejárta a várost. Először rövid látogatást tett saját sejtjének három emberénél – Lescure-nél, Britat-nál és Chautynál –, akikkel találkozót beszélt meg a városon kívül. Azután kikarikázott egy tanyára, két-három kilométernyire a várostól, egy Levet nevű emberhez. Levet egyike volt annak a sok ezer franciának, aki semmi látványos vagy kitüntetésre méltó tettet nem hajtott végre a megszállás alatt, mégis halálos kockázatokat vállalt az Ellenállás támogatásával. Tanyájának csűrjében a szalma alatt robbanóanyag-raktár volt. Jugie gyorsan összeszerelt négy, egyenként tizenöt deka plasztikból álló „cipót", és magával vitt egypár pusztító erejű kis szürke gyutacsot is. A veszedelmes csomagot felkötözte a biciklijére, azután eltekert a megbeszélt találkozóra. Hogy elkerülje a gyanút, egymástól jókora távolságra, de sietve karikáztak a szelíd esti napsütésben arrafelé, ahol a vasúti sínek befutnak az erdőbe.

Elhaladtak egy francia munkacsapat mellett, amely német őrök felügyelete alatt a legutóbb megrongált vonalszakasz sérüléseit javítgatta, majd egy-két kilométerrel távolabb megérkeztek célpontjukhoz. Briet és Chauty őrködtek a biciklik mellett, amíg Lescure és Jugie a sínek alá rakták a tölteteket, egyet-egyet az északi és a déli irányú vágányokra. Belenyomták a gyutacsokat a robbanóanyag puha gombócaiba, gyújtózsinórt szorítottak beléjük, aztán sietve bekúsztak az erdőbe, maguk után húzva az elektromos gyújtókábelt. Ekkor váratlanul felbukkant egy paraszt, aki a vasútvonaltól alig egy méternyire vezette ökrösszekerét. Briat és Chauty hiába könyörögtek neki, hogy tűnjön el, a paraszt makacsul és durcásan kitartott amellett, hogy neki ez a dolga. Teltek-múltak a percek, ekkor egy biciklis lány közeledett, a bakter lánya, akinek Jugie ismerte a bátyját a katonaságtól. A lány elmondta nekik, hogy távoli lövöldözést hallott. Jugie várt néhány pillanatig, amíg a lány eltűnt a szemük elől, aztán megcsavarta a detonátor karját. Az egyik töltet felrobbant, elgörbült sínszál maradt utána, de a másik robbanószerkezet befulladt. Odarohantak, sietve megigazgatták a gyújtózsinórt, azután visszahúzódtak, de vigyázatlanul. Jugie nem bukott idejében fedezékbe, amikor felrobbant a töltet, és ahogy ott kuporgott, a detonáció a töltésről kőzáport zúdított a nyakába. Örökre meg is süketült a fél fülére.

De a vonalat sikerült felrobbantaniuk, a németeknek pedig még mindig semmi nyoma. A négy férfi gyorsan visszabiciklizett Brive-be.

A *Das Reich* előretolt egységei időközben tovább nyomultak északra. A *Der Führer* ezred fölfelé döcögött azon a hosszú hegyháton, amelyen át Limoges-ba vezet az út, ahová a fáradt csapatok június 9-én a kora hajnali órákban érkeztek meg. A rohamlövegek és a többi járművű kilométerekre nyúló oszlopa még mindig ott csörömpölt Brive-en át az uzerche-i út mentén lévő táborai felé. Heinrich Wulf őrnagy felderítő zászlóalja sebesen közeledett Tulle felé, nyomában Stuckler őrnaggyal és a hadosztály-parancsnoksággal.

Tulle

A FELSZABADÍTÁS

Tulle városa úgy kapaszkodik a Corrèze meredek hegyeire, mint valami veszélyes sziklán kúszó alpinista. A 21 000 lakosú városka üzletei és házai ezért ott állnak, ahol a természet éppen megengedte, hogy megvessék a lábukat. A gyors folyású Vézère folyócska pontosan kettészeli a várost, mindkét oldalán kikövezett rakpart veszi körül, mellette húzódnak a főutcák. Odafönn a hegyoldalban három nagy iskola emelkedik, ott vannak a laktanyák, a prefektúra és a városháza is. A városka déli szélén, egy fennsíkon zsúfolódik össze a vasútállomás, a nagy fegyvergyár, a város fő munkaadója, meg egy csomó üzlet, lakóház és apró hotel. Tulle egyébként szürke, építészetileg jelentéktelen város, bár egyesek sokra tartják székesegyházát. A történelmi sorsfordulók idején sokat szenvedett: az angolok kétszer is feldúlták a százéves háború során, Turenne pedig 1585-ben rohammal vette be, amikor a katolikusok kezén volt.

Corrèze megye a háború előtt a baloldal fellegvára volt: 1936-ban polgárai négy képviselőt választottak: három szocialistát és egy kommunistát. A francia vidéki kommunisták között sok olyan aktivista van, aki nem lát ellentmondást abban, hogy a párt híve ugyan, de egyszersmind törekvő üzletember, büszke tulajdonos, birtokos, aki templomban esküszik és megkereszteltei a gyerekeit. A vidéki francia kommunisták mindig nagyobb figyelmet fordítottak a helyi érdekekre, mint a nemzetközi munkásmozgalomra. De Észak-Corrèze kommunistái mindig jól szervezett csoportot képviseltek, így nem meglepő, hogy a Szovjetunió elleni német támadás után Tulle körül erős kommunista ellenállás alakult ki.

A meredek, sűrű erdőkkel borított hegyvidék a *maquisard*-ok természetes menedéke lett. 1943-ban, amikor a németek szorosabbra fogták a gyeplőt Franciaországban, és megkezdődött a munkaszolgálat elől bujkálók menekülése, Corrèze a bujdosók természetes gyülekezőhelye lett. Azok közül, akik idejöttek – párizsi zsidók, Franco elől elmenekült spanyolok, a német hadseregbe besorozott, de megszökött oroszok, fél Franciaországból ideáramlott tizenévesek –, sokan nem voltak ugyan kommunisták, de elfogadták a helyi FTP energikus vezetését.

Főként a spanyol forradalmárokat jellemezte ideológiai sokszínűség. Robert Noireau az egyik, Lot-ban működő spanyol csoportról ezt jegyezte fel: „Vannak köztük ortodox kommunisták, Spanyolország Kommunista Pártjának tagjai, anarchisták a FAI-ból, anarcho-szindikalisták a CNT-ből, trockisták a POUM-ból, katalán szocialisták..." A baloldali *maquis*-ban azonban nem volt széthúzás a politikai elvek miatt. Az FTP átlagos harcosának élete csak abban különbözött egy gaulleistáétól, hogy más zsargont használt, és könyörtelenül leszámolt mindenkivel, akit az FTP kollaboránsnak tartott. 1943 telére körülbelül 2000 *maquisard* csatlakozott a corrèze-i baloldali ellenálláshoz, és számuk az invázió napjáig megduplázódott.

A lelkes hazafiakat mágnesként vonzották a kommunisták, akik híresek voltak merész akcióikról. úttorlaszokat állítottak és vonatokat siklattak ki, és nem kegyelmeztek az árulóknak. A tulle-i csendőrség 1944. április 27. és május 26. között hetvenhat partizánakciót jegyzett fel, amelyek közül szinte mindegyiket a kommunisták irányították: tizennégyet a vasút ellen, nyolc országúti támadást, tizenhét támadást a rendőrőrsök ellen, egy gyári szabotázst, tizenkilenc telefonvonal elvágását, hét támadást a *milice* ellen, kettőt a németek ellen; a fennmaradó tíz akció során az ellenállók élelmiszert és hadianyagot szereztek. A helyi lakosság a megtorlások miatt iszonyú árat fizetett. Amikor a partizánok Comburet mellett kisebb támadást intéztek egy fasiszta járőr ellen, a németek huszonkilenc tanyát gyújtottak föl. Rutinszerűen fogdosták össze a túszokat, férfiakat, nőket, öregeket, fiatalokat, akiket aztán a támadások színhelyén agyonlőttek.

A németek azonban kénytelenek voltak beismerni, hogy a vidék nagy területeit nem uralják többé. 1944 márciusában Corrèze prefektusának becslése szerint a megye tizenhét járása volt a *maquis* kezén, szemben a németek és Vichy ellenőrizte kilenc járással. Tulle és Brive öregecske tartalékosokból álló német helyőrségét ezért megtámogatták a hírhedt *Sicherheitsdienst* állambiztonsági rendőreivel és hírszerzőivel, valamint a vichyi Mozgó Gárda és a Bony-Lafont banda több száz gyűlölt fegyveresével, akiket Vichy főleg párizsi és észak-afrikai bűnözők közül toborzott. A Hôtel St. Martin, ahol a fasiszták támaszpontja volt, hírhedtté vált a többnyire a fürdőszobákban végrehajtott kínvallatásokról. Időnként büntető különítmények indultak a környékre, amelyek nyers erőszakkal válaszoltak a

partizánakciókra. De provokáció nélkül is erőszakoskodtak. Ennek ellenére a *maquisard*-ok, akár gyalogosan, akár teherautókon, heteken át háborítatlanul jártak-keltek a vidéken. További titkos FTP-tagok százai csak a mozgósítási parancsra vártak, hogy otthagyják munkájukat Tulle üzleteiben és gyáraiban. Egy 300 főnyi ifjúkommunista csoport is működött, amelyet egy tizenöt éves fiú vezetett.

1943 teléig az FTP alig kapott fegyvert az SOE-tól, Harry Peulevé révén, vagy egy BCRA-ügynök segítségével, aki egy ideig a tulle-i templomtoronyból adta le rádióüzeneteit. De az inváziót megelőző hat hónapban már özönlöttek az angol fegyverek a *maquisard*-okhoz: Sten géppisztolyok, Bren géppuskák, Gammon-gránátok, puskák, sőt néhány aknavető és páncéliköl is. Ezeket először titkos erdei raktárakban tárolták, de a *maquisard*-ok elkeseredése és makacs követelőzése rábírta a vezetőket, hogy osszák szét a fegyvereket az egyes csoportok között. Mivel a baloldali ellenállóknak nem voltak Londonban kiképzett oktatóik, kénytelenek voltak maguk megtanulni a fegyverek használatát. Buzgón tanulmányozták a konténerekhez mellékelt brosúrákat, de néha bizony csúnya balesetek érték őket. Egy *maquisard* például rosszul lett, mert plasztikot aprított a késével, mielőtt evett volna vele. Két másik, egy Pagat meg egy Rozier nevezetű harcos először próbálkozott kézigránátdobással, de a gránátok sehogyan sem akartak felrobbanni. Erre addig dobálták őket kövekkel, amíg végül az egyik gránát felrobbant, és a kavicsok meg a törmelék össze-vissza hasogatták az arcukat. Súlyosabb volt azonban a lőszerhiány; a partizánok többségének nem volt módja éleslövészeti gyakorlatra, amíg nem kezdtek a németekre lövöldözni, márpedig a közhiedelemmel ellentétben a géppisztollyal vagy golyószóróval bánni nem olyan könnyű, mint mondjuk biciklizni.

A *maquis* legfőbb problémája itt is az élelmezés meg az unalom volt. Corrèze-ben nyoma sem volt Gascogne vagy a périgord-i nagy szarvasgomba-vidék természetes bőségének. A helyi szimpatizánsok adtak, amit tudtak, a *maquis* pedig mindent ellopott Vichytől meg a németektől, amit csak el tudott lopni. Noireau csoportja Lot-ban egy egész teherautó-rakomány libamájat zsákmányolt, azután valahányszor csak kinyitottak egy konzervet, valaki mindig azt mondta nagy vidáman: „No, ebből se eszik a *boche!*" Corrèze-ben az efféle ínyencfalatok nagyon ritkák voltak. A *maquis* itt főleg a tanyák és a falvak elleni rajtaütések során szerzett élelmiszert, emiatt azután némelyik cso-

portot majdnem úgy utálták a parasztok, mint a németeket, akár hagytak ott kötelezvényeket, akár nem. Londonban felismerték a problémát, és ami keveset tudtak, segítettek: az ejtőernyőn ledobott konténerek minden szabad zugát megtöltötték kis kék vitaminos dobozokkal. De a dohány továbbra is súlyos hiánycikk maradt. Ha a *maquis*-nak volt cigarettája, valamennyire megőrizte összetartását és morálját, de ha nem, közel került az összeomláshoz. Az FTP nagyon kevés csoportjának volt tapasztalt parancsnoka. Igencsak nehéz volt az erdőkben, a sáros tisztásokon, ejtőernyőselyem alatt háló, éhes, kiábrándult tizenéveseket megtanítani arra, hogy mosakodni kell, latrinákat kell ásni, a kondíció megőrzése miatt menetgyakorlatokat tartani, éber őrséget kiállítani. A német őrjáratok újra meg újra meglepték őket, rajtaütöttek a *maquis*-csoportokon, néha kétségkívül a dühös parasztok besúgása nyomán. A Roux melletti erdőben egy áprilisi reggelen álmában leptek meg egy huszonkét főnyi csoportot; csak négyen menekültek meg. Május 5-én, egy másik rajtaütés során, két hazafi elesett, a németek pedig fölégették a közeli, Bordes nevű falut.

Az Angliából és Algírból érkező ejtőernyős küldemények a *maquis*-élet legnagyobb élményeit jelentették. „Legszebb emlékeim a *maquis*-ról az ejtőernyős ledobások – írta Robert Noireau. – Az a türelem, az az álmodozás, az a lelkesedés, hogy ilyen bajtársi kapcsolat van köztünk, akik idehaza maradtunk, meg azok közt, akik a száműzetést választották! Ó! Azok a februári éjszakák, amikor az embernek mozdulatlanul kellett várakoznia a ledobóhelyen a Massif Central jeges szelében!"

Amikor megjött a tavasz, a *maquis*-élet is kellemesebb lett. A fákon kihajtottak a levelek, így az álcázás is könnyebbé vált, főként a légi felderítéssel szemben. Az FTP Közép-Franciaországban egyre merészebb demonstrációkat rendezett, zászlósan, fegyveresen parádézott végig a falvakon. A Lot megyei FTP parancsnoka, egy Jean-Jacques Chapou nevű tanító általános lelkesedést keltő rajtaütést hajtott végre: április 10-én, a vásár napján elfoglalta Carjac kisvárost, kivégeztetett három kollaboránst, majd a polgármester nevében telefonon sürgős segítséget kért Cahors-ból – a Gestapótól. A *maquisard*-ok azután szitává lőtték a német gépkocsioszlopot, majd visszavonultak. Május 1-én Chapou ugyanilyen csapdát állított Gramat-ban, de a németek ezúttal nem ugrottak be. „Május elseje nagy ünnep volt az egész vidéken – jelentette Louis Godefroy, Corrèze párttitkára, aki a carjaci és a gramat-i demonstrációkhoz ha-

sonló felvonulásokat szervezett. – A megyei főparancsnokság olyan kezdeményező szellemet és lelkesedést tanúsított, amely minden reményünket fölülmúlta. Májusban az offenzívánk sikerrel kecsegtet." Május elején a corrèze-i FTP irányelveket kapott Limoges-ból, amelyekben a kommunista országos katonai bizottság elkötelezte magát a nemzeti felkelés előkészítésére... „Erőteljesen propagálni kell a felkelést, mint az önvédelem egyetlen eszközét. Különben hogyan akadályozhatnánk meg, hogy amikor a szövetségesek partra szállnak, a nácik ne hajtsanak végre tömeges internálásokat és ne mészárolják le a franciák millióit? Jobb, ha nem vállaljuk tétlenül ezt a kockázatot. A nemzeti felkelés a lehető legokosabb lépés."

Corrèze kommunista vezetői úgy vélték, hogy a lehető legjobb helyzetbe kerültek szülőföldjük felszabadításához. „Nagy erőink vannak, fegyvereink vannak, információink a térségben állomásozó ellenséges erőkről, a lakosság hangulata pedig kedvező." Ez az értékelés önbizalmat adott André Odrunek, a huszonkét éves tanítónak, aki a harcosok politikai biztosa volt. Odru ezeket írta:

„Ismertük a szomszédos megyék fegyveres ellenállóinak erejét is. Északon Guingouin csapata és Creuse *maquis*-ja táborozott, délen Lot-ban, nyugaton Dordogne-ban az FTP aktivistái, akik mind segíteni fogják a tömeges fegyveres felkelést, keleten, a Massif Central hegyei között is ugrásra készen állt a *maquis*. Nem tudtuk elhinni, hogy a nácik erősebbek lennének nálunk. Ilyen körülmények között határozta el a körzeti katonai bizottság már jóval korábban, hogy kedvező időpontban komoly csapást mérünk Tulle-re, a vidék szívére."

Louis Godefroy, fedőnevén „Rivière", ez az alacsony, köpcös kórházi alkalmazott, a helyi párttitkár, úgy érvelt, hogy a vasúti és közúti kapcsolatok szétrombolásával könnyű lenne Tulle-t elvágni a külvilágtól; a németek morálja gyönge, a helyőrség csekély létszámú, a lakosság zöme pedig támogatja a *maquis*-t. Mivel Jean-Jacques Chapou a Lot-ban elért győzelemmel mély benyomást keltett, rábeszélték, hogy költözzön át Corrèze-be, és vegye át az FTP katonai irányítását. A „Kléber" fedőnéven ismert Chapou sovány és szigorú férfi volt, sugárzóan erős egyéniség, de katonai kérdésekben eléggé tájékozatlan. A megyében körülbelül 5000 harcossal számolt, ezért bajtársaival együtt arra számított, hogy könnyen elbánhat Tulle helyőrségével,

amelynek létszámát 250 németre és 400 vichyi gárdistára becsülte. Valójában a német 95. biztonsági ezred 3. zászlóaljának 700 katonája állomásozott Tulle-ben, továbbá 500 milicista, valamint tekintélyes számú SD-pribék, tábori csendőr és német polgári alkalmazott.

A dinamikus Godefroy május 26-án titkos felderítő útra indult Tulle-be Albert Faucher-val, a szállásmesterrel. Később azt állította, hogy az egyik kávéház zsúfolt hátsó termében maguk a helyi polgárok sürgették a nagyszabású akciót. Godefroy akkor is, később is tagadta, hogy tudott volna a limousini FTP-parancsnokság május végi döntéséről, hogy nem támadja meg Limoges-t. Amikor a Limoges elleni támadás tervét megvitatták, az FTP egyik legtüzesebb vezetője, a félelmetesen bátor Georges Guingouin meglepő mérsékletet tanúsított. Lehet, hogy más FTP-vezetőkhöz hasonlóan ekkor már ő is elhatározta: erőinek zömét visszatartja arra az időre, amikor a németek visszavonulnak a városból. Bárhogy is volt, Guingouin nem volt hajlandó részt vállalni a Limoges elleni rajtaütésben. Bár a német helyőrséget pánikba ejtették a küszöbönálló támadásról szállongó rémhírek, az Haute-Vienne megyei ellenállás továbbra is helyi támadásokra korlátozta akcióit.

Megfeleltek viszont a valóságnak a németek információi, amelyek szerint Tulle ellen támadás készül. Június 6-án reggel Pierre Laval, Pétain gyűlölt helyettese személyesen hívta fel telefonon Pierre Troullié prefektust, hogy megbeszéljék a fenyegető veszélyt. Az iskolákat hatodikán kora délután bezárták, és a következő napokban zárva is maradtak. A fiatal franciákat buzdító „Lépj be a Waffen-SS-be!" plakátok között még aznap megjelent a falakon Vichy friss rendelete: „Abban az esetben, ha harcra vagy lövöldözésre kerülne sor, le kell húzni a redőnyöket, és a polgári lakosságnak házaiban kell maradnia".

Az FTP még a szövetségesek partraszállása előtt megszervezte a támadást, mihelyt a személyes üzenetekből megtudta, hogy a partraszállás küszöbön áll. A partizánok ugyanis azt hitték, hogy az invázió után heteken, ha ugyan nem napokon belül felszabadul az egész ország. Ezért minden Londonból kapott paranccsal, az *Armée Secrète* minden tiltakozásával, a gerillahadviselés és a józan ész minden szabályával dacolva megpróbálták elfoglalni és megtartani Tulle városát.

Június 8-án reggel, néhány perccel öt óra után egy páncélököl tompa csattanása visszhangzott Tulle alvó utcáin. A Champs de Marson álló laktanyából, ahol a lövedék becsapódott, vékony

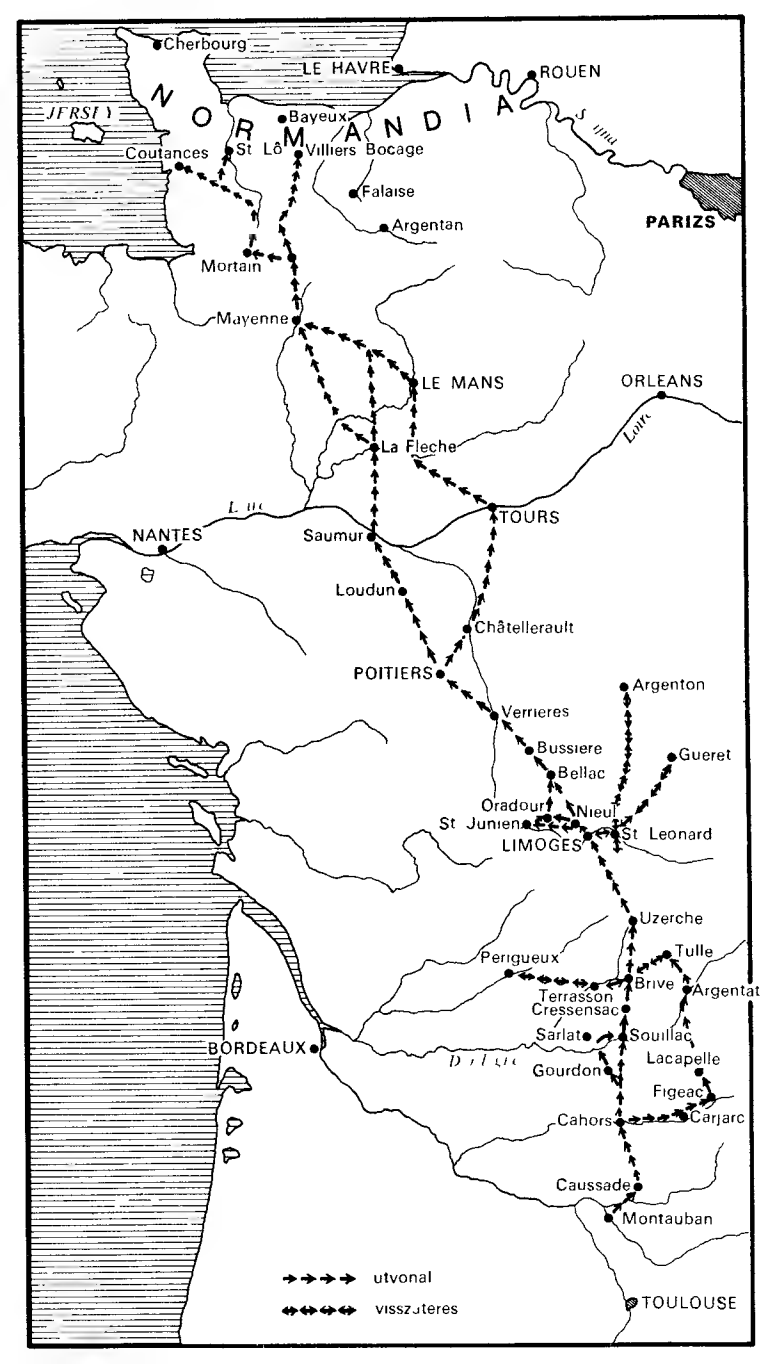
Cherbourg
LE HAVRE
ROUEN
NORMANDIA
JERSEY
Bayeux
Coutances
St Lô
Villiers Bocage
Falaise
Argentan
PARIZS
Mortain
Mayenne
LE MANS
ORLEANS
Loire
La Fleche
TOURS
NANTES
Saumur
Loudun
Châtellerault
POITIERS
Argenton
Verrieres
Bussiere
Gueret
Bellac
Oradour
Nieul
St Junien
St Leonard
LIMOGES
Uzerche
Perigueux
Tulle
Brive
Argentat
Terrasson
Cressensac
Sarlat
Souillac
BORDEAUX
Lacapelle
Gourdon
Figeac
Cahors
Carjarc
Caussade
Montauban
utvonal
visszuteres
TOULOUSE

füstcsík szállt fel. Ez volt a jel a támadásra. A hegyekből a gerillák első oszlopai bevonultak a városba. A kék zubbonyos harcosok, fejükön *beret*-vel, hátizsákosan és töltényövvel, kezükben fegyverükkel, páncélökleiket és aknavetőiket rögtönzött hordszíjakon cipelve, ujjongva nyomultak előre, mert tudták, hogy harcuk fordulóponthoz ért. A németek és a milicisták a kaszárnyákban meg az iskolákban, ahová beszállásolták őket, magukra kapkodták ruháikat és felszerelésüket, és az ablakokból meg a háztetőkről viszonozni kezdték a *maquis* tüzét. Chapou emberei házról házra, utcáról utcára nyomultak előre.

Egy erősen védett várost tüzérségi vagy légi támogatás nélkül megrohamozni a modern háború egyik legnehezebb hadműve-lete. Először is, meglepetésre van hozzá szükség, azután összehangolt akciókra, elszánt és nagyon jól kiképzett emberekre. Az FTP eleve elmulasztotta a meglepetést. A páncélökölllel a jelzést a fő támadás megindítása előtt háromnegyed órával adták le. Az akciót már így is huszonnégy órával elhalasztották azoknak az egységeknek a kérésére, amelyeknek sok-sok kilométert kellett gyalogolniuk a gyülekezőhelyig. A támadók közül sokan nem ismerték sem a várost, sem a hozzá vezető utakat, emiatt a helyi hazafiaknak kellett vezetniük őket. Két órával az első lövés eldördülése után a gerillahadseregnek még csak alig a fele bocsátkozott harcba. Elkésett kisebb oszlopok még egész nap szivárogtak Tulle-be, hogy csatlakozzanak a támadókhoz. A szűk utcákon, rádió- vagy telefonkapcsolat nélkül, az egyes századok nem tudták, hol harcolnak a bajtársaik, így azután segítséget, lőszert vagy orvosi segélyt sem kérhettek vagy adhattak.

A *maquisard*-ok már az első órákban iszonyú leckét kaptak abból, hogy mi a háború. A németeknél és a vichyi milíciánál végtére még a tartalékosok is kiképzett katonák voltak, bőven volt lőszerük, és jól megépített, tömör épületekből védekezhettek. A *maquisard*-ok azt hitték, hogy az ellenség hamarosan kapitulál vagy elmenekül. De amikor egy Marcel Chrétien nevű fiatalember felpattant a hősi emlékműre, és megadásra szólította fel az emlékművel szemben beszállásolt milicistákat, heves golyózápor volt a válasz. A támadók közül alig néhánynak volt harci tapasztalata, a fegyvereket kezelni, pontosan lőni még kevesebben tudtak; most száz-kétszáz méteres távolságból, utcasarkokról és kapualjakból lövöldöztek a németek megszállta házakra. Nem is sikerült az ellenséges objektumokat megközelíteniük, hogy rohamot indítsanak. Miután mindjárt a harcok

Jean-Jacques Chapou, másként „Philippe" vagy „Kléber"

kezdetén fájdalmas veszteségeket szenvedtek, a partizánok jobbnak látták, ha állásaikban maradva tüzelnek. Sok századnak már az első órákban kezdett kifogyni a lőszere. A sebesültek ott hevertek, ahol a lövés érte őket. A Tulle ellen intézett roham első, merész pillanatai után a *maquisard*-ok azon vették észre magukat, hogy gyilkos utcai harcba bonyolódtak, de az ellenséges tüzelés miatt nem képesek mozogni. Egyikük, Roger Simonot, így írta le aznap reggeli élményeit:

„El vagyunk vágva. Az Hôtel La Tremolier-ből és kertjéből lövöldöző tábori csendőrök elzárják a visszavonulási utunkat. A helyzet súlyos. A kapualjból, ahol állok, tisztán hallom, ahogy egy náci minden lövés után puskája závárját csattogtatja. Elhatározom, hogy fölfelé kitörünk a Rue d'Epierre felé. A szakaszparancsnok int nekem, hogy induljak; fedez a Thomsonjával. Futás, rövid tűzpárbaj, átjutok. Néhány pillanat múlva követ Jean Bordas. Sajnos őt eltalálják, összeesik az út közepén. Másik társam nem is próbálkozik, ott marad a csapdában..."

A támadás kezdetekor Jean-Jacques Chapou és Louis Godefroy gyorsan bementek a városházára, ahol a tanácsteremben felállították a főhadiszállásukat. Ide jött be a partizánok egyike, Constant Magnac, huszonkilenc éves tanító jelentést tenni:

„Klébert gondok gyötrik. A dolgok nem mentek olyan jól, ahogyan elképzelte. Találkoztam Alfreddel és Luckel, a Rue Louis-Mie-n, ők sem olyan lelkesek már. Albert Faucher elesett. Az összeköttetés nagyon rossz, a város északi és északkeleti részéből szinte semmi hír sem jut el hozzánk. Megérkeztek-e a *B* alszektor egységei, és a helyükön vannak-e? Itt van-e az *A* alszektor, és elfoglalta-e harcálláspontját? A Champs de Marsi kaszárnyában állomásozó Mozgó Gárda még tartja magát?... Kléber nem tudja teljesíteni a kérésemet, hogy küldjön erősítést a város déli és délkeleti negyedeibe..."

„Reggel 8 óráig – írta maga Chapou –, kétórai heves harc után egyik futárunk sem tért vissza, akiket a zászlóaljparancsnokokhoz küldtem... Az ellenség továbbra is hevesen tüzelt."

Francesco Molinari, egy fiatal olasz kommunista, aki 1940-ben a francia hadseregben harcolt, és később megkapta a *Croix de Guerre*-t, a Háborús Érdemkeresztet, most pedig a munkaszolgálat elől bujkált, egy csoport *maquisard* élén lövöldözve betört a rakpart közepén álló Hôtel Moderne-be, de a söntés túlsó végéről és a lépcsőkről heves tűz fogadta őt és társait. A támadók a fölborított márványasztalok mögött hasra feküdtek, és viszonozták a tüzet. Asztaltól asztalig nyomultak előre a söntésben, mögöttük egyik bajtársuk lázas tempóban töltögette a Sten tárakat a hátizsákjában levő töltényekből. A németek végül fölhúzódtak az emeleti lépcsőn. Molinari fölkapott a söntéspultról egy palackot, a szájához emelte, de abban a pillanatban egy golyó szétzúzta az üveget. Dühödten rohant a lépcső felé, közben géppisztolyából tüzelt. A németek a hátsó ajtón át elmenekültek. Amikor a lépcsőforduló nagy tükrében meglátta magát és embereit, elfogta őket a nevetés: mocskosak voltak és kimerültek, borostásak, a ruhájuk szakadt, összevissza karmolt karjuk vérzett. Óvatosan kiosontak a szállodából az utcára.

Délelőtt 11 óra körül az utcán az egyik *maquisard*-század parancsnokához odament egy civil. Üzenetet hozott a Mozgó Gárdától és a Champs de Marsi kaszárnyában ostromlott csendőröktől. Visszavonulhatnak-e a Limoges felé vezető útra, fehér zászló alatt? A *maquisard*-ok, ha vonakodva is, elfogadták ezt az ajánlatot. A kaszárnyaudvarról nemsokára óvatosan, egyenként elindultak a teherautók, minden kocsin fehér zászlóval. Nem lőttek rájuk. A vichyi alakulatok sietve távoztak,

Georges Guingouin ezredes, a kommunista FTP helyi parancsnoka, legendás harckocsizó-egyenruhájában

északnak, a hegyek és Limoges felé. A *maquisard*-ok közül jó páran dühöngtek, főként azért, mert az ellenségnek megengedték, hogy magával vigye a fegyvereit. De az FTP parancsnokainak ekkor már nem voltak illúzióik. A Mozgó Gárda semmiképp sem adta volna át a fegyvereket, félve attól, hogy a *maquisard*-ok egyenként lepuffantják őket. Chapounak éppen elég baja volt aznap. Örülnie kellett, hogy bármilyen feltétellel csökkentheti a védők létszámát.

Amikor a mámor csillapodni kezdett, a *maquisard*-ok gyorsan elfáradtak. Zömük valóban órákon át gyalogolt, hogy elérje a gyülekezőhelyet, s csak akkor kezdhettek harcolni. Minthogy nemigen értettek fegyvereik kezeléséhez, egyik partizánt a másik után érte baleset. „Fanny", egy fiatal partizán, aki a páncélöklöket töltötte, csúnya égési sebeket kapott, mert nem húzódott távolabb a páncélököl kezelőjétől. Néhány másodperccel később egy ablakból kézigránát repült a fiú közelébe, és két társát is megsebesítette. Néhány száz méterrel távolabb egy másik harci csoport füstbombákkal és repeszhatású puskagránátokkal próbálta elűzni a németeket az École Supérieure tete-

jéről. Két partizán szörnyű sebeket kapott, amikor puskájuk csövén idő előtt robbantak fel a gránátok. Társaik ezután nem is lőttek több puskagránátot.

A németek aznap csak egyetlen kirohanást intéztek a partizánok ellen. Délután fél kettőkor a város alvégén egy osztag kitört a vasútállomással szemközti épületből, és állást foglalt a peronokon. A váróteremben rátörtek tizennyolc fiatal és ideges francia vasúti őrre, akik oda menekültek a lövöldözés elől. Hármat azonnal agyonlőttek, a többieket magukkal terelték, amikor visszavonultak a szállodába. Egyetlenegy franciának sikerült elmenekülnie, a többi tizennégyet hamarosan megölték.

Már közeledett az alkony, de döntés még nem született. A *maquisard*-ok addigra a város legnagyobb részét elfoglalták, de a németek még kitartottak az École Normale-ban, a fegyvergyárban és a vele szemben levő iskolában. A levegőben két repülő körözött, a német felderítők a várost figyelték, és időnként géppuskatüzet zúdítottak az utcákon futkározó *maquisard*-okra. A támadók elfáradtak, éhesek voltak, elkeserítették őket a veszteségek. A tanácsteremben Kléber és a többiek megvonták a napi események mérlegét: „Pozitív – a németek óvatos védelembe kényszerültek (leszámítva ellentámadásukat a vasútállomásnál); negatív – katasztrofális az összeköttetés és a hírközlés. Világosan kiütköztek a harcosok kiképzési hiányosságai. Nem elég óvatosak, nincsenek nehézfegyvereik, kevés a lőszer..." A fegyvergyár ellen a *maquisard*-ok legjobb esélye egy erélyes éjjeli roham lett volna, de mire besötétedett, már nem volt bennük elég erő ilyen kalandhoz. A partizánok legnagyobb része ott aludt el, ahol éppen harcolt, vagy beosont annak a lakásnak a hálószobájába, ahonnan addig tüzelt, miközben a rémült házbeliek egy része még mindig ott lapult, a holmiját féltve.

Este egy Godefroy futárjait szállító autó kisurrant Tulle-ből, és sebesen elindult északra, egy Limoges-tól délkeletre fekvő erdei kastély felé, ahol Georges Guingouin berendezte a főhadiszállását. Az Ellenállás sok vezetőjéhez hasonlóan ő is ezredesi rangot viselt, egyenruhájának váll-lapjára felvarratta a csillagokat. Az FTP Tulle-ből érkező látogatóit elkeserítette az a fogadtatás, amelyben „ez a hatalmas, ördögi ember" részesítette őket, aki „megjegyzéseinek úgy adott hangsúlyt, hogy időnként megforgatta a pisztolyát". Kioktatta őket: „Az egész akció ostobaság", és kereken megtagadta minden kérésüket: nem adott sem fegyvereket, sem lőszert, sem embereket.

Június 8-án virradatkor Tulle-ben újra elkezdődött a lövöldözés, előbb csak szórványosan, aztán, ahogy mindkét fél újra ráébredt a drámában játszott szerepére, egyre céltudatosabban. A lövöldözés órákon át folytatódott; mindkét oldal kisebb veszteségeket szenvedett. A *maquis* gyorsan tanult: óvatosabb lett, és nem rohamozta meg az ellenség kezén maradt épületeket. A németek láthatóan beérték azzal, hogy állják az ostromot, amíg segítség nem érkezik. De kora délutánra a *maquisard*-ok már elég közel nyomultak az École Normale-hoz, hogy újra füstbombákat és gyújtógránátokat használjanak. Többszöri próbálkozás után sikerült az épület egyik sarkát felgyújtaniuk; a lángok gyorsan elharapództak. Az ablakokból csak úgy dőlt a füst, és a *maquisard*-ok észlelték, hogy a németek tüzelése gyérül.

Délután négykor, az ujjongó ostromlók nagy örömére a kapunál megjelent a fehér zászló. Louise Boucheteil hozta, az FTP futárlánya, aki tíz napja bukott le, és az épület pincéjében tartották fogva vagy húsz másik fogoly *maquisard*-ral együtt. A partizánok minden pillanatban a halálukat várták. Most azonban a lány háta mögött jöttek a németek, vagy negyvenen, fegyvertelenül, kezüket a fejükre téve, részben egyenruhában, részben polgári öltözetben. Elegük volt. A diadalmas *maquisard*-ok összeszedték a fegyvereiket és a fölszerelésüket, azután elvezették a foglyokat. Egy *maquisard* felismerte az egyik polgári ruhás foglyot, és felkiáltott: – Téged már láttalak... az Hôtel St. Martinben! – Gestapo-ügynök volt, aki azonnal kitört a menetből, és lélekszakadva futni kezdett. Az utána küldött sortűz elkésett, de egy *maquisard* a nyomába eredt, a hegy lábánál utolérte, és agyonlőtte.

Most már nem tartotta magát más német alakulat Tulle-ben, csak a fegyvergyárban és a vele szemben levő iskolában bekerített két csoport. A németek csak néhány utcát tudtak hatékonyan belőni; de a jelek szerint nem sok kedvük volt a harchoz. Tulle többi negyedében csend honolt, a rémült és kimerült családok kezdtek előbújni házaikból, idegesen gratuláltak a győzteseknek, előszedték ami kevés enni-innivalójuk volt, ellátták a sebesülteket, és elszállították a halottakat. Az egyik *maquis*-parancsnok, egy Élie Dupuy nevű huszonegy esztendős béres dacosan azt mondta a remegő Troullié prefektusnak: „Ha a náciknak mégis kedvük támadna kitörni, csapdába esnek, mi pedig elpáholjuk őket, hisz két napja mást se csinálunk. Annyi szent, hogy kiharcoljuk megyénk és egész Franciaország felszabadítását!"

Ha súlyos veszteségek árán is, de a nagy célt majdnem elérték már a hazafiak. A kommunista *Francs-Tireurs et Partisans* saját erejéből felszabadította Tulle városát, és a fegyvergyárban tehetetlenül kuksoló németeket kivéve megsemmisítették a megszállókat. Miközben megszámolták halottaikat, és hozzákezdtek a romok eltakarításához, Kléber, Godefroy, és Dupuy embereikkel együtt ujjongva élvezték a diadalt, majd megvitatták, hogyan lehetne elfojtani az École Normale körül még mindig lángoló tüzeket. André Odru néhány kilométernyire kihajtott kelet felé a városból, meglátogatta a kihelyezett őrszemeket, s ő is diadalittasan pöfögött fölfelé a hegyek között, egy kölcsönvett autóban.

Odru valamivel este kilenc után tért vissza. Amikor kocsija az állomás felé közeledett, rémült városiak állították meg az utcán. „Itt vannak a németek! – kiabálták, a városközpont felé mutogatva. – Meneküljön!" Odru sietve megfordította kocsiját. Néhány pillanat múlva a város fölé röppentek az első jelzőrakéták. Ismét recsegni kezdett a géppuskatűz, újra gránátok és aknák robbantak az utcákon.

A *Das Reich* megkezdte a leszámolást.

Tulle

A SZABADSÁG ÁRA

Amikor Heinrich Wulf őrnagy felderítő zászlóalja – vagy száz féllánctalpas és teherautó, rajtuk még a páncélautósok nélkül is több mint 500 ember – június 8-án este hét óra felé csörömpölve elindult Brive-la-Gaillarde-ból, az SS-őrnagy és tisztjei nem voltak a legjobb hangulatban. Ingerültségükben szinte jogtalan sérelemnek érezték, hogy a hadosztály aznap délután veszteségeket szenvedett, annál is inkább, mert néhányan hallották Eisenhower tábornok rádióbeszédét, amelyben hadviselői státust követelt a fegyveres ellenállóknak. Alaposan felbőszítette őket Brive-ben a helyőrség fejvesztett, gyáva viselkedése is. A jelek szerint a Nagynémet Birodalom uralma annyira meggyöngült Corrèze-ben, hogy egy SS-páncéloskülönítményt kellett kirendelni, hogy megmentse a tulle-i helyőrséget egy félig felfegyverzett „kommunista bandától". Sem a tiszteknek, sem a legénységnek nemigen volt fogalma róla, mi történhet a városban.

Brive-ből Tulle-be meredeken és kanyargósan emelkedik az út, szirtek és erdők magasodnak a szerpentin mellett. Ha az FTP parancsnokaiban csak szikrányi érzék lett volna az önvédelemhez, vagy valamivel többet konyítanak a taktikához, akkor az út védelmére kiállítanak egy kis *maquisard*-csoportot; fákat döntenek az útra, és géppuskákkal meg kézigránátokkal órákra sikerült volna feltartóztatni a németeket. De az élen haladó féllánctalpasok figyelői kilométerről kilométerre semmi mást nem észleltek, csak vékony füstoszlopot a Tulle-t eltakaró hegyek mögött. Amikor Wulf a térképéről leolvasta, hogy már csak három-négy kilométernyire vannak a várostól, fölemelte a karját, és megállította az oszlopot. Előttük partizánok lehetnek valahol, ideje felzárkózni, és feltölteni a kannákból az üzemanyagtartályokat. Lövöldözést még mindig nem hallottak, de arra gondoltak, hogy a várost övező hegyek eltompítják a csatazajt.

Már halványult az esti fény, amikor újra felszálltak járműveikre, aztán végigsöpörtek az utolsó kanyarokon és elszáguldottak Tulle első házai mellett. A katonák lövésre kész, kibiztosított fegyverrel kuporogtak a teherautókon, halkan átkoz-

va a lánctalpak csörgését, ami miatt nem hallottak semmit, lövéseket sem. Kiértek az állomás felé vezető útra, és még mindig nem láttak egyetlen lelket sem. Minden kapu, minden redőny zárva. Az oszlop éppen megkerülte az úttestre döntött egyetlen szál fatörzset, amikor hirtelen rövid össztüzet kaptak, de csak néhány másodpercest. Wulf intett a sofőrjének, hogy álljon meg, aztán leugrott a félláncta lpasról. Mivel nem látott semmit, leállíttatta a motort – még mindig teljes csönd volt. Óvatosan, háta mögött egy altiszttel meg a küldöncével, gyalog indult el az utcán, de az életnek semmi jelét nem látta. Talán száz méternyit ment a páncélautók a nyomában, akkor megfordult, hogy parancsot adjon segédtisztjének; rendelje ki a századokat a város különféle részeire. Pár méternyire állt az oszloptól, amikor, mintegy adott jelre, erős tűz zúdult rájuk. A házak között Bren géppuskák, Sten géppisztolyok kelepelése és kézigránát-robbanások döreje visszhangzott. A németek a félláncta lpasokról azonnal viszonozták a tüzet. Wulf és két embere néhány pillanatra egy autóbuszmegálló bódéja mögé kuporodtak, aztán sebesen visszaugrottak páncélozott járműveik fedezékébe. Wulf gyors eligazítást tartott századparancsnokainak a városba való benyomulásról, amikor egy magányos, öregecske, nyilvánvalóan holtra rémült német altiszt vánszorgott feléje az utca túlsó oldaláról. A fegyvergyárral szemközti, alig 200 méternyire levő megostromolt iskolából küldték. Amikor a védők meghallották a közeledő járművek zaját, sejtették, hogy felmentő csapatok közelednek. Hátuk mögött három emberükkel Wulf és az altiszt fedezéktől fedezékig cikázva végigrohantak az utcán, majd bementek az iskolába.

Wulf alig hitt a szemének, amikor meglátta az elébe táruló látványt: ötven vagy még több öreg tartalékos lődözött idegesen az ablakokból – csak úgy a semmibe; a földön néhány sebesült feküdt, s a katonák olyan pánikban voltak, hogy még egy huszonöt méternyiről tüzelő *maquisard*-t sem tudtak eltalálni. Wulf kurtán parancsot adott embereinek, hogy hallgattassák el az ellenséges lövészt – ez pillanatok alatt meg is történt –, aztán a köréje gyűlő örömkatonákhoz fordult, akik mind egyszerre kezdtek el beszélni. A 95. biztonsági ezred katonái voltak, Reichmann százados a parancsnokuk, egy ötvenegy éves baden-württembergi fogorvos. Wulf később ezt mesélte róluk:

„Úgy kuporogtak ott, mint egerek az egérfogóban. Mind egyszerre kezdtek el dadogni nekem, úgyhogy képtelenség volt bár-

miféle képet kapni a helyzetről. Azt mondták, két nap óta semmi hírük nincs a másik iskolában levő helyőrségről, mégsem próbálták meg felvenni az összeköttetést velük. Nem értettem, hogyan engedhették, hogy ez a szituáció kialakulhasson. Szomorú hely volt, ezekkel a rémült öregemberekkel, akik már két éjszaka nem aludtak. Nem maradtam tovább két percnél, már rohantam is vissza a járművekhez és a segédtisztemhez. Fel voltam háborodva: hát azért térítettek el bennünket a Normandiában zajló nagy ütközettől, hogy *ezzel* foglalkozzunk? Közvetlen célom egyszerűen az volt, hogy gatyába rázzam a várost, mielőtt teljesen besötétedik..."

Amikor Wulf visszaért a félláncta lpasaihoz, már Albert Stuckler is megérkezett a hadosztály-parancsnokság oszlopának élén. A város fölötti hegyoldalakban tisztán látták a *maquisard*-ok mozgását, és hallották Tulle másik végéről a tűzpárbajt. Nyilvánvalóan a legfontosabb és legelső teendő az volt, hogy a franciákat egyszerűen kisöpörjék az utcákról.

A Tulle egész területén szétszóródott *maquisard*-ok nem szerveztek összefüggő védelmet Wulf századai ellen. Sokan már a teljes kimerülés határán voltak, és a lőszerük is elfogyott. Az erős lövöldözés hallatára kis csoportokban elindultak a hegyek felé. Egyik csoportjuk éppen a német halottakat számolta össze az École Normale-ban, amikor valaki elkiáltotta magát, hogy ellenséges járművek közelednek. Egyetlen páncélöklüket odaadták egy fiatal párizsi órásnak, aki mesterlövész hírében állt, aztán csöndben figyelték a feléjük cammogó német oszlopot. Elhaladt mellettük egy oldalkocsis motorbicikli. Akkor az órás kilőtte a páncélöklöt a motor mögött haladó első félláncta lpasra. A töltet felrobbant, mire az oszlop hirtelen megállt. A partizánok sietve visszavonultak a városból, csak maroknyi merész embert hagytak hátra, akik addig maradtak, amíg összes lőszerüket ki nem lőtték a *Das Reich*re.

Sadi Schneid közlegény, az a fiatal elzászi, akit Bordeaux-ban a zászlóalj páncélelhárító századához osztottak be, idegesen kuporgott újonctársaival a félláncta lpason, amely szórványos puskatűzben hajtott végig Tulle utcáin. Rangidős altisztjük, Hascha Kurz volt a járművön az egyetlen ember, aki értette a dolgát. „El kell hallgattatnunk azt a géppuskát!", kiáltotta, és a gépkocsivezető vállára csapott, hogy álljon meg. Amikor a sofőr leállította a motort, akkor hallották először a tüzelést.

Az SS-ek leugráltak, lekapcsolták a vontatott 75 milliméterest, és a hegyoldal felé fordították, ahonnan a *maquisard*-ok egy Brennel lőtték őket. Az irányzó, szintén zöldfülű, még javában kukucskált a nézőkébe, amikor az ágyú elsült, és az újonc a szó szoros értelmében kirepült az ülésből. Az aszfaltozott úton a visszalökést gátló karmok nem tudtak megkapaszkodni. Hascha káromkodott, mint a jégeső, aztán a lövegkezelők összeszedték magukat, és újra tüzeltek. A hegyen nem látszott becsapódás. Hascha megint káromkodott: „Te víziló – kiabált a töltőre –, srapnel helyett tankelhárító gránátot adagolsz!" Amikor a személyzet újra elsütötte a löveget, a *maquisard*-ok beszüntették a tüzet.

Dübörögve száguldott Kurzékhoz a század egyik járműve, két csüggedt, FTP-karszalagos fogollyal. A félланctalpasban fölállt egy altiszt, és átkiabált Haschának, azt kérdezte, mi legyen a foglyokkal. Senki sem tudta. A félланctalpas csörömpölve továbbment. Utána jött egy másik, amelynek legénysége halálra volt rémülve. Az egyik fiatal elzászit a szeme között találta el a *maquisard*-ok golyója; azonnal meghalt. A század egészségügyije bizalmasan elmondta Schneidnek, hogy keservesen érzi magát, mert épp az előbb, ahogy jöttek az utcán, megölt egy asszonyt. Látta, hogy megmozdul egy függöny, rálőtt az ablakra, akkor látta csak, hogy egy középkorú tulle-i háziasszony borul az ablakpárkányra. Egy másik félланctalpas egy halottal és egy sebesülttel fordult vissza. Egy *maquisard* valamelyik ablakból gránátot hajított a belsejébe, amikor elhaladt alatta.

De Wulf századai aznap éjjel igen csekély veszteségeket szenvedtek. Tulle visszafoglalása során alig ütköztek komoly ellenállásba. A *Das Reich* körülfogta a várost, és húsz percen belül meg is szerezte fölötte az uralmat. A fáradt *maquisard*-ok csüggedten ballagtak visszafelé a hegyekbe, magukkal cipelve szállítható sebesültjeiket. „Dante-i látvány volt – írta egyikük, Élie Dupuy. – Mindenfelől világítórakétákat lőttek fel, géppuskasorozatok kattogtak, minden más hangot elnyomtak a gránát- és aknarobbanások. Embereink holtfáradtak voltak, vereséget szenvedtek, és látniuk kellett, hogy minden erőfeszítésük, minden áldozatuk hiábavaló volt, reményeik percek alatt füstbe mentek..."

A németek most már nem ütköztek ellenállásba, így a város körül helyezkedtek el éjszakára. A városközpontban minden falon golyónyomok, az ablakok betörtek, a zsalugáterek leszakadtak, az utcákat üvegcserép borította. A polgári lakosság

zárt ajtók mögött reszketett, sokan máris rémüldöztek a német megtorlástól való félelmükben. Schneid közlegény szakasza beosont egy garázsba, valami szerszámot keresett, amivel megjavíthatná a félláncta lpas farlemezét, amely akkor rongálódott meg, amikor a páncéltörő ágyú visszarúgott és nekiütközött. Váratlanul hatalmas, fenyegető alak tornyosult Schneid fölé – egy „láncos kutya". Így nevezték a tábori csendőröket a beosztásuk jeléül láncon a nyakukban hordott bádogtábla miatt. „Hát te mit keresel itt?", kérdezte dühösen a „kutya", és fosztogatás gyanújával századparancsnoka elé taszigálta a tiltakozó Schneidet. A parancsnok elküldte a csendőrt melegebb tájakra. Fura vonása a tulle-i eseményeknek, hogy egy ilyen pillanatban a németek efféle ügyekkel foglalkoztak.

Június 8-a rövid nyári éjszakáján az SS-katonák fegyverrel a kézben feküdtek le aludni. Éhesen, mert a tartalék fejadagjuk kifogyott, és kimerülten, mert az újoncokra most lőttek először. A szerencsések szundikáltak, mások őrségben álltak.

Valamivel éjfél után Wulfot behívatták a város alvégén levő szállóban ideiglenesen berendezett hadosztály-parancsnokságra. Stuckler dühöngött. Bár a hadosztály mindössze három halottat és kilenc sebesültet veszített a város visszafoglalása során, a létszámellenőrzésnél kiderült, hogy a *maquis* a német helyőrség 139 tagját megölte és negyvenet megsebesített. Wulfnak hajnalhasadáskor ki kellett küldenie egy századot egy Tulle-től mintegy húsz kilométernyire levő pontra, ahol a jelentések szerint a francia partizánok főhadiszállása és fegyverraktára volt. A másik két századnak pedig, leszámítva a város körüli gyűrű legénységét, házról házra át kellett fésülnie az egész várost. Össze kellett szedniük minden eldugott fegyvert, és be kellett kísérniük Tulle minden francia férfilakosát a fegyvergyár udvarára, személyazonosságuk ellenőrzése céljából. Az ellenőrzéshez azt a kézenfekvő alapelvet választották, hogy mindenki, akinek nincsenek papírjai, feltehetőleg „terrorista".

Így kezdődött az a nap, amelyet Tulle sohasem fog elfelejteni. Az SS katonái hajnalhasadástól kezdve gyors ütemben végigjárták a várost, bedörömböltek a kapukon, kizavarták a rémült lakosokat a házaikból, és összeterelték az első szánalmas civilcsoportokat, hogy elhajtsák őket a fegyvergyár felé. Magát a prefektust, Pierre Trouillét kis híján agyonlőtték a helyszínen, mert egy láda gránátot találtak az irodájában. De sikerült meggyőznie a németeket, hogy ő csak ártatlan szemlélője volt az FTP hatalomátvételének. Aztán megkérdezte Kowatsch őr-

nagyot, a hadosztálytörzs harmadik legmagasabb rangú tisztjét, hogy lesz-e megtorlás. Teljes joggal mutatott rá, hogy Tulle polgárai nem vettek részt az elmúlt két nap harci cselekményeiben. Kowatsch mind Trouillének, mind a polgármesteri hivatal németül jól beszélő főtitkárának, Maurice Roche-nak azt mondta, hogy nem kerül sor büntető akcióra. Ugyanezt a biztató kijelentést visszhangozták az alacsonyabb beosztású tisztek is. Schneid közlegényt hívatták, tolmácsolnia kellett százada egyik tisztjének, aki lefoglalta egy tanítónő házát. A tanítónő rémült kérdéseire a tiszt azt válaszolta, hogy csakugyan fontolóra vették a megtorlást, de most úgy döntöttek, hogy eltekintenek tőle. Kowatsch azt mondta Trouillének, a kegyelmi döntésben fontos tényező volt, hogy a városi kórházban gondosan ápolták a német sebesülteket.

Délelőtt 10 órakor azonban, amikor már körülbelül 3000 legkülönfélébb korú francia férfi ácsorgott idegesen a fegyvergyár udvarán az SS-ek gyűrűjében, új parancsot adtak ki: mégis megtorlásra kerül sor. Schneid és egy SS-osztag parancsot kapott, hogy kísérjék el a városi tűzoltóautót, amelynek végig kellett hajtania a város utcáin, és személyzetének az utcasarkokon fel kellett olvasnia egy iszonyatos kiáltványt. A vízözön előtti masina harangozva hívta fel magára a polgárok figyelmét, a németek pedig végigkísérték Tulle utcáin. A tűzoltóparancsnok Schneid szerint könnyek között olvasta föl a rövid német bejelentést, amely az elzászi emlékezete szerint így hangzott: „Mivel a kommunista *maquisard*-ok förtelmes módon meggyilkoltak negyven német katonát, a német hatóságok egész Franciaországnak példát statuálnak. Úgy határoztak, hogy minden megölt németért három franciának kell meglakolnia." Egy sebtében előkerített nyomdásszal egy órán belül kinyomatták és kiplakatíroztatták Tulle falaira az alábbi kiáltványt:

„TULLE POLGÁRAI!
A kommunista bandák gyalázatos módon meggyilkoltak negyven német katonát. A békés lakosság meghajolt a terror előtt. A katonai hatóságok csak rendet és nyugalmat óhajtanak. A lojális lakosság ugyanezt kívánja. Az a megdöbbentő és gyáva mód, ahogyan a német katonákat megölték, azt bizonyítja, hogy ez a kommunista destrukció műve volt. Fölöttébb sajnálatos, hogy akadtak rendőrök és francia csendőrök is, akik elhagyták posztjukat, nem engedelmeskedtek a parancsnoknak, és közösséget vállaltak a kommunistákkal.

A *maquis* és mindazok számára, akik támogatják, egyetlen büntetés létezik: a hóhér kötele. Ezek nem ismernek nyílt csatát, ezekben nincs becsületérzés. A *maquis* negyven német katonát gyilkolt meg. Ezért 120 *maquisard*-t vagy bűntársat fel fogunk akasztani. Holttestüket a folyóba fogjuk vetni.

Figyelmeztetünk mindenkit, hogy a jövőben minden sebesült német katonáért három *maquisard*-t fogunk felakasztatni. Minden halott német katonáért tíz *maquisard* vagy azonos számú bűntárs fog lógni. A közös ellenség, a kommunista bandák elleni harcban elvárom a polgári lakosság lojális együttműködését.

Tulle, 1944. június 9.

A német csapatok vezénylő tábornoka."

Így kezdődött Tulle iszonyatos drámája, amelyet mind a mai napig viták árnyékolnak be. A pontos eseményeket nem lehet kideríteni, csak a túlélők beszámolóit közölhetjük.

Heinrich Wulf és tiszttársai szerint június 9-én korán reggel a hadosztály főorvosa, aki összegyűjtötte a csatában elesett német halottakat, bement a hadosztály-parancsnokságra, és jelentette, hogy egyetlen csomóban negyven iszonyatosan megcsonkított holttestet találtak; a katonák arcát szétverték, levágták és szájukba gyömöszölték a heréjüket. A németek állítólag nem annyira az Ellenállás rohamáért, hanem ezért a cselekményért alkalmaztak megtorlást. Schneid közlegény azt állítja, hogy ő is ugyanezt a történetet hallotta a század egészségügyisétől. Schneid kiment a szakaszával a temetőbe, eltemetni az éjszaka elesett két bajtársukat, de a megcsonkított holttestekről semmi konkrétumot nem tudott mondani:

„Felsorakoztunk a sír előtt. Mindenki kerülte a szomszédja tekintetét, mert mindnyájan némán sírtunk. Három hónap híján tizennyolc éves szívünk nem tudta visszafojtani a feltörő zokogást. Nem tudom, hogy a bajtársaim imádkoztak-e, de én önmagamat láttam a sír fenekén, és elmondtam egy imát. Magam sem tudom, hogy a lábam előtt fekvő bajtársaimért-e, vagy önmagamért..."

Amint kilőtték a sír fölött a gyászszertartás sortüzét, parancsot kaptak, hogy alakítsanak sírásó osztagot, és szállítsák el az ugyanott heverő negyven halott németet:

„Nem néztük meg közelebbről a véres holttesteket. Hogy ennek a halálfélelem volt-e az oka, vagy talán az, hogy nem voltunk hajlandók elismerni magunkban, hogy a franciák képesek lennének ilyen barbárságra? A német katonák mindig korrekten viselkedtek a francia lakossággal – akkor miért ez a düh, miért kellett németeket így lemészárolni? Nem tudták kivárni, amíg alkalmuk lesz csatlakozni a reguláris felszabadító hadseregheZ... ami módot adott volna rá, hogy egy tisztességes bosszúháborúban vegyenek részt, ahol a hadifoglyokat védi a genfi egyezmény?"

A németeknél a tömeges megtorlás egyik fő mozgatója Walter Schmald hadnagy volt, a tulle-i SD, a biztonsági rendőrség tisztje. Schmald az egész ostromot az École Normale-ban töltötte. Egy szerelő fia volt, St. Vith-ből, arról a belga vidékről, amely az első világháború óta kétszer is gazdát cserélt a németek és a belgák között. Kémia szakos egyetemi hallgató volt, majd az SS-ben szolgált az orosz fronton, utóbb áthelyezték az SD-hez. Tulle-ben öt hónapja állomásozott, és kollégájával, Beck hadnaggyal együtt pontosan tudta, hogy az FTP-től nem számíthat irgalomra. Amikor a tűz elharapódzott az iskolában, és a védők megadásra készültek, Beck pisztolyt nyomott a halántékához, és agyonlőtte magát. Schmald viszont búvóhelyet talált a konyhában, és június 8-án késő éjszakáig fuldokolva feküdt a füstben, az iskola romjai között; majdnem meg is fulladt. Amikor rejtekhelyéről a felmentők felé támolygott, teli volt dühvel és elkeseredéssel. Ő állította azt, hogy akik megadták magukat, túlnyomórészt ott vannak az SS által megtalált, állítólag megcsonkított holttestek között. Ha Schmaldra hallgatnak, és nem engednek Maurice Roche rábeszélésének, aki sietve könyörögni kezdett a német hadosztálytörzsnél, a németek akár több száz franciát is fölakasztottak volna.

Amikor évek múlva a háborús bűnöket vizsgáló bíróságok elé került a tulle-i mészárlás, a tanúskodó SS-ek mindenféle alibit eszeltek ki saját szerepük mentegetésére vagy tagadására. A francia történészek mindig abból indultak ki, hogy a német hadifoglyok állítólagos legyilkolása csak náci fantáziaszülemény, és valószínűleg így is van. Az FTP kitartóan azt állította, hogy amikor kiürítették a várost, nagy csoportokban elengedték számos német foglyukat, mivel nem tudták volna őrizni őket a hegyek között.

Amit a *Das Reich* Tulle-ben tett, azt semmi nem mentheti, de

legalábbis meg kell vizsgálnunk a németek állításait. A *maquisard*-ok, mindenekelőtt az FTP tagjai, ez előtt is, ez után is gyakran lőttek agyon német foglyokat. E sorok szerzője kutatásai során sohasem adott hitelt a német állításoknak, amíg a téma egyszer föl nem bukkant a corrèze-i *Armée Secrète* egyik volt vezetőjével folytatott beszélgetésében, aki a háború óta a helyi ellenállás történetét kutatja. Ő a következőket mondta:

„Ó, igen, a megcsonkított és kivégzett foglyok ügye. Nos, számtalanszor elmondtam és megírtam a háború óta: elképzelhetetlen, hogy az ellenállók így viselkedtek volna. Sok bajtársammal beszéltem azonban, akik a csata alatt ott voltak Tulle-ben, és nem kétséges, hogy volt benne valami. Tudja, azok a spanyolok... Azért mondom el ezt magának, mert én, mint francia, sohasem mondhatom ki. Magát, mint angolt viszont érdekelheti. De ha valaha is azt állítaná, hogy én mondtam el, természetesen letagadnám...

Képtelenség lenne az SS állításait igazságnak elfogadni egyetlen elfogult ember, bizonyítékok nélkül, magánemberként előadott tanúsága alapján, aki maga nem is volt az események szemtanúja. Corrèze-ben, mint már láthattuk, igen ellenséges érzület uralkodott az FTP és az AS között, és ez is közrejátszhatott abban, hogy informátorom, az AS veteránja hajlamos volt a kommunistákról a legrosszabbat is elhinni.

A másik heves vita akörül forog, hogy ki adta ki a parancsot a tulle-i tömeges megtorlásra. A háború után hosszú harc folyt azért, hogy Lammerdinget helyezzék vád alá háborús bűntettek miatt. A tábornok németországi titkos búvóhelyéről ismételten azt állította, hogy ő csak június 9-én késő délután érkezett Tulle-be, amikor a megtorlás már megtörtént: „Ma sem tudom, ki adott parancsot a tulle-i kivégzésekre – mondta –, de nem hiszem, hogy magasabb parancsnokságtól származott volna." Az akasztásokért ennélfogva teljes egészében törzsének rangidős tisztje, Stuckler őrnagy a felelős. Lammerding tábornok alibije azon az érdekes állításán alapul, hogy ő a tulle-i akasztások időpontjában Uzerche-ben volt, és egy ettől teljesen független akasztást hajtatott végre.

Uzerche kisváros a limoges-i úton, Brive-la-Gaillarde-tól 40 kilométerre északra. Miután órákon át látogatta egységeinek szétszórt táborait a főút mentén, Lammerding június 8-án egy

Laporte nevű tímár műhelye fölötti lakásban töltötte az éjszakát. 9-én kora reggel egyik tisztje jelentkezett nála három fogoly *maquisard*-ral. Amikor a *Das Reich* előző este benyomult Tullebe, ezek a franciák északnyugat felé menekültek egy Citroën teherautón. A város szélén két rémült lány megállította a kocsijukat, és könyörgött, hogy vegyék fel őket. Uzerche alig huszonnégy kilométernyire fekszik Tulle-től, és a lányok már közeledtek a kisvároshoz, amikor egy SS-járőr foglyul ejtette őket. A két lány, mint kiderült, a két SD-s tiszt, Schmald hadnagy és a néhai Beck hadnagy szeretője volt, és tüstént elárulták foglyul ejtett fiatal honfitársaikat, és vesztükre, a németek egyiküknél három német táboricsendőr-jelvényt és láncot találtak, amelyeket a fiú egy őrült pillanatban megtartott emlékül.

A Laporte család megdöbbent, hogy Lammerding milyen udvariasan fogadja a franciákat. Egyiküket, Raymond Monteil-t cigarettával kínálta, mire a fiú azt mondta, olyan éhes, hogy nincs kedve rágyújtani. Lammerding ennivalót hozatott. Annak a fiúnak a sorsáról, akinél a jelvényeket és láncokat találták, nem volt vita. Nyomban hurkot vetettek a nyakára, és fölakasztották. A két lány viccelődött az SS-hóhérokkal, taszigálta és cibálta a himbálódzó holttestet. Raymond Monteil és a másik *maquisard* akkor életben maradtak, csakhogy deportálták őket Dachauba, ahol nyomorultul elpusztultak. Egyikük sem volt még húszéves.

Lammerdingnek, későbbi tanúvallomása szerint, előző este óta nem volt rádió-összeköttetése tulle-i főhadiszállásával a magas hegyek árnyékolása miatt. Uzerche-ből csak 9-én késő délután indult el, és a veszélyes helyzet miatt inkább Brive felé haladt egy lassú, páncélozott járművön, ahelyett, hogy az egyenes utat és a vezérkari autót választotta volna. Lammerding külön felhívta a figyelmet, hogy a Tulle sorsát megpecsételő kiáltvány aláírása így szólt: *„A német csapatok vezénylő tábornoka."* Mint mondta, ő egyszerűen csak úgy írta volna alá a kiáltványt: *„Lammerding"*.

Stuckler őrnagy és Wulf őrnagy – bármi is az igazság, csöppet sem meglepő módon – nyomatékosan azt állítják, hogy Lammerding délután 1 óra körül érkezett meg Tulle-be, és személyesen adott parancsot a kivégzésekre. Valószínűleg ez a reális változat. Nehéz elképzelni, hogy egy olyan lelkiismeretes törzstiszt, mint Stuckler őrnagy, saját kezdeményezéséből adott volna ki ilyen horderejű parancsot, anélkül, hogy kikérte volna parancsnokának véleményét. Stuckler tanúvallomása szerint

„a 66. tartalékhadtesttől nem érkezett különleges parancs az akasztások végrehajtására". Ha el akarta volna magáról hárítani a felelősséget, az lett volna a legegyszerűbb, ha magasabb parancsra hivatkozik. Az OKW és a *G*-hadseregcsoport éppen eleget bátorította az alakulatokat a könyörtelen megtorlásra. Végül pedig a nyomtatott kiáltványt hiteles „Lammerding-hangnemben" fogalmazták, amint azt az 58. hadtesthez június 5-én intézett emlékirat is tanúsítja. Ha valaki még kételkedne benne, hogy a tulle-i megtorlások a hadosztály hidegvérrel végrehajtott akciói voltak, elég elolvasni annak az utasításnak a szövegét, amelyet a hadosztály június 9-én küldött ki összes alakulataihoz. Nem mindennapos esemény, hogy egy magas rangú SS-tiszt, aki partizánvadász akciókat vezényelt Oroszországban, megpróbálja meggyőzni a háború utáni nemzedéket, hogy nem ő adott felhatalmazást hadosztályának a tömeges kivégzésekre.

Elbeszélésünknek ezen a pontján közbeszól a sértett védekezés, az életben maradt SS-ek hangja. Wulf őrnagy – állítása szerint – mélységesen meg volt botránkozva, amikor parancsot kapott a kivégzőosztag kivezénylésére: „Tiltakoztam, mert az ilyesmi a tábori csendőrök dolga volt." De a zászlóalj megtalálta a hozzávaló embereket. Schneid közlegény erről így számolt be:

„Hascha Kurz magával vitt a parancsnokságra, ahol a segédtiszt a század altisztjeivel beszélt. Arról volt szó, hogy önkéntes hóhérokat kell keresni... A kivégzést akasztással kellett végrehajtani, mert az megalázóbb, mint az agyonlövés... A hóhérokat az utászszázadból választották ki, amely eredetileg főleg birodalmi németekből állt, de a mi századunkból egészítették ki olyanokkal, akik nemrégiben kerültek át hozzánk az orosz frontról, amikor alakulatukat feloszlatták. Nem volt könnyű elég önkéntes jelentkezőt találni... De az embereket emlékeztették rá, hogy ezek a *maquisard*-ok, ezek a kommunisták mit műveltek honfitársaikkal."

Schneid azt állítja, hogy látta, amikor egy Pierre nevű elzászi honfitársa könnyek között ment el, kijelentve, hogy „ilyesmit" nem képes megtenni. Schneidnek az egyik altiszt, aki utálta a hozzá hasonló „francia pofákat", azt mondta, hogy „ha nincs elég bátorságod egy kis akasztáshoz, legalább legyél kísérő". Így aztán Schneid és vagy húsz társa Tulle alsó végén foglalt

állást az utcán, közel a fegyvergyár udvarához, ahol a tragédia hamarosan kibontakozott.

Schmald hadnagy és kollégái egész délelőtt folytatták a fegyvergyár udvarán ácsorgó francia tömeg igazoltatását. Sokat szabadon engedtek közülük, de kora délutánra még körülbelül négyszázan maradtak, akiken egyre inkább eluralkodott a rossz előérzet. Schmald le-föl járkált köztük, és csípős kérdéseket tett föl. „Miért ilyen mocskos a cipője? Ha maga tisztességes polgár, tiszta lenne. Maga biztos *maquisard!*" Csöppet sem rejtette véka alá, hogy miután napokig rettegett a *maquis*-tól, személyes bosszúra szomjazik. Amint kiderült, hogy sok fogolyra halál vár, Herr Brenner, a fegyvergyár német igazgatója közbelépett. Az udvaron ácsorgók közül sokan szinte pótolhatatlan szakmunkások. Velük csak kivételt tesznek? Tolmácsa, egy harminckét éves ulmi asszony, Paulette Geissler sietve a sorok közé ment, itt-ott kiválasztott egy-egy embert, és intett az SS-őröknek, hogy engedjék el őket. Összesen huszonhetet engedtek így szabadon. Aztán Fräulein Geissler Schmalddal és egy kisebb csoport némettel letelepedett a Café Tivoli teraszára, ahonnan kényelmesen végignézhették a délutáni mészárlást – egyes szemtanúk szerint egy gramofon zenekíséretével.

A németek azzal az alapvető nehézséggel álltak szemben, hogy az udvaron ácsorgó férfiak közül mindössze ketten voltak valóban *maquisard*-ok. A többieknél még csak nyomát sem találták bizonyítéknak. Schmald ezért kénytelen volt olyan módszerekhez folyamodni, amelyek még az SD mércéjével mérve is önkényesek voltak. A fiatalokat, a piszkosakat és a borotválatlanokat egyenként átparancsolták az udvar szélén külön állított csoportba. Olyan emberek kerültek ide, mint Louis Chieze, a huszonhat éves fodrász; a harmincéves Marcel Demaux, tanító, négy gyermek apja; Georges Gloria, negyvenéves bicikliszerelő; Raymond Le Souef, negyvenéves gyárigazgató; a húszéves Guy Peuch, fegyvergyári munkás; bátyja, André, huszonhárom éves vendéglős; Jean-Marius-Joseph Rochedix, tizenkilenc éves vasúti tisztviselő, akit kényszerintézkedéssel helyeztek át a tulle-i fegyvergyárba – és így tovább, összesen 120 férfi, akik közül a legfiatalabb tizenhét, a legidősebb negyvenkét éves volt.

Az áldozatok mintegy ötven főből álló első csoportját felsorakoztatták az udvaron. Espinasse abbé, a helyi líceum hittanára engedélyt kapott, hogy szóljon hozzájuk: „Barátaim, hamarosan Isten színe elé fogtok kerülni. Vannak köztetek

Sadi Schneid, az SS fiatal közlegénye, számos rémtett szemtanúja

katolikusok, hivők. Itt az ideje, hogy az Atyának ajánljátok lelketeket, aki fogad majd benneteket. Bánjátok meg összes bűneiteket, én pedig feloldozlak titeket." Aztán egy SS-tiszt felolvasta a kivégzési parancsot, németül, így a legtöbben nem is értették. A tiszt intett, az őrök kifelé kezdték terelni a csoportot az udvarról, a sarkon túl, abba az utcába, amely a város déli végén áthalad a Vézère folyó felett. Schneid, aki végignézte, ahogyan hátuk mögé kötözött kézzel kifelé jöttek, megütközött a helyzet képtelenségén – voltak, akik még mindig egy cipót vagy egy kabátot cipeltek a hónuk alatt, hiszen amikor reggel kizavarták őket az otthonukból, még nem tudták, hová kell menniük. A németek egy fiatal, Vichy-párti ifjúsági munkaszolgálatos osztagot verbuváltak; ezek létrákat és köteleket szedtek össze a városban, amikor kiderült, hogy a német járművek vontatókötelei túl merevek az akasztáshoz. Hascha Kurz oldalba bökte Schneidet, és rámutatott a vichyi ifjúsági osztag magas, szőke tizenéves francia vezetőjére: „Látod azt a fiút, Schneid? Ilyen emberekre lenne szükségünk... pompás SS-katonát faragnék belőle!"

A kivégzést Kowatsch őrnagy irányította, egy harminc év körüli, nagydarab ember, aki néhány évig a rendőrségnél dolgozott, mielőtt belépett volna az SS-be. Több tanú is azt állította, hogy Kowatsch gúnyolta a halálraítélteket. Magát a kivégzést egy Otto Hoff nevű harmincegy éves utász altiszt haj-

totta végre. „Csak azért vagyunk ilyen irgalmasak, és azért nem gyújtjuk fel a várost, mert olyan jól bántak a sebesültjeinkkel", mondta Kowatsch Trouillé prefektusnak.

A foglyokat az első lámpaoszlopnál megállították. Az oszlopon már ott lógott a hurok, és neki volt támasztva két létra: egy az áldozatnak, egy a hóhérnak. Az első francia fölmászott a létrára, Hoff a nyakára tette a hurkot és lelökte, aztán ment a következő lámpaoszlophoz, és megismételte az eljárást. A dolog teljesen rutinszerűvé vált. Az utászok között akadtak ugyan, akik munka közben röhögtek, de még az SS-ek többsége is hallgatott. Amikor a lámpaoszlopok „elfogytak", az utcára néző első emeleti erkélyekre kezdték kötözni a hurkokat, egy-két méternyire egymástól. A foglyok között néhányan zokogva vártak a sorukra, de a legtöbben megadóan másztak fel a létrára. Voltak, akik azonnal meghaltak, mások görcsösen vonaglottak és rángatóztak, olykor egy német ingerülten megadta nekik a kegyelemlövést. Drámai mozzanatok is előfordultak. Egy férfi hirtelen kitört a csoportjából, és a híd korlátján át beleugrott a sziklás folyóba. Egy altiszt Schmeisser géppisztolyának egész tárát beleeresztette, amíg a francia lefelé sodródó holttestet meg nem akadt a híd pillérénél. Voltak, akik szándékosan leugrottak a létráról, hogy azonnal véget vessenek szenvedésüknek. Egyikük a heves ugrással elszakította a kötelet, és nagy puffanással lezuhant az úttestre. Kitörte a nyakát, rángatózott, remegett, küszködve szedte a levegőt. Schneidnek végtelennek tűnt az az idő, amíg a férfi „iszonyatos, némán könyörgő" szemébe nézett. Aztán valamelyik társa agyonlőtte. Egy másik fogoly, aligha nem véletlenül, leesett a létráról, és belezuhant a folyóba; ezt az áldozatot két pisztolylövéssel intézték el. Megint egy másik hirtelen kiugrott a várakozó csoportból, odarohant az egyik erkélyről lógó holttesthez, és megszorította a kezét. „Talán a bátyja lehetett?", töprengett Schneid. Tüstént agyonlőtték.

Az akasztások délután négy óra körül kezdődtek. Hét óra felé Schneidet beküldték a fegyvergyárba, nézze meg az udvaron, sokan vannak-e még, és ha igen, jelentse, ha nem lesz elég kötél. Körülnézett; még vagy tucatnyi halálraítélt maradt, és – még mindig őrizet alatt – vagy 300, szinte ugyanolyan rémült más fogoly. Kilencvenkilenc embert akasztottak fel.

Ekkor a németek úgy döntöttek, hogy ennyi elég.

Sohasem tisztázódott, miért határozták el, hogy véget vetnek a kivégzéseknek, és megkegyelmeznek a még hátralevő huszonegy halálraítéltnek. Egy tanú állítása szerint Espinasse abbé

Ezt a vázlatot egy SS-tiszt készítette a tulle-i akasztásokról

könyörgött a németeknek, hogy irgalmazzanak, és végül hallgattak rá. Mások szerint Corrèze megye prefektusa, Maurice Roche – aki folyékonyan beszélt németül, ami aranyat ért – volt az, aki rábeszélte a németeket, hogy hagyják abba. Bárhogy is volt, az utolsó huszonegy embert átküldték a többi háromszázhoz, akiket továbbra is a fegyvergyárban őriztek. Később, még aznap este, mindnyájukat teherautókra rakták és elvitték. Azt mondták nekik, hogy csak az Hôtel Moderne-be, további ellenőrzésre.

A vichyi ifjúsági osztag parancsot kapott, hogy vágják le a kilencvenkilenc akasztott ember holttestét, és rakják őket teherautókra. A francia tisztviselők meggyőzték Kowatsch őrnagyot, hogy ha az SS végrehajtja a fenyegetését, és a folyóba hajítják a holttesteket, az olyan higiéniai veszélyt jelentene, ami végső soron a helyőrségre is kihatna. Ezért a brive-i út mellett fekvő városi szeméttelepre szórták az áldozatokat, s később ott is temették el őket. Harminchat év múlva Wulf őrnagy azt állította, hogy „a francia tisztviselők megelégedésüket fejezték ki az ügy korrekt és tiszta elintézése felett".

Érdekes, hogy a *Das Reich* minden egyes tisztje, akit e könyv anyaggyűjtése során meginterjúvoltam, köztük több olyan, akinek semmiféle része sem volt a hadosztály vérengzéseiben, már csak műszaki beosztásánál fogva sem, kivétel nélkül mind

helyeselte a tulle-i akciót, mint ami „korrekt és megfelelő válasz" volt az FTP akcióira. Wulf őrnagy egyáltalán nem értette az ellene és mások ellen támasztott későbbi háborús vádak hevességét. „Megengedtük nekik, hogy papot kapjanak – mondta. – Ki hallott már olyat, hogy a háború során felakasztott embereket haláluk előtt pap vigasztalhassa?" Ehhez a szemlélethez Himmler adta nekik a kulcsszavakat: „Egyik alapelvünk az SS tagjainak abszolút fennsőbbsége – mondta Himmler. – Legyünk őszinték, becsületesek, hűségesek és bajtársiasak saját vértestvéreinkhez, de senki máshoz. Hogy egy orosszal vagy egy csehvel mi történik, az engem fikarcnyit se érdekel."

Lammerding a hadosztály főhadiszállását áthelyezte egy Tulle-ön kívüli, a Clermont-Ferrand felé vezető út melletti villába. Egész sor sürgős megbeszélést tartott, amelyeken megvitatták a hadosztály következő lépéseit. Stucklernek a tervek szerint át kellett hajtatnia Clermont-Ferrand-ba, megtárgyalni az összeköttetés kérdéseit a 66. tartalékhadtesttel, de mivel az útvonalat a *maquisard*-ok támadása fenyegette, erős kíséret nélkül szó sem lehetett róla, hogy elinduljon. Ne indítsanak esetleg egy nagyobb hadműveletet a clermont-ferrand-i út megtisztítására? Elküldtek Wulf őrnagyért, és utasították, hogy június 10-én hajnalra készítse elő századainak keleti irányú előnyomulását.

A parancsot fél óra múlva visszavonták. Az OKW és a *B*-hadseregcsoport észhez tért. Ahogy a normandiai csatában napról napra meghökkentő ütemben nőttek a német veszteségek páncélosokban, lövegekben és emberekben, végre derengeni kezdett a parancsnokságokon, hogy őrültség egy páncéloshadosztályt „terroristák" üldözésére lekötni Corrèze-ben. Az OKW hadműveleti naplójában ez áll:

„A harmadik napot ismét az ellenséges légierők folyamatos tevékenysége jellemezte, amely végigsöpört a hadműveleti területen, és mélyen a támogató térségbe hatolt, csírájában fojtva el páncélostámadásainkat... Erősítéseket vetettünk be nyugatról és a Birodalomból... De nyilvánvalóvá vált, hogy ezek az erők nem lesznek elégségesek ahhoz, hogy az ellenséget visszaszorítsuk a tengerbe. Ezért a Führer parancsot adott a következő egységek bevetésére: 2 páncélosho., 1. páncezr., 116. páncezr., 2. SS. páncho. (amely tisztogató hadműveleteket végzett Dél-Franciaországban)..."

Miközben a hóhér Tulle-ben még javában végezte a munkáját, egyre sürgetőbb táviratok érkeztek az OKW-től a *G*-hadseregcsoporthoz Toulouse-ba, onnan pedig az 58. páncéloshadtesthez:

„A 2. SS-páncéloshadosztály időlegesen a *B*-hadseregcsoport taktikai alárendeltségébe kerül. A 66. tartalékhadosztály vezénylő tábornoka parancsot kapott, hogy június 11-én 12.00 óráig vonja ki a hadosztály parancsnoksága alatt álló egységeit a jelenlegi hadműveletekből, és teherautóit küldje át országúton egyenesen a *B*-hadseregcsoporthoz, Normandiába. A hadosztály lánctalpas járműveit *azonnal* be kell vagonírozni, tekintet nélkül a jelenlegi hadműveletekre. A tervezett bevagonírozási térségek: a harckocsiknak Périgueux térsége, a féllánctalpasoknak Limoges térsége..."

Tehát von Rundstedtnek égető szüksége volt a *Das Reich* nehézpáncélosaira. Csakhogy parancsait sokkal könnyebb volt kiadni, mint végrehajtani.

A Jedburgh-csoportok

Mielőtt tovább követnénk a *Das Reich* útját észak és nyugat felé, ki kell még térnünk a keleti szárnyon Cahors-ból elindult páncélososzlopok mozgására. Ezeknek az élegységei is csak június 9-én késő este értek Tulle-be. Szinte pontosan abban a pillanatban, amikor június 8-án éjjel a *Der Führer* ezred első századai holtfáradtan bevánszorogtak Limoges-ba, egy Liberator bombázógép alatt három ejtőernyő nyílt ki virágszirom-szerűen egy ejtőernyős ledobási zóna fölött, Corrèze déli részén, néhány kilométernyire Aurillactól. Az ejtőernyősök lassan ereszkedtek alá, hogy később majd szerény mértékben fokozzák a 2. SS-páncéloshadosztály nehézségeit.

Néhány pillanat múlva egy izgatott *maquisard* futott át a mezőn, büszkén vezetve újonnan érkezett védenceit, és odakiáltotta a fogadóbizottságnak: „Egy francia tiszt is van itt, és a felesége!" A tisztet „Aristide" néven mutatták be, később mint Maurice Bourdont, a francia hadsereg tisztjelöltjét. Valódi neve – amit a háború végéig senki nem tudott – Michel de Bourbon herceg volt, a francia trónkövetelő unokaöccse. A „feleség" a csoport parancsnoka volt, egy Highlander ezred pompás skót szoknyát viselő tisztje, Tommy Macpherson őrnagy, az egyik legelszántabb harcos, akit a háború teremtett. Egy angol rádiós kísérte őket, Brown őrmester; nagy mennyiségű fegyvert és robbanóanyagot hoztak magukkal, amellyel a helyi *maquis*-t kellett felszerelniük. Parancsuk úgy szólt, hogy „segítsék Lot megyében az ellenállási csoportokat, mozdítsanak elő gerillaakciókat Montauban és Brive között az összeköttetési vonalakon, és vágják el az RN20-as főutat, amelyen egész nap özönlöttek a *Das Reich* egységei. Két nap múlva az amerikai hadsereg századosának, Macdonald Austinnak a vezetésével éjszaka egy másik csoport is leugrott Dordogne-ban, tőlük 160 kilométernyire nyugatra, azzal a paranccsal, hogy ugyanezt a feladatot a másik szárnyon hajtsák végre. Ellentétben a francia szekció ügynökeivel, Austin részletes tájékoztatást kapott a *Das Reich* jelenlétéről, és azt az utasítást, hogy minden lehetséges módon akadályozza a nácik előnyomulását.

Ezek voltak az első angol–amerikai úgynevezett „Jedburgh"-

csoportok, amelyekből a felszabadulásig összesen huszonkilencet dobtak át Franciaországba ejtőernyőn. Érkezésük az Ellenállás új szakaszának, a nyílt gerillaháborúnak a tudomásulvételét jelentette. Egyenruhásan dobták át őket, és bár kaptak némi kiképzést a gerillaháború tudnivalóiból, nem titkosügynökök voltak, hanem a helyszíni kommandókat vezető tisztek. Annak, hogy egyenruhában érkeztek, az volt a célja – és ez sikerült is –, hogy emeljék a *maquis* morálját.

A Jedburgh-csoportokat azonban sokkal inkább politikai, semmint katonai meggondolásokból alakították. A szabad franciák és mindenekelőtt az amerikaiak nagyobb részt követeltek maguknak az európai frontvonalak mögötti hadműveletekben. Donovan tábornok és az amerikai OSS csalódott volt, sőt dühöngött, amiért az angolok nem voltak hajlandók az ő embereiket Franciaországba átdobni.

Az SOE viszont rámutatott, hogy az OSS már átküldött ugyan egy maroknyi amerikai ellenőrzés alatt álló franciát Franciaországba, de az amerikai állampolgárságú leendő ügynökök egytől egyig azonnal felismerhető akcentussal beszélnek franciául, és nagyon kevesen látszanak alkalmasnak arra, hogy sikeresen beleéljék magukat egy felvett szerepbe. Bár az angolok túlnyomó része szerette és csodálta David Bruce ezredest, az OSS elegáns londoni főnökét, csöppet sem voltak elragadtatva Donovan tábornoktól, aki megítélésük szerint történő módon csak a maga birodalmát építgette. „Az angolok egyfolytában tapintatosan emlékeztettek minket arra, hogy ők Erzsébet királynő kora óta gyakorolják a hírszerzési szakmát – mondta Henry Hyde, egy Angliában nevelkedett amerikai tiszt, aki 1942 áprilisában lépett be az OSS hírszerzési részlegéhez. »Ó, azok a naiv amerikaiak«, mondogatták angol barátaink, és nagyjából naiv társaság is voltunk. Az amerikaiak naivak. Én mégis úgy éreztem, hogy az amerikai hadseregnek joga van saját információs forrásokra. Azt mondtuk tehát: »Mi sem vagyunk sokkal butábbak nálatok. Ha rendesen megtanítotok rá, mi is meg tudjuk csinálni.«"

Sok vita és veszekedés után kompromisszum született. Ami a hírszerzést illette, az OSS tovább építette az angolok alárendeltségébe tartozó szerény francia ügynökhálózatát (az invázió napján összesen huszonheten voltak). Az angol SIS javaslatára, ahol őszintén szólva elsősorban azért szerettek volna közös szövetséges programot létrehozni, hogy az ne zavarja saját meglevő franciaországi hálózataikat, elindítottak egy *Sussex* fedő-

nevű programot, amelynek keretében ötven, két főből álló, közös SIS–SOE csoportot akartak májustól kezdve ledobni Észak-Franciaországban, hogy taktikai információkat szolgáltassanak a szövetséges hadseregeknek. De az OSS ügynökeinek megint csak franciáknak kellett lenniük.

Az angolok makacsul ragaszkodtak hozzá, hogy az amerikaiak csak akkor vállalhatnak majd szerepet Franciaországban, amikor a titkos háború nyílt gerillaháborúvá duzzad, s amikor az ügynökök nem lesznek többé kénytelenek felvett szerepben élni. A Jedburgh-kiképzési programot az SOE égisze alatt hozták létre. Összegyűjtöttek egy 250 főnyi, amerikaiakból, franciákból és angolokból álló vegyes csoportot, hogy aztán ejtőernyőn átdobják őket az Ellenállás támogatására azokra a vidéki területekre, amelyek alkalmasak a gerillaháborúra. „A Jedburgh-ök világosan jelképezték Amerika hatalmas erejét és érdekeit az európai háborúban", mondta a csoportról egyik angol tagja.

Amikor Tommy Macpherson bekerült a szervezetbe, már úgy kivette a részét a háborúból, hogy a legtöbb embernek elege lett volna belőle. A hétgyerekes bíró hetedik gyereke 1939 májusában, tizennyolc éves korában, mielőtt Fettesben befejezte volna magániskolai tanulmányait, tiszti rangot kapott a Cameron Highlanders skót ezredben. 1940 júniusában belépett a Skót Kommandóba, és kiképzése után a Közép-Keletre vezényelték. Kréta szigetén két kommandóakcióban vett részt, aztán azt a megbízást kapta, hogy derítse fel a partraszállás térségét Geoffrey Keyes őrnagy csoportja számára, amelynek meg kellett volna ölnie Rommelt észak-afrikai főhadiszállásán. Macphersonnak ekkor már nagyon rossz véleménye volt az akkori kommandóakciók vezérkari előkészítéséről: „...a vak is láthatta, hogy ebből csak tökéletes katasztrófa lehet". Rommel nem is volt a főhadiszállásán, Keyes a támadás során elesett, Macphersont pedig nem sokkal utána elfogták, amikor megpróbált a sivatagon át gyalog eljutni az angol vonalakig.

A németek Olaszországba küldték, a „rossz fiúk" számára felállított 5. számú táborukba. Az „ötöst" Macpherson „egészen kellemes helynek" találta, „mert ott mindig történt valami". Megszökött, újra elfogták, és egy ausztriai táborba küldték. Innen megint megszökött, két új-zélandival együtt, és Észak-Olaszországig jutott, amikor újra elkapták. Ezúttal „egy igen ronda kihallgatóközpontba" küldték, Kelet-Poroszországba, onnan pedig a lengyel-sziléziai határra. Ott ő meg egy új-zélandi

tiszt ruhát és személyazonosságot cserélt két közlegénnyel, így beállhattak egy táboron kívül dolgozó munkacsapatba, aztán kimásztak a parancsnok nyúlfarmjának drótkerítése alatt. Elcsíptek egy Danzigba tartó vonatot, ahová 1943 októberében, egy éjszakai légitámadás kellős közepén érkeztek meg. Egy lengyel ellenálló Gdyniába vitte, és fölcsempészték őket egy svéd szénporszállító hajó fedélzetére. Jó mélyen a szénpor alá temetve feküdtek, amíg a német őrség kutyákkal végigvizsgálta a hajót, aztán, amikor már biztonságban voltak, a nyílt tengeren előmásztak. A svédek rövid időre internálták őket, de végül megengedték, hogy egy Liberatorral Angliába repüljenek. November 4-én, pontosan két évvel fogságba esése után, Macpherson hazaérkezett. Kihallgatásakor megkérdezték, volna-e kedve belépni az SOE-be. A jelek szerint Gubbins tábornok, apjának barátja tette neki ezt az ajánlatot. Kis ideig eljátszott ugyan a gondolattal, hogy csöndes vakációként vezérkari állást vállal, aztán mégis az SOE-t választotta. 1943. december elején, a Katonai Érdemkereszttel a mellén, századosi beosztásban jelentkezett a Jedburgh-Kommandó kiképzőközpontjában, a Northamptonshire-i Milton Hallban, a Fiztwilliam család pompás kastélyában.

A franciák közül, akik beálltak a Jedburgh-ök közé, sokan szintén veterán katonák voltak, és hajmeresztő kalandok közepette hagyták el a hazájukat. Michel de Bourbon herceget viszont 1940-ben Amerikába vitték, és 1943-ban ott szökött meg az iskolából, hogy tizenhat és fél éves fejjel beálljon katonának. A New York-i francia missziónak volt az amerikaiakkal egy megállapodása, eszerint honfitársaik kiképzést kaphattak az amerikai hadsereg kötelékében, és de Bourbon, avagy Bourbon, ahogyan ettől fogva nevezték, a georgiai Fort Benningbe került tiszti iskolára. Ott szemelték ki az OSS toborzói, akik elküldték saját háromhónapos kémiskolájukra, hogy megtanulja a szokásos rutin tudnivalókat, a céllövést, a szabotázst, a fegyvertelen harcot és a morzét. A gyakori környezetváltozások után úgy érezte, hogy nem is franciául gondolkodik, hogy már-már inkább amerikai vagy angol, pedig a kiképzés során elcsüggesztették azok az amerikai társai, akik csodálták a németeket, és olyan naivak voltak, hogy ezt ki is mondták. Az amerikai fiúkat láthatóan gyermekded, ártatlan lelkesedés töltötte el az előttük álló kalandok gondolatára, sokkal inkább, mint a tanfolyamon részt vevő franciákat, akiknek a legnagyobb részét észak- és dél-amerikai emigránsok közül toborozták, és akik a

jelek szerint örültek volna, ha minél távolabb maradhatnak a háborútól.

Bourbon-Bourdon 1943. december 23-án szállt partra Glasgow-ban a *Queen Elizabeth*-ről, és azonnal beosztották egy külvárosi cirkusztulajdonos családhoz, hogy náluk töltse a karácsonyt. A család kissé neveletlennek találta az ismeretlen, tizenéves francia fiút, és alaposan kioktatták a kés és a villa illedelmes, vagyis angol stílusú használatáról. Mindjárt Újév után elküldték egy angol válogató tanfolyamra, hogy felmérjék, alkalmas-e kommandó- vagy földalatti munkára. Teljes elkeseredésére kirostálták, azzal, hogy túl fiatal, és minden követ meg kellett mozgatnia, hogy a hatóságok megváltoztassák döntésüket. Végül átcsúszott a vizsgákon. Az amerikai tanfolyamot végzettek közül csak egyetlen társát ítélték alkalmasnak titkos kommandóakciókra. A többi francia Jedburgh-öt az Angliában élő szabad franciák tisztjei közül toborozták.

Macdonald Austin, akit mindenki csak „Mac"-nek ismert, halk szavú amerikai volt, déli, akit nem vettek fel kadétnak a híres West Point-i tisztiiskolára a háború előtt, ezért számvitelt tanult a Floridai Egyetemen de tartalékos tiszt volt, és hirtelen behívták aktív szolgálatra. Huszonhat éves korában, 1943-ban ejtőernyősöket oktatott egy 110 000 fős, hatalmas georgiai sátortáborban, amikor egy szép napon rejtélyes civil érkezett Washingtonból, és néhány más kiképzett ejtőernyős tiszttársával együtt alaposan kikérdezte. Személyi dossziéjából kiderült, hogy a középiskolában tanult franciául, megkérdezték hát, volna-e kedve önkéntesnek jelentkezni egy veszélyes küldetésre, amelynek során messze az ellenséges vonalak mögött kellene leugrania Franciaországban. Volt kedve. Az önkénteseket Washingtonba vitték, ahol meglehetősen szokatlan vizsgát kellett tenniük. Egy franciául jól beszélő százados franciául közölte: „Aki érti, amit mondok, menjen a terem végébe!" Austin és társainak körülbelül a fele már pattant is. Francia „nyelvtudásuk" alapján erre azon nyomban alkalmasnak minősítették őket arra, hogy gerillakiképző tanfolyamra vezényeljék őket. A többieket viszont nyelviskolára küldték.

A következő hetekben Austin társainak körülbelül a felét kiszuperálták a kiképzés során. Azokat, akik bennmaradtak, mulattatta, de zavarta is az OSS vonzalma a túlzott „melodramatikus éberség" iránt. Iskolájuk a Washington melletti Kongresszusi Sportklubban volt, és valahányszor bementek a városba, mindig szigorú parancsot kaptak, hogy sohase menjenek cso-

portosan nyilvános helyre. A fiatal tisztek nevetségesnek érezték ezt a titkolódzást. Amikor átkerültek a skóciai Arisaigbe, kéthetes kommandótanfolyamra, még mindig képtelennek érezték az ilyesmit.

Milton Hallban, ahol összekerültek, és megkezdték a komoly kiképzést, az angolok és a franciák, akik komolyan vették, és sokan közülük ismerték is a háborút, szinte meghatóan balkezeseknek tartották amerikai kollégáikat. Macpherson és a többiek a szigorú élelmiszer-jegyrendszer évei után elhűlve nézték a tömérdek angolszalonnát, a palacsintát, a narancslekvárt, a rántottát – ugyanis amerikai ellátmányt kaptak. Azonkívül az amerikaiak mániákusan imádták a fegyvereket. Rengeteget fecsegtek és magas alapon pókereztek, ezért a franciákat komor és hallgatag népségnek tartották, ami eléggé furcsa értékítélet volt. Az olyan tapasztalt angol tisztek, mint Tommy Macpherson, gyakorlatilag fizetés nélküli, tiszteletbeli kiképzők lettek. Harry Coombe-Tennant is Németországból szökött meg. Geoffrey Hallowes tíz napig hányódott Szumátra mellett a tengeren egy evezős csónakban. A kiképzés egyik idősebb résztvevője, akiről úgy vélték, túlságosan ismert ahhoz, hogysem ledobhatnák Franciaországban, plasztikai sebésszel elváltoztatta az arcát, aztán, amikor visszajött, azt állította, hogy autóbaleset érte.

Ezek az angolok viszont csodabogárnak tartották az olyan amerikai újoncokat, mint René Dusacqot, aki kaszkadőr volt Hollywoodban; vagy Serge Obolensky herceget, a New York-i társadalmi élet volt csillagát; „Baz" Bazatát, a vörös hajú kalandort, aki az ezredeseket „édesemnek" szólította, néhány félig-meddig gengszterszerű alakról nem is beszélve. Volt azonban az amerikaiak közt néhány West Pointról kikerült hivatásos tiszt is, meg pár olyan komoly diák, mint William Colby, a CIA későbbi főnöke, aki Milton Hallban szabad idejének jó részét olvasással töltötte. De amíg az angolok csodálták az amerikaiak szervezői képességeit és felszerelését, kételyeik voltak, hogy megvan-e a jenkikben az ösztön a helyszíni rögtönzéshez. „Ebben a játékban az a lényeg – mondta Tommy Macpherson –, hogy hiába van a zsebedben egy olyan levél, amit maga de Gaulle írt alá, merthogy nekünk, akik Franciaországba kerültünk, mindannyiunknak volt, valójában te, önmagadban, semmi sem vagy. A sikered azon múlik, mennyire tudod erkölcsileg magadhoz kötni azokat az embereket, akikkel együtt dolgozol."

Mockler-Ferryman dandártábornok, a Különleges Erők főparancsnoka leutazott Milton Hallba, hogy beszédet intézzen hozzájuk. Denis Rake, a francia szekció bátor, de részeges rádiósa ragyogó, szellemes előadást tartott nekik a megszállt Franciaország életéről. A franciák elszánt komolysággal csinálták végig az egész kiképzést. „Mélységesen tudatában voltak az 1940-es összeomlás okainak – mondta róluk Geoffrey Hallowes. – Elviselhetetlen volt számukra az a gondolat, hogy Franciaországot az ő segítségük nélkül szabadítsák fel."

A tavasz vége felé elkezdődött „a párválasztás időszaka". A hallgatókkal közölték, hogy válasszanak maguknak állandó bajtársat, majd páronként egy-egy rádiós. Macpherson Bourdont választotta, akit megkedvelt, pedig eléggé zöldfülűnek találta, és úgy vélte, mindenáron bizonyítani szeretné a bátorságát. Rádiósuk, Brown őrmester, magas, szőke londoni fiú volt, akinek nem volt semmiféle harctéri tapasztalata, és egyetlen szót sem tudott franciául, viszont a rádióhoz nagyon értett. Mac Austin egy volt tényleges francia tüzértiszttel, Raymond Leconte-tal állt párba. A kerek képű Leconte lassú gondolkodásúnak látszott, pedig úgy vágott az esze, mint a borotva. Rádiósuk köpcös, szemüveges, tizennyolc éves brooklyni zsidó fiú volt, Jack Berlin, aki munkája mellett este végezte el a középiskolát, és a háborút saját személyes keresztes hadjáratának tekintette.

1944. április elején a szüntelen háborús áthelyezések egyike villámként csapott be Milton Hallba. Mindenféle előzetes figyelmeztetés nélkül tizenöt csoportot átvezényeltek Észak-Afrikába. Austin, Macpherson és a többiek egyszerre a *Capetown Castle* gőzös fedélzetén találták magukat, amely Oranba szállította őket. Onnan az algériai hegyekbe kerültek, hogy közös gyakorlatokon vegyenek részt francia és szpáhi kommandókkal, így szerezve még némi „éles" tapasztalatot bevetés előtt. A franciák ujjongtak, hogy újra saját földjükre kerültek. Michel de Bourbon találkozott apjával, René herceggel, aki az Idegenlégióban szolgált. Nővére, Románia volt királynéja mentőautót vezetett Leclerc tábornok csapatainál, bátyja a norvég légierőnél szolgált. A Bourbonok úgy gondolták, igazán mindent megtesznek azért, hogy a francia nemzet ne gyanakodjék többé a rossz hírű dinasztiára.

Egyik éjjel a csoportok magasan fönn a hegyek között gyakorlatoztak, ahonnan gyalog kellett visszajutniuk egy térképen megadott pontra. 1944. június 5-én, hajnali 3-kor fáradtan másztak fel a várakozó teherautóra, aztán kiderült, hogy egye-

nesen a blidai repülőtérre viszik őket. Az SOE megbízottja, James Champion őrnagy sommásan csak annyit mondott Austinnak: „Még ma éjjel átmentek." Néhány órát aludtak, aztán megkezdődött a hosszadalmas eligazítás. Austinnal közölték, hogy Sarlat-tól délre fogják ledobni, és George Starr „Wheelwright" fedőnevű szervezetének fogadóbizottsága várja majd. Két, egyenként húszfős csoport számára visznek fegyvereket. Az eligazítás után megint pihenhettek, és ellenőrizték a felszerelésüket Macpherson embereivel együtt, akiknek szintén aznap éjjel kellett indulniuk. A többi csoportot szabadságra küldték Algírba, hogy ne tudjanak társaik távozásáról.

Aznap éjjel azonban a csoportok hiába álltak készenlétben. Az SHAEF ragaszkodott hozzá, hogy az invázió pillanatáig ne dobjanak le Franciaországban egyenruhás Jedburgh-öket. Amikor a partraszállást huszonnégy órával elhalasztották, elhalasztották Austin és Macpherson küldetését is. Austin és csoportja nagy bosszúságára a következő éjszaka is hiába indultak el, Halifax repülőgépük nem találta meg a leugrási zónát; így azután leverten kászálódtak le a blidai repülőtéren, ahol a többiek ugratták őket: „Nem mertetek kilépni az ajtón, mi?" Június 8-án éjjel megtalálták ugyan a leugrási zónát, de a pilóta jelentette, hogy a fogadóbizottság nem a megbeszélt kódot villantotta föl zseblámpáival. A Jedburgh-ök szíves-örömest megkockáztatták volna az ugrást, de a gép parancsnoka nem. Másodszor is visszatértek hát Blidába. A háború alatt gyakran megesett az ilyesmi az SOE és az OSS repülőútjai során, és emiatt nemcsak az emberek éltek át feszült pillanatokat, de sok küldetés vallott kudarcot, s így mind az ejtőernyősök, mind a fogadóbizottságok életveszélybe kerültek.

Ekkorra azonban Henry Hyde, az OSS algíri irodájának vezetője már rádiótáviratot kapott egyik francia ügynökétől, egy hivatásos katonatiszttől, Jean Lescane őrnagytól, hogy a *Das Reich* északnak indult. Mint az OSS számos vezetője, a huszonkilenc éves Hyde is ügyvéd volt. Angliában végezte az iskoláit, a cambridge-i Charterhouse-ban és a Trinity Collegeban. Bár Párizsban született, és egy francia báró lánya volt a felesége, nagy bosszúságára kiszuperálták, amikor ügynöki kiképzésre jelentkezett. Ehelyett Algírban vette át az SI, a Különleges Hírszerzés vezetését. Az Agentól északra rejtőzködő Lescane üzenetét a katonai hírszerzés úgy értékelte, hogy Austinnak azt mondták: talán még így is lesz ideje a 2. SS-páncéloshadosztály egyes elemeinek mozgását akadályozni.

Június 10-én, néhány perccel éjfél után Austin Jedburgh-jei végre megpillantották a Halifax ajtaja felett felvillanó zöld fényt: „Ugrás!" A gép törzsében tomboló hőség és zaj után az amerikai nagyon élvezte a hűvös júniusi éjszakát Dordogne fölött. Simán földet ért, közvetlenül francia társa, Leconte mögött. A sötétségből előbukkant egy árnyalak, és Austin kibökte azt a francia mondatot, amelyet napokon keresztül gyakorolt erre az alkalomra: „Azért jöttünk, hogy értetek harcoljunk."

„Nicsak... szóval te amerikai vagy, mi?", felelte hamisítatlan amerikai kiejtéssel az árnyék. A *„maquisard"* egy Dick Andrews nevű középkorú civil volt, aki Franciaországban nevelkedett, Amerikában a Cornell Egyetemre járt, és az első világháborúban az amerikai utászoknál szolgált. Annak idején Franciaországban szerelt le, ott is telepedett meg. Amikor a németek 1943-ban megszállták az addig szabad zónát, Andrews külföldre menekítette családját, és beállt a *maquis*-ba.

Összeszedték a holmit a ledobózónából, aztán leültek reggelizni. Szarvasgombás rántotta volt a reggeli. Jack Berlin azt hitte, hogy fasz éndarabkák estek a rántottájába a tűzhelyről, ezért gondosan kihalászgatta a szarvasgomba-darabkákat és kirakta őket a tányérja szélére. A borral is pórul járt, ugyanis absztinens volt, így a következő hetekben szomjaznia kellett, mert ezen a vidéken nemigen isznak vizet.

Austin tüstént felmérte az ellenállók és a térség katonai értékét. Döbbenten jött rá, hogy németek sehol, a *maquisard*-ok pedig szabadon mozognak mindenfelé, még az utakon is. A franciák sokat és elkeseredetten beszéltek a német atrocitásokról, de a déli Dordogne békés erdeiben az amerikaiakra nehezen ragadt át a franciák dühe. Nehezükre esett amúgy istenigazában meggyűlölni az ellenséget. Később, amikor néhány német fogollyal találkozott, Austin csak kíváncsiságot érzett. Azok a *maquisard*-ok, akik katonai kiképzésben részesültek, elég könnyen elfogadták a javaslatait, de a többiekre nehezen tudott befolyást gyakorolni, a parancsaira meg egyszerűen ügyet sem vetettek. Középiskolás francia tudásával Austin alig értette a helyi tájszólást. Jellemző a *maquis*-csoportok elszigeteltségére, hogy ez a csoport, amelynek egy Albert nevű sarlat-i férfi volt a parancsnoka, nem tudott sem a *Das Reich*ről, sem a közeli Bergeracban kialakult drámai helyzetről. Austin azt javasolta, hogy állítsanak fel úttorlaszokat, de az ötlet iránt a *maquisard*-ok csöppet sem lelkesedtek, és az ellenség amúgy

sem igen mozgott az utakon. Az egyetlen alkalommal, amikor elmentek földeríteni a Brive–Montaubani utat, semmi jelét nem látták mozgásnak. Leconte bejárta a vidéket, és robbanótölteteket rakott ki azokra a kisebb hidakra és átereszekre, amelyek érdemesnek látszottak a lerombolásra. Austin viszont oktatni kezdte Albert embereit a magával hozott fegyverek használatára. Közben csúnya incidensre került sor: a *maquisard*-ok megkínoztak egy helybeli árulót. A férfi meghalt, és hiába próbálták békíteni az apját, az öreg besúgta őket a németeknek, és megadta nekik annak a folyó menti kis kastélynak a helyét, ahol a csoport tanyázott. Az amerikaiak éppen felderítő úton voltak, amikor a németek megérkeztek páncélautóikon. A *maquisard*-ok sietve visszavonultak, de a németek felgyújtották a kastélyt, így ettől fogva mindnyájuknak az erdőben kellett élniük. Austin azon kapta magát, hogy borzasztóan sajnálja, amiért nem hozott magával olvasnivalót. Sok mindentől tartott, mielőtt ejtőernyőn ledobták volna Franciaországba, de az soha nem jutott eszébe, hogy a megszállt területen unatkozni is lehet.

A következő hetekben Austin sok mindent megtanult a gerilláktól – mindenekelőtt azt, hogy eléggé hadilábon állnak az éberséggel. Egy emlékezetes napon éppen a létra tetején állt, és robbanótöltetet szerelt egy vasúti híd alá a Bordeaux–Agen vonalon. Százméternyivel följebb egy géppuskást állított ki őrnek a vágányok mellé. Egyszerre csak fölbukkant kőhajításnyira a hídtól egy német biciklis járőr, és vadul lövöldözni kezdett. A *maquis*-csoport fejvesztetten, de sértetlenül elmenekült; később Austin megtudta, hogy a géppuskás elálmosodott a forró napsütésben, és egyszerűen lefeküdt aludni. „Néha csodálatos dolgokra voltak képesek – emlékezett Austin –, de az embernek tudomásul kellett vennie, hogy a következő hadműveletnél kiderül, hogy elfelejtették feltölteni az autót."

Austinnak földet érése pillanatától fogva rá kellett jönnie, hogy nem képes végrehajtani a feladatát. Részben a *maquis* hírszerzési hiányosságai, részben a hanyagságuk miatt, de a Wheelwright-szervezet és Soleil *maquis*-ja, illetve a gaulle-ista AS között is súlyos viszály feszült. A Poirier által felfegyverzett AS-csoport például napokig semmiféle információt sem juttatott el Austinhoz. De, mindenekfelett, a Jedburgh-ök túl későn érkeztek. Annak a stratégiai döntésnek, hogy a csoportokat csak az invázió napján szabad átküldeni, biztonsági okokból volt értelme, de ez taktikai szempontból, a terepen behozhatat-

lan hátrányt jelentett. Nincs az az ember, aki, ha lepottyantják Franciaország kellős közepén, előzetes harci tapasztalatok és a helyi szokások ismerete nélkül azonnal szervezett katonai kampányt tudna lebonyolítani. Bármilyen bátrak voltak is, és bármennyire lelkesen szerettek volna harcolni, Austin és társai tanácstalanok voltak: „Nem tudtam, mit csináljak. A célpont, amit meg kellett volna támadnom, már nem volt ott, mire odaértem. Úgy gondoltam, a legjobb, ha folytatom a *maquisard*-ok kiképzését, és járom a vidéket, hogy ismerkedjek az emberekkel, amíg ki tudok dolgozni valamiféle tervet. Nem számítottam ilyesmire..."

Tommy Macpherson őrnagy június 8-án éjjel ugrott ki egy másik Halifaxből Corrèze felett. Két óriási előnye volt Austinnal szemben: jól beszélt franciául, és sokkal nagyobb volt az önbizalma, hiszen rengeteg tapasztalatot szerzett mind a harcban, mind abban, hogyan kell és lehet élni az ellenséges vonalak mögött. Azonfelül ő már régen nem bízott abban, amit 1941-ben még szilárdan hitt, hogy „a tervezők csalhatatlanok". Amikor földet ért, az AS Bernard Cournil nevű vezetője fogadta, aki Le Rouget falucska polgármestere volt, egyúttal a helybéli garázs tulajdonosa. Macpherson közölte Cournillal annak a *maquis*-vezetőnek a fedőnevét, akivel utasításai szerint fel kellett vennie a kapcsolatot: „Droite". A francia azt mondta, hogy soha életében nem hallott róla. Ő maga csak egy kis, gyatrán felfegyverzett ellenállócsoport parancsnoka volt, ezért csak úgy hízott a büszkeségtől, hogy szövetséges misszió érkezett – őhozzá! Bourdon nem nagyon érdekelte – a francia fiú csalódást jelentett számára, mert túl fiatal volt, és lerítt róla, hogy teljesen idegen társadalmi osztályból származik. Brown őrmester, a rádiós egyetlen szót sem tudott franciául, így aztán a menetrendszerű rádióadások közt egész idő alatt kénytelen volt az erdőben, a nyirkos ejtőernyőselyem sátorban teát főzni. Maga Macpherson így összegezte a helyzetet:

„Visszatekintve nyilvánvaló, hogy nagyon gyatra eligazítást kaptunk. Londonnak az volt az elképzelése, hogy a *maquisard*-ok mind egy szálig lelkes önkéntes harcosok, holott nyomban nyilvánvaló lett, hogy kilencven százalékuk azért van a *maquis*-ban, hogy messze elkerülje a német munkaszolgálatot, nem pedig azért, hogy harcoljon a nácik ellen. Amellett odahaza ugyancsak hamis elképzeléseket tápláltak arról, hogy mire való a

maquis – túl sokat foglalkoztak a Titkos Hadsereggel, ahelyett, hogy kis csoportok meglepetésszerű támadásait állították volna az előtérbe. Azoknak, akikkel földet érésünk után találkoztunk, nem volt felszerelésük, és kiképzetlenek voltak ilyen akciókra. A valódi önkéntesek, akik harcolni akartak, csak később kezdtek hozzánk özönleni. Amíg meg nem érkeztem, halvány sejtelmem sem volt róla, hogy az AS és az FTP között viszály lenne, erről ugyanis elfelejtettek tájékoztatni."

Pedig Macpherson pontosan azt a szellemet testesítette meg, amelyet az SHAEF a Jedburgh-ökkel meg akart honosítani. Macphersont nem érdekelte a „földalatti" mozgalom – úgy vélte, neki az a dolga, hogy *nyíltan* okozzon annyi zűrt a németeknek, amennyit csak tud. Ezért bárhová ment, ezredének zubbonyát és skót szoknyáját viselte. Amikor szerzett magának egy Citroënt, a hűtőt a brit lobogóval és a francia trikolórral ékesítette fel. És azonnal akcióba is lépett, azokkal az emberekkel, akiket hirtelenjében össze tudott szedni. Harci szellemével elkeserítette az SOE helybeli ügynökeit, akik hónapokig dolgoztak a legnagyobb titokban, és mindenekfelett óvni próbálták azoknak a franciáknak a biztonságát, akik közt éltek. Macphersont viszont csak az izgatta, hogy megtámadhassa a németeket, és egy pillanatig sem törte a fejét a várható megtorláson. A kis erdei kunyhók közt, a *maquis* búvóhelyén megszemlélte Cournil szerény létszámú csoportját. A franciáknak csak néhány öreg katonai puskájuk meg egyetlen könnyűgéppuskájuk volt, de Machperson és csoportja pompás, nagyrészt amerikai személyi felszerelést hozott magával, ráadásul mindegyikük egy-egy aranypénzzel megtömött övet viselt a derekán. Hoztak magukkal továbbá Bren géppuskákat, gránátokat és robbanóanyagot. Érkezésük után néhány órával – és főleg azért, hogy egy kis életet rázzon a *maquisard*-okba – Macpherson aláaknázott és felrobbantott egy őrizetlen vasúti hidat az Aurillac–Maurs-i vonalon, egy közúti kereszteződésnél. Szűkös volt a partizánok ellátmánya? Macpherson leállított egy polgári teherautót, és elkobzott négy zsák cukrot. Röviddel ezután egy német élelmiszer-szállító teherautó jött az úton; szitává lőtték. Két tonna gesztenyepürét találtak a platóján, ezt magukkal vitték a táborba.

Macpherson egészen a felszabadulás pillanatáig ambiciózus és könyörtelen harcot vívott a németek ellen az egész vidéken: vonatokat és gépkocsioszlopokat támadott meg, és féktelen energiával rombolt minden vasúti és közúti összeköttetést. El-

tökélt szándéka volt, hogy rákényszeríti a helybeli franciákat: döntsék el, melyik oldalon a helyük. Egy szép napon behajtott Decazeville-be, és amúgy skót szoknyásan meghívta a polgármestert a főtéri kávéházba egy pohár italra. A rémült francia alig néhány perce beszélgetett vele, amikor a polgárok hirtelen kiabálni kezdtek, hogy német oszlop közeledik. Macpherson és *maquisard*-jai beugrottak a kocsijukba, és kirobogtak a városból. Egy páncélautó üldözőbe vette őket, de amikor az út fölött átívelő hídhoz értek, Macpherson kiugrott a kocsiból, felmászott a hídra, és szépen belepottyantott egy bugyorgránátot a híd alatt elhaladó német járműbe, amely tüstént lángba borult, majd felrobbant.

„Úgy éreztem, világos a feladatom: rombolni, odavágni és elillanni, hogy helyre tegyem a helybéliek morálját. Úgy véltem, munkámhoz hozzátartozik, hogy fölrázzam az embereket. A nép nagy többsége nem mert segíteni nekünk. Iszonyúan féltek. Emlékszem, egyszer késő éjjel megálltunk, hogy megkérjünk valakit, jöjjön, és mutassa meg nekünk az utat. »Nem, *M'sieu*, nem tehetem... kijárási tilalom van«, szólt le egy férfi az ablakból. A németek helyesen ítélték meg, hogyan kell elbánni egy gerillamozgalommal – terrorizálni kell az embereket, hogy jobban féljenek a büntetéstől, mint a gerilláktól."

A Jedburgh-ök találkoztak sötét alakokkal is a *maquis*-ban. Egy-két kedvezőtlen tapasztalat után Macpherson ragaszkodott hozzá, hogy a ledobásoknál minden egyes konténert vagy az ő, vagy Bourdon szeme előtt bontsanak ki. Voltak ugyanis *maquisard*-ok – egy apró, de szemérmetlen kisebbség –, akik komoly vagyonokat loptak össze a háború alatt, elsikkasztották az SOE pénzét, vagy a feketepiacon eladták a kapott holmit.

Egyes SOE-tisztek döhöngtek, mert Macpherson szorosan együtt dolgozott Robert Noireau-val és a kommunista FTP-vel. Pedig a skót egyszerűen megérezte, hogy ezek elkötelezett emberek, és ők csakugyan rendet vágnak a németek soraiban. A helyi polgári ellenállókat Macphersonnak az az állítása is felháborította, hogy a megérkezése utáni első hetekben a vasúti hálózat még „egészen normálisan működött, sőt a németek csakis vasúton tudtak még némi utánpótlást szállítani". Ebben persze kétségkívül szerepe volt annak az aljas fogásnak is, hogy a németek mozdonyaik elé nagyon öreg, vagy nagyon fiatal francia túszokkal terhelt pőrekocsikat kapcsoltak.

A fiatal skót képzett katona volt, aki mindenféle szentimentalizmus nélkül szemlélte a dél-franciaországi helyzetet, amelyet pusztán hadászati problémának tekintett. Jelentős részt vállalt a térségben vívott gerillaháborúban, így nem meglepő, hogy heves ellenséges érzelmeket is keltett a helybeliekben.

Beszámolónknak azonban Macpherson első franciaországi napjaira kell összpontosulnia, arra, hogy mivel járult hozzá a *Das Reich* ellen vívott harcokhoz. Nem sokkal azután, hogy visszatért a *maquis*-táborba a zsákmányolt gesztenyepürével – szinte még csak órákkal földet érése után –, hírt kapott róla, hogy a *Das Reich* hadosztály páncélosai még mindig ott vonulnak a Figeac–Tulle-i úton. Macpherson később megtanulta, hogy ne bízzon túlságosan a helyi információkban: „Ha egy városon végiggördült egy páncélkocsi meg egy teherautó, nekünk mindig egy egész zászlóaljat mondtak. Ha két félláncta lpas érkezett, egy egész ezred Párduc nehézpáncélosról fecsegtek." De ez egyszer az értesülés pontos volt. Este a skót olyan közel hajtott az úthoz, hogy megpillanthatott egy álló tankot. „Gondoltam, csinálhatnánk egy kis csetepatét", emlékezett később. De mivel? A trotil legnagyobb részét elhasználták, amikor felrobbantották a vasúti hidat. Páncélökleik nem voltak. Macpherson arra gondolt, meggyöngíthetnének egy kisebb hidat, azután elég hosszú ideig fedezhetnék ahhoz, hogy a németek kénytelenek legyenek leszállni járműveikről; így némi késedelmet szenvednének, hiszen a németeknek úgyis csak idő-, semmint emberveszteséget okozhattak.

Másnap kora hajnalban Macpherson huszonhét *maquisard*-ral leereszkedett az útra. Tanácsára két embere nedves rongyokba csavarta Sten géppisztolyának csövét; az angliai lőtereken ugyanis megtanulta, hogy ettől olyan hangjuk lesz, mint a nehézgéppuskának. Az emberek pompás hangulatban voltak, mert – Macphersonnal ellentétben – fogalmuk sem volt róla, milyen hallatlan kockázatot vállalnak. Mindnyájan parasztok voltak, néhányan tábori egyenruhát vagy a francia hadsereg régi egyenruhadarabjait viselték, fejükön az elmaradhatatlan *beret*. Voltak, akik feltették az FFI karszalagját is. Bourdon és Brown a táborban maradt. Semmi értelme sem lett volna az egész Jedburgh-csoport létét kockára tenni. Macpherson személyesen helyezte el a lőállásába minden egyes emberét, és a lehető legegyszerűbb szavakkal megmagyarázta nekik, hogy mi a feladatuk. Az út egyik oldalán fák sorakoztak; a skót tölteteket kötözött egy sor egymás melletti fatörzsre, aztán sorba

kötötte a gyújtózsinórt, a detonátort pedig rábízta egy *maquisard*-ra, azzal a paranccsal, hogy akkor csavarja meg a kart, amikor a németek elérik a hidat. Tíz embert magával vitt a híd köré, a többieket a fák közé hasaltatta le. Az út másik oldalán lapos, nyílt volt a terep. Úgy tervezte, hogy akkor kapja el a nácikat, amikor megpróbálnak csatárláncba fejlődni. A híd mellett magányos ház állt, az öreg parasztnak, aki benne lakott, megmondták, hogy tűnjön el, de gyorsan. Aztán letelepedtek és vártak. Éjszaka esett az eső, és a hajnali órákban hideg és nedves volt a föld. Három óra telt el, mire meghallották a közeledő páncélosok csikorgását.

Az oszlop élén két oldalkocsis motor haladt, nyomukban egy félláncta lpas, azután a nehézpáncélosok sora, hátul pedig a teherautók. Macpherson az élen haladó félláncta lpas alatt robbantotta fel a töltetet a hídon. A jármű azonnal lángba borult, a németek kiugráltak a roncsból, és visszarohantak az oszlophoz. A kézifegyverek zárótüzében az első páncélos leállt, egy pillanatig habozott, aztán ismét közeledni próbált. Macpherson éppen erre a pillanatra számítva állította egyik emberét a híd mögé egy gránátköteggel. A köteg a tank végénél robbant fel, elszakítva az egyik lánctalpat. Az utat sikerült elzárni.

Az oszlopban hátrább közeledő tankok lőni kezdték a *maquisard*-ok híd körüli állásait, miközben fedezéket keresve letértek az útról. Hátulról, a fák között, lassan előrekúsztak a német gyalogosok. Az elaknásított fák robbanások sortüzében dőltek az útra. Az akció vagy egy félórája tartott, amikor Macpherson látta, hogy a gyalogság kezdi átkarolni a szárnyait. Ekkor az életben maradt *maquisard*-oknak jelt adott a visszavonulásra. Járóképes sebesültjeiket támogatva a franciák a néhány száz méternyire lévő találkozóhelyre siettek, ahol ócska teherautójuk várta őket, s onnan visszarobogtak a táborba.

A felszabadulás után összeállított hivatalos jelentés szerint a *Das Reich* elleni akció során huszonhét *maquisard*-ból húsz elesett. Macpherson harminchat év távlatából jóval csekélyebb veszteségre emlékszik. De ennek a Jedburgh-akciónak nagy árat szabott a terep, illetve a taktikai kiképzésnek ugyanaz a hiánya, amely északabbra és nyugatabbra Guedin embereinek is olyan sok véráldozatába került. A *maquisard*-okat nem lehetett például gyorsan megtanítani rá, hogy miként kell terepen, tűz alatt mozogni.

Macpherson később kínos gonddal hangsúlyozta, hogy soha többé nem vágott bele ilyen kétes esélyű akciókba. Erre a raj-

taütésre is csak az vitte rá, hogy sürgősen szerette volna impresszionálni a vidék *maquisard*-jait, de mindenekfelett a németeket. „A németek vesztesége csekély volt", ismerte el. Azonkívül, hogy az élen haladó járműveik megsérültek, csak egy-két órát késleltette, meg bosszantotta őket, hogy el kellett takarítaniuk a roncsokat és kicserélniük a lánctalpakat.

Csakhogy: 1944 júniusában ezrével voltak efféle akciók egész Franciaországban, és pontosan ezek miatt zavarodott meg és ítélte meg tévesen az Ellenállás erejét a német főparancsnokság. Ilyen apró hőstettek miatt érkezett végül késve a *Das Reich* Normandiába.

„Páncéloshadosztályokat pazarlás volna bevetni..."

1944. június 10-én, amikor Heinz Lammerding tábornok áttekintette hadosztálya helyzetét és a sürgős indulást elrendelő parancsokat, korántsem lehetett elégedett. A *Das Reich* egységei szétszórtan állomásoztak három megyében: Lot-ban, Corrèze-ben és Haute-Vienne-ben. Az országutak mentén Montaubantól Tulle-ig üzemképtelen páncélosok és rohamlövegek ácsorogtak. Törzsének összes aggodalmai és figyelmeztetései, hogy technikailag milyen nagy árat kell fizetni azért, ha nehézpáncélosokat közúton mozgatnak, mind beigazolódtak. A páncélgránátos-dandár körkörös védelmet szervezett Limoges körül, hogy biztonságérzetet nyújtson a „terrorista támadástól" pánikba esett városparancsnokságnak. A magas hegyek és a sűrű erdők bizonytalanná és rendszertelenné tették az összeköttetést az egységek között. Az a jelentés, amelyet Lammerding ekkor az 58. páncéloshadtest vezénylő tábornokának küldött, voltaképp elismeri az Ellenállás inváziós utáni sikerét, és lemérhető belőle, milyen súlyos tévedést követtek el a németek, amikor egy SS-páncéloshadosztályt gerillaellenes hadműveletekre kötöttek le. Érdemes a jelentést szó szerint idézni:

„A hadosztály helyzete
A megfelelő szállítóeszközök hiánya, a nagy távolságok, amelyeket kedvezőtlen terepen kell megtenni, az egységeknek több mint 30 kilométeres szakaszon történő szétszóródása, valamint az előzetes előkészületek hiánya a hadműveleti és utánpótlási intézkedéseket illetően, az elmúlt nyolc nap folyamán aránytalanul meggyöngítették a hadosztály erejét.

Az üzemképtelen járművek aránya a páncélosoknál 60%, a vontatóknál és a félláncta lpasoknál 30%. Az üzemképtelen járművek túlnyomó részét csak akkor lehet újra elindítani, ha megkapjuk az ismételt kérésünk ellenére még mindig hiányzó pótalkatrészeket. A hadosztály kénytelen volt a Figeac–Tulle–Brive–Cahors térségben hat ellátó pontot létesíteni, amelyek erős gyalogsági védelemre szorulnak a bandahelyzet miatt. Arra, hogy további kerekes járműveket szerezzünk a bandák fenyegette területekről, alig van lehetőség, mivel, mint az előre

látható volt, a terroristák megelőzték az összekötő törzskar rekvirálásait. A megfelelő üzemanyag-ellátás az üzemanyag-szállító oszlop megérkezésétől függ, amelynek viszont még semmi nyoma.

Egyedül a hadosztály szállítóegységei kezdhetik meg mozgásukat az ütemterv szerint Normandia felé. A harckocsiknak és a vontatóknak legalább négy napra van szükségük a javításokhoz, feltéve, hogy az igényelt pótalkatrészek június 11-én kora reggelig eljutnak a hadosztályhoz. Mivel a terroristák a vasúti szállítást teljesen megbénították, ez a korábbi bevagonírozást feltehetőleg amúgy is megakadályozza. További hosszabb menetekre az adott terepen csak ismételt súlyos veszteségek árán lehetne vállalkozni. A Figeac–Clermont-Ferrand–Limoges–Gourdon térség teljesen a terroristák kezén van. Az őrállomásokon körülvett és sok esetben ostrom alatt levő helyőrségek gyakran századnyi erőre zsugorodtak. A [vichyi] francia kormányerőket a terroristák teljesen megbénították. A német helyőrségek tehetetlensége szégyenletes. Határozott és könyörtelen akció nélkül a térségben a helyzet olyan fenyegetővé válhat, hogy a fenyegetés arányait még csak fel sem mérhetjük. A térségben egy új, kommunista állam van kialakulóban, olyan állam, amely ellenzék nélkül uralkodik, és összehangolt támadásokat hajt végre.

E veszély elhárításának feladatát át kell adni a helyszínen tartózkodó hadosztályainknak. Páncéloshadosztályokat a háború ötödik évében pazarlás volna ilyen feladatra bevetni. A hadosztály-parancsnokság véleménye szerint a helyi erők képesek lesznek a rend fenntartására, ha keményen ráncba szedik őket, szállítóeszközöket kapnak, és energikus vezetés érvényesül. Jelenlegi elszigeteltségük állandó kihívást jelent a terroristáknak a támadásra. A szükséges speciális intézkedésekre a hadosztály már javaslatot tett.

Tekintettel az általános helyzetre, a hadosztály-parancsnokság nyomatékosan kéri:

a) a német őrállomások elvágásának megakadályozását;

b) a Normandiába való induláshoz létfontosságú pótalkatrészek leszállítását;

c) az indulási és hadműveleti parancsok kiadását a jelenleg újjászervezés állapotában levő hadosztály különleges nehézségeinek, valamint utánpótlási és felszerelési problémáinak figyelembevételével.

Lammerding"

Lammerding jelentése után a franciaországi német parancsnoki főhadiszállások között szapora táviratváltásokra került sor. A *G*-hadseregcsoport sürgősen felkérte az OKW-t, hogy küldjön erősítéseket a 2. SS-páncéloshadosztály felváltására, amikor az kivonul Corrèze-ből és Dordogne-ból. Jelentette továbbá, hogy szükségintézkedésként harccsoportot állít össze a 11. páncéloshadosztályból, amely két gyalogoszászlóaljból, egy tüzérzászlóaljból és egy páncélelhárító-századból áll. „A harccsoport parancsnoka személyesen fogja felvenni az érintkezést Tulle-ben a 2. SS-páncéloshadosztály törzsével. A harccsoport feladata a béke és a rend helyreállítása és fenntartása a legszigorúbb eszközökkel Corrèze és Dordogne megyékben..." Egy másik, szintén június 10-én az OKW-hoz intézett távirat szerint „tekintettel a szállítási helyzetre, a *Das Reich* 2. SS-páncéloshadosztály harcjárművei bevagonírozásának legkorábbi időpontja Périgueux-ben 1944. 6. 12. 00,00 óra". Ez a távirat azt tükrözte, hogy pőrekocsikban kétségbeejtő volt a hiány, a vágányok megrongálása pedig súlyos problémát teremtett. Csakhogy a pótalkatrészekre sürgős szükség volt, hogy a páncélosok egyáltalán Périgueux-be érhessenek. Június 11-én a *G*-hadseregcsoport újra táviratozott az OKW-nak: „A 2. SS-páncéloshadosztály járművekben súlyos veszteségeket szenvedett, ennélfogva az alábbi pótalkatrészek azonnali Tulle-be szállítása létfontosságú..." Hosszú lista következett, amelyen egyebek közt tizenkét harckocsimotor, két rohamlövegmotor, valamint a kerekek, lánctalpak, csapszegek és hegesztőfelszerelések egész tömege szerepelt. „A pótalkatrészek létfontosságúak, hogy a hadosztály harckocsijainak szállítása késedelmet ne szenvedjen..." Röviden: a *Das Reich* hadosztály képtelen volt rövid időn belül útnak indulni.

Lammerding és törzse június 10-én az egész napot Tulle mellett, a Clermont-Ferrand-i út mentén álló villában felütött főhadiszálláson töltötte, hatalmas szervezési problémákkal birkózva. Legfőbb gondjuk azt volt, hogyan szedjék össze a figeaci úton lerobbant páncélosokat.

A felderítő zászlóalj akkorra már a kezében tartotta Tulle-t, és a várostól északra és délre több meddő átfésülő akciót szervezett, mivel nem ért el semmit, azonkívül, hogy felgyújtott néhány tanyát, és kivégezte azt a maroknyi parasztot, aki nem tért ki elég gyorsan az útjukból. A Tulle-ben maradt századok pedig, miközben további fegyverek után kutattak, alaposan kifosztották a város üzleteit és házait. Schneid közlegény és sza-

kasza kínos helyzetbe került, mert az előző nap megözvegyült asszonyok egyikének házába szállásolták be őket. „Háziasszonyunk, aki még nem tudta, hogy a férje meghalt, kérdezősködött tőlünk, hírt várt felőle. Mi azonban gyáván azt mondtuk, hogy nem is volt a halálraítéltek között, pedig hát ott akasztották fel, a szomszéd utca sarkán..." Aznap az egyik ház átkutatása közben Schneid molyirtószerbe rakott, ősöreg kék francia egyenruhát talált egy bádogládában. Amikor az ajtóban megjelent egy rémült öregasszony, azt javasolta neki, hogy gyorsan tüntesse el férje régi uniformisát, különben egy kevésbé irgalmas szívű kutató még *maquis*-egyenruhának nézi. Hascha pompás hangulatban volt, egy remek szürke autón furikázott, amelyet – mint mondta – „felszabadított". Egy másik katona egy oldalkocsis motort vitt el, egy harmadik meg egy gramofont egy halom Tino Rossi lemezzel. A katonák főként élelmiszerre vadásztak, és nagy élvezettel vedelték a békebeli babkávét. „A Tulle-i szalámi egészen St. Lôig kitartott – emlékezik Schneid. – A kávé utóját Mons előtt ittuk meg."

Tizedikén délután 2 óra 10-kor a *Das Reich* a következő taktikai jelentést küldte az 58. páncéloshadtestnek:

1. A Souillac–Figeac–Clermont-Ferrand–Limoges térség makacs és jól felfegyverzett bandák kezén van. A Souillac–Limoges-i és a Figeac–Tulle-i utat megtisztítottuk.
2. A hadosztály zöme a Brive–Tulle–Limoges térségben csoportosul.

Úticél: 1944. 6. 10-re Clermont-Ferrand.
Ellenséges veszteség: 500 halott, 1500 fogoly
Saját veszteség: 17 halott, 30 sebesült
Súlyos veszteségek szállítóeszközökben."

A francia veszteségek számadatai nemcsak az úton agyonlőtt civileket foglalták magukba, hanem a Tulle-ben felakasztott 99 polgári személyt is. A foglyok létszámában sok olyan tulle-i férfi szerepelt, akiket időközben szabadon bocsátottak. A döntést, hogy kelet felé, Clermont-Ferrand irányába nyomulnak, mint láttuk, szinte azonnal visszavonták. A németeket most már sokkal jobban aggasztotta a tőlük nyugatra kialakult helyzet. Bergerac, Périgueux és Bordeaux helyőrségei kétségbeesetten küszködtek a Loupias és Philippe de Gunzbourg szította felkelésekkel. Egy korlátozott erejű ellentámadással már megpróbálkoztak, nyugat felől próbálták felmenteni Bergerac helyőrségét,

de az ellenállók visszaverték őket. Most tehát be kellett vetniük a náciknak a nehézpáncélos egységeket is. A *Das Reich*hez jóval közelebb, a Périgueux-be vezető úton, amelyen át a páncélososzlopoknak a pályaudvarukra kellett menniük bevagonírozni, a jelentések szerint Brive-től 25 kilométernyire nyugatra, Terrasson kisvárosnál erős FTP-csoport zárta le a főutat. A *G*-hadseregcsoport jelentette az OKW-nak, hogy ezt a „bandát" 11-én virradatkor el kell távolítani; a feladatot majd a *Das Reich* egységei fogják elvégezni.

Terrasson csinos, körülbelül 3000 lakosú kisváros, van egy XII. századi hídja, egy XV. századi temploma, és békeidőben jómódú szarvasgomba- és gesztenyekereskedő városka. A délnyugatra fekvő hegyekben működő FTP-*maquisard*-ok 1944 eleje óta korlátozott rajtaütéseik kényelmes célpontjának tekintették, ahol nem kockáztatják, hogy nagyobb német alakulatokba ütköznek, mert ezek rendszerint csak távozásuk után jelentek meg, bár ahhoz mindig időben érkeztek, hogy a támadást a városka lakosain megtorolják. Ezek a szerencsétlen bűnbakok 1944 júniusára már majd eszüket vesztették félelmükben. A polgármester, Georges Labarthe, egy kis cukorkaüzlet tulajdonosa, június 4-én elkeseredett hangú levélben számolt be anyjának az eseményekről:

„Szerdán este 11 óra felé robbanásokra és lövöldözésre ébredtünk. A város a *maquis* vagy száz emberének a kezére került, akik büntető expedícióra jöttek. Őrséget állítottak az ösvényekre, elvágták a villamos vezetéket, felrobbantották a vasúti síneket. Zsalugátereink mögül mindenféle fegyveres embereket láttunk, akik sípszóra elfoglalták állásaikat. Felrobbantották a csendőrségi laktanya kapuját, lefegyverezték tizennyolc csendőrünket, és elvitték a puskáikat meg a revolvereiket. Aztán a helyi Pétainista Légió főnökéhez mentek. Őt már régóta árulással vádolták, és besúgó volt valóban. Felrobbantották az ajtaját, és agyonlőtték. Innen az üvegeshez mentek, akit a feleségével együtt lőttek agyon. Az asszonyt azzal vádolták, hogy a Gestapo besúgója volt. Az akció hajnali négyig tartott, akkor egy sípszóra mindenki fölszállt a teherautókra és elmentek. Miután az egyik odalról lecsaptak ránk, most várhatjuk a bosszút a másikról is... Szerettem volna, ha [a légió parancsnokának] nem rendeznek temetést, vagy legalábbis csak családi szertartásra kerül sor, ahogy azt a titkárommal már megbeszéltük. Ez az elfogadott gyakorlat az »események« áldozatainak esetén

ben. De a prefektus, akinek telefonon kikértük a véleményét, normális, hivatalos temetést óhajt.

Ó, mit nem adnék egy Talleyrand hajlékonyságáért, aki túlélt minden fordulatot, miközben egyik magas állást foglalta el a másik után!"

De Terrasson polgármesterének sokkal súlyosabb bajokkal is szembe kellett néznie, mint hogy biztonságos-e részt vennie egy Vichy rendezte temetésen. Miközben még tombolt az FTP csatája Tulle városáért, „Hercules", a Terrasson körzetében működő FTP-osztagok parancsnoka emberei élén visszatért a városba, úttorlaszokat állíttatott fel és védelmi állások kiépítéséhez fogott a városba vezető utakon. Amikor a helybeli polgárok közül néhányan tiltakozni próbáltak, Hercules megvetően rájuk kiáltott: „Terrassonnak 3000 lakosa van, Franciaországnak 40 millió!" A főtéren kikiáltották a negyedik köztársaságot. A helyi polgárokat felszólították, segítsenek fát dönteni. Az FTP összeszedett és elvitt néhány besúgással gyanúsított személyt, akiket soha többé nem láttak.

Terrasson szerencséjére az országút megtisztítására irányuló június 11-i német hadművelet nem tartott sokáig. Amikor a *maquisard*-ok páncélosokkal találták magukat szemben, és a németek ágyútűz alá vették őket, a hazafiak autóikon visszavonultak a hegyekbe, tucatnyi égő épületet, síró nőket és gyermekeket hagyva maguk után. A polgármesteri hivatal egyik oldala romokban hevert egy 75 mm-es német gránát becsapódása nyomán. A németek felgyújtottak egy házat, amelyre a *maquis* vörös zászlót tűzött ki, és csak később jöttek rá, hogy ez Denoix, a megyei fasiszta milícia parancsnokának háza volt. Azután az álcaruhás, fegyveres katonák az egész lakosságot kihajtották a főtérre. Az emberek tudták, mi történt Tulle-ben, és biztosak voltak benne, hogy nekik is ugyanolyan sors jut osztályrészül.

Az egység orvosa, aki a polgármester nagy megkönnyebbülésére folyékonyan beszélt franciául, rámutatott egy *maquisard* holttestére, amelyet az SS-ek a tömeg elé dobtak: „Felismeri valaki ezt az embert?" Senki nem vállalta, hogy ismerné. Egyre nőtt a feszültség. A terrassoniak mereven figyelték, hogy a doktor beszélgetni kezd a német parancsnokkal meg egy csoport náci tiszttel. A parancsnok egyszerre elnevette magát. Az orvos a polgármesterhez fordult: „A parancsnok jó hangulatban van, mert ma van a házassági évfordulója", magyarázta. Az egyetlen

foglyul esett *maquisard*-t nyilvánosan felakasztották, de Terrassont megkímélték. Egész éjjel és másnap, reggeltől estig német oszlopok dübörögtek keresztül a városon, majd tovább a Périgueux felé vezető úton, miközben a tűzoltók az utolsó lángok elfojtásával küszködtek. A városiak legnagyobb rémületére estefelé visszatért egy csoport *maquisard;* tudni szerették volna, mi történt, és el akarták vinni halott bajtársuk holttestét. Addig magyaráztak nekik, amíg végül rábeszélték őket a távozásra. Június 13-án kelt beszámolójában a polgármester ezt írta az anyjának:

„Kihasználom a Périgueux-be induló páncélvonatot, hogy elküldjem ezt a levelet. Borzalmak tanúi voltunk. Mi mind megvagyunk, de az ár iszonyatos: négy halott, három sebesült, a polgármesteri hivatal leégett, nyolc házat elpusztítottak a lángok vagy az ágyútűz, a lakosságot terrorizálták. Rémületes két órát éltünk át, a németek az egész lakosságot kiterelték a főtérre, géppuskákat szögeztek ránk, egy embert fölakasztottak a legközelebbi erkélyre. Isten segítségével emberfeletti nyugalom szállt meg..."

Június 11-én, aznap, amikor a *Das Reich* „megtisztította" Terrassont, az FTP-maquis egy másik csoportja Périgueux-tól délnyugatra, Mussidan vasútállomásán megtámadott egy páncélvonatot. Visszaverték őket, kilenc halottat és nyolc sebesültet veszítettek, ráadásul a német helyőrség megtorlásul agyonlőtt ötvenkét túszt, köztük a polgármestert. A *G*-hadseregcsoport most már kimutatta a foga fehérjét, hogy helyreállítsa a főutak és a városok feletti ellenőrzést egész Dordogne-ban. Június 12-én, amikor a *Das Reich* első páncélosai begördültek Périgueux utcáira, egy német oszlop kelet felé áttörte a *maquis* Bergerac körüli záróvonalát, húsz ellenállót megölt, és felégette Mouleydier falucska nagy részét. Bergeret és de Gunzbourg egyre fokozódó keserűséggel kezdte érezni, hogy a szövetségesek nem fognak ejtőernyősöket küldeni. Martial de Gaulle megyei megbízottja egyfolytában dühöngött, amiért az ellenállók öngyilkos módon, tömegesen gyülekeznek, és így óhatatlanul a pusztulásba rohannak. Londonban Koenig tábornokot annyira megriasztották az ellenállók nagyarányú gyülekezéséről szóló jelentések, hogy június 10-én egy meglehetősen ügyetlen rádióüzenetben arra kérte honfitársait, hogy korlátozzák tevékenységüket: „szakítsák meg mindenütt a harcérintkezést, hogy le-

hetővé tegyék az átszervezést. Kerüljék a nagy tömörüléseket, alakítsanak kis, elszigetelt csoportokat." Erről de Gunzbourg ezt írta:

„Négy-öt nap elteltével beláttam, hogy nem kapunk semmiféle szövetséges támogatást, és a helyzet azzal fenyegetett, hogy tragédiába torkollik. Az embereket vissza kellett küldenem a teherautókon kiindulási pontjaikra..."

Még jobban elkeseredett, amikor egy gers-i elmondta neki, hogy szeretett parancsnoka, az angol Starr haragszik rá:

„...nincs velem megelégedve; azt mondta, hogy nem értettem meg a nekem kiadott parancsait. Hiába is mesélném, mit szenvedtem lelkileg abban a szinte leírhatatlan időszakban. Miután azt hittem, az ország egy-két napon belül felszabadítja önmagát, kiderült, hogy a szövetségesek nem tartották be az ígéreteiket, hogy kezdenek felszínre kerülni a különféle politikai frakciók, és vezetőik a maguk karrierjét építgetik az Ellenállás révén..."

Férfiak és nők ezrei zúdultak ekkor a *maquis*-ba, inkább a bujkálást választva, mint azt, hogy otthon maradva megkockáztassák a német megtorlásokat. Az ellenállók szétszóródtak a vidéken, a német oszlopok pedig szétzúzták az útakadályokat, és mindenkit lelőttek, aki elég bolond volt ahhoz, hogy látótávolságon belül maradjon. „A britekből megint *perfide Albion* [hitszegő Albion] lett – írta Gunzbourg szomorúan. – Saját presztízsem és parancsnoki tisztem sohasem heverte ki azt a kudarcot, hogy nem jöttek a segítségünkre."

Pedig Dordogne nyugati járásainak népe még szerencsés volt, ha ezt nem is tudta. A németeknek se erejük, de idejük nem volt ahhoz, hogy nagyarányú, módszeres megtorló akciókat indítsanak, megbosszulva a felkelési kísérletet. Dordogne szenvedett ugyan, az ellenállók pedig körülbelül 200 halottat veszítettek, de elkerülték azt az iszonyatos sorsot, amely egy hónap múlva a Vercors-nak jutott osztályrészül, ahol hasonló helyzetben a diadalmas németek szörnyű mészárlást és rombolást rendeztek. A Dordogne felszabadítására irányuló kísérlet ugyan téves megítélésen alapult, a németeket mégis súlyosan érintette összeköttetési vonalaik elvágása. A *Das Reich* első szerelvényei, amelyek a nehézpáncélosok egy részét Périgueux-ből Normandia felé vitték, csak június 15-én estére álltak össze,

beleértve a berakodást és az indulást is, pedig, mint már láttuk, az OKW öt nappal korábbi indulást követelt tőlük.

Itt az ideje, hogy visszatérjünk június 8-a éjjeléhez, amikor a *Der Führer* páncélgránátosai a Montaubanból északra vezető hosszú autóút után holtfáradtan vánszorogtak Limoges-ba. A város szürkén és csúfan terül el a Vienne folyó északi partja fölötti dombokon. Limoges több mint kétszer akkora, mint Brive, nagy iparváros, porcelán-, zománc- és cipőiparáról nevezetes. Egy ideig itt élt Renoir, porcelánt festett, de nehéz elképzelni, hogy jól érezte volna magát. 250-ben Szent Martialis érkezett ide, hogy keresztény hitre térítse a vidéket, de Limoges hálátlan polgárai fogságra vetették. A hagyomány szerint égi fény szállt a börtönre, ámulatba ejtve az őröket és a város polgárait is, akik kiszabadították a szentet, a templomba rohantak vele, és lerombolták hamis bálványaikat.

1944 júniusában Limousin tartomány nem kapott effajta égi segítséget. A német helyőrség ostromgyűrűbe került. A *Der Führer* azzal a paranccsal érkezett, hogy fésülje át a vidéket, tisztítsa meg a számukra létfontosságú utakat, és semmisítse meg a *maquis*-tömörüléseket, ahol csak megtalálja őket. A város vasúti csomópontját az invázió napja után a vasutas szabotőrök elszánt akciója csúnyán megrongálta. 8-án délután ezért a Gestapo és a helyőrség katonái lecsaptak a vasúti főműhelyre; le akarták tartóztatni az ellenállással gyanúsítottakat. Vaktában lövöldözni kezdtek, egy inast megöltek, egy másikat megsebesítettek, egy körözött férfit pedig, aki megpróbált elillanni, agyonlőttek. A *maquis* egy sereg elszigetelt támadást intézett magányos német járművek ellen; a nácikat elfogták és a helyszínen agyonlőtték. 9-én, hajnali két órakor, amikor a *Der Führer* első járművei gördültek a rettegő városba, Stadler ezredes és Weidinger őrnagy azonnal a városparancsnokságra hajtattak hírekért. „Az ezredet általános megkönnyebbüléssel fogadják – dicsekszik Weidinger ezredtörténete. – A városban állomásozó Wehrmachtosok azt remélik, hogy itt maradunk, amíg csak lehet. Két napja el voltak vágva a külvilágtól, egyetlen jármű sem jutott át a *maquisard*-ok ostromgyűrűjén, se kifelé, se befelé. Azt beszélik, hogy a *maquis* általános támadásra készül a város ellen..." Stadler az Hôtel Centralban ütötte fel a főhadiszállását, és kiadta a zászlóaljaknak a parancsait. A Dickmann vezetése alatt álló 1. zászlóaljnak – amely sok órás késésben volt, és még nem érkezett meg – a nyugati oldalon kellett állást foglalnia, St. Junienben rendezve be harcállás-

pontját. A *Deutschland* 1. zászlóaljának délről kellett fedeznie a várost, a 3. zászlóaljnak pedig, Kampfe őrnagy parancsnoksága alatt, keletről. Kampfe legelső feladatként azt kapta, hogy másnap, 9-én, hajnalhasadáskor nyomuljon észak–északkeletnek, Argenton-sur-Creuse felé, ahol állítólag a *maquis* az úr, valamint északnyugatnak, Guéret-be, ahonnan erős harcokról és a német helyőrség körülzárásáról érkeztek hírek.

Az AS és az FTP közös támadást tervezett Argenton ellen, de, mint oly gyakran, ezúttal is civakodni kezdtek. Az AS nyolcvan emberét, akiknek a város felé vezető utakat kellett volna elfoglalniuk, majd biztosítaniuk, Châtillon-sur Indre-ből átirányították egy másik hadművelethez, Chauvigny-ba. Az FTP ötven emberének, Henri Lathière vezetésével, így egyedül kellett támadnia. A vasútállomás mellékvágányain kézre kerítettek két benzinszállító szerelvényt, több helyen fölrobbantották a vágányokat, egy leállított vonat utasait bekísérték a helybeli iskolába. A német helyőrség huszonhárom katonáját foglyul ejtették (ezek azonnal megadták magukat), majd védelmi állásokat építettek ki. Azután ültek, és várták, hogy majd csak történik valami.

Június 9-én este, negyed hét felé lövöldözés hallatszott a limoges-i országút felől. A *Der Führer* 15. százada menet közben tüzelve benyomult a városba. Henri Rognon, a vichyi hadsereg huszonegy éves volt katonája, aki csak június 6-án csatlakozott az ellenálláshoz, egy házból addig lőtt rájuk, amíg föl nem robbantották alatta az épületet. Az FTP harcosainak zöme ekkor sietve visszavonult a környékről. Mint rendesen, most is Argenton lakosságának kellett megfizetnie a felszabadítás árát. Az Avenue Victor Hugo három öreg lakóját a lakásán, ültében ölték meg. A németek gyors és könyörtelen tisztogató akciót hajtottak végre, házról házra haladva. Egy raj betört a Vilatte család otthonába, ahol az anya két lányával éppen a vacsoránál ült. Az első sorozat megölte a tizenhárom éves Gisèle-t, a második az anyát, amikor a másik lányát, a tizenhét éves Nicole-t, aki megsebesült, a díványhoz vonszolta. Nicole két nap múlva meghalt a kórházban. Az SS ezután vaktában összeszedett vagy száz embert a környéken, a leállított vonat utasait is. Köztük volt egy vichyi csendőr tizenhat éves fia is. Bátyja, akit kihallgattak, aztán szabadon engedtek, kérte, hadd maradhasson az öccsével. Kérését teljesítették, együtt lőtték agyon őket. Aztán a többieket is. Összesen ötvennégy ember halt meg Argenton visszafoglalása után.

Közben a 3. zászlóalj többi része, Kampfe őrnagy vezetésével valamivel délebbre, Limoges-ból Guéret irányába vonult, amely június 6-a óta a *maquis* kezén volt. Útközben váratlanul találkoztak két, délről feléjük tartó teherautóval. Az egyikről a *maquisard*-ok azonnal tüzet nyitottak, súlyosan megsebesítve az élen haladó félláncta lpason ülő egyik német tisztet. Aztán leugráltak teherautóikról, és a németek heves tüzében elmenekültek. Amikor az SS-katonák a francia járművekhez értek, kiderült, hogy német katonák és tisztviselők, valamint francia kollaboránsok vannak rajtuk, akiket a *maquis* Guéret-ben ejtett foglyul. A németek közül ketten a lövöldözés közben meghaltak, többen megsebesültek, egy francia asszony súlyos haslövést kapott. A sebesülteket az oszlop végén helyezték el, azután a zászlóalj továbbindult Creuse megye erdői és meredek dombjai közt. A nácik Bourganeuf falu után az ellenállók újabb gépkocsioszlopával találkoztak. A meglepett franciák ezúttal megadták magukat – mind a huszonkilencet a helyszínen agyonlőtték.

Guéret-ben a vichyi Mozgó Gárdának volt egy kadétiskolája, amelynek növendékei június 6-án az utolsó emberig átálltak az Ellenálláshoz. A korábbi prefektust, akit Vichy leváltott, visszaültették hivatalába. A város ünnepelt. 8-án kora reggel azonban súlyos német légitámadás következett. Montluçonból Wehrmacht-egységek nyomultak be a városba, légi támogatással, és mire Kampfe emberei délután fél hatkor megérkeztek, már visszaszerezték a város feletti ellenőrzést.

A sebesült francia asszonyt az SS-ek bevitték a helyi kórházba, Kampfe pedig parancsot adott Müllernek, a zászlóalj orvosának, hogy a többi sebesültet rakassa fel egy félláncta lpasra, és a lehető leggyorsabban vigye vissza őket Limoges-ba. Egyik századának két szakaszát Guéret-ben hagyta erősítésül, majd a zászlóalj többi része, fáradtan és meglehetősen kimerülten, újra felszállt járműveire, és visszafordult Limoges felé.

Este 8 óra tájban Müller doktor csörömpölő félláncta lpasát megelőzte egy sebesen robogó személygépkocsi, Kampfe őrnagy nyitott Talbot-ja. A parancsnok a fárasztó nap után sietett vissza a főhadiszállásra, jókedvűen intett nekik, és továbbrobogott. Kampfe a hadosztály egyik sztárja volt: nyomdászból lett a Wehrmacht tisztje, aztán 1939-ben áthelyeztette magát az SS-be, ahol harmincnégy éves korára őrnagy lett. Magas, nagyon erős férfi volt, jó sportember és kegyetlen harcos. Oroszországban megkapta a lovagkeresztet.

Már sötétedett, amikor kocsija egy kis falucskánál, La Bussière-nél egy útkeresztezéshez ért, Limoges-tól még vagy huszonöt kilométernyire. Az úton teherautó közeledett; a náci tiszt üdvözlésül rávillogott a fényszóróival, és az óvatosságot érthetetlenül mellőzve, megállt. Azonnal fegyveresek gyűrűjében találta magát, akiket egy bányász, a közeli St. Léonard városból való Jean Canou őrmester vezetett. A csoport egy hidat robbantott fel Brignacnál, és visszatérőben volt az egyik FTP-*maquis*-ba. Mellékutakon haladtak, és éppen óvatosan keresztül akartak hajtani a D941-es főúton, amikor Kampfébe botlottak. A franciák később azt állították, hogy sofőr ült mellette (a német beszámolók szerint viszont egyedül volt). Canou-t *maquisard*-társai nem tartották lángésznek, de azt azért nyomban felismerte, hogy pompás zsákmányt ejtett. Kampfét feltuszkolták a teherautóra, de a Talbot-val nem tudtak mit kezdeni, mert csak a teherautó sofőrje tudott közülük vezetni. Később azt mesélték, hogy Kampfe nem mutatta jelét a félelemnek, nyilván abban bízott, hogy a főúton találkoznak majd saját embereivel. Az incidens alig néhány másodpercig tartott. Canou és emberei ráfordultak egy keskeny földútra, amely táboruk felé vezetett. Háború utáni tanúvallomásukban a partizánok azt mondták, hogy Kampfét átadták egy másik *maquis*-nak, és többé nem látták. Mind a mai napig nincs megbízható bizonyíték arról, hogy pontosan mi lett az őrnagy sorsa. Annyi bizonyos, hogy eltűnése után a *maquis* kivégezte, de azt már nem tudni, hogy tüstént-e, vagy az oradouri mészárlás után. Az SS hivatalos jelentése szerint Kampfe „a terroristák elleni akciók során eltűnt Dél-Franciaországban".

Stadler ezredes akkor hallott először zászlóaljparancsnokának eltűnéséről – aki ezenfelül jó barátja is volt, és Oroszországban segédtisztje –, amikor dr. Müller komoran és leverten megérkezett. Jelentette, hogy megtalálta Kampfe kocsiját, a Talbot motorja még járt, az ajtaja nyitva volt, az ülésen egy Schmeisser hevert, de tár nélkül, és vérnek vagy erőszaknak semmi nyoma. Weinrauch századosnak, a zászlóaljparancsnok segédtisztjének vezetésével az SS-ek átfésülték az erdőket a körül a hosszú, nyílegyenes fenyőfasor körül, amelynek közepén Kampfét elfogták. Az SS-ek dühösek voltak és bosszúra szomjaztak. A rémült helybéli parasztok egész éjjel hallották, ahogy a német járművek dübörögve járják az erdei ösvényeket, és látták, amint időnként rakétákat lőnek fel, hogy megvilágítsák a terepet. La Bussière-ben két gazdát kihallgattak, mind

a kettő negyvenes éveiben járt, és öt-öt gyerekük volt. Amikor kiderült, hogy Pierre Mon Just és Pierre Malaguise nem tud hasznos információt adni, az út menti árokban agyonlőtték őket. Malaguise tanyáját felgyújtották. Akkor a németek a limoges-i milíciától kértek segítséget; a francia fasiszták helyi ismereteikkel segíthettek a kutatásban.

Az ezredparancsnokságon tetézte az elkeseredettséget, hogy nem voltak képesek közvetlen összeköttetést létesíteni sem a 3. zászlóalj átfésülést végző csoportjaival, sem Tulle-lel, a hadosztály-parancsnoksággal. Stadler utasította Weidingert, hogy erős motorkerékpáros kísérettel azonnal induljon el Volkswagenjén, és személyesen tegyen jelentést Tulle-ben Lammerdingnek. A nácik eléggé idegesen indultak útnak a vaksötétben. Hosszú, szétszórt oszlopban haladtak, sosem gyorsabban óránkénti 50 kilométeres sebességnél, mert attól tartottak, hogy bármelyik pillanatban a „terroristák" útakadályába ütközhetnek. Valamivel éjjeli egy óra előtt megkönnyebbüléssel pillantották meg maguk előtt Tulle határában a német előőrsök páncélautóit és őrszemeit. A néma utcákon a hadosztály-parancsnokságra kísérték őket. Weidinger a szálloda halljában találta meg Lammerdinget, ahol Stuckler berendezte irodáit, s ahol nyüzsögtek a küldöncök és a nap eseményeitől jócskán kijózanodott tisztek. Weidinger csak arra emlékszik, hogy Lammerding parancsot adott az ezrednek a kutatás lehető legerőteljesebb folytatására. Ekkor szerzett először tudomást Weidinger a nap folyamán Tulle-ben lezajlott eseményekről, és ő is megerősítette a törzs véleményét, hogy a megtorlás „teljesen jogos" volt. Hajnalhasadáskor aztán visszaindult Limoges-ba, és 6 órakor már újra Stadlernél volt.

Az ezredparancsnok sem panaszkodhatott, hogy unalmas volt az éjszakája. Kora hajnalban a rohamlöveg-egység hadtáptisztje, Gerlach hadnagy érkezett meg kimerülten Stadler főhadiszállására – egy szál ingben-gatyában. Gerlach 9-én reggel három gépkocsin, hat emberrel indult egységének szállást keresni Nieulben. Amikor kiderült, hogy ott nincs elég hely, továbbindult a következő városka felé. Bár Stadler külön felhívta a figyelmét a „terroristaveszélyre", mégis előrerobogott, egyedül a sofőrje kíséretében. Egyszer csak nem hallották többé maguk mögött a többi jármű dübörgését. Idegeskedni kezdtek, megfordították a kocsit, és visszaindultak Limoges felé, de néhány perc múlva meg kellett állniuk az út közepén – *maquisard*-ok vették körül a kocsit. A partizánok levetkőztették

őket, csöppet sem szelíden, majd az egyik *maquisard* minden német tudását összeszedve többször az arcukba kiáltotta: *„SS! Alle kaputt!"*, és félreérthetetlen gesztussal jelezte, hogy el fogja vágni a torkukat. De aztán visszatuszkolták őket a kocsijukba, és elhajtottak velük. Kis oszlopuk a délután folyamán többször is meg-megállt, majd újra elindult, körbe hurcolva Gerlachot meg a sofőrjét Limousin kies tájain. Gerlach szerint mind a ketten biztosak voltak benne, hogy hamarosan agyonlövik őket. A sofőr dulakodni kezdett a partizánokkal, Gerlach pedig, kihasználva a pillanatot, berohant a fák közé. Néhány szórványos lövés csattant mögötte. Órák hosszat gyalogolt, amíg elérte a Bellac–Limoges-i vasútvonalat, azután a vágányok között botorkált, amíg csak vissza nem ért a városba, a parancsnokához. Stadler tüstént aludni küldte, de Gerlach csakhamar arra ébredt, hogy egy másik tiszt áll az ágya mellett, Otto Dickmann őrnagy, az 1. zászlóalj parancsnoka. Dickmann a markába nyomta a térképet, és a hadtápos tiszt későbbi tanúvallomása szerint azt követelte, mutassa meg neki, pontosan milyen útvonalon hurcolta a *maquis* elfogatásának percétől a kiszabadulásáig.

Június 10-én a páncélgránátos-dandár minden nélkülözhető embere Limousin tájait fésülte át, Kampfe őrnagy után kutatva. Délelőtt, valamivel 10 óra után, Limoges-tól mintegy 30 kilométernyire, a tulle-i út közelében fekvő Salon-la-Tour falucskánál a nácik, valószínűleg a *Deutschland* ezred 1. zászlóaljának katonái, megláttak egy fekete Citroënt. A kocsi feléjük tartott, aztán hirtelen megtorpant. Először egy kamaszfiú ugrott ki belőle, tüstént futásnak eredt a földeken át, aztán egy férfi meg egy nő, mindketten géppisztollyal. Ők is elszaladtak. A németek tüzet nyitottak rájuk, és menet közben lövöldözve üldözték őket. Egy asszonyt, aki egy közeli tanyán a teheneit etette, megölt a németek sortüze. A kisfiú egérutat nyert, a férfi pedig eltűnt az úttól befelé induló sűrű sövények és árkok labirintusában, de a lány, aki egy almafa tövéből lőtt a fasisztákra, a golyózápor miatt egy kukoricatábla szélén rekedt. Óvatosan megközelítették, és amikor kifogyott a lőszere, elfogták. A lány sántított, mert kifordult a bokája, és a karján könnyebben megsebesült. Egy törzskari kocsihoz vezették, és bevitték Limoges-ba. Első kihallgatásánál, amelyet Kowatsch őrnagy vezetett, ugyanaz a Kowatsch, aki előző nap Tulle-ben a kivégzéseket vezényelte, behívatták a hadosztály tolmácsát, dr. Wachét.

A lány beismerte, hogy angol, és ejtőernyőn dobták le a térségbe június 6-án. Későbbi vallomásában a tolmács azt állította, hogy „nagyon udvariasan bántak a nővel, tiszta ruhákat kapott, aztán átadták a limoges-i SD-nek. Ennek az ügynöknek a további sorsáról nem tudok semmit."

Violette Szabónak iszonyatos balszerencséje volt. A *maquis* már hónapok óta szabadon közlekedett személy- meg teherautóin Limousinben és Corrèze-ben. A térség FTP-*maquis*-jának fogalma sem volt a *Das Reich* közeledéséről, és mint olyan gyakran, a hírszerzés hiánya ezúttal is végzetesnek bizonyult. A francia szekció újonnan érkezett embereivel Violette június 6-án éjjel vidáman autózott el a földetérési körzetből a kis Sussac faluba, Limoges-tól mintegy 40 kilométernyire délkeletre. Egy fűszerüzlet fölött kaptak szállást. Staunton, a csoport vezetője később ezt írta jelentésében:

„Amikor elindultam Londonból, értésemre adták, hogy földet érésem helyén igen jól szervezett *maquis* vár, amelyben nincs semmiféle politikai intrika, így kitűnő alkalmat nyújt majd arra, hogy a szervezet akcióit az egész térségre kiterjeszthessük. Mintegy 600 főnyi *maquis*-t találtam, továbbá 200 francia csendőrt, akik az invázió napján csatlakoztak hozzá. De ezek az emberek teljesen kiképzetlenek voltak, és olyan egyének vezették őket, akiknél alkalmatlanabb vezetőkkel életemben nem találkoztam. Jellemző ebből a szempontból, hogy az invázió napján kitűzött célpontok közül egyetlenegy ellen sem hajtottak végre támadó akciót, és minden egyes alkalommal több órán át kellett vitatkoznom velük, hogy rávegyem őket valami kisebb rajtaütésre a vasútvonalak vagy a telefonhálózat ellen."

Sussac falu azon a vidéken állt, amely fölött Georges Guingouin ezredes, az egyik legbátrabb kommunista partizánvezető gyakorolt ellenőrzést. Guingouin harckocsizó sisakjával és báránybőr zekéjével jól ismert és az árulók által rettegett alakja volt egész Limousinnek. A vidék ellenállási vezetői közül őt érdekelték a legkevésbé London sugallatai.

A Sussac körüli Châteauneuf erdő *maquisard*-jai semmivel sem becsülték többre Stauntont, mint az őket. Véleményük szerint túlságosan „angol tisztként és úriemberként" viselkedett, holott valójában francia volt. Jobban kedvelték a vele érkezett Bob Mortier-t, a könnyedebb modorú „kanadait", aki pedig szintén francia volt. Staunton arra az elhatározásra jutott, hogy

Violette Szabót, aki az utolsó töltényig harcolt, 1945-ben, a ravensbrücki koncentrációs táborban kivégezték

küldetésük szempontjából alapvető fontosságú, hogy valamiféle kapcsolatot létesítsenek Dordogne és Corrèze némiképp kezesebb *maquis*-jaival. Állítólag kereste a közvetlen kapcsolatot Jacques Poirier-vel is. Ő maga úgy magyarázta a dolgot, hogy futárnak akarta küldeni hozzájuk Violette Szabót, hogy felvegye velük az összeköttetést. Egyik szakaszparancsnoka, egy Jacques Dufour („Anastasie") nevű, vadóc fiatalember önként vállalta, hogy átviszi a lányt vagy ötven kilométernyire délre, Pompadourba, egy ottani kapcsolatukhoz, akinek révén majd eljuthat a lány a helyi partizánokhoz.

Anastasie-nak ugyan az volt a híre, hogy nagyon elővigyázatlan, de senki nem említette Stauntonnak, hogy futárja egy óvatosabb kalauz mellett nagyobb biztonságban volna. Június 10-én reggel fél 10 tájban indultak el kettesben, egy benzines Citroënen. Az egyik *maquisard* felesége elmondta Violette-nek, hogy jobb volna, ha magas sarkú körömcipője helyett valami papucsfélében menne, de hát ezen az adott körülmények között nem lehetett változtatni. „Olyan volt az a lány, mint egy kis baba – mondta róla az asszony –, de bátor, mint a tigris." Integettek a Citroën után, aztán néhány kilométerrel arrébb Anastasie megállt, és fölvett egy tizenkét éves fiút, egyik barátjának a kisfiát, aki Corrèze-be igyekezett, a nagymamájához. A gyerek biciklijét felkötözték a kocsi végére, aztán vidáman továbbhajtottak; énekeltek és beszélgettek.

Violette egy francia nő lánya volt, aki az első világháború alatt férjhez ment egy Bushell nevű angol katonához. Ő maga londoni munkások közt nőtt fel, és elárusítónő volt, amíg meg

nem ismerkedett egy magyar származású francia tiszttel, akihez 1940-ben feleségül ment. Férje később hősi halált halt az északafrikai sivatagi harcokban, és amikor a francia szekció megkereste Violette-et, ő otthagyta hároméves kislányát, hogy átmenjen Franciaországba. Férfi, nő, mindenki imádta az SOE-nél, részben a bátorságáért, részben örökös, ragadós jó kedélyéért, nevetéséért.

Anastasie vidáman mesélt a dimbes-dombos vidékről, amelyen keresztülhajtottak, mesélt gyerekkoráról, és egyre csak mesélt, mesélt, amikor végzetes módon találkoztak a Kampfe őrnagy nyomában a vidéket átfésülő *Das Reich* katonáival. Miután Violette-nek megrándult a bokája, Anastasie – érthető módon – faképnél hagyta, aztán órák hosszat lapult egy farakás alatt, amíg csak a németek el nem tűntek. Végül visszajutott a *maquis*-ba. Utasa, a kis kamaszfiú is szerencsésen megmenekült.

Haute-Vienne délkeleti részének *maquis*-ja csak huszonnégy óra múlva tudta meg, milyen könyörtelen újabb ellenség jár a szülőföldjén, amikor az egyik szakaszparancsnok átvizsgált egy németektől zsákmányolt teherautót, és egy ládában egyenruhát talált, amelyre rá voltak varrva az SS-rúnák, és a *Das Reich* zubbonyszalagja.

Kampfe fogságba esésének napján, ugyanazon a napon, amikor Violette Szabót is elfogták, Stuckler őrnagy hadosztály-napiparancsot intézett a *Das Reich* személyi állományához:

„Előrenyomulása során a hadosztály már több ellenállási csoporttal elbánt. Egy kiválóan végrehajtott, meglepetésszerű támadás során a páncélosezred szép sikert aratott egy századerejű banda ellen Bretenoux-nál.

A hadosztály folytatja a vidék gyors és tartós megtisztítását ezektől a bandáktól, szem előtt tartva, hogy hamarosan rendelkezésre kell állnia a harcoló egységek támogatására az inváziós arcvonalon."

Oradour

„GYORS ÉS TARTÓS HATÁSÚ TISZTOGATÁS..."

Otto Dickmann őrnagy, a *Der Führer* ezred 1. zászlóaljának parancsnoka június 8-án délelőtt már áttört az ellenállók által védett groslejaci hídon. Oszlopa ezután még megölt néhány *maquisard*-t meg egypár ártatlan járókelőt, miközben továbbgördült Dordogne keleti részén. Később ez a Dickmann őrnagy volt az, aki 10-én korán reggel fölrázta Gerlach hadnagyot, hogy érdeklődjék élményei felől. Kampfe őrnagy, a 3. zászlóalj parancsnoka személyes jó barátja volt, ezért Dickmann mindenáron szerette volna megtalálni eltűnt tiszttársát.

Az 1. zászlóalj, megkésve és fáradtan, csak június 8-án reggel fél 7 felé ért be Limoges-ba, négy órával az ezred többi alakulata után. „Nagyon kemény dolog volt", mesélte Dickmann Weidingernek. „Sok késedelem, iszonyatos út – szögezi le az ezredtörténet, amely mind erről, mind számos más epizódról rejtélyesen tömör beszámolót ad. – Az 1. zászlóalj reggel megérkezett Limoges-ba, majd továbbhaladt felvonulási körletébe... Miközben [az ezred] mozgás mellett fedezte a balszárnyat, többször is megtámadták és heves lövöldözésbe került... elszenvedte első veszteségeit. Sok helyütt kellett eltávolítani az utakra döntött fákat." Parancsnokuk, Dickmann feszültnek és kimerültnek látszott. „Az őrnagy megismételte a kapott parancsokat, aztán fáradtan visszaült a kocsijába, és délkeleti irányban kivezette zászlóalját Limoges-ból, a mintegy 32 kilométernyire fekvő St. Junien város felé."

A Limousint megszálló németeket az invázó napja óta ugyanolyan heves támadások érték, mint Dordogne-ban és Corrèzeben. Június 7-én éjszaka a *maquisard*-ok szabotázsakciója súlyosan megrongálta a St. Junienen át vezető Limoges–Angoulême vasúti fővonal viaduktját. Ez a 20 000 lakosú város bőriparáról, főként kesztyűgyártásáról nevezetes. A támadók június 8-án kora reggel elfoglalták a polgármesteri hivatalt, aztán elhelyezkedtek a viadukt fedezésére. Este egy Angoulême felől érkező szerelvény megállt a viadukt déli végénél, utasai pedig gyalog indultak át a meggyöngült íven, a túlsó oldalra, ahol a Limoges-ból értük küldött másik vonat várta őket. Tíz német katona is volt az utasok között, kettő életét vesztette, amikor

az ellenállók tüzet nyitottak rájuk. Öten visszarohantak az angoulême-i vonathoz, hárman pedig előre, a limoges-ihoz. Limoges-ba érve sürgősen telefonáltak a parancsnokságra, de mire egy német páncélvonat másnap reggel 9 óra felé megérkezett St. Junienbe egy Wehrmacht-osztaggal és Wickers Gestapo-tiszttel, a *maquisard*-ok már bölcsen elillantak. A németek megszállták St. Junient, és Wickers megparancsolta a polgármesternek, hogy azonnal szedjen össze száz épkézláb civil férfit, csákánnyal és ásóval, árkokat ásni a városba vezető utak mentén. Ez részben elővigyázatossági intézkedés volt, részben büntetés. Végül össze is szedtek vagy ötven, többségében idős férfit, akik őrök felügyelete alatt kényszeredetten forgatták a földet déli egy óráig.

Wickers 10 óra tájban üzenetet kapott a limoges-i parancsnokságról. Közölték vele, hogy a Wehrmachtot az SS fogja felváltani, mihelyt megérkezik a városba. Fél 11 felé Dickmann féllánctalpasainak és teherautóinak hosszú oszlopa már be is ért St. Junienbe. Dickmann leszállt, rövid megbeszélést tartott Wickers-szel és néhány ideges helyi francia tisztviselővel, aztán felállította parancsnoki harcálláspontját az Hôtel de la Gareban. Dickmann magával hozta a limoges-i Gestapo hírhedt, Joachim Kleist nevű tisztjét, továbbá a Gestapo tolmácsát és négy milicistát. A *Das Reich* mércéjével mérve St. Junien aránylag könnyen megúszta a dolgot. A németek elrekviráltak minden benzint, amit csak a helyi garázsokban találtak, majd szórakozásképpen kézigránátdobó versenyt rendeztek. Elővigyázatosságból a tisztek mind egy helyen aludtak, erős őrség fedezete alatt.

Másnap, 10-én Dickmann már korán reggel újra a *Der Führer* limoges-i főhadiszállásán volt. Weidinger elbeszélése szerint

„...izgatottan érkezett, és a következőkről tett jelentést: St. Junienben felkereste két francia polgári személy, és elmondták neki, hogy a *maquisard*-ok Oradourban fogva tartanak egy magas rangú német tisztet, akit még aznap ki akarnak végezni, a holttestét pedig nyilvánosan el akarják égetni. Az egész [oradouri] lakosság együttműködik a *maquis*-val, és e pillanatban magas rangú vezetői vannak a nevezett városban. Körülbelül ugyanekkor a limoges-i SD arról tájékoztatta az ezredet, hogy saját helyi informátoraiktól szerzett hírek szerint Oradourban *maquis*-főhadiszállás van. Dickmann őrnagy engedélyt

kért az ezredparancsnoktól, hogy egy századdal megpróbálja kiszabadítani a foglyot, aki véleménye szerint csakis Kampfe lehet, személyes jó barátja. Az ezredparancsnok ekkor tájékoztatta Dickmannt az előző nap Oradour környékén történt egyéb eseményekről [Gerlach elfogásáról], és azonnal engedélyezte az akció végrehajtását, azzal a további paranccsal, hogy Dickmann fő feladata: próbálja meg foglyul ejteni a *maquis*-vezetőket, arra az esetre, ha Kampfét nem találnák meg. Az volt a szándéka, hogy a foglyokat az Ellenállással folytatandó tárgyalásokon felkínálja Kampfe szabadon bocsátásáért cserében..."

Dickmann Gerlach-hal is beszélt, aki, háború utáni tanúvallomása szerint, úgy vélte, hogy foglyul ejtői keresztülvitték Oradouron. Ezredtörténetében Weidinger beszámol egy bizarr kísérletről is. Megpróbálva kapcsolatba lépni a *maquis*-val, szabadon engedték a limoges-i SD egyik foglyát, hogy alkudjon meg velük, és intézze el Kampfe szabadon bocsátását. Weidinger szerint a szabadon engedett *maquisard* egyszer telefonált is, azt mondva, mindent megtesz, hogy megtalálja Kampfét, de többé nem jelentkezett.

Dickmann dél tájban már újra St. Junienben volt. Rövid megbeszélést tartott a gestapós Kleisttel és a milíciával, majd parancsot adott a 3. századnak, amelynek Kahn Hauptsturmführer volt a parancsnoka, hogy készüljenek fel az akcióra. Déli fél 2 tájban Dickmann, Kahn és 120 SS-katona két félláncta lpasból, nyolc teherautóból és egy motorkerékpárból álló oszlopa elindult kelet felé St. Junienből, kerülő úton, St. Victorienen át, Oradour-sur-Glane-be. Dickmann egy rekvirált Citroën 2 CV-n ment, fiatal elzászi sofőrjével és Langéval, a segédtisztjével. Egyes – nem meglepő módon bizonytalan és zűrzavaros – háború utáni tanúvallomások szerint útközben megálltak, és Dickmann rövid eligazítást tartott egy olyasféle kutató és rombolóakcióról, amilyet Montauban óta útközben már többször is végrehajtottak. Egy Barth nevű altiszt azonban állítólag arra célozgatott, hogy most valami „különleges dologról" lesz szó, és lelkesen közölte fiatal újoncaival: „Meglátjátok, itt ma vér folyik! Most majd kiderül, hogy milyen fickók az elzásziak!"

Ma már nem lehet kideríteni, valójában mi volt az igazság, mi vezette Dickmannt Oradour-sur-Glane ellen. Azok közül, akik tudhatták, néhányan már halottak, másoknak, a háborús

bűnperek árnyékában, minden okuk megvolt rá, hogy hazudjanak. Dickmann századának néhány tagja ma is él Nyugat-Németországban; ők kétségkívül válaszolni tudnának egyes kérdésekre, csak éppen soha nem lesznek rá hajlandók. Azok között, akikkel a szerző e könyv anyaggyűjtése során levelezett, voltak, akik tudtak róla, hogy a St. Junien-ből elindult oszlop egyes tagjai mit csináltak az akció során, de eszük ágában sem volt elárulni.

Bizonyos kulcskérdések mégis tisztázhatók. Először is időnként azt állítják, hogy az egész ügy tragikus tévedésen alapult: Dickmann emberei Oradour-sur-Glane ellen indultak, holott a *maquisard*-ok, akiket kerestek, Oradour-sur-Vayres-ben voltak, mintegy harminckét kilométerrel távolabb, délnyugaton, a rochechouart-i erdő mellett, ahol az FTP az előző hetek során jó néhány német katonát megölt. Ezt a feltevést semmi sem támasztja alá. Oradour-sur-Vayres földrajzilag még távolabb van attól a ponttól, ahol Kampfét elfogták, illetve ahol a *Das Reich* hadosztályt érintő harci cselekményekre sor került, mint Oradour-sur-Glane. Másodszor, egyes volt SS-katonák mind a mai napig azt állítják, hogy „a *maquis* förtelmes atrocitást követett el a Wehrmacht katonái" – egyesek szerint egy mentőautó-oszlop – ellen Oradour közelében. Ha ez valóban így történt volna, elképzelhetetlen, hogy a *Das Reich* – a berlini propagandaapparátusról nem is beszélve – ne hozta volna tüstént nyilvánosságra az ügyet, ahogyan a tulle-i német foglyok állítólagos lemészárlását. Az atrocitás lehetőségét tehát nyugodtan elvethetjük. Harmadszor, cáfolhatatlan bizonyítékok tömege szól amellett, hogy Oradour-sur-Glane környékén egyáltalában nem voltak ellenállók. A *maquis* legközelebbi tábora a várostól jó tíz kilométerre délnyugatra volt.

Mégsem hihető, amit a francia történészek a háború óta gyakran állítottak, hogy tudniillik Oradour a németek merőben önkényes, vad és barbár rajtaütésének lett az áldozata. Az SS még legkönyörtelenebb mészárlásai során is mindig bizonyos logika szerint cselekedett, legalábbis saját fogalmai szerint. A sok tucatnyi falu közül, amelyeket Dickmann a tisztogatásra kiválaszthatott volna, s amelyek közül sokról a Gestapo, az SD és az SS-ek tudták, hogy kapcsolatban áll a *maquis*-val, miért választotta ki ez a tiszt éppen Oradourt? Az a legvalószínűbb, hogy Dickmann valamely rosszindulatú francia forrásból származó hamis információ alapján járt el. A németek, akkori dühödt hangulatukban, minél előbb nyomot akartak ta-

lálni egy lehetséges célponthoz. Limoges-ban vagy St. Junienben valaki Oradourra irányította a figyelmüket. Miután Dickmann megkapta ezt az ötletet, nem törekedett rá, hogy meggyőződjék róla, helytálló-e az informátor állítása. Az ürügy elég volt számára. Szinte bizonyosnak látszik, hogy tisztjei azt hitték, Dickmann Oradourban sem fog mást csinálni, mint amit a nyár folyamán más „gyanús" francia falvak tucatjaiban csináltak: átkutatja, és példát statuál; vagyis pár embert kivégeztet, pár házat fölgyújtat. Csakhogy Dickmann június 10-én minden habozás nélkül járt el, ami világosan arra utal, hogy amikor benyomult Oradourba, magában már pontosan eldöntötte, mit akar cselekedni.

Oradour-sur-Glane inkább kisváros, semmint falu. Akkoriban 254 épületből állt, ezek között volt két szálloda és több mint egy tucat üzlet. Az 1911-ben épült, Limoges-ba vezető villamos rontotta ugyan a főutca, a rue Émile Desourteaux képét a felsővezetékkel és az oszlopokkal, de egyúttal energiával látta el a helységet és közelebb vitte Limoges-hoz. Fagyalsövényeivel és huszadik századi, kertvárosi jellegével a település építészetileg sohasem volt különösebben sikerült, de a Limoges-tól nyugatra fekvő síkság erdői és mezői között szépen illeszkedett a tájba.

Oradourban a gazdálkodók és a kispolgárok mellett nagy számban éltek polgári és értelmiségi foglalkozásúak. Június 10-én délután ez utóbbiak közül sokan éppen kiadós szombati ebédjük mellett üldögéltek az Hôtel Milordban, hiszen azoknak, akik meg tudták fizetni, a feketepiac még mindig ontotta az élelmet. A négy háborús év során a lakosság száma földuzzadt; menekültek érkeztek ide is, akárcsak a legeldugottabb francia falvakba, hogy menedéket keressenek az üldöztetés elől, vagy minél messzebb kerüljenek a szövetségesek légi célpontjaitól. A BBC francia osztálya április 16-a óta sugározta figyelmeztetéseit, amelyek szerint „az elkövetkező hetekben Belgium és Franciaország minden fontos vasúti csomópontját légitámadások érik majd. Távozzanak az ilyen csomópontok közeléből." Június 10-én sok olyan ember volt Oradourban, akiknek ezért kellett az életükkel fizetniük: zsidók, elzásziak, párizsiak és lotharingiaiak, egy harmincfős spanyol kolónia, a polgárháború menekültjei, akik fizikai munkát vállaltak a városban. A városka tehát zsúfolt volt, de nem mondhatnánk, hogy elégedetlen emberekkel. Mint minden más francia településen, ők is úgy fogadták a szövetséges partraszállás hírét, mint az

áhított felszabadulás kezdetét; és a harcok elég távol zajlottak ahhoz, hogy ne jelentsenek fenyegetést, az oradouriak tehát nem féltek. Sok ember villamosozott Limoges-ba aznap, hogy beváltsa tíznaponként kiadott dohányjegyét, vagy egyszerűen a heti bevásárlás miatt. Teli volt mind a három iskola is, mert aznap orvosi vizsgálatokra és oltásokra került sor. A villamosmegállóval szemközti fiúiskolában hatvannégy gyermek tartózkodott, amíg a háromosztályos lányiskolában összesen 106-an voltak. Működött továbbá Oradourban egy külön iskola is lotharingiai menekült gyermekeknek.

A körülmények összejátszása révén tehát Otto Dickmann a falut – vagy városkát – emberekkel zsúfolva találta. Kora délutánra a földművesek is bejöttek a földekről. Limoges-ból átvillamosozott néhány hétvégi horgász, szerencsét próbálni a Glane folyón. Megérkezett a városból a bevásárlók szokásos tömege is; ők a vidéken könnyebben beszerezhető élelmiszerek után kajtattak. Az utcák még vizesek voltak a kora reggeli záportól, de az ég már kitisztult, sütött a nap, és felmelegítette a szürke, repkénnyel befutott házakat. Oradour unalmas, igénytelen hely volt, de a háború, a megszállás és annyi más baj és bizonytalanság kellős közepén a józanság kellemes szigetének látszott. Amint egy fiatal menekült, Michel Forest írta a naplójában, „ezt a helyet klasszikus nyugalom járja át, amelyben az ember úgy élhet, ahogyan emberi lényeknek élniük kellene. Itt mindent a szó legjobb értelmében vett mérséklet jellemez".

Michel akkoriban húszéves volt, joghallgató, Forest filozófiaprofesszor fia; a professzor Oradourban született, és most visszatért, hogy némi békére és nyugalomra leljen öt vagy hat gyermekével, akik közül a legidősebb a németországi kényszermunka elől a *maquis*-ba menekült, George Starr körzetébe. 1944 márciusában a németek bezárták a francia egyetemeket. Ekkor Forest professzor a kis és kellemes Château de Laplaudban élt, Oradourtól egy mérföldnyire nyugatra; a villát a család egyik barátja, de Saint-Venant őrgrófné bérelte ki számára. Michel, aki mélységesen vallásos fiatalember volt, június 11-én áldozásra készült, ezért 10-én délután besétált Oradourba hatéves öccsével, Dominique-kal, a család kedvencével, hajat vágatni, és meglátogatni a nagypapát. Forest professzor a másik három gyereket villamoson bevitte Limoges-ba.

Aznap délután a limoges-i villamoson utazott egy biztosítási ügynök is, bizonyos Levignac, aki a szövetséges bombázások miatt éppen átköltöztette gyermekeit Oradourba. Idősebbik,

tizenhat éves, Serge nevű fiát Oradour egyik szélső házában szállásolta el egy tanyásgazdánál, a kisebbiknek, a tizenkét éves Charles-nak pedig két vénkisasszonynál szerzett szállást. Levignac június 9-én délután jött meg Avignonból, meglátogatni a fiait, és éjszakára az Hôtel Avrilban bérelt szobát. Feleségének sietve írt egy képeslapot, amelyben közölte, hogy a két fiú pompásan érzi magát: „Úgy látom, magát az életet adtuk a fiainknak." Néhány órára búcsút vett tőlük, de megígérte, hogy este korán visszajön.

Voltak más menekültek is. Robert Cordeau felesége, akinek a férje hadifogolyként Danzig mellett végzett kényszermunkát, nagyon nehéznek érezte az életet a megszállt Párizsban, bár a férje családja párizsi volt. Madame Cordeau Oradourból származott, és miután levélben megbeszélte az ügyet a férjével, elhatározta, hogy visszatér Limousinbe. Állást is talált, egy limoges-i orvos titkárnője lett, lánya, a tizenhat éves Bernadette pedig Oradourban varrni tanult. Tizedikén délután Bernadette a faluban volt, de az anyja Limoges-ba villamosozott, mert az orvos ügyeletes volt.

Denise Bardet, a leányiskola huszonnégy éves tanítónője a kevesek egyike volt Oradourban, akik tudták, hogy a környéken SS-ek garázdálkodnak. Előző nap tanítványainak egy kis csoportjával, akiknek St. Junienben kellett vizsgázniuk, felült a rozzant autóbuszra. Az osztálytermekbe már egy SS-század volt beszállásolva, és a játszótéren is SS-ek nyüzsögtek. Valahányszor egy francia nő akkoriban azt látta, hogy németek özönlik el a környéket, először mindig a férfiakat kezdte félteni, hogy elviszik őket tűsznak, vagy elhurcolják kényszermunkára. Denise Bardet vőlegénye limoges-i fiatalember volt, bátyja pedig ott járt tanítóképzőbe. Ő maga 9-én este biztonságban hazaért Oradourba, de utána órákig feküdt ébren a dupla ágyban, amit özvegy anyjával osztott meg a faluszéli kis házikójukban, és egyre azokról az ijesztő jelenetekről beszéltek, amelyeket St. Junienben látott. Másnap, mint rendesen, bement az iskolába. Délben hazatért ebédelni, majd ráérősen visszabiciklizett az osztályba; neki kellett felügyelnie a délutáni orvosi vizsgálatnál.

Itt, június 10-én, délután negyed háromkor az élőkép beléfagy a történelembe: íme, ez a jellegtelen limousini városka, amelynek a békebeli 330 főnyi lakossága a háború miatt 650 lélekre duzzadt; még ott üldögélnek ebéd után az asztalnál ezen a napos, kora nyári délutánon, olyan közösség, amely addig alig látott

német megszállókat, legfeljebb amikor egy-egy gépkocsioszlopuk végigdübörgött a főúton, vagy amikor néhány náci tiszt átjött Limoges-ból vacsorázni az Hôtel Émile-be. Oradour körül nem voltak csaták, a kis fészket nem zaklatta a Gestapo, nem került sor itt brutális cselekményekre. Ha 1944 júniusában francia földön egyáltalán azt lehetett mondani, hogy valahol normálisan folyik az élet, akkor az Oradour volt. A kétüléses budikkal és szépen nyírott bokrokkal ékeskedő kis hátsó kerteken túl az asszonyok a földet művelték, valahogyan kipótolva a rendszertelen élelmiszer-ellátás hiányait. Panaszkodtak ugyan az örökös sorbaállásra meg az áruhiányra, de Oradourban nem volt igazán nehéz az élet.

A limoges-i tanítóképző két fiatal gyakorló tanítónője befejezte az ebédet az Hôtel Milordban, aztán kisétált a városka szélére. Egyikük, akinek órája volt, visszafordult, és elindult az iskolája felé. A másik, aki egy távolabbi falucskába igyekezett, hátrafordult, integetett neki, majd eltűnt az úton. Ő volt az utolsó francia, aki ezen a délutánon békességben eltávozott Oradourból.

Amikor Otto Dickmann teherautói és félláncталpasai bedübörögtek Oradourba, zsúfolva rohamsisakos, álcaruhás katonákkal, akik fegyvereiket a házakra szegezték, nagy lett a megdöbbenés és a zavarodottság. „Bújjunk el", mondta egy Aimé Renaud nevű autószerelő idős barátjának, Denis borkereskedőnek. „Én ugyan nem félek a németektől – felelte Denis közönyösen. – Ők is csak olyan emberek, mint mi, különben is, én már öreg vagyok ahhoz, hogy megijedjek."

Voltak azonban emberek Oradourban, akik okkal megrémültek, amikor megpillantották a németeket. Martial Brissaud, Les Bordes-i lakos, tizenéves fiatalember, éppen akkor érkezett, a barátját jött meglátogatni, és halálra rémült a gondolattól, hogy elkapják, és elviszik kényszermunkára. Dr. Desourteaux, aki Oradour polgármestere volt, mint előtte az apja is, hiába próbálta megnyugtatni a fiút, amikor találkozott vele az utcán, Brissaud-t nem lehetett meggyőzni. Hazaszaladt, és a padláson keresett menedéket. Hiába próbálta megértetni a családdal, hogy mindnyájan közvetlen veszélyben vannak, végül hát kiment a földekre, és ott is maradt egész délután. Más szülők elővigyázatosabbak voltak. „Bújj el, bújj el!", kiáltotta Madame Belivier tizennyolc éves fiának, aki szintén kimenekült a mezőre. Egy, az Hôtel Avrilban megszállt zsidó házaspár tizennyolc és huszonkét éves lányaikat meg kilencéves fiukat betuszkolta

Itt sorakoztatták fel a gyilkosok Oradour-sur-Glane apraját-nagyját

a lépcső alján, a kerti kijárat melletti fülkébe. Egy Lévy nevű rennes-i zsidó fogorvos, akinek akkor már koncentrációs táborban volt a felesége, szintén az életét féltve szaladt ki a földekre. Ebédvendége, egy bizonyos St. Malô-i hölgy, Madame Jeanne Leroy, nyugodtan az asztalnál maradt. Az ő papírjai rendben voltak, csak azért kellett eljönnie St. Malô-i otthonából, mert házába német munkásokat szállásoltak be, akik az ottani erődítményeket tatarozták. Neki igazán nem volt miért bujkálnia vagy félnie.

Dickmann emberei az őrnagy elé vezették dr. Desourteaux-t. Rövid beszélgetés után Depierrefiche-t, a városi kisbírót sietve elindították, hogy két SS kíséretében járja végig az utcákat, és szólítsa fel a lakosságot, mindenki gyülekezzen a Champ de Foire-on, a városka kis piacterén, személyazonossági papírjaival. Az emberek megkönnyebbültek, majd bosszankodni kezdtek. Tehát újra csak egy személyazonosság-ellenőrzés...

De amikor a városban szétszóródott katonák a levegőbe lövöldöztek, puskatussal dörömböltek az ajtókon, és egész családokat taszigáltak végig az utcákon, a bizonytalanság újra erőt vett a franciákon. Az út végén furcsa menet jelent meg: a környékbeli tanyákról türelmetlen, dühödt tekintetű katonák terelték az embereket családostól a Champ de Foire felé. Ez

különben csinos kis tér volt, fák vették körül, a közepén fedett kút állt. A tömegben ott ballagott Jean Rouffranche, egy helybéli tanyásbérlő, feleségével, Marguerite-tel, Jean fiával és két lányával, Amélie-vel és Andrée-val. Amélie gyerekkocsiban tolta maga előtt héthónapos kislányát, a nyolcvanéves nagymama mögöttük tipegett. A Le Lamand család együtt jött a két kis unokával, a cselédlánnyal meg az öreg mamával. Lányuk és fiuk nem volt otthon, elmentek egy esküvőre. Más férfiakat a földekről hajtottak be. Madame Binet, a lányiskola igazgatónője beteg volt, ágyban feküdt, most mégis elővezették, hálóingére húzott felsőkabátban. Egy beteg, öreg férfit a két fia cipelt. Lorrich abbét, a lotharingiaiak papját húgával és barátjával együtt zavarták ki a házából.

Az SS-katonák betörtek az iskolák osztálytermeibe. – *„Alle raus!"*, kiabálták. A tanítónők gyorsan sorakoztatták a gyerekeket, s így rendezetten indultak a tér felé. Persze a kicsinyek közül néhányan sírtak, de azokat is sietve továbbterelgették. Azon a délutánon Oradourban mindenki engedelmeskedett. A civilizált, de még a félig civilizált létnek is alapszabálya, hogy ha a fenyegetéseket és a provokációkat az ember megadóan fogadja, akkor az agresszornak nincs ürügye az erőszakra.

Amikor egy hétéves fiúcska, a kis Roger Godfrin odakiáltotta a nővérének, miközben kitódultak az osztályból, hogy mindnyájuknak el kellene szaladniuk, nem hallgattak rá. Ő maga elfutott; később így fogalmazta meg, hogy miért: „Nagyon meg voltam ijedve, mert Lotharingiából jöttem, és tudtam, hogy ezek milyenek." Amikor az iskolaudvar szélén átmászott a sövényen, elveszítette az egyik cipőjét; ebben a pillanatban egész sortüzet zúdítottak utána. Bukfencezett egyet, és mozdulatlanul elterült. Egy katona belerúgott, hogy meggyőződjön róla, meghalt-e, aztán továbbment. A kisfiú nem sebesült meg, mozdulatlanul feküdt. Hallotta, hogy másutt is lövöldöznek, akkor talpra ugrott és kimenekült a faluból. Közben látta, amint egy Poutaraud nevű szerelőt két katona lelő; a férfi egy kerítés tövében összeesett. Az egyik német meglátta a kisfiút, és rálőtt, de Roger elillant, szaladt-szaladt, amíg csak el nem érte a folyót, azután lihegve elbújt a magas part alatt. Órákig feküdt ott, amíg csak csönd nem szállt Oradourra, aztán az erdőbe lopódzott, és addig bolyongott, amíg egy tanyára nem ért, ahol már biztonságban volt.

Háromnegyed kettőkor már Oradour egész lakossága ott állt két sorban, egymással szemközt a Champ de Foire-on,

kivéve néhány öreget, nyomorékot vagy menekülőt, akik nem tudtak felkelni az ágyból vagy bujkáltak; a tér egyik felén a férfiak, a másikon a nők és a gyerekek. A németek felállították Spandau géppuskáikat a tér fedezésére, a fegyverek závárzatából kilógtak a hosszú, töltött hevederek. Néhány asszony és gyerek hangosan zokogott, de a legtöbben csak bámultak, teljesen zavarodottan, és fogták egymás kezét.

A férfiak szedett-vedett csoportjában voltak fakó, kék overallos parasztok, agyonfoltozott, ócska cipőben, voltak szürke és fekete ruhás úriemberek, köztük ácsorgott az egyenruhás helyi csendőr, Duquerry is. Boucholle, az öreg pék egyenesen a kemencéje mellől jött, ezért derékig meztelen volt, teste, arca csupa liszt. Türelmetlenül topogott, vissza akart menni a dolgára. Néhány perc múlva kérlelni is kezdett egy SS-altisztet, hogy hadd menjen már, mert elkel a tészta és odaég a kenyér. „Ne aggódj, öreg – mondta neki kurtán a katona. – Mi mindent elintézünk." Egyszerre behajtott a gyülekezet kellős közepébe Jean Desourteaux doktor, a polgármester fia, aki beteglátogatásról tért vissza. Egy SS-katona kíséretében a tér sarkára sietett, ahol apja egy tiszttel, valószínűleg Kahnnal vagy Dickmann-nal beszélgetett. Egy tanú később azt állította, hogy hallotta, amikor a német tiszt azt követelte, hogy a polgármester válogasson ki harminc túszt. A háttérben mindenki egész idő alatt hallotta az elszórt fegyverropogást. Nem tudhatták, hogy egy-egy magányos civilnek máris meg kellett halnia, de a veszélynek most már mindnyájan élesen tudatában voltak.

A németek végül kihirdették, hogy a nőknek és a gyerekeknek mind be kell menniük a templomba. Egy SS-osztag súlyban tartott puskákkal terelni kezdte őket. Megindult a hosszú menet: öregek és fiatalok, csecsemőiket keblükre szorító anyák, vénasszonyok, akiket úgy támogattak a családtagjaik. Átvágtak az úton, aztán levánszorogtak a domboldalon a főutcától alig néhány méternyire álló magas templomhoz. A templomot vörös, román stílusú cseréptető fedte, tornyain fiatornyok ékeskedtek, külső falán nagy feszület. Odabenn hűvös félhomály uralkodott, de minden teli volt virággal, hiszen másnap első áldozásra készültek. Oradour nem volt különösebben vallásos közösség, kevesen jártak a vasárnapi misére, a pap, Chapelle abbé öreg volt és beteges, alig volt néhány híve a faluban. Ha esett, ha fújt, mindennap átjárt másik egyházközségébe, Javerdat-ba misézni. A sors iróniája, hogy az öreg pap mindig lojálisan beszélt a szószékről Pétain marsallról, és imákat ajánlott fel a

szövetséges bombázások áldozataiért. Most ott ácsorgott a férfiak között, miközben templomának hajója és az oltár lépcsői lassan megteltek asszonyokkal és gyerekekkel, akiknek ideges kiáltásait és suttogását visszhangozva erősítették fel az öreg falak.

A férfiaknak megparancsolták, hogy üljenek le három sorban a földre, szemben a Champ de Foire-t szegélyező házfalakkal. Egy SS-katona, valószínűleg elzászi, folyékony franciasággal harsányan kihirdette nekik: „Ebben a városban rejtett fegyverek és lőszerkészletek vannak, amit a terroristák dugtak el. Házról házra át fogunk kutatni mindent. Amíg a kutatás folyamatban van, magukat a csűrökbe és garázsokba gyűjtjük, hogy megkönnyítsük a feladat végrehajtását. Akinek tudomása van bármiféle rejtekhelyről, ahol fegyvereket tárolnak, ezt azonnal köteles jelenteni!" Egy Jean Lamaud nevű öreg gazda jelentkezett, hogy van egy vadászpuskája, de rendőri engedélye is. „Minket nem ez érdekel!", mondta a katona. A férfiakat talpra parancsolták, aztán negyven-ötven fős csoportokban sietve kiterelték őket a Champ de Foire-ról. Az egyik csoportot Madame Laudy nagy kocsiszínjébe irányították alig ötvenméternyire a tértől. A többi csoportot pedig, egyiket a másik után, beterelték öt további garázsba, illetve csűrbe, amelyeknek kitárták a kapuit, hogy az emberek minél hamarabb be tudjanak menni. Az emberek, mint a rémült állatok, szorosan összeverődtek a helyiség végében, a lehető legtávolabb őreiktől. Ekkor fél négy felé járt az idő. A tér felől most egyetlen lövés csattant, mire a németek, üvöltve, mintha csak rohamra indulnának, gyilkos tüzet zúdítottak a csűrökbe bezsúfolt franciákra.

Egy Yves Roby nevű tizennyolc éves fiú Oradour mellett biciklizett, őt az úton kapták el. Azok közé került, akiket Madame Laudy színjébe tereltek, és egyike lett annak az öt férfinak, aki túlélte a mészárlást. Roby később tanúvallomást tett az Oradourban történtekről. Ebből idézünk:

„Mihelyt odaértünk, a németek elhúzattak velünk két szekeret, amelyek az ajtók mögött álltak. Aztán a puskáikat ránk fogva kényszerítettek, hogy menjünk be, négy katona pedig géppisztollyal fedezett minket. Úgy gondoltuk, azért, hogy ne merjünk elszaladni. Beszélgettek, nevetgéltek, közben ellenőrizték a fegyvereiket. Öt perccel azután, hogy betereltek minket a kocsiszínbe... a katonák üvölteni kezdtek és tüzet nyitottak ránk."

Akik elsőként buktak a földre, azokat megvédte a golyóktól rájuk dőlt polgártársaik teste. Roby hasra vetette magát, és két karja közé dugta a fejét. A kocsiszínben fülsiketítően csattogott a szüntelen lövöldözés, a levegő teli lett fullasztó téglaporral. A sebesültek sikoltozva szólongatták feleségüket, anyjukat, gyerekeiket.

Aztán a lövöldözés abbamaradt. A németek odamentek a heverő testek halmához, és pisztollyal tarkón lőttek mindenkit, aki még mozgott vagy nyöszörgött. Roby rémülten kuporgott, várta a lövést, amely majd végez vele. A lövés a könyökét találta el, de ő csak feküdt, mozdulatlanul, amíg végül el nem halt a nyöszörgés és meg nem szűnt a lövöldözés. A katonák járkálni kezdtek közöttük, szalmát, szénát, aprófát és lószerszámokat hoztak be, rádobálták a holttestekre, meggyújtották a limlomot, azután kimentek az épületből, és bezárták maguk mögött az ajtókat. A lángok gyorsan elborították a kocsiszínt.

Roby, más túlélőkhöz hasonlóan, küszködve próbált előmászni a rajta heverő holttestek alól. Néhány vérző sebesült még életben volt, de értük nem tehetett semmit. Roby kétségbeesetten vergődött, és összezúzott karja ellenére végül sikerült kiszabadítania magát. Talpra kászálódott, minden pillanatban várta, hogy rálőnek, de azután látta, hogy a németek elmentek.

„Már alig tudtam lélegzetet venni, de találtam egy rést a falon, fönn, egész magasan, kimásztam rajta, és elbújtam a szomszéd csűrben. Ott találtam négy barátomat, név szerint Broussardier-t, Darthout-t, Hebrast és Borie-t. Én egy halom babszalma alá másztam, Borie és Hebras egy farakás mögé búj t, Broussardier az egyik sarokban kuporgott. Darthout négy golyót kapott a lábába, ő csúnyán vérzett. Megkérdezte, nem feküdhetne-e mellém. Összebújtunk, mintha testvérek volnánk, csöndben meghúzódtunk, minden külső zajra fülelve."

Ekkor belépett a csűrbe egy német, égő fáklyát dugott a szalma közé, ami alatt az öt fiatal elbújt, aztán kiment. A franciák továbbra is mozdulatlanul feküdtek, pedig a felszökő lángok már perzselték Roby lábát. Óvatosan kidugta a fejét, és látta, hogy Broussardier keresztülszalad a csűrön – kiutat talált. Roby és Broussardier kiosont a hátsó ajtón, és egy kis udvaron találták magukat, amelyen jókora nyúlól állt. Bemásztak, mélyen beásták magukat a földbe meg a szalmába, és ott feküdtek három óra hosszat.

De a tűz, amely mostanra már egész Oradourt elborította, végül elérte a nyúlólat is. A füsttől fulladozó Roby kisöpörte hajából a perzselő pernyét, és a köhögő, hörgő Broussardier-vel együtt kimászott az ólból. A Champ de Foire felé lopakodtak, Broussardier előreosont megnézni, nincsenek-e ott németek, de nem látott senkit. Ekkor futásnak eredtek, és szaladtak a temető felé, ahol befészkelték magukat a sűrű bozótba. „Annyira örültünk furcsa feltámadásunknak, hogy megcsókoltuk egymást. Én aztán az éjszakát egy rozsföldön töltöttem, és másnap, vasárnap, tizenegy óra felé értem haza Basse-Forêt-be."

Jean Darthout, akinek mindkét lábát átlőtték, csodálatos módon szintén életben maradt, két társával együtt. De azok közül, akiket nem öltek meg tüstént a lövöldözés kezdetén, vagy nem intéztek el egy kegyelemlövéssel a végén, sokan égtek meg elevenen az Oradourt elborító lángok közt. A németek házról házra járva újabb és újabb tüzeket gyújtottak. Itt-ott menekültekre is bukkantak, akik elkerülték az összeterelést. Egyeseket helyben agyonlőttek, néhány később felfedezett asszonyt és gyereket pedig betaszigáltak az égő csűrökbe és ott lőtték le őket; a boldogtalanok rázuhantak a halott férfiak tetemére. A kivégzések kezdetekor öt kerékpáros fiatalembert meg egy lányt is elfogtak, őket a kovácsműhely falánál lőtték agyon.

A három zsidó fiatal, aki az Hôtel Avril lépcsője alatt rejtőzött, kénytelen volt előbújni rejtekhelyéről, amikor a lángok és a füst elborították az épületet. Késő délután, az égő város kellős közepén szaladtak végig – egyenesen egy SS karjai közé. „Mit csináljunk?", kérdezte a fegyverestől egyszerűen az idősebbik lány. A katona egy pillanatig némán meredt rájuk, azután intett a karjával, hogy sürgősen tűnjenek el. Hármasban keresztülszaladtak a házak között, átvágtak a földeken, majd jó néhány óra múlva egy kastélyhoz értek, ahol menedéket találtak.

Beaubreuil, az ács fiai közül az egyik a kötelező munkaszolgálat elől bujkált. Mihelyt apjuk meghallotta, hogy németek vannak Oradourban, elbújtatta őket egy üregben, a nappali szoba padlója alatt. Ott lapultak, rémülten hallgatva a csizmasarkak kopogását, a harsány parancsokat és a lövöldözést. Hallották, amint egy szomszédjuk felkiáltott: „Elvesztünk!" Aztán sikoltozás hallatszott, majd benzinszagot éreztek, és hirtelen lángok borították el őket. A fiúk kimásztak rejtekhelyükről, és megállás nélkül majd hét kilométert futottak St.

Amatőrkép a kiégett oradouri templom belsejéről

Az egyetlen felvétel az oradouri templomot elboritó kődarabok között fekvő legyilkolt asszonyokról és gyermekekről

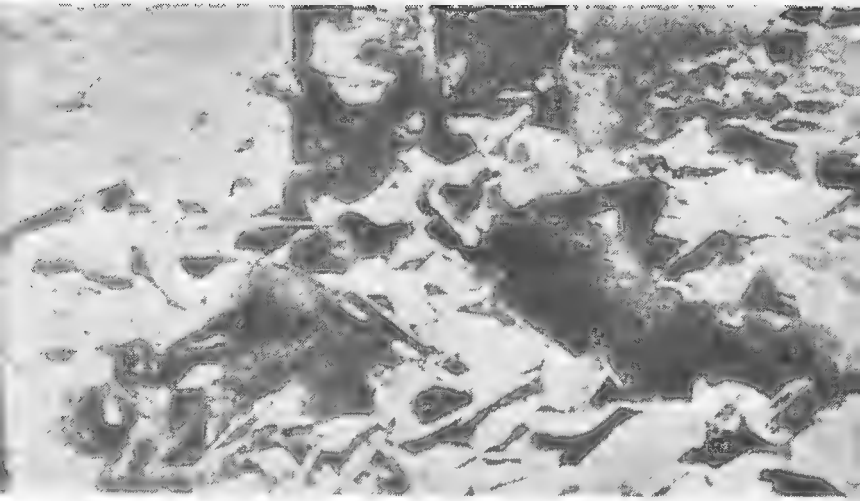

Victorienig, csodával határos módon anélkül, hogy német katonába botlottak volna.

Hubert Desourteaux, a huszonkilenc éves autókereskedő és szökött hadifogoly egy lépcsőnyílásban búját el, amikor hallotta, hogy megérkeztek a németek. A polgármester családjából egyedül ő maradt életben. Szerelője, Aimé Renaud, az a férfi, aki tüstént megérezte a veszedelmet, mihelyt meglátta Dickmann dübörgő oszlopát a főutcán, feleségével együtt a Desourteaux-ház mögötti udvarban búját el. Ott feküdtek késő éjszakáig, és hallgatták a sikoltozást, a fegyverropogást, később a kézigránátok robbanását. Meg voltak győződve, hogy meg kell halniuk. Jeannine Renaud anyja és négyéves kislánya a templomban halt meg a többi nővel és ártatlan gyermekkel.

Amikor az ajtókat rájuk zárták, valamivel több mint 400 nő és gyermek zsúfolódott a templomba. Két SS odabennt maradt, és fegyvert szegezett rájuk, amíg újra föl nem tárult a főkapu; egy csapat katona jött be rajta, nehéz ládát cipeltek. Az egyik asszony, Marguerite Rouffranche még csodálkozott is, hogy ezek a nácik milyen fiatalok. A sekrestye bejáratánál az SS-ek lerakták terhüket, aztán meggyújtották a belőle kiálló gyújtózsinórt, azzal kivonultak a templomból. A ládából, amiben valamilyen gyújtószerkezet volt, sűrű fekete füst gomolygott elő. Az asszonyok meg a gyerekek sikoltozni kezdtek és megpróbáltak menedéket keresni. A templom nyugati végében álló németek csattogtatták fegyverük závárzatát és kibiztosították kézigránátjaikat. Amikor a csűrökben, ahol a férfiakat mészárolták le, felcsattantak az első sortüzek, az SS-ek is lövöldözni kezdtek a templomban, és gránátokat dobáltak az asszonyok, gyerekek és csecsemők közé. Ekkor azonban észrevették, hogy a sekrestyébe vezető ajtó nyitva maradt, és az asszonyok egymást taszigálva próbálnak kimenekülni rajta. A kint álló katonák menet közben tüzelve előrerohantak, benyomultak az ajtón, és géppisztollyal kaszálták le az odabenn fekvőket és kuporgókat. Madame Rouffranche látta, amint a lánya holtan esik össze. Ő maga elterült a földön és mozdulatlanul feküdt. Két fiút, akik a gyóntatószékbe bújtak, az egyik tízéves volt, a másik tizenkettő, közvetlen közelről tarkón lőttek. Az egyik Levignac fiút akkorra már megölték a férfiak közt a csűrben. A másik fiúcskát társaival, a kis Dominique Foresttel, a négyéves Renaud-kislánnyal, Lucien és Marcel Boulestinnel, akiket a németek érkezésekor egy nagy kádban sikált az anyjuk az almafa

alatt, hogy tiszták legyenek az orvosi vizsgálatra, itt ölték meg. Bernadette Cordeau, a négyéves Roger Joyeux, az ötéves Henri Joyeux, a Bardet család tizennyolc tagja, négyhónapostól hatvannégy évesig, a négyhónapos Marie-Claude Milaud, Madame Leroy, akinek rendben voltak a papírjai, Madame Belivier, aki elbújtatta a fiait, a zsidó anya, aki a lépcső alatti fülkében hagyta gyermekeit – vagy 400 társukkal együtt mind meghaltak ezen a délutánon.

Sikoltozás és lövöldözés iszonyatos kakofóniája tombolt a templomban. A falakat golyók szaggatták, átlyuggatták a gyerekkocsikat, a templomi padokat, a gyóntatószéket. Égő ruhájú asszonyok és gyerekek rohangáltak összevissza, sikoltozva, reménytelenül kerestek valami menedéket. Az SS-ek szalmát és székeket dobáltak a halottakra meg a sebesültekre, meggyújtották őket, aztán elcsörtettek. A tűz gyorsan elharapózott, rövidesen az egész templom lángokban állt, a gerendák recsegtek-ropogtak, aztán az egész tető beomlott, elfedve az iszonyú látványt.

Egyetlen asszony menekült meg: Madame Rouffranche. A magas oltár mögött észrevett három ablakot. Fölmászott arra a kis létrára, amelyről az abbé az oltár gyertyáit szokta meggyújtani, onnan a párkányra kapaszkodott, és kivetette magát az egyik ablakon. Három métert zuhant, és amikor fölnézett, látta, hogy egy másik nő megpróbál utána ugrani. Henriette Joyeux volt az, karjában héthónapos kisbabájával. A gyerek kicsúszott a kezéből, leesett és fájdalmasan sikoltozott. A németek megfordultak, észrevették, és azonnal tüzelni kezdtek. Madame Joyeux holtan hanyatlott vissza a templomba, a kicsit ott ölték meg, ahová lezuhant. Marguerite Rouffranche a szentély külső fala mentén lélekszakadva futni kezdett, botladozott, mert többször is eltalálták – összesen öt golyó érte –, de lázasan továbbrohant. Egy kis veteményeskertben talált menedéket a borsóágyások közt, ahol a szó szoros értelmében betemette magát a földbe, s úgy feküdt órákon át, amíg Oradourra a halál iszonyú hangorkánja után le nem szállt a halál csöndje.

Oradour környékén a távoli lövöldözés és az égő házakból felszálló füstoszlopok inkább érdeklődést keltettek, mintsem riadalmat. A falu közelében sehol sem volt *maquis*, csatáról tehát szó sem lehetett. A tüzek mintha az Oradouron túli erdőkben égtek volna. Késő délutánra a dolog még rejtélyesebb lett. Hol vannak a gyerekek, akiknek haza kellett volna jönniük az isko-

A templomba vezető utcasor a mészárlás után

lából? A tanyasi asszonyok kis csoportokban gyülekezni kezdtek az út mentén, beszélgettek, és bámulták a távoli füstfelhőt. A Laplaud-kastélyban Madame Forest férjével együtt a teát szolgálta fel Michel és Dominique Laplaud-nak meg a nagyapjuknak. Egy Deschamps nevű parasztembernek páratlan, szinte kísérteties élményben volt része aznap délután. Amikor hazaballagott a földekről La Fauvette-be, és a felesége aggodalmas hangon elmondta neki, hogy a gyerekek nem jöttek haza, bement Oradourba, hogy utánuk nézzen. Amikor beért a városka keleti szegélyén álló iskolába, a németek a főtér közelében gyülekeztek. Az iskola teljesen üres volt, a gyerekek holmija a helyükön, sapkájuk és uzsonnatáskájuk szép sorban fölakasztva a fogasokra, de életnek sehol semmi jele. Úgy látszott, mintha Oradourt kiürítették volna. Akkor Deschamps német katonákat pillantott meg az utca másik végén, mire bölcsen elsompolygott.

„Tisztogató akció" után: a kiégett Oradour

Valamivel később Madame Demery, akinek három gyereke járt iskolába Oradourban, majdnem pontosan ugyanígy járt. Az asszony is végiglátogatta az iskolákat, majd elmenekült. De ő már lángokat látott, sikoltozást és lövöldözést hallott. A földeken át tért haza, és elbeszélése nagyon megrémítette a környéken lakó embereket.

Más is odatévedt aznap, de nem járt ilyen szerencsével. Egy Antoine nevű fiatal molnár biciklin indult Oradour felé, hiába figyelmeztette egy ismerőse útközben, hogy forduljon vissza: „Ne menj be a városba! Lövöldözés van!" Antoine vidáman megvonta a vállát. „Voltam én a németeknél hadifogoly. Ismerem őket, nem félek tőlük." Felemelt kézzel, fehér zsebkendőt lobogtatva kerekezett az úton ácsorgó magányos őrszem felé. De az váratlanul rálőtt, a kerékpáros felbukott. A katona aztán egy pisztolylövéssel végzett a fiatalemberrel.

Marie-Léon Foussat délután hat óra felé indult el gyalogszer-

rel Oradour felé, amikor alábbhagyott a lövöldözés. Hiába próbálták visszatartani az ismerősei. Ő is fehér zsebkendőt lobogtatott, őt is lelőtték. Lelőtték a kis pályafenntartó villamoskocsi vezetőjét is, amikor késő délután megérkezett Limogesból. Jacques Boissou-ra, a Mas de l'Arbre nevű tanya gazdájára rálőttek, amikor Oradour közelébe ért, üldözték is, de elmenekült. Sötétedésig egy kis patak medrében feküdt, és rejtekhelyéről végignézte, ahogyan egy ismeretlen férfit megölnek. Amikor hazaért, kiderült, hogy az anyja meg a nagyanyja bement Oradourba.

Blanche Taillander egészen rendkívüli módon menekült meg. Dickmann emberei betörtek a házba, ahol egy barátnőjével ebédelt, barátnőjét agyonlőtték, de őt nem bántották, mert a személyazonossági lapjáról kiderült, hogy párizsi lakos.

Amikor a villamos, amely Monsieur Levignacot és a többi hétvégi bevásárlót hozta vissza Limoges-ból, Oradour peremére ért, az utasok iszonyodva pillantották meg a láng- és füstfelhőket, meg a házak között még mindig ide-oda járkáló, kézigránátokat hajigáló gyalogos németeket. Egy SS-katona felszállt a villamosra, és ellenőrizni kezdte az iratokat. Amikor végül egy olyan férfira akadt, akinek személyazonossági igazolványából kiderült, hogy oradouri illetőségű, a német kurtán csak ennyit mondott: „Ez bizony baj." Egy másik SS-katona futólépésben indult fölfelé a domboldalon, nyilván parancsot kérni. Néhány perc múlva már vissza is jött: „Az oradouri lakosok mind leszállnak! A többi a kocsiban marad, és visszatér Limoges-ba!", kiáltott az utasokra.

Huszonkét rémült férfi és nő kászálódott le a kocsiról, aztán lassan besétáltak a kocsit körülálló SS-ek gyűrűjébe. A férfiakat és a nőket szétválasztották, másodszor is megvizsgálták a papírjaikat, majd újra egybeterelték a két csoportot. A németek hevesen vitatkoztak valamin, lassan vánszorogtak a percek, miközben nyilvánvalóvá lett az iszonyú valóság, hogy a villamos utasainak az életéről van szó. Végül az egyik német hirtelen feléjük fordult, és rájuk ordított: „Tűnjenek el! Ki a vidékre, nem Oradourba!" Egy másik, franciául beszélő katona utánuk kiáltott: „Pusztuljanak innen! Higgyék el, szerencséjük van!" Sor került még egy utolsó, groteszk epizódra. Egy lánynak a papírjaiból kiderült, hogy jó néhány kilométernyire lakik Oradourtól. Az egyik német odatolta a biciklit, amit az egyik fölgyújtásra ítélt házból hozott el, és udvariasan felkínálta a lánynak, hogy kényelmesebben hazaérjen.

Monsieur Levignac, az avignoni biztosítási ügynök tüstént leszállt a villamosról, mihelyt a látóhatáron eltűnt Oradour, és kezét tördelve őgyelgett az úton. Páni félelem töltötte el a gyermekei miatt. Forest professzor, a filozófus, este hét óra felé sétált be Laplaud-ból Oradourba. A templom és a város nagy része még mindig lángokban állt. Odament egy őrszemhez, és németül megkérdezte, hol lehetnek a gyerekei. A katona, valószínűleg elzászi, Forest meglepetésére franciául válaszolt: az asszonyokat és a gyermekeket az erdőbe kísérték. „Biztonságban vannak", tette hozzá a katona. Huszonöt méterre álltak a templomtól, és talán tizenöt lépésnyire Madame Rouffranche rejtekhelyétől. A professzor sarkon fordult, és bizonytalan érzésektől eltelve visszament Laplaud-ba.

Egész éjjel rémült anyák kutattak az Oradour körüli erdőkben eltűnt gyerekeik után. Elhitték, hogy valahol a környéken lehetnek; látszólag ezt igazolta, hogy amikor Aimé és Jeannine Renaud kiszökött rejtekhelyéről, Desourteaux-ék udvaráról, majd holtfáradtan bebotorkált La Place-ba, azt mondta: „A férfiakat mind agyonlőtték. A nőket meg a gyerekeket valahová elvezették."

Tizenegyedikén kora hajnalban egy maroknyi bátor és aggódó ember elszántan elindult Oradourba, hogy híreket szerezzen. Monsieur Lévèque orlagnaci lakos nemcsak a gyerekeit kereste, hanem a bátyját és a család szolgálóját is. Ő volt az elsők egyike, aki az iszonyatos helyszínről visszatérve, zavaros, de végleges képet adott a helyzetről: Oradourban mindenkit megöltek. Forest professzor hajnali öt körül visszatért a helységbe. „Hol vannak a gyerekeim?", kérdezte az őrszemtől. *„Alles kaputt"*, mondta a német tömören.

Levignac bement a házba, ahol a fia lakott, a házat épen, de elhagyatottan és kifosztva találta. Visszatért az esküvőn járt házaspár is, otthon megtalálták az ebédhez megterített asztalt, de szüleiket és gyerekeiket sehol sem lelték.

Vasárnap délelőtt 11 óra felé Dickmann emberei felpakolták járműveikre a zsákmányt, közte sok élő állatot, és kirobogtak Oradourból. Az egyik teherautó zsákmányolt személygépkocsit vontatott, de a vontatókötél elszakadt, a kocsi pedig egy oszlopnak rohant és összetört, SS sofőrje súlyosan megsérült. Amikor végül elmentek, a környékbeliek megbizonyosodhattak a szörnyű valóságról. Egy Hyvernaud nevű Le Breuil-i gazda, akinek két fia járt Oradourban iskolába, az egyik tizenhárom, a másik hatéves, bemászott a füstölgő, néma templomba.

„A gyerekeimet kerestem, és az egyiket meg is találtam. Szegényke, ő volt a legkisebb. Az oldalán feküdt, félig megszenesedve... Fél lábán még rajta volt a facipője, a másik lába a kis teste mögé csavarodott. Félig átvágták a torkát."

Hyvernaud hazament Le Breuil-be, lepedőket vett magához, aztán feleségével együtt visszament a templomba, hogy hazavigye a kisfiú holttestét.

„...Tovább kutattam a másik fiam után. Letérdeltem, és sorra belenéztem a gyerekek megdermedt arcába, egyikébe a másik után, már ha az arcvonásaik felismerhetők voltak. De a nagyobbik fiamat nem találtam. Az oltár mögött, szorosan összebújva, legalább húsz kisgyerek hevert; ott próbáltak az ártatlanok menedéket találni... Mind meghaltak, vagy a füst fojtotta meg őket, vagy megégtek. Gyerekkocsikat is láttam, bennük a csecsemőkkel. Voltak, akik elszenesedtek, másokat szitává lőttek. Akkor hazamentünk az asszonnyal, és este az udvarunkon megástuk André sírját."

Június 12-én, hétfőn, miközben az oradouri rémségek híre szájról szájra terjedt az elborzadt Limousinben, Wehrmachtgépkocsioszlop hajtott be Oradourba. A katonák órákig dolgoztak. Ástak két tömegsírt, és a holttestek egy részét beléjük hányták. Dél felé a németek eltávoztak, magukkal vitték a szabadon kószáló baromfit, már amit a *Der Führer* nem lopott el. Aznap délután érkeztek meg Oradourba a környékbeli orvosok, ápolónők, légvédelmisek és papok közül verbuvált első önkéntesek, és nekiláttak az iszonyatos feladatnak: azonosítani próbálták és eltemették a két meleg nap után máris oszlásnak indult holttesteket, amelyek közül némelyik egyszerűen porrá hullt szét, amikor hozzáértek. Szörnyű munka volt ez, még a tapasztalt egészségügyiek számára is – egy teljes közösség romjai között kellett dolgozniuk, kiégett autók és varrógépek, összetört edények, tűz dúlta szobák, elszenesedett ágynemű, kóbor kutyák és macskák, szétszórt gyerekjátékok között. Az egyik egészségügyi csoport tagjai hirtelen meglátták, hogy a főutca kellős közepén megáll egy német teherautó, és a katonák szorgosan rakják föl rá a házfalakhoz támasztott bicikliket. Az egészségügyiek hevesen tiltakozni kezdtek, mire a németek lerakták a kerékpárokat és elhajtottak.

„Túlbuzgalom"

A *Der Führer* ezrednaplója, amelyet Weidinger őrnagy vezetett, a következőképpen ismerteti az oradouri eseményeket. A leírás szellemét mindenki megítélheti.

„Ugyanaznap [június 10-én] késő délután Dickmann Sturmbannführer visszatér az ezredhez, és a következőket jelenti: a század Oradourban ellenállásba ütközött, és néhány meggyilkolt német katona holttestére bukkant. A század ekkor elfoglalta a várost, és azonnal hozzáfogott a házkutatásokhoz. Kampfét sajnálatos módon nem találták meg, de elrejtett fegyvereket és lőszert igen. Ezért Dickmann minden városbeli férfit, aki vélhetőleg *maquisard* lehetett, agyonlövetett.

Az asszonyokat és gyerekeket erre az időre bezárták a templomba. Ezután harcosaink felgyújtották a várost, mire a szinte minden házban rejtegetett lőszer felrobbant. A tűz ekkor váratlanul átterjedt a templomra, amelynek tornyában szintén lőszert rejtettek el. A templom igen gyorsan leégett, a nők és a gyerekek pedig életüket vesztették.

Stadler Standartenführert mélységesen megbotránkoztatja a fenti jelentés, és közli Dickmann-nal: »Dickmann, ezért csúnyán megfizet! Követelni fogom, hogy a hadosztály azonnal állítsa hadbíróság elé! Nem engedhetem meg, hogy az ezredre ilyesmi vessen árnyékot!«

Stadler Standartenführer azért is dühös volt, mert Dickmann nem hajtotta végre a parancsát, miszerint, ha nem találja meg Kampfét, ejtsen *maquis*-foglyokat. Felindultan elküldi Dickmannt, hogy írjon részletes jelentést. Dickmann nem védi magát, de a hadbírósági kihallgatáson nyilvánvalóan védekezni szándékozik. Amikor a hadosztályparancsnok, Lammerding Brigadeführer megérkezik, Stadler azonnal jelenti neki az Oradour-sur-Glane-i eseményeket, és kéri Dickmann haditörvényszék elé állítását. Erre ígéretet is kap, mihelyt a helyzet lehetővé teszi a tárgyalás lefolytatását...

Az 1. zlj. parancsnoka [Kowatsch] lehallgat egy rádióüzenetet, amelyet a *maquis* egyik magasabb rangú tisztje küldött az oradouri és tulle-i események után, s amelyben megparancsolja,

hogy szüntessenek be minden harcot a németek ellen, amíg a *Das Reich* hadosztály ki nem vonul Közép-Franciaországból. Tekintettel a nagy áldozatokra, amelyeket Tulle-ben és Oradourban provokált, minden ellenállás céltalanná vált. Az áldozatok nincsenek arányban az elért sikerekkel. Az ellenség egy másik hullámhosszon leadott további rádióüzenete azt állítja, hogy bosszúból Oradour elpusztításáért Kampfét agyonlőtték...

...Azt a tényt, hogy Dickmann messze túlment parancsnoka utasításain, és személyes kezdeményezésbe fogott, ezek után nem lehet többé kilengésnek tekinteni. Először is figyelembe kell vennünk, hogy Dickmann ki akarta szabadítani Kampfét, a barátját. Ha nem találta meg Kampfét, és a kapott utasításnak megfelelően nem szedett túszokat, akkor arra a következtetésre kellett jutnia, hogy Kampfe már nem lehet életben, tehát fogolycsere útján nem lehet kiváltani... Helyzetmegítélésében Dickmann-nak továbbá figyelembe kellett vennie az OB West általános irányelveit [a nyugati front főparancsnokának, Sperrle tábornoknak a parancsát], illetve a hadtestnek a terroristákra vonatkozó különleges parancsát is. Szemtanúk beszámolója szerint Dickmann nem könnyen hozta meg döntését... Oradour elpusztításáért ennélfogva nem lehet sem a *Der Führer* ezred parancsnokait, sem a *Das Reich* hadosztályt, sem bármiféle más német hatóságot elítélni."

Ismételten: a fenti megjegyzések logikájának megítélését az olvasóra bízom. De két lényeges pontra rá kell mutatnom. Először is, mivel egyetlen ellenállási csoportnak sem volt rádiótelefonja, Kowatsch nem hallgathatott le ilyen üzenetet. Lehetséges, bár szerfölött valószínűtlen, hogy lehallgatta és megfejtette a szabad franciák és London közötti rádiótáviratokat, de semmi bizonyíték sincs rá, hogy efféle üzenetváltásra sor került volna. Másodszor, bár Dickmann Normandiában csakugyan haditörvényszék elé került (amely végül nem hozott ítéletet), haláláig zászlóaljparancsnok maradt. Különben is, ha egy parancsnok súlyosan felháborodik valamelyik alárendeltjének az eljárásán, akkor a világ minden hadseregében az az első dolga, hogy felmenti a vétkest a parancsnokság alól. Stuckler azt állítja, hogy mindaddig semmit nem hallott az oradouri eseményekről, amíg Normandiába nem érkeztek. A *Der Führer* hadműveleti naplója, illetve a hadosztályhoz táviratilag beérkezett helyzetjelentések semmitmondóan közlik: „Oradour-sur-Glane városát körülfogtuk, és majd minden házban lőszert találtunk. Eredmény:

Otto Weidinger őrnagy

548 ellenséges halott. Saját veszteség: egy halott, egy sebesült." Valójában, a későbbi vizsgálat szerint, 648 embert öltek meg, 393 helybeli, 167 környékbeli, 33 limoges-i és 55 egyéb illetőségű lakost – 52 holttestet sikerült később azonosítani. Furcsa módon Dickmann osztagának csakugyan voltak veszteségei: a templom leomló kövei megsebesítettek egy közlegényt, és agyonütötték Knug hadnagyot. A hadnagy családjának küldött értesítés szerint Knug „hősi halált halt a hazáért".

A közvetett bizonyítékok együttesen arra utalnak, hogy a *Das Reich* hadosztály mindaddig ügyet sem vetett rá, hogy mit követett el Dickmann Oradourban, amíg a vichyi tisztviselők és a német hadsereg-főparancsnokság erélyes hangú érdeklődése utol nem érte a hadosztályt Normandiában. A limoges-i helyőrség parancsnoka, Gleininger tábornok a hír hallatán tüstént tisztában volt vele, hogy az SS „túlkapást" követett el Oradourban, és ömlengő bocsánatkéréseket küldött Limoges püspökének és más helyi méltóságoknak. A németek tettek néhány suta kísérletet is a rémségek eltussolására. A helyi katonai cenzor a vidék újságainál hírzárlatot rendelt el Oradourról. A Gestapo – szerencsére eredménytelenül – lázasan kutatott az életben ma-

radottak után. Ők rájöttek arra, amire a *Das Reich* tisztjei nem: hogy itt „valami egészen különleges dolog" történt.

Dickmann és zászlóalja június 11-én Nieulben, új szállásán töltötte az éjszakát, Oradourtól tíz kilométernyire keletre. Megjelenésük a látványosan bő zsákmány miatt jókora figyelmet és idegességet keltett. Miközben az 1. zászlóalj Oradourban öldökölt, Kampfe 3. zászlóalja számos kisebb csetepatéba keveredett a *maquisard*-okkal a Limoges-tól keletre eső térség felderítése során. A dél- és közép-franciaországi *maquis* tevékenysége komolyan aggasztotta a nácikat. Június 12-én Blaskowitz tábornok, a *G*-hadseregcsoport parancsnoka személyesen vette át a partizánellenes hadviselés taktikai irányítását, és felkérte az OKW-t, hogy a délnyugati térséget formálisan is nyilvánítsa hadműveleti területnek. Június 11-én, mielőtt még a hadosztályparancsnokság tudomást szerzett volna az Oradourban történtekről, a 2. páncéloshadosztály a következő táviratot küldte a *G*-hadseregcsoportnak: „Tisztogató hadműveletek a Limoges–St. Léonard–Ambazac–Bellac–Rochechouart térségben. Ideiglenes mérleg: 337 halott, 36 fogoly. A Tulle–Seilhac–Uzerche-i utat megtisztítottuk az ellenségtől."

A *Das Reich* Tulle-ben állomásozó egységei ugyanezen a napon elhagyták a várost; őket a 12. páncéloshadosztály egyik harccsoportja váltotta fel. Északnak indultak, Limoges felé, megrakodva a városban összeszedett zsákmánnyal. Június 12-én, kora hajnalban, megint csak a felderítő zászlóaljjal az élen, a hadosztály közúti járművei észak felé kivonultak Limoges-ból, azzal a paranccsal, hogy Poitiers-n és Tours-on át a lehető leggyorsabban induljanak Normandia felé.

Az oradouri tragédia méretei mellett eltörpültek a hadosztály június 10-én és 11-én másutt elkövetett, elszigetelt öldöklései, amelyeknek áldozatul esett egyebek közt Jean-Baptiste Legressy, harmincnégy éves munkás, Charles Prima, huszonnégy éves béres, a tizenkilenc éves Roger Bayard és Henri Dijoux, valamint a huszonegy éves Adrian Girette, akiket Buissière–Poitevine-ben megkínoztak, majd fölakasztottak; a harminchat éves Marchal Roger, a negyvenhat éves Achille Maren, valamint Henri Villesange tizenhat éves kocsigyártóinas. Mind közt az utóbbi volt az egyetlen, aki beismerte, hogy ellenálló és az FTP-*maquis* tagja. Hogy a hadosztályon belül pontosan ki volt a felelős a megölésükért, azt nem lehetett megállapítani. Csak

annyit tudunk, hogy a franciákat a *Das Reich* tagjai lőtték agyon, mint hivatalosan közölték, „szolgálatuk ellátása során". Weidinger őrnagy beszámolója egyszerűen csak így beszél az atrocitásokról:

„További összevonásokra, támadásokra és veszteségekre kerül sor. Egyedül csak a *Deutschland* 1. zászlóaljának területén uralkodik teljes nyugalom... A 3. zászlóalj újabb hadműveletet hajt végre, az után a fegyveres francia csendőregység után kutat, amely átállt a *maquis*-hoz. A polgári lakosság megfigyeli és jelenti a német csapatok mozgását. Amikor elérték a csendőrök erdei táborát, csak két-három franciát tudtak letartóztatni, és néhány német katonát kiszabadítani a fogságból. A csendőregység zöme elmenekült. A nap további része a menetre való felkészüléssel telt..."

Kétségtelen, hogy a *Das Reich* által elkövetett megtorlások mély benyomást tettek Haute-Vienne lakosságára. Június 12-én reggel Gaston Hyllaire („Léonie"), az *Armée Secrète* megyei parancsnoka titokban ellátogatott Oradourba. Weidinger őrnagynak igaza volt, amikor azt állította, hogy a helyi ellenállási parancsnokok körében ekkorra az a vélemény alakult ki, hogy nem szabad ilyen iszonyatos árat fizetni fegyveres akciókért. Jean Sennemaut, az északnyugatra, Bellac körül állomásozó AS-egység parancsnoka a felszabadulás pillanatáig tűzszünetre utasította egységét, és más magas rangú helyi AS-parancsnokok is ellenezték a városok elfoglalására és felszabadítására irányuló egyoldalú akciókat, nehogy megismétlődjék az oradouri szörnyűség. Az FTP és elsősorban a bátor Guingouin Limoges-tól délkeletre működő *maquisard*-jai kevésbé törődtek az ilyen kockázattal. „A *Das Reich* páncéloshadosztály áthaladása során végrehajtott akciók szemmel látható benyomást gyakoroltak a lakosságra" – olvassuk a Limoges-ban állomásozó 19. SS rendfenntartó ezred hadműveleti naplójában. Csakugyan, a korlátlan megtorlás politikája félelmetesen hatékony lehet.

Miután észak felé indult Limoges-ból, a hadosztály már csak egyszer ütközött meg a *maquisard*-okkal. Jean Sennemaut AS-százada, amely Haute-Vienne északnyugati részén tevékenykedett, még csak nem is tudott az SS-hadosztály létezéséről, amíg június 12-én kora reggel parancsnokuk haza nem osont Bellacba az erdei *maquis*-ból, tiszta ruháért. Ő hallotta aztán, hogy hosszú német oszlop dübörög az országos főúton, majd néhány

rövid géppuskasorozatot is hallott. Sietve el is tűnt, a földeken át igyekezve vissza a *maquis*-táborba.

Egy-két óra múlva az FTP *maquisard*-jainak egy kis csoportja Bellactól kissé északra, egy útkereszteződésnél megpillantott az észak felé vezető főúton egy álló német teherautót. Mivel az útnak csak egy rövid szakaszát látták be, nem tudhatták, hogy a kanyar mögött, mindkét oldalon, német járművek tömege vesztegel. A *maquisard*-ok leugráltak a teherautójukról, és menet közben tüzelve megközelítették a magányosan álló teherautót. A partizánok marokkói géppuskása csak egyetlen sorozatot tudott leadni, mert tüstént beragadt a Bren závárzata. Az arab kézigránátot vett elő a hátizsákjából, és a teherautóra dobta. Ekkor azonban nagy megrökönyödésükre a kis francia csoportot, amelyet különös módon megint csak egy elzászi vezetett, egyszerre elárasztotta Wulf több száz SS-legényének vad tüze. Öt *maquisard* azonnal elesett, a többiek járművüket odahagyva bemenekültek az erdőbe.

Az első lövések csattanására Schneid közlegény és páncélelhárító szakaszának többi fiatal tagja rögtön félláncta lpasuk mögé hasalt. A dühöngő Hascha Kurz a szó szoros értelmében kitaszigálta őket onnan, hogy csatárláncot alkotva viszonozzák a tüzet. „Olyan katonákkal, akik az első lövésre elbújnak, nem fogjuk megnyerni a háborút!", üvöltötte. Aztán intett Schneidnek, hogy kövesse, és miközben a *maquisard*-ok visszavonultak, előreosont a mezőre, földeríteni. A fűben egy halottat találtak, vállán töltényövvel. „Fordítsd meg!", parancsolta Hascha. A férfi holtteste alól kihúzott egy Sten géppisztolyt, aztán belebámult a halott arcába. „Ezek mind ilyenek, ezek a rohadt alakok...", motyogta Kurz, és Schneid meglepetten fedezett fel a hangjában „valamiféle tiszteletet". Levették a halottról a töltényövet, aztán sietve visszamentek a félláncta lpasukhoz. Elölről jelt kaptak, aztán az oszlop lassan továbbgördült Poitiers felé.

A *Das Reich* több egysége már néhány órával előttük elérte a várost. Azt a 311 férfit, akiket június 9-én Tulle-ben a fegyvergyár udvarán teherautókra raktak, és azt mondták nekik, hogy az Hôtel Moderne-be viszik őket, valójában a régi limoges-i lovassági laktanyába hurcolták, ahová tizedikén hajnali 3 óra körül érkeztek meg. Az éjszaka hátralevő részében puskás SS-ek őrizete alatt a szabad ég alatt kellett ácsorogniuk, amíg döntöttek a sorsukról. Ekkor a Wehrmacht katonái váltották fel az őr-

séget, és könnyebb lett a helyzetük. A foglyok leülhettek, ehettek, és a francia Vöröskereszt nővérei is meglátogathatták őket. Suttogó beszélgetésfoszlányokból most hallották először, hogy a szövetségesek szilárdan tartják normandiai hídfőjüket. Hajnali 5 óra tájban visszajöttek az SS-ek, egy csoport milicistával. A milicisták vezetője bejelentette: „A német hatóságok engedélyezték, hogy velük együttműködve eltávolítsuk a romlott elemeket Tulle városából. Éljen a marsall! Éljen Darnand! Éljen a milícia! Éljen Franciaország!" Sohasem sikerült kideríteni, miféle logikával választottak ki 162 főt a foglyok közül, akiket szabadon engedtek, illetve azt a másik 149-et, akiket azután deportáltak. Az utóbbiakat újra teherautókra rakták, és 12-én este Poitiers-be szállították, hogy ott várják meg bevagonírozásukat Németország felé.

Poitiers-ben beterelték őket a Gestapo főhadiszállásának a rue des Écossais 13. alatti épületébe, ahol csatlakoztak a már ott levő, körülbelül 250 francia fogolyhoz. Éjjel 1 óra tájban a RAF bombázói támadást intéztek a poitiers-i vasúti rendezőpályaudvar ellen, nagy pánikot és jelentős rombolást okozva a városban. Amikor börtönüktől néhány száz méterre záporozni kezdtek a bombák, a kétségbeesett francia foglyok, csöppet sem meglepő módon, megpróbáltak átjutni a kerítésen, vagy legalább behúzódni az eresz alá. Az SS-őrök tüstént tüzet nyitottak rájuk a parancsnokság épületéből, hatot megöltek, harmincötöt megsebesítettek. Ezzel „helyreállították a rendet", a foglyok pedig másnap déli 2 óráig ott maradtak, élelem, víz és orvosi segítség nélkül. Június 13-án elszállították őket északra, Compiègne-be, onnan pedig vasúton német koncentrációs táborokba. Július 5-én érkeztek Dachauba; a 2521 fogoly közül 980-an haltak meg a vonaton a háromnapos utazás során. A Tulle-ből deportált 149 férfi közül 49 élte meg a felszabadulást, és került haza 1945-ben.

A német ellenőrzés alatt álló kollaboráns sajtó erélyes szavakkal emlékeztette Poitiers lakosságát, hol keressék bajaik forrását. A *Centre et Ouest* című napilap a RAF bombatámadásáról szóló beszámolójának ezt a fejcímet adta: POITIERS IS LERÓJA TRAGIKUS ADÓJÁT A HÁBORÚNAK.

Június 12-én éjjel Heinrich Wulf őrnagy és emberei a leparkolt járműveiket takaró álcázóhálók alatt feküdtek egy dombon, néhány kilométernyire a várostól, és nézték a Poitiers-t nappali fénybe borító légitámadást. „Adjunk hálát Istennek, hogy nem

vagyunk ott...", mormolta valaki. Alig egy-két kilométernyire tőlük, az erdőből egy másik kis egyenruhás csoport is végignézte a távoli légitámadást. Jószerivel nekik is hasonló gondolatok jártak a fejükben. A brit SAS 1. ezredének tisztjei és katonái voltak, akik később az utolsó komolyabb kellemetlenséget szerezték a *Das Reich*nek, mielőtt bekapcsolódott volna a Normandiáért vívott csatába.

Az SAS

A BULBASKET-AKCIÓ

Ha az SHAEF londoni főhadiszállásán a szövetséges vezérkarnak szabad választása van, akkor merőben valószínűtlen, hogy az SAS 1. ezred *D*-századának negyven embere június 10-én Montmorillon francia városka közelében lett volna. A *Das Reich* közúton haladó egységei talán egy, talán két-három nappal korábban értek volna Normandiába, mint ahogy végül odaértek. Az SAS-nek a Poitiers-től délre húzódó vasúti sínek elleni romboló akciói is hozzájárultak ugyanis, hogy a 2. SS-páncéloshadosztály tankjai, miután Poitiers-n áthaladtak, ismét időt veszítettek. A Châtellerault melletti nagy benzinraktár elleni támadás, amelyet az SAS irányított, rengeteg üzemanyagot pusztított el, amellyel a Wehrmacht feltölthette volna a *Das Reich* kerekes járműveit a Csatorna felé vezető út végső szakaszára.

Egy kifogástalan angol úriember, aki kitüntetéssel harcolt Európában, a háború után azt mondta: „Az 1939–1945-ös háborúban az volt a nagyszerű, hogy mindenki azt csinált, amit akart." Ezzel azonban valójában azt akarta mondani, hogy volt néhány ezer angol gentleman, aki bejáratos volt az előkelő klubok bárjaiba, így megszervezhette saját katonai karrierjét, méghozzá olyan módon, ami se azelőtt, se azóta, semmiféle háborúban nem lett volna lehetséges. A második világháború során szervezett „magánhadseregek" között az egyik leghíresebb az SAS volt, a *Special Air Service* (Különleges Légi Szolgálat). Szinte minden ilyen alakulatot olyanok találtak ki, és részben olyan tisztek is vezettek, akik magas körökben fordultak meg. Elegáns fiatalemberek százai törekedtek rá, hogy bejussanak a Phantomhoz, a főhadiszállás felderítő egységéhez, vagy a kommandókhoz, ahol, ha nagyobb volt is a kockázat, mint az ezredszolgálatban, nagyobb volt a mulatság is, és rendkívüli kalandokra nyílt alkalom.

1940–1941-ben a brit fegyvernemek parancsnokai eltűrték ezeket a „magánhadseregeket", bár úgy tekintették őket, mint Churchill miniszterelnök és egyes „szabálytalan észjárású" tábornokok játékszereit. De amint megnyílt a második front, a

vezérkarok egyre türelmetlenebbül szemlélték ezeket a „kalózokat". Azt állították, hogy veszélyeztetik a szolgálati fegyelmet, nagy erőforrásokat tékozolnak el, még hadihajókat és légi szállítást is igénybe vesznek, ráadásul kitűnő tisztek és katonák ezreit kötik le, akikre pedig nagy szükség lenne a gyalogos- és páncélosalakulatok élén – a fő hadszíntéren.

Ezek a bírálatok részben jogosak voltak. A különleges osztagok csak elenyésző mértékben járultak hozzá a háborús eredményekhez. Nem meglepő hát, hogy 1944-ben, amikor az SHAEF a történelem legnagyobb kétéltű-hadműveletére készült, tervezőinek sem kedvük, sem idejük nem volt olyan csoportocskákkal foglalkozni, amelyek elterelhették a figyelmet vagy az erőforrásokat a fő feladatokról.

Akárcsak a Különleges Csónakos Szolgálat, Popski Magánhadserege, a Hosszútávú Sivatagi Osztag vagy a Különleges Kikérdező Részleg, az SAS is a félkalózok és individualisták boldog vadászmezőin, az észak-afrikai sivatagban született. David Stirling találta ki magának az SAS-t 1941-ben, hogy zűrzavart okozzon vele az ellenség háta mögött. Tizennégy hónapi látványos tevékenységük során az SAS-kommandók maroknyi bátor embere ellenséges repülőgépek százait rombolta szét saját támaszpontjain. Maga Stirling 1943 februárjában fogságba esett, de az SAS addigra már két ezredből álló egységgé fejlődött, amelyek egyikének parancsnoka David Stirling öccse, Bill volt. Az SAS harcosai elsőként szálltak partra a szövetséges inváziós hadsereg előtt Szicíliában és Olaszországban.

Akik az egységből életben maradtak, azokat 1944 elején hazavitték, hogy felkészítsék őket a normandiai invázióra. Az Angliában állomásozó egységek önkénteseivel megerősítve ekkor az SAS-dandár nevet kapták, és számos belga és francia csapat is csatlakozott hozzájuk. Központjuk a skóciai Ayshire-ben volt, és Roderick McLeod dandártábornok, egy hivatásos tüzértiszt parancsnoksága alatt álltak. A skót hegyek között intenzív fizikai, ejtőernyős és harci kiképzést kaptak, felkészülve rá, hogy átdobják őket Európába.

Igen ám, de hová küldjék őket és milyen célra? Montgomery tábornagy egy délelőtt megszemlélte az SAS harcosait, és csöppet sem volt elragadtatva. Megmutatták neki a Phantom felderítő századát, amelyet azért csatoltak az SAS-hez, hogy biztosítsa a rádiókapcsolatokat a hadszíntéren. „Erre nincs szükség!", reccsent rájuk a tábornok, azzal továbbment. A hagyománytisztelő kételkedőkön kívül voltak olyan óvatos gondol-

Ritka pillanatkép egy éjszakai *parachutage*-ról

kodású tisztek is, akik szerint a „magánhadseregek" csak akkor járulhatnak hozzá a háborús erőfeszítésekhez, ha kis létszámúak és „családiasak" maradnak. David Lloyd Owen, a Hosszútávú Sivatagi Osztag parancsnoka ezt írta az SAS észak-afrikai működéséről: „Azt hiszem, miután David Stirling bővíteni kezdte az SAS-t, a mérleg azt mutatja, hogy az eredményekhez képest túlságosan nagyok voltak a költségek." John Hislop, akit 1944-ben egy SAS Phantom-csoporttal dobtak át ejtőernyőn Franciaországban, később ezeket írta:

„Amikor létrejöttek az olyan sikerült kis magánhadseregek, mint az SAS, működésük korai szakaszában elsősorban két tendencia jelentkezett: vagy olyan mértékben növekedtek, hogy nem tudták a személyi állomány szükséges színvonalát fenntartani, vagy szorosabb ellenőrzés alá vonta őket a szárazföldi hadsereg, amely különben sohasem nézte őket jó szemmel. Az első esetben csökkent a magánhadseregek hatékonysága, a másodikban viszont a hivatalos előírások bénították meg sajátos képességeiket."

Hislop arra is utal, hogy 1944 tavaszán McLeod dandártábornok „nem tudott mit kezdeni az SAS tisztjeivel és legénységével; egyszerűen nem volt képes felfogni, mi zúdult a nyakába, amikor átvette a parancsnokságot".

Minden hivatásos tisztnek megbocsátható, ha nehezen tud szót érteni olyan emberekkel, amilyen az SAS 1. ezredének parancsnoka, Paddy Mayne alezredes volt. A hatalmas termetű, hallatlanul erős és bátor Mayne a háború előtt nemzetközileg ismert válogatott rögbicsatár volt, és az afrikai repülőtereken Stirlinggel együtt több német repülőgépet semmisített meg a földön, mint a RAF bármelyik vadászpilóta sztárja a légi háborúban. Ezredét saját magánhadseregeként kezelte, akárcsak egy középkori hűbérúr. Emberei közül azok, akik nem imádták, rettegtek tőle. Egysége élén, zsebretett kézzel szállt partra Szicíliában, golyózáporban. Ha józan volt, lassú ír tájszólásával, ír nótáival és érzelmességével mindenkit elbűvölt. Részegen viszont könyörtelen és igen veszedelmes tudott lenni. „Hol van ez-meg-az? – kérdezte szelíden, amikor körülnézett a tiszti étkezőben, és látta, hogy valamelyik tisztje nincs jelen. – Csak nem feküdt le, anélkül, hogy jó éjszakát kívánt volna?" Ilyenkor fölvezette tisztjeit az emeletre, beosont az alvó tiszt szobájába, és máglyát gyújtott az ágya alatt, majd fogadásokat kötött rá, hogy milyen gyorsan riad fel a „bűnös". Parancsnoksága idején az ezred futballmérkőzései véres csatákká torzultak. Mayne vad harcos volt, olyan ember, aki akkor volt igazán elemében, amikor emberei élén rárontott az ellenségre.

„Mindnyájan olyanok szerettünk volna lenni, mint ő", mondta róla egyik beosztottja, Sam Smith tizedes. Smith is azok közé a katonák közé tartozott, akik számára az SAS-szolgálat a tökéletes boldogságot jelentette. A tizedes kemény, fiatal liverpooli fiú volt, aki tizennégy éves korában megszökött az iskolából, katonának állt, majd úgy kerülte el a haditörvényszéket, hogy önként jelentkezett egy kommandócsoportba. Később, Egyiptomban került át az SAS-hez. Úgyszólván ő lett egységének egyetlen „hivatásos túlélője". Egyik alkalommal gépkocsija elakadt a homokviharban, később derült csak ki, hogy osztagának többi huszonöt tagját vagy foglyul ejtették vagy megölték.

Az SAS kegyetlen háborút vívott. Egyszer megállítottak egy katonákkal zsúfolt olasz teherautót, átkutatták, aztán tovább engedték, de amikor elindult, két kézigránátot dobtak a platójára. Smith emlékei közt olyasféle ízléstelen epizódok szerepeltek, mint például az a délelőtt Olaszországban, amikor egységét

egy domboldalon földhöz szegezte az ellenséges tűz. Egy kemény volt profi bokszoló hasalt Smith mellett, aki egyszerre észrevette, hogy a közeli falu asszonyai vagy ötven méterrel távolabb valami híd alatt kerestek menedéket. Fütyülve társainak tiltakozó ordítására, a bokszoló odarohant a hídhoz, Smith szavaival „megkefélte az egyik nőt, de három percen belül már ismét lövöldözött a németekre". Kiképzőjük a mennyezetbe eresztett lövésekkel adott nyomatékot előadásainak, és egyszer kijelentette, hogy az éleslövészet gyakorlásához a közelben levő olasz hadifoglyok felelnének meg a legjobban mozgó céltáblák gyanánt. (A javaslatot a kiképzettek udvariasan elutasították.) Sam Smith, aki huszonegy éves korára már veterán lett, tökéletesen elégedett ember volt. „Szerelmes voltam az SAS-be – emlékezik nosztalgikusan. – Az volt az életem. Semmitől sem féltünk, csak attól, hogy visszaküldenek minket a rendes alakulatunkhoz."

Csakhogy azok közül, akiket 1944 elején vezényeltek az SAS-dandárba, sok embernek semmiféle harci tapasztalata sem volt. Peter Weaver hadnagy a maga harminckét évével egyike volt a legidősebbeknek. Apja, az indiai hadsereg hivatásos tisztje, az első világháborúban esett el. Miután Weaver elvégzett egy magániskolát, változatos pályát futott be. Próbálkozott kisebb üzleti vállalkozásokkal, egy időre beállt közlegénynek a hadseregbe (aztán pénzen kiváltotta magát), rögbizett, krikettezett, mind a kettőt szenvedélyesen. „A háború pompás kalandnak ígérkezett", vallja ma is Weaver. Rövid időre tiszti rangot kapott a Dorseti Ezredben, 1940-ben, de hamarosan áthelyezték egy titkos alakulathoz, egyikéhez azoknak a „hátramaradó" egységeknek, amelyeket arra a célra alakítottak, hogy ha a nácik partra szállnak és a brit reguláris hadsereg összeomlik, folytassák az ellenállást a német inváziós erőkkel szemben. Weaver és társai itt alapos kiképzést kaptak, kitanulták a harcászat és a szabotázs mesterfogásait, de ahogy a német partraszállás veszélye elhalványult, a szolgálat unalmassá vált. Weaver és társai hiába próbálták magukat áthelyeztetni, ezért 1944 elején, amikor végre lehetőséget kaptak rá, hogy átmenjenek az SAS-hez, legnagyobb részük mohón kapott az alkalmon.

De miközben a dandár Darvalban már a kiképzés utolsó heteinél tartott, egyre hevesebben folytatódott a vita az SHAEF és a Különleges Erők főparancsnoksága között az alakulat bevetéséről. Az SHAEF minden erejét lekötötte az egyetlen, a

mindennél fontosabb cél: június 5-én Normandiában partra kell juttatni a szövetséges csapatokat, majd tartani a hídfőt. A 21. hadseregcsoport biztonsági okokból nem akart elfogadni semmiféle olyan tervet, amelynek keretében az invázió előestéjén egyenruhás szövetséges kommandókat dobtak volna le francia földön. De amikor eljött a pillanat, a francia Ellenállástól mégsem lehetett elvárni, hogy hatásosan összpontosítsa erőit a közvetlen harci térségben. Az invázió előtti éjszakán Normandiában ledobott, kitűnően kiképzett SAS-csoportok viszont nagy zűrzavart okozhattak közvetlenül az arcvonal mögött.

Ez nyilvánvalóan öngyilkos vállalkozás lett volna, ezért a Különleges Erők magas rangú tisztjei azzal érveltek, hogy nem ez lenne a leghasznosabb módja az SAS-egységek bevetésének. Ugyanis mindenféle irreguláris akciót stratégiai eszköznek kell tekinteni, nem pedig taktikainak. Az SAS-csoportokat messze a vonalak mögött kellene ledobni – érveltek –, ahol szabadon és rugalmasan fejthetnék ki tevékenységüket, akár hónapokon át, állandóan zaklatva az ellenség összeköttetési vonalait. Az SHAEF tehát megkérdezte az SAS parancsnokságától, mit tudna tenni, hogy megakadályozza azoknak az első, kritikus jelentőségű német egységeknek a mozgását, amelyeket valószínűleg útnak indítanak a normandiai frontra, közülük is elsősorban a *Das Reich*ét. „A 2. SS-páncéloshadosztály a *D*+3 napon [az invázió utáni harmadik napon] már az arcvonal mögötti térségben fog gyülekezni – szögezte le május 19-én az SAS egyik borúlátó helyzetértékelése –, az SAS egységei pedig nem gátolhatják ezt a hadmozdulatot, kivéve ha a *D*–1 napon [az invázió előtti napon] dobják le őket, ami viszont lehetetlen." Az SHAEF javaslata, amely szerint az SAS-nek kézifegyverekkel és útakadályokkal kellene feltartóztatnia a német páncélosokat, a dandárnál csak elkeseredést szült.

E civakodás kellős közepén Bill Stirling, az SAS 2. ezredének parancsnoka kénytelen volt lemondani. Mint egyik tisztje, Roy Farran írta:

„A lemondás súlyos helyzetet teremtett az önkéntes egység számára, hiszen mi elsősorban az ezredesünkhöz ragaszkodtunk, neki voltunk elkötelezve... Nevetséges gondolat volt abban reménykedni, hogy szétszórt ejtőernyőscsoportokkal nagyszabású dolgokat lehet elérni, például egy páncéloshadosztály föltartóztatását. Egy-két napig talán okozhattunk volna némi zűr-

zavart, de arra igazán nem volt remény, hogy közvetlenül az arcvonal mögött utánpótlást kaphassunk, ezért hamarosan tehetetlenné váltunk volna... Ezekből a vitákból kiderült, hogy egyáltalán nem értik a mi szerepünket, ezért súlyosan megrendült a bizalmunk az új parancsnokokban."

Az invázió előtti utolsó napokban újra meg újra változtak az SAS bevetésével kapcsolatos tervek. Bill Stirling lemondása érvényben maradt, de most már csak egy maroknyi embert – összesen öt háromfős, úgynevezett „Titanic-csoportot" – akartak közvetlenül a partvonal mögött ledobni, hogy zűrzavart keltsenek a védelemben. Egy másik, nagyobb arányú akcióra az SAS-ezred 115 francia katonáját jelölték ki; nekik a Bretagne-félszigeten kellett minél nagyobb bizonytalanságot kelteniük az ellenségben a szövetségesek szándékait illetően. Az SAS harcosainak zömét mélyen a frontvonalak mögé akarták ejtőernyőn ledobni, amint az invázió napja után ehhez az akcióhoz repülőgépek állnak majd rendelkezésre.

Az SAS személyi állománya követelte, hogy vessék be, mert készen állt és lelkes volt. A francia egység bretagne-i akciója magától értetődő volt. A dandár többi egységét azonban nagyobb „Jedburgh-csoportokként" akarták felhasználni, az Ellenállás erőinek megszilárdítására, szabotázsakciókra és ellenséges célpontok felderítésére. A tisztekből és altisztekből álló kis csoportok ebben nyilvánvalóan rendkívül értékes szerepet tölthettek be. De az a döntés, hogy az SAS-osztagokat akkora csoportokban dobják le, amelyek elég nagyok ahhoz, hogy felhívják magukra a németek figyelmét, ahhoz viszont túl kicsik, hogy hatásosan harcoljanak, ellenkezett a gerillahadviselés minden alapelvével. Erre a döntésre egy sereg mérges vita és kompromisszum eredményeképpen került sor. Más egységek hónapokig, aprólékosan és részletesen készültek fel inváziós feladatukra, az SAS-dandárt viszont, elsőrendű balfogással, május végén teljes zűrzavarban áthelyezték a Gloucester grófságbeli Fairfordba. Szigorú biztonsági intézkedések mellett gyakorlatilag börtönbe kerültek egy szögesdróttal sűrűn körülvett táborban, a repülőterük mellett, de fogalmuk sem volt róla, mi lesz a szerepük az „Európa-erőd" elleni támadásban.

Annak a fiatal tisztnek, John Tonkin kapitánynak, aki az invázió előestéjén mozaikjátékokat rakott össze Violette Szabóval, május 30-án reggel véget ért a henye várakozás egyhangúsága. Paddy Mayne közölte vele, hogy négy tisztből, harminc-

kilenc közlegényből, egy ötfős Phantom-rádióscsoportból, valamint egy egészségügyi tizedesből álló csapatával le fogják dobni Vienne megyében, Poitiers közelében. Az SAS „6. sz. Módosított Utasítása" a következő parancsot adta neki: „Fő feladata két biztonságos bázis kiépítése, az egyik a Château Chire-től északkeletre fekvő térségben legyen (fedőneve „Houndsworth"), a másik Châteauroux-tól nyugatra (fedőneve „Bulbasket"), a *D*-naptól kezdve pedig kezdeményezzen stratégiai hadműveleteket az ellenségnek Dél-Franciaország és a Neptune-térség közötti összeköttetési vonalai ellen, ahogyan erre alkalom nyílik, vagy ahogyan a fő hadműveleti térség fejleményei ezt megkövetelik..." Tonkin éppen hozzá akart fogni embereinek eligazításához, amikor újabb „keresztbe szervezésre" derült fény. Hívatta a parancsnoka, és közölte vele, hogy felderítőként még aznap este átdobják Franciaországba Richard Crisp hadnagygyal. Tonkin és Crisp késő éjszakáig dolgoztak, rajzoltak, előkészítették a felszerelést, a térképeket, a pénzt. Akkor üzenetet kaptak: „Az egész lefújva." A Titanic-csoportokkal is közölték, hogy törölték bevetésüket. Tonkin és bajtársai, akik napok óta magyarázták a Titanic fiatal tisztjeinek, mennyire irigylik őket izgalmas küldetésükért, végre levethették az álarcot, és velük együtt fellélegezhettek, amiért lefújták ezt az öngyilkos bevetést. Akkor viszont két Titanic-parancsnokkal közölték, hogy mégis sor kerül az akcióra. „Emlékszem, olyan fehéren jöttek ki azok ketten Paddy sátrából, mint a fal", írta Tonkin. Az SAS hat emberéből, akiket a Cotentin-félsziget délkeleti csücskében nagyszámú „megtévesztő" bábuval együtt ejtőernyőn ledobtak, hogy megzavarják a német védelmet, hárman csodával határos módon életben maradtak. Június 6-án reggel ez a csoport lekötött egy teljes német dandárt.

Tonkint és Crispet az SAS más, Franciaországba szánt tisztjeivel együtt Londonba küldték, hogy az SOE szakértőitől eligazítást kapjanak. John Hislop emlékezéseiben beszámol róla, hogy kedvük szerint válogathattak mindenféle fantasztikus felszerelésből, ehető papírlapokból és láthatatlan tintával író tollakból. „...Olyan volt ez, mintha kisfiúként bevittek volna egy áruház játékosztályára, hogy vigyek, amit csak akarok." Tonkint és Crispet mindenhova elkísérte egy elhárítótiszt, és memorizálniuk kellett azoknak az SOE-ügynököknek az arcát és fedőnevét, akikkel Közép-Franciaországban találkozni fognak. Úgy volt, hogy egy Jedburgh-csoportot is ledobnak velük együtt, amely azonban a terepen önállóan tevékenykedik majd.

Egy Londonban „pihenő" középkorú francia férfi órák hosszat mesélt Tonkinnak arról, hogyan lehet a megszállt Franciaországban elkerülni a lebukást: „Sok hasznos tanácsot adott nekem, és mivel rájöttem, hogy valóban tudja, mit beszél, be is tartottam őket. »A jobb kezedben a pisztolyt tartsd, a balban a csokoládét – tanácsolta a francia képletesen. – Ha egy tanyán segítséget vagy tanácsot kell kérned, várd meg, amíg előkerül az öreg mama, sose fordulj a fiatalokhoz. Semmit se várj azoktól a *maquisard*-októl, akik csak a munkaszolgálat elől bujkálnak. Amennyiben harcolni szeretnél, keresd meg az FTP meg az AS embereit, de ne feledkezz meg róla, hogy kölcsönös féltékenység és politikai ambíciók állítják őket szembe egymással.«"

Június 3-án Tonkin, Crisp meg az SAS néhány további tisztje, akiket a fő csoportok előtt akartak átdobni, átköltöztek Hasell's Hallba, abba a Bedford grófságbeli házba, ahonnan az SOE olyan sok ügynöke indult útnak a megszállt Európába. Ott várták három hosszú napon át, állandó halasztások közepette, a végső indulási parancsot. „Eljött június 5-e, amikor megtudtuk, hogy a Titanic és a mi bevetésünk következik. Rémes nap volt ejtőernyős ugráshoz, alacsonyan szálló, sötét felhőkkel és nagyon erős széllel, de abban a békés házban, ahol a tevékenységnek a társasjátékon kívül semmi jele sem látszott, és igazi vakációs hangulat uralkodott, a történelem egyik legnagyobb hadműveletе teljesen irreálisnak tűnt", írta később Tonkin. Este nyolckor kocsik jöttek értük, és kivitték őket Tempsfordba. A RAF hadtáposai rájuk adták az ejtőernyőt meg a felszerelést, aztán a kifutópályához mentek, és beszálltak a várakozó Halifaxekbe. A gépek padlójára feküdtek, kávéztak és szendvicseket majszoltak, miközben repülőgépeik egyre magasabbra emelkedtek a Csatorna fölött. Alattuk a hatalmas inváziós hajóhad már közeledett Normandia partjai felé.

Tonkin számára nem volt újdonság a bevetés. Huszonhárom éves korára már veterán volt, aki hajmeresztő kalandokat élt át az SAS-nél Olaszországban. Szingapúrban született, francia hugenotta eredetű családból, a bristoli egyetemen a kultúrmérnöki szakra járt, aztán 1939-ben önként jelentkezett a Királyi Utászokhoz. Kiábrándító három évet töltött el ott, miközben hiába várt valami akcióra, előbb az utászoknál, aztán a Northumberlandi Gránátosoknál, majd a Közép-keleti Kommandóban. Végül 1942 nyarán Észak-Afrikában bekerült az SAS 1. ezredébe. Négy hónapig harcolt az ellenséges vonalak

Egy *maquisard* robbanótöltetet helyez el a vágányokon, Ambérieu közelében

mögött, sivatagi rajtaütésekben, majd négy kommandóakcióban vett részt Szicíliában és az olasz front mögött. Termolinál, az utolsó ilyen akciónál osztaga túl mélyre nyomult a német vonalak mögé, és előbb elvágta, majd bekerítette őket a német 1. ejtőernyős hadosztály, s amikor elfogyott a lőszerük, kénytelenek voltak megadni magukat. Tonkint, nagy meglepetésére, mint „ejtőernyős bajtársat" meghívták vacsorára Heidrich tábornokhoz, a német hadosztály-parancsnokhoz, aki órák hosszat mesélt az oroszországi hadjáratról, aztán elmondta, hogy az angolok akkor kezdték meg a visszavonulást Kréta szigetéről, amikor ő már éppen kiadta a parancsot, hogy kezdjenek elszakadó hadmozdulatokat, és vonják ki magukat a véres csatából. Tonkint ezután átkísérték egy másik parancsnokságra, ahol egy német őrnagy közölte vele: „Sajnálatos kötelességem, hogy tájékoztassam, parancsunk van rá, amelynek engedelmeskednünk kell, hogy átadjuk önt különleges rendőrségünknek. Figyelmeztetnem kell, hogy mostantól fogva a Wehrmacht nem kezeskedhet az életéért." Tonkin ekkor hallott

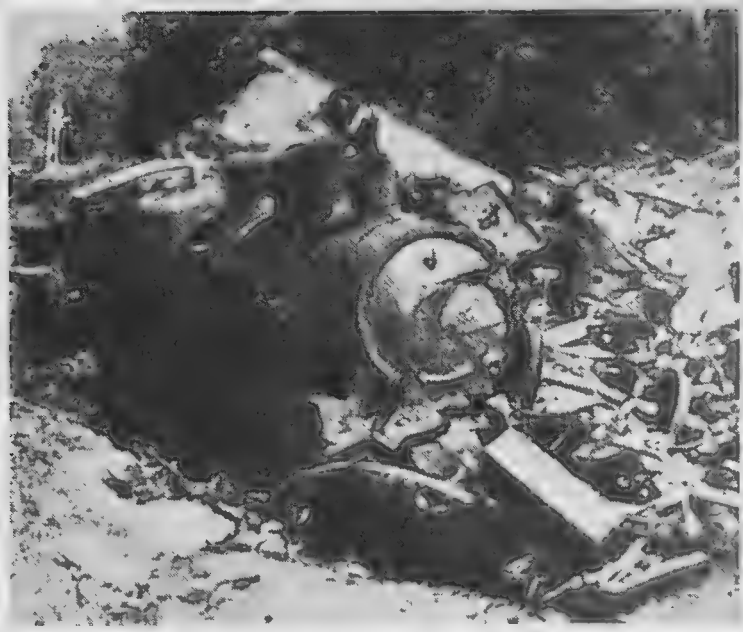

És az eredmény:
kisiklott német szerelvény

először Hitler „kommandóparancsáról", és rögtön tudta, hogy meg kell szöknie, különben agyonlövik. Másnap éjjel, amikor a teherautó, amelyen észak felé szállították, egy pillanatra megállt a fagytól csúszós hegyi úton, elöl kibújt a ponyva alól, kimászott a vezetőfülke tetejére, leugrott, aztán nekiiramodott a hegyeknek. Két hétig gyalogolt a front felé, amíg aztán egyszerre csak azt hallotta, hogy valaki botladozik a sziklák közt, majd rövid angol káromkodás következett. Hősünk belesétált egy éjszakai angol támadásba. Néhány hét múlva újra az SAS 1. ezredénél volt.

Akik ezekből az időkből emlékeznek Tonkinra, úgy beszélnek róla, mint „tipikus angol iskolás fiúról"; imádott célba lőni és rögbizni, teli volt energiával és jókedvvel, szolgálaton kívül pedig állandóan ugratásokon törte a fejét. Mint az SAS-nél mindenki, nagyszerű kondícióban volt, és szívvel-lélekkel háborúzni akart a németek ellen.

Június 6-án, néhány perccel éjjeli 1 óra után a Halifax felső géppuskása kimászott a tornyából, meggörnyedve hátrakúszott

a gép törzsébe, és halkan fölrázta az öt alvót. Kiitták a kávéjukat, talpra kászálódtak, és fölcsatolták hatalmas hátizsákjaikat. Tonkin, akinek elsőnek kellett ugrania, odabotorkált a gép alján levő kiugrónyíláshoz. Amikor a ragyogó holdfényben lefelé bámult, felismerte a terep részleteit, amelyek memorizálásával olyan sok órát töltött. A pilóta leállította a hajtóműveket, a gép siklórepüléssel süllyedni kezdett. A géppuskás jelt adott a karjával, és rákiáltott. „Ugorj!" Tonkin előrecsúszott. Így emlékszik az ugrás pillanatára:

„A legkellemesebb ugrás volt életemben. Mire észrevettem, hogy kinn vagyok a gépből, az ernyő már megrántotta a vállamat, azután ott himbálóztam a ragyogó holdfényben. Halálos csönd volt, csak a könnyű szellő suhogott. A földön kibújtam a hevederből, aztán körülnéztem, merre vannak a többiek meg a konténerek. Ők egy erdőben értek földet, én egy fasorral szegélyezett ösvényre sodródtam. Egy pillanatig azt hittem, hogy egy ágon fogok kikötni, de éppen elkerültem. Az ejtőernyőm viszont beléakadt, s a lábam éppen érintette a talajt. Nem hiszem, hogy ha egy tyúktojásra pottyanok, összetört volna."

A fogadóbizottság mindössze három emberből állt: a gazdából, akinek a földjén leszálltak, a fiából, meg a béreséből. A franciák kissé idegesek voltak, mert német repülőtér volt a közelben, éjszakai vadászok támaszpontja, és csakugyan, alig hajtották össze és dugták el az ejtőernyőket, máris repülőgép-zümmögést hallottak a fejük fölött; a náci vadász ott körözött percekig. Az invázió napjának hajnalát a csoport egy pajtában aludta át. Reggel hét óra tájban egy nyugodt, fekete hajú fiatalember lépett be, hóna alatt Sten géppisztollyal. Olyanféle párbeszéd következett, amelytől a résztvevők mindig kissé hülyének érezték magukat: „Van ház ebben az erdőben?", kérdezte Tonkin franciául. „Van, de nem valami kényelmes", felelte látogatójuk.

Tonkin még a jelmondat elhangzása előtt felismerte a férfit a Londonban látott fényképről. „Samuel" volt az, az SOE francia szekciójának egyik legjobb ügynöke. Amédée Maingard de la Ville-ès-Offrans őrnagy mauritiusi arisztokrata családból származott, huszonöt éves volt, és számvitelt tanult Londonban, amikor kitört a háború. Azonnal beállt önkéntesnek a 60. brit lövészezredbe, onnan emelték ki Selwyn Jepson tehetségkutatói, megkérdezve, hogy hajlandó-e átmenni Franciaországba. Indre megyében dobták le ejtőernyőn 1943 áprilisá-

Amatőrkép: francia ellenállók Vienne-ben

ban, „Hector" (Maurice Southgate) segítőtársául. Southgate lebukása után Samuel és a rendíthetetlen Pearl Witherington felosztották maguk között a térséget, és az SOE két igen hatékony hálózatát építették ki, amelyek az invázió előestéjén és a rákövetkező hetekben vasútvonalak tucatjait robbantották föl.

Aznap, a *D*-nap reggelén a partraszállás híre még nem jutott el Samuelhez és bajtársaihoz. Hónapok türelmetlensége és csalódása után órákon át egyszerűen nem hitték el az ejtőernyősöknek, hogy az invázió valóban megkezdődött. De Samuelnek aznap éjjel jó néhány kilométernyire onnan egy további légi küldeményt kellett fogadnia, Tonkinnak, Crispnek és a Jedburgh-csoportnak pedig egy újabb SAS-csoportot, június 7-én

éjjel. Reggel fél 8-kor kocsin távoztak a tanyáról, két órával azelőtt, hogy megérkeztek a német katonák, akik persze hiába kutatták át a környéket az ejtőernyősök nyomát vizslatva. Június 8-án, Tonkin leszállóhelyétől vagy hatvan kilométernyire délkeletre, csatlakozott hozzájuk Twm Stephens hadnagy az SAS nyolc másik emberével. A Jedburgh-csoport keletnek indult, hogy Leblanc környékén megkezdje a rombolást és a *maquis* kiképzését, a tizenegy fős SAS-csoport pedig teherautón folytatta útját egy újabb leszállózónához, amely a Limoges–Poitiers főút közelében, Montmorillontól délre feküdt.

Tonkin most ült le először Samuellel és a helyi Ellenállás vezetőivel annak a sok-sok megbeszélésnek az egyikére, amelyek során megvitatták, hogyan lehetne a legjobban előmozdítani a *maquis* kiképzését. Tonkin hangsúlyozta, mennyire fontos, hogy a támadásokat a vasútvonalak és az üzemanyagraktárak ellen koncentrálják. Vienne-ben az FTP harcosainak létszáma körülbelül 2800 főt tett ki, amíg a gaulle-istáknak 6400 emberük volt, de rosszul felfegyverzett, kivétel nélkül gyöngén kiképzett harcosok. Az invázió előtt a helyi Ellenállás a lelőtt szövetséges pilóták menekülését támogatta, szabotázsakciókat alig hajtott végre. Az itteni sík, nyílt vidék mindaddig nem vált olyan alkalmassá a gerillaháborúra, mint Dordogne vagy Lot erdői és hegyei, amíg a németek nem szorultak defenzívába. Bernard ezredes, a helyi AS-osztag parancsnoka az ellenállók zömének véleménye szerint tipikus „régi" katonatiszt volt, szerintük ezért nem vezette harcba az embereit. Bizonyos mértékig megpróbált ugyan együttműködni a kommunistákkal, de az FTP és az AS között, mint rendszerint, itt is súrlódásokra került sor.

Az angol katonák szemében, akik közül csak Tonkin tudott franciául, a *maquis* egzotikus társaságnak tűnt. John Hislop, aki keletebbre járt egy másik SAS-csoporttal, kereken kijelentette róluk, hogy „zavarosak a céljaik, féltékenyek egymásra és nem hajlandók az együttműködésre". A Bulbasket-csoportot főként a franciák túlbuzgalma zavarta, akik mindenáron fegyveres akciót akartak. Mivel idegen országba és teljesen szokatlan körülmények közé került, Tonkin gyorsan eldöntötte magában, hogy az egyetlen ésszerű eljárás, ha szinte mindenben rábízza magát a *maquis*-ra. Samuellel együtt úgy döntöttek, hogy mivel egy nagyobb létszámú egyenruhás csoport érkezését úgysem lehet titokban tartani, próbáljanak meg hasznot húzni e tényből, kihasználva a helyzet hírszerzési, propaganda- és presztízslehetőségeit. Samuel úgy vélte, hogy az ő emberei bármikor

Balra: John Tonkin kapitány, középen, polgári ruhában a hősi halált halt Stephens, mellette Crisp hadnagy

újra el tudják vágni a Poitiers-től keletre húzódó vasútvonalat, tehát az SAS koncentráljon a várostól délre fekvő létfontosságú Poitiers–Bordeaux, illetve Poitiers–Tours vonalakra. Az SAS táborozzon a *maquisard*-csoportok között, nyújtson nekik fegyveres kiképzést, és bízza az ellenállókra meg a helyi lakosságra, hogy figyelmeztessék őket az esetleges közeledő németekre.

Június 10-én reggel, Tonkin szavaival, „egy apró, nagyon rémült, de éppen ezért roppant bátor francia vasutas érkezett újonnan felállított bázisunkra. Elmondta, hogy jól álcázott és erősen őrzött mellékvágányokon tizenegy benzinszállító szerelvény áll Châtellerault-tól körülbelül egy kilométernyire délnyugatra. Az ellenállók Londonból állandóan azt hallották, hogy a benzinszállítmányok a legfontosabb célpontok, de mielőtt légi csapást kértek volna e szerelvények ellen, meg kellett

bizonyosodniuk róla, hogy csakugyan ott vannak-e még, és pontosan hol.

Twm Stephens hadnagy heves vérű, izmos kis walesi ember volt, hivatásos katona, aki áthelyeztette magát az SAS-hez, miután egy észak-afrikai táborban megismerkedett John Tonkinnal, aki akkor szökött meg olaszországi hadifogságából. Korábban Stephens is hadifogságba esett, és mire Franciaországba érkezett, már szenvedélyesen gyűlölte a németeket, és el volt szánva rá, hogy megtorolja megaláztatásait. Bár nem beszélt franciául, ő kísérte el a vasutast meg egy másik ellenállót a benzinszállító szerelvények felderítésére. Polgári ruhát kerítettek neki, majd miután gúnyos megjegyzéseket tett a francia személyszállítási eszközökre, mégis elfogadta a kölcsönbe kapott biciklit, és két társával nekiindultak a Châtellerault-ba vezető jó ötven kilométeres útnak.

Másnap reggel tértek vissza, teljesen kimerülve. De aznap délután negyed hat tájban a Különleges Erők főhadiszállásán rögzítették a Bulbasket rejtjeles üzenetét, amely megadta a benzinszállító vonatok helyzetét. Az üzenetet azonnal továbbították a 2. taktikai légi hadseregnek. Nem sokkal később, valamivel este 8 után délkelet-angliai támaszpontjaikról felszálltak a châtellerault-i mellékvágányok ellen támadásra induló repülőgépek: az új-zélandi légierő 487. századának 24 Mosquito vadászbombázója, a brit hadsereg légierejének 464. százada és a RAF 107. százada.

Tonkin és emberei aznap késő este a ledobózónában ácsorogtak még meggyújtatlan máglyák mellett, készen az SAS főcsoportjának fogadására. Nagy megdöbbenésükre egyszerre azt látták, hogy a főúton hosszú járműoszlop halad égő fényszórókkal Limoges-ból észak felé. Nyilvánvaló: nagyszabású német csapatmozdulatról lehet szó. Az angolok sietve megvitatták a helyzetet, és úgy döntöttek, hogy ha utána gyorsan eltisztulnak a ledobózónából, akkor még fogadhatják a légi küldeményt. A Stirlingek motorzúgása már közvetlenül a mező fölött hallatszott, meggyújtották hát a máglyákat, a fejük felett pedig sorra, nyíltak ki az ejtőernyők. Akkor Tonkinék újra megdöbbentek: színes fények gyúltak ki a lefelé lebegő konténereken. Az Angliában kitalált szerencsétlen technikai újítás azt a célt szolgálta volna, hogy a konténereket a földön tüstént felderíthessék, és a fényeknek csak a földhöz ütközéskor lett volna szabad kigyulladniuk; a jelzőlámpák most nyilvánvalóan tévedésből gyulladtak ki. Mihelyt tehát a konténerek földet értek, az an-

golok kétségbeesetten rohantak hozzájuk, hogy összezúzzák az égőket, miközben a francia szekeresek türelmetlenül noszogatták ökreiket, miután sietve fölrakták a szalmára a két és fél mázsás konténereket, összesen 16 tonnányi utánpótlást. Az úton haladó német járműoszlop most kioltotta a fényszóróit. A *Das Reich* járművei voltak, de az angolok nagy szerencséjére nem érdekelték őket a különös fények.

Tonkin kezet rázott az újonnan érkezettek parancsnokával, Jessiman őrmesterrel. A terven megint „csavartak egyet", közölte az őrmester. Az SHAEF azt kéri, hogy támadják a vasútvonalakat Poitiers-től délre; ez a város a Bulbasket számára elérhetetlenül messze volt. Ezért vaktában dobtak le két tisztet tizennégy emberrel a létfontosságú vonalak mentén, azzal a paranccsal, hogy miután elhelyezték a vágányokon a robbantótölteteket, gyalogmenetben csatlakozzanak Tonkinhoz. Amikor Tonkin emberei éjszakára betelepedtek egy tanyára, északnyugat felől hatalmas tüzet láttak az égen – Poitiers lángjait. Még északabbra, de ezt már nem láthatták, további tüzek lobogtak. A 2. taktikai légi hadsereg Mosquitói három hullámban támadtak Châtellerault-ra, mélyrepülésben, gépágyútűzzel, 48 két és fél mázsás bombával és hajszálpontosan. A benzinszállítmány, amely a normandiai csatában az aranynál is többet ért volna a *Das Reich*nek, gigantikus fáklyaként lobbant el.

A négy „vakon" ledobott SAS-csoportot a RAF 38. ezredének gépei nagyon szerencsétlen módon juttatták a földre. Morris hadnagy a földet érés után hiába kereste egyik emberét, sohasem látták többé, alighanem az ejtőernyője mondott csődöt. Holmes őrmester sikeresen leszállt Airvault mellett, felrobbantott egy vonalszakaszt, majd később csatlakozott Tonkinhoz. Kinnevane tizedes és csoportja katasztrofális módon Airvault városka kellős közepén ért földet. Egy embere eltűnt, nem is hallottak felőle többé, a többiek kénytelenek voltak összes robbanóanyagukat és felszerelésüket hátrahagyva elmenekülni. Ők csak sokkal később jutottak el Tonkinhoz.

Peter Weaver hadnagy régi egységének három emberével 150 kilométernyire ért földet Tonkin táborától. Pisztolyokkal, rádióval és robbanóanyagokkal fel voltak szerelve, de élelmiszerük nem volt. Előzőleg azt mondták nekik, majd találnak a környéken. Weaver kérte, hogy dobjanak le velük könnyű kerékpárokat, de a kérést elutasították. A társaságból senki sem tudott franciául, ennek ellenére azt a parancsot kapták, hogy

végszükségben érintkezzenek a franciákkal. Amint földet értek, tüstént rájöttek, hogy sok-sok kilométernyire vannak a célpontjuktól. Egész nap rejtőztek, aztán éjszaka elindultak a vasút felé. Hajnalban már hallották egy vonat zakatolását. Nappalra megint elbújtak egy búzaföldön, ahol abban a kínos élményben volt részük, hogy a gazda ott aratott a közelükben, és alkonyatkor már úgy lapultak a fennmaradt, kis learatatlan pásztában, akár a nyulak. Sötétedéskor a vágányokhoz lopóztak, lerakták a tölteteket, aztán pár száz méternyire visszahúzódtak. Órákig várakoztak, mire óriási detonációt hallottak, gőz sziszegett és hangos kiabálás kezdődött. Ekkor indultak kelet felé, megkeresni Tonkint.

Azt a parancsot kapták, hogy toronyiránt vágjanak át a földeken, kerüljék az utakat, de a sötétben így csigalassúsággal vergődtek előre. Tíz éjszakán át kutyagoltak, és már borzasztóan éhesek voltak. Időnként egy-egy órára szétváltak, ki-ki más irányban keresett valami ehetőt. Az egyik katona valahol egy libával találkozott, de legtöbbször csak egy-két tojást vagy valami zöldséget sikerült elcsenniük. Aztán egyik nap egy erdőben meghökkenve torpantak meg – amerikai akcentussal beszélt két férfi. Óvatosan kiléptek a tisztásra, ahol egy amerikai őrnagy meg egy őrmester üldögélt, körülöttük nagy halom felszerelés, rádióberendezések, és mindenekfölött pénz – volt egy nagy ládájuk, teli francia frankkal, svájci frankkal és dollárral. Elmondták, azért küldték őket, hogy lássák el pénzzel az Ellenállást, de eddig még nem találkoztak alkalmas alannyal. Megkérdezték az angolokat, nem akarnak-e egy kis pénzt. Weaver udvariasan elhárította a hízelgő ajánlatot azzal, hogy máris túl vannak terhelve, aztán továbbmasíroztak.

Amikor végre elértek a találkozóhelyként kijelölt pontra, nagy elkeseredésükre nyomát sem látták Tonkinnak és embereinek. Kétségbeesésükben bementek egy közeli tanyára érdeklődni, és szerencséjük volt. A gazda elkerekezett rozzant biciklijén, és nemsokára nagy porfelhőben, száguldva megérkezett egy fegyveres *maquisard*-okkal zsúfolt autó. Bevitték őket egy közeli faluba, ahol a tömeg a nyakukba borult, a lányok összecsókolták őket, nyakra-főre kínálták nekik a bort, és végre csillapíthatták kínzó éhségüket. „A németek miatt ne aggódjanak, azok mind Poitiers-ben vannak", mondta hanyag vállrándítással egy partizán, amikor látta Weaver feszengését. Diadalmenetben vitték őket egy *maquis*-táborba, ahol azonnal munkába álltak, és elkezdték tanítgatni a franciákat a kézifegyverek hasz-

nálatára. „Azt sem tudták, hogyan kell eldobni egy rohadt gránátot – emlékezik Weaver. – Voltak fegyvereik, de fogalmuk sem volt, mit kezdjenek velük. A *maquisard*-ok négy napig makacsul azt állították, hogy a közelben nem tudnak angol katonákról." Végül Weavernek derengeni kezdett, hogy ezek a derék emberek egyszerűen el vannak ragadtatva, amiért saját kiképzőosztaguk van, így hát letagadják az igazságot. Most már ragaszkodott hozzá, hogy vigyék el őket a bajtársaikhoz. „*Eh bien*, nos jó – mondták a partizánok nagyvonalúan –, de útközben megtámadunk egy kávéházat, ahová a németek járnak." Az angolok nagy megkönnyebbülésére a kávéház üresen tátongott, így további izgalmak nélkül érték el az SAS táborát.

Tonkin és emberei ekkor már majd három hete a partizánok között éltek. Ejtőernyőn ledobtak nekik négy Vickers K géppuskával felszerelt dzsipet. Éjszaka vagy őrjáratoztak velük a térségben, vagy a szabotázscsoportokat szállították körülbelül harminc kilométeres körzetben, a könnyen elérhető vasúti célpontok közvetlen közelében. Tucatnyi támadást intéztek a vasútvonalak ellen. A fiatal, és az efféle hadviseléshez talán túlságosan szelíd természetű Richard Crisp is sikeres akciókat vezetett: aláaknázta az országutakat a német oszlopok előtt. Az utakra szabályos térközökben földet szórtak az aknák elé, majd aknák nélkül is, így az ellenség az első robbanás után kénytelen volt állandóan megállni és söprögetni. Maga Tonkin is többször kiment robbanótölteteket kötözni a vágányokra vagy aknát rakni. Az egyetlen súlyosabb fennakadást az jelentette, hogy a június 12-én tőlük néhány kilométernyire ledobott Phantom-csoport nem volt hajlandó beállni Tonkin emberei közé, és a jelentések szerint fegyvereket adott ki a *maquis*-nak a saját bázisáról. Tonkin hiába próbálta csatlakozásra bírni őket. Londonnal egyébként fenn tudta tartani a kapcsolatot, saját rádiósa, Chick tizedes révén.

Tonkin tisztjei és legénysége éjjel-nappal keményen dolgoztak, de a legénységet, amelynek nagy része nem járt ki a szabotázsakciókra, sokat kínozta a tétlen tábori élet unalma. Örökösen konzerv marhahúst meg vesepudingot ettek, néha valami helyi termékkel váltogatva. Egyszer vettek egy borjút, bár senki sem örült, amikor le kellett taglózni, a lövöldözést ugyanis kerülniük kellett. Megtanulták tüzet gyújtani a méregerős helyi pálinkával, a *gnole*-lal, és csencselni szappannal, amelyet ezen a vidéken szinte egyáltalán nem lehetett kapni. Arra is rájöttek, hogy az Ellenállásban a készpénz is nélkülözhetetlen „kenő-

anyag". Főzőcskéztek, időnként őrjáratra mentek, de legnagyobbrészt csak heverésztek, cigarettáztak és tört francia vagy angol nyelven társalogtak a *maquisard*-okkal a fák árnyékában. A távoli normandiai csatával nem sokat törődtek, de azt természetesnek vélték, hogy a szövetséges előnyomulás néhány héten belül eléri őket. Így éltek a maguk külön kis világában. A legfőbb izgalmat mindennap a menetrendszerű rádióüzenet jelentette. Amikor hívójelük, a *„Sur le Pont d'Avignon"* kezdetű dalocska felhangzott a tisztáson, állandó heccként táncra perdültek az ütemére.

Maga John Tonkin nagyon fáradt volt, és emberei közül néhányan úgy vélték, hogy túl ambiciózus. Osztagának létszáma miatt idejének jó részét adminisztratív és utánpótlás-szervezési problémákkal kellett töltenie. A RAF 38. ezrede franciaországi tartózkodásuk ideje alatt a Bulbasket utánpótlásának a felét nem, vagy rossz helyen dobta le. A dzsipekhez mindig kevés volt a benzin, néha szűkében voltak a robbanóanyagnak is. Rá kellett jönniük, hogy mióta a németek rászoktak arra, hogy egy üres vagont kapcsoljanak a mozdonyaik elé, az ütőszeges gyújtók haszontalanná váltak, hiszen magukat a vágányokat nagyon gyorsan ki lehetett javítani. Ehelyett Tonkin vagy valamelyik embere néha órákig feküdt a töltésen, és fülét a sínre hajtva várta a vonatot, hogy aztán fedezékbe húzódva felrobbantsa a töltetet. Egy német őrjárattal való rövid összecsapás során az egyik dzsip árokba borult, és vezetőjének, O'Neillnek csúnyán megsérült a keze. Tonkin szanitéce ollóval levágta O'Neill két összezúzódott ujját, de a seb elüszkösödött. Egyik éjjel aztán Tonkin teljes elkeseredésében kocsiba ült egy helyi ellenállási vezetővel meg még egy emberrel, és bevitték O'Neillt Poitiers-be, ahol a sebesültet egy orvos gondjaira bízták. Hazafelé azért megálltak, és a város szélén aláaknáztak egy vasúti hidat.

Táborukat négy ízben költöztették máshová, amikor a *maquisard*-ok azt mondták, hogy a németek túlságosan közel járnak. Tonkint és társait eligazításaikon figyelmeztették, hogy a besúgók halálos veszélyt hozhatnak rájuk. Franciaországi tartózkodásuk alatt a *maquis* öt kettős ügynököt végzett ki az angolok szeme láttára. Néhány napig a táborban őriztek egy lányt, aki fraternizált a németekkel. Harmincas éveiben járt, a poitiers-i egyetemen szerzett diplomát, és kitűnően beszélt angolul. Nem félt különösebben, hogy mi lesz vele, mert nem tartotta súlyosnak a bűnét. Ingeket varrt ejtőernyőselyemből az SAS embereinek, akik barátságosan elfecserésztek vele. Azután egyszer kora reg-

gel egy *maquisard* felköltötte Sam Smith-t, és megkérdezte, van-e kedve kivégzést látni. Egy tisztásra mentek, ahol a *maquisard*-ok két sírt ástak. A lányt vezették elő elsőnek. Csak azt kérte, hogy a gyűrűjét adják oda egy helyi gazda feleségének. Azután egy belga fogoly következett, akit úgy kellett vonszolni, sikoltozott és térden állva könyörgött kegyelemért. Amikor rájött, hogy hiába esedezik, nyugodtan felállt, és azt mondta: „Ne lőjetek a torkomba!" Aztán öt *maquisard* puskával agyonlőtte az árulókat. Smith később bűntudatot érzett, amiért nem próbálta megakadályozni legalább a lány kivégzését, de az adott pillanatban ő csak néző volt mások háborújában. A *maquisard*-ok gyakran mondogatták is, hogy az SAS emberei könnyen lehetnek könyörületesek, mert ha őket elfogják, csak hadifoglyok lesznek, a franciáknak viszont a lebukás a halált jelenti. Smith azzal próbálta meg kifejezni szolidaritását irántuk, hogy fölvarrta az FFI jelvényét a zubbonyára.

Az angolok alapvető tévedése alighanem az volt, hogy katonák módjára gondolkodtak egy polgárháború kellős közepén, és úgy érezték, hogy izgalmas és romantikus feladatot hajtanak végre. Szinte alig láttak németet, amióta Franciaországba érkeztek. Az indulásuk előtt Angliában kapott, óvatosságra intő tanácsok ellenére a franciák túlnyomórészt nagyon barátságosak voltak hozzájuk. A Phantom-csoport tisztje egyik jelentésében lelkes beszámolót írt az ellenállókkal töltött egyik jellegzetes estéjükről:

„Amikor először találkoztam azzal, amit a franciák *un parachutage*-nak neveznek, a dologban nem volt semmi titkos vagy titokzatos. Amint a konténereket kidobták a repülőgépből, Albert [a helyi *maquis* parancsnoka] azzal kezdte a szertartást, hogy elkiáltotta magát: *Attention!* [Figyelem!] Mindenki! Jönnek a bidonok! [kannák]. Ezt a figyelmeztetést mindenki továbbadta Bobónak, Alphonse-nak vagy Pierre-nek, aki éppen a legközelebb állt hozzá: »Vigyázz, nehogy azok a rohadt *bidon*ok agyoncsapjanak!«

Mire a konténerek földet értek, a franciák már megkötötték a fogadásokat az ejtőernyőkre. Az nyert, aki a legtöbb ejtőernyőt tudta összegöngyölni és eldugni, mielőtt más is meglátta volna. Aztán jöttek az ökrösszekerek, a hajtók hangos biztatása közepette: »No, lépkedj gyorsabban, öreg, jönnek a *bidon*ok.« Jó előre megbeszélték, melyik szekérre rakják föl az első konténert, és kié legyen a megtiszteltetés, hogy fölrakja.

Rájöttem, hogy úgy kell tennem, mintha emelni kezdeném az egyik végét; segítőim úgysem engedtek emelgetni. »Nem, kapitány úr. Hagyja csak!«, kiabálták.

Mihelyt francia társaim megtanulták, hogyan kell szakszerűen megtisztítani a ledobózónát, hasznos és kitűnő segítőtársak lettek. Egyik éjjel hetven perc alatt sikerült mindent eltakarítanunk a ledobózónából, pedig négy konténer a fák közé pottyant."

A *maquis*-t „fenntartás nélkül barátként és szövetségesként kell kezelni – írta ugyanez a tiszt a jelentésében –, és minden tekintetben meg lehet bízni benne. Ha hibát követnek el, annak csak a túlzott lelkesedés és segítőkészség lehet az oka." Egyszer Weavernek és két társának részt kellett vennie a Bombázó Parancsnokság három kanadai pilótájának temetésén, akiknek tőlük ötven mérföldnyire, egy falu szélén találták meg a holttestét. Mélységesen megindította őket, hogy az egész falu végigkísérte a főutcán a három, virágokkal borított ökrös szekeret a temetőig. A németek a jelek szerint csak a főútvonalakon mozogtak és a nagyobb városokat tartották megszállva, erőfeszítéseiket túlnyomórészt a normandiai csatára összpontosították. Tonkin ezt írta beszámolójában:

„Egy problémára kell gondosan ügyelni, ez pedig az általános riadókészültség. Gyakran előfordult, hogy napokig nem történt semmiféle malőr. Ha nappal jártunk kocsival, a falusiak mind nagyon barátságosak voltak, a lányok nagyon kedvesek. A térségben egy fia svábot sem láttunk, emiatt embereim hajlamosak voltak megfeledkezni róla, hogy az arcvonal mögött vagyunk, s bármely pillanatban támadás érhet minket. Meg akartak állni a falvakban, és általában, elengedték magukat... A legerősebb fegyelmet kell fenntartani, nehogy elkóboroljanak a táborból. Az angol katona szeret »vételezni«, ezért semmi rosszat sem lát abban, ha bemegy a legközelebbi tanyára tojásért, pedig az ilyesmi rendkívül veszélyes... A fő veszély az, hogy a helyi pletyka egy falusi kollaboráns révén eljut a németekhez..."

Az éberség semmibevétele más következményekkel járt Lot megye megközelíthetetlen zugaiban, de Vienne-ben rendkívüli veszélyek leselkedtek a könnyelműekre. Egy helyi ellenállási vezető jelentette Tonkinnak, hogy az SAS két embere beállított a kávéházba egy pohár borra. Az SAS katonái vakációs hangulatban fényképezgették egymást a táborban. Ennél sokkal súlyo-

sabb eset volt, amikor Eccles őrmester két katonával megpróbált Poitiers közelében aláaknázni egy vasúti keresztezést, és az őrmester azzal a hírrel tért vissza, hogy két katonája eltűnt, szinte bizonyosan fogságba estek.

Egyik este Sam Smith két társával meg az Ellenállás egyik vezetőjével dzsipen indult vasúti szabotázsakcióra. Smith és barátja, Fielding közlegény jelentkeztek Tonkinnál, és kérték, hadd mehessenek ki „egy kicsit robbantani", mert nem bírják a tábori élet egyhangúságát. Tonkin figyelmeztette őket: „Lehet, hogy üresjárat lesz, mert az Ellenállás szerint azon a vonalon már nem jár vonat." De azért csak nekiindultak, fölszerelkezve hátizsákkal, robbanóanyagokkal és pisztolyokkal. Amikor rájöttek, hogy a dzsip vezetője eltévedt, és távolabb tette le őket a célpontjuktól, dühbe gurultak, és megszaporázták a lépteiket. Vezetőjük hamarosan lemaradt mögöttük – soha többé nem is látták. Elhaladtak egy húsárugyár mellett, később a mezőn láttak egy leeresztett nadrágú embert, aki döbbenten bámult rájuk, amikor megpillantotta őket. Láttak a távolban egy fehér lovon járőröző németet is. Azután, amikor már közel voltak a vasútvonalhoz, egyszerre géppuskatűz ropogott fel. Sietve visszavonultak, majd egész éjjel és másnap egész nap bujkáltak. A második estén Smith az eredeti célponttól kissé délebbre odakúszott egy vasúti bevágáshoz. Egy pillanatra aligha nem elszundikált, mert azon vette észre magát, hogy lecsúszott a bevágás széléről, és gurul lefelé. Közeledő lépéseket hallott, ezért gyorsan fölerősítette a robbanótölteteket, beállította az időzítő gyújtót, azután futott, ahogyan csak bírt. Mint az SAS legtöbb vasúti robbantása, ez is csak egy rövid pályaszakaszt rongált meg, amelyet néhány óra alatt ki lehetett javítani. Tonkin különben is úgy érezte hogy a vasútállomások és csomópontok elleni támadások már túlságosan veszélyesek. A forgalmat csak úgy akadályozhatták hatékonyan, ha a támadásokat újra meg újra megismétlik, mert az SAS akcióival párhuzamosan Samuel *maquisard*-jai is állandóan rombolták a sínpárokat. A *maquis* állításai, hogy ezen a vidéken a vasúti forgalom teljesen megbénult, rendszerint alaptalannak bizonyultak. Az igazán fontos szerelvények kis várakozás után úgyszólván mindig folytathatták útjukat, bár tény, hogy a német menetrendek, ütemtervek és csapatmozdulatok reménytelenül összekeveredtek.

A három angol katona ezután nekivágott a táborba vezető hosszú útnak. Nehezen ismerték ki magukat, mert a *maquis*

sok útjelző táblát megfordított, hogy összezavarja a németeket. Amikor Smith bekopogott néhány tanya ajtaján, hogy útbaigazítást kérjen, nagy bosszúságára újra meg újra becsapták az orra előtt az ajtót. Hajnalban végül látta, hogy egy kertben civilek beszélgetnek, és tőlük kért segítséget. A franciák csak annyit mondtak neki, hogy közelébe se menjen a verriers-i erdőben lévő tábornak, mert ott valami nagy baj történt. Némi vita után az angolok beállítottak egy tanyára, a mellé a ledobózóna mellé, ahová a dzsipjeik érkeztek, abban a reményben, hogy barátokra találnak és híreket kaphatnak. Amikor Smith bekopogott, egy hisztérikus asszony lépett ki a kis házból. Megismerte őket, aztán valami olyasmit kiabált, hogy a fiát elfogták és az angolokkal együtt agyonlőtték, majd becsapta az ajtót. Zavartan és riadtan siettek tovább, amikor szerencséjükre egy *maquisard*-okkal telezsúfolt autó előzte meg őket. Leállították, és a *maquisard*-ok elvitték őket egy tanyára, ahol Samuelen és más ellenállási vezetőkön kívül egy elkeseredett francia milicista foglyot is találtak, aki az SOE rádióját tápláló generátor pedálját taposta. Lefeküdtek aludni a csűrben, aztán, amikor felébredtek, lassan, egyenként bevánszorgott a tanyára az SAS még néhány embere. Ők számoltak be a Bulbasketre zúdult katasztrófáról.

Tonkin mindig tisztában volt vele, hogy veszélyes túl sokáig egy helyben maradni, mert a pletyka meg a németek rádiós iránybemérése könnyen leleplezheti a tábor helyét. Mozgási szabadságát azonban korlátozta, hogy a ledobózónák közelében kellett maradnia az utánpótlás miatt, továbbá, hogy ezen a kivételesen száraz nyáron nehezen tudott víz közelében táborhelyet találni több mint száz embernek, ugyanis szinte mindig voltak velük *maquisard*-ok, néha százan is. Tonkin emellett üzent a térségben lelőtt és bujkáló szövetséges repülősöknek is, fölajánlva, hogy csatlakozzanak az SAS-hez. Egy Bradley nevű amerikai vadászpilóta tüstént önként jelentkezett akciókra: „Százados, semmi okát nem látom, hogy amiért nincs repülőgépem, abbahagyjam a harcot", mondta Tonkinnak, és az egység népszerű és tisztelt tagja lett belőle. A többiek legnagyobb része azonban inkább maradt a *maquis*-táborban, ahol menedékre lelt, vagy el akart indulni a Spanyolország felé vezető „földalatti" útvonalon. Amikor a katasztrófa lecsapott, 39 angol katona és vagy 50 *maquisard* mellett egyetlen amerikai volt a táborban, Lincoln Bundy hadnagy.

Néhány napja táboroztak a Verriers melletti erdőkben, egy fákkal ritkásan benőtt völgyben, egy patak mellett. Biztonsági okokból átköltöztek ugyan egy másik támaszpontra, de ott a vízhiány kínozta őket, ezért visszamentek Verriers-be. Tonkin elment, hogy új táborhelyet keressen, és csak kora hajnalban tért vissza.

Még alig virradt, amikor aknatűz zúdult a hálózsákjaikban alvó emberekre, a fák közül pedig géppuska kelepelt feléjük. Amikor Peter Weaver felugrott, látta, hogy a fák között félmeztelenül szalad a szakácsuk, és azt kiabálja: „Jönnek! Jönnek!" Tonkin százados Weaver és Jean Dieudonné kíséretében a facsoport szélére szaladt, és látta, hogy a sövényeken át német katonák tucatjai közelednek sebesen feléjük, erős tűzfedezettel. Tonkin visszarohant a táborba, és odakiáltotta az embereinek, hogy szóródjanak szét, és mindenki maga igyekezzen fedezéket találni. Egy rendkívüli, szinte fantasztikus balfogás révén az egész SAS-csapatot úgy küldték át Angliából, hogy nem volt más fegyverük, mint 45-ös pisztolyaik, a dzsipekre szerelt Vickers géppuskákon kívül tehát semmiféle olyan hatékony fegyverük, amellyel visszaverhették volna a támadást. Weaver látta, hogy Richard Crisp egy sebesült lábát kötözgeti, aztán hallotta, amint valaki odakiált neki, hogy erre nincs idő – ki-ki mentse a bőrét. A táborban lévő körülbelül ötven francia partizán közül heten estek el ebben a zavaros erdei csetepatéban. Többségük az SAS katonáinak zömével együtt rémült csordaként rohant le a völgybe, egyenesen a németek gyűrűjébe. Szinte kivétel nélkül megadták magukat.

Tonkin egy időzített aknát hajított a robbanóanyag-raktárba, azután nyugat felé eltűnt az erdőben. Mozdulatlanul meglapult egy szikla mögött, amikor a németek rajvonala elhaladt előtte, és hallgatta az erdőben felcsattanó lövéseket; a németek ekkor kerítették be a *maquisard*-ok és az angol katonák kis csoportját. Két másik tiszt és hat közlegény, akik szintén felfelé rohantak a domboldalon, el a pataktól, ahogyan Tonkin, szintén megmenekültek. Peter Weaver látta, hogy szakaszának legtöbb embere ugyancsak lefelé szalad a völgybe, de ő maga az ellenkező irányba indult. Az erdő szélén találkozott Twm Stephensszel, aki „szinte eszét vesztette tehetetlen dühében". „Nem csinálhatunk semmit – mondta neki Weaver. – Én keresztülvágok ezen a búzaföldön." Elváltak, és amikor a német rajvonal közeledett feléje, bekúszott a búzába. De észrevehették, mert lőttek rá rendesen, mire cikcakkban beszaladt egy kis facso-

portba, németekkel a sarkában. Iszonyatos szomjúságot érzett, majd amikor átugrott egy kerítésen, meglátott valami kis forrást. Egy pillanatra megállt, és arcába fröcskölte a pompás hideg vizet. Valósággal újjáéledt tőle. Bemászott egy sűrű, tüskés csalit kellős közepébe. Órákig ott feküdt, pisztolyával a kezében. „Úgy éreztem, kész volnék a háború végéig ott maradni", emlékszik Weaver. Leszállt az este, és eleredt az eső. Átkúszott egy mezőn, aztán hirtelen szemtől szembe találta magát egy nagy testű kutyával. Sietve visszahúzódott, s végül szerencsésen elaludt.

Gyönyörű reggelre ébredt. Talpra kászálódott, és bement egy közeli tanyaudvarra, ahol legnagyobb megdöbbenésére ott találta John Tonkint. „Hál' Istennek, hát te is megúsztad", köszöntötte Tonkin. Mindössze nyolc embere maradt. Összesen harmincegyen estek fogságba, négyen, köztük Richard Crisp, sebesülten, beleszámítva Bundy hadnagyot, az amerikai pilótát, meg azt a két SAS-katonát, akiket négy nappal előbb, a vasútnál fogtak el. Másnap délután Tonkin a megrázkódtatástól még szinte kábultan sétált be Verriers-be. A németek már elmentek, a foglyokat persze magukkal vitték. Twm Stephens sebesülten fogságba esett. A németek egy fatörzshöz kötözték, aztán végighurcolták a falun, végül puskatussal agyonverték. Az SAS többi foglyul esett harcosát, Bundy hadnaggyal együtt, július 7-én végezték ki, bizonyára Hitler „kommandóparancsának" értelmében. Titkos tömegsírjukat csak a felszabadulás után találták meg. A június 6-a utáni hadműveletek során a németek az SAS kereken száz egyenruhás katonáját fogták el Franciaországban; közülük csak hatan maradtak életben.

„Mindig úgy éreztem, hogy a genfi egyezmény veszedelmes ostobaság – írta harminchat év múlva John Tonkin –, mert elhiteti az emberekkel, hogy a háborút civilizálni lehet." A Bulbasket-akciót sok paradoxon vette körül. John Fielding közlegény emlékezete szerint az átdobásuk előtti eligazításon az SAS tagjai azt a világos tájékoztatást kapták, hogy nem ejthetnek foglyokat, mivel nincs rá módjuk, hogy őrizzék őket. Feltűnő, hogy Angliában senkinek sem jutott eszébe, hogy ezt az eljárást a nácik viszonozni fogják; másodszor, hogy az SAS-egységet azzal az illúzióval engedték Franciaországban leugrani, hogy a partizánháborúnak, amelybe beavatkoznak, bármiféle köze lenne a normális katonáskodáshoz. A Különleges Erők Főparancsnoksága elmulasztotta emlékeztetni őket, milyen sors vár rájuk, ha fogságba esnek. Ha ezt tudják, nem valószínű, hogy olyan sokan megadták volna magukat.

A brit egyenruhás Bulbasket-kommandó egyik csoportja.
A katonák közül, akiket a képen látunk, csak egy maradt életben

Azok az SOE-ügynökök, akik a terepen SAS-csoportokkal találkoztak, főként Philippe de Vomécourt, úgy vélték, hogy a kommandó tagjai kissé elővigyázatlanul viselkednek az ellenséges terület szívében. Mentségükre mondva, úgy küldték át őket, hogy alig tudtak valamit Franciaországról vagy az Ellenállásról, bár az SOE tisztje, Barry ezredes szerint olyan büszkék voltak különleges ezredükre, hogy nem voltak hajlandók elfogadni a Baker Street-iek irányítását, amire pedig igencsak szükségük lett volna. Bár az SAS tagjai sokkal jobb kiképzést kaptak, és minden bizonnyal tehetségesebb emberek voltak, mint egy átlagos brit gyalogos, szakértelmüket nem lehet egy napon említeni a háború utáni terroristaellenes SAS-éval. Hogy akciójuk milyen ferde elképzeléseken alapult, azt jól jellemzi fegyverzetük gyatrasága. „Minket egyszerűen nem arra szántak, hogy nyílt csatában mérkőzzünk meg a németekkel", mondta John Tonkin. Csakhogy nevetséges illúzió volt abban bízni, hogy ellenséges területen egy ötvenfős csoport nem ütközik ellenséges osztagba.

A *maquis* viszont nem tudta megvédeni őket, ehhez hiányzott a kiképzése. A verriers-i katasztrófa után az angolok lázasan kerestek valami bizonyítékot, amely árulásra utalt volna. John Tonkin például mind a mai napig azt hiszi, hogy a Bulbasketet az SAS egy külföldi születésű tisztje árulta el a németeknek, hogy mentesítse saját csoportját a nyomás alól. John Fielding szerint egyik nap, amikor őrségben állt, két polgári ruhás férfi haladt el motorbiciklin a tábor mellett; szerinte német ügynökök voltak.

Az igazságot talán sosem fogjuk megtudni. De mivel egy jókora térségben falusiak ezrei tudtak az SAS-csoport létezéséről, sokkal valószínűbb, hogy a németek egy helyi besúgótól kapták az információt. A vienne-i ellenállás történetírói, akik tanulmányozták az incidenst, azt állítják, hogy az SAS harcosai nem voltak eléggé óvatosak: például dzsipen furikáztak be Poitiersbe. A németek ekkoriban már nem keresték az összetűzést az Ellenállással, hacsak nem kényszerültek rá, de egy uniformisba bújtatott brit egység, amely az egész környéken hivalkodik a jelenlétével, elviselhetetlen kihívás lehetett. És nem volt szükségük különösebben zseniális hírszerző munkára ahhoz, hogy felderítsék a verriers-i tábor helyét, amikor az SAS, egy rövid kiruccanástól eltekintve, összesen nyolc napot töltött ott. Bár a korabeli SAS-jelentések szerint a rajtaütést SS-egységek hajtották végre, az Ellenállás történészei szerint Verriers-t a Poitiersből kivonult 158. biztonsági ezred foglalta el. Három tucat, csak pisztollyal fölfegyverzett embert elfogni nem volt valami nehéz feladat, és csak a németek ügyetlenségének köszönhető, hogy Tonkin és nyolc társa megmenekült.

Akik a Bulbasket-csoportból életben maradtak, miután végül a Phantom-csoport is csatlakozott hozzájuk, még majdnem öt hetet töltöttek Franciaországban a verriers-i katasztrófa után. Egész idő alatt csak várták Angliából az utánpótlást, a robbanóanyagot, a felszerelést. A támadás okozta megrázkódtatást a tizennyolc fiatal angol meglepően hamar kiheverte, de a kommandónak megroppant a gerince. „»Leírtuk magunkat« – mondta Weaver. – Nem számítottam rá, hogy valaha is visszajutunk Angliába." Tonkin, akiben túlbuzgott az energia, még négy vasúti rombolóakciót hajtott végre, de a megmaradt egyetlen dzsippel, amely csak azért nem veszett oda Verriers-ben, mert egy autószerelőnél pihent, nem voltak elég mozgékonyak nagyratörőbb hadműveletekhez. Az SAS-csoportot azután,

Samuellel és nyolc amerikai repülőssel együtt, két menetben, augusztus 7-én és 10-én, átmenekítették Angliába, egy rögtönzött repülőtérre értük jövő Hudson fedélzetén.

A korabeli vélemények megoszlottak a Bulbasket-akcióról. A brit Háborús Kabinet augusztus 10-én kelt jelentésében a taktikai vizsgálatok csoportfőnöke, aki a hadműveletek utáni értékeléseket összeállította, kereken a következőket írta:

„Más SAS-csoportok eredményeivel összehasonlítva a Bulbasket a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján nem szolgált különösebben értékes hírszerzői adatokkal. A csoport időnként jelentett néhány bombázási célpontot, beszámolt továbbá az eredményekről, miután a RAF támadta ezeket a célpontokat. Semmi sem mutat arra, hogy az SAS-csoport részt vett volna a szóban forgó területen a *maquis* felfegyverzésében vagy szervezésében. – Igaz, a fentiekhez hozzáfűzte: – A Bulbasket azonban a RAF bombázásai mellett fontos szerepet játszott a német csapatok mozgásának akadályozásában ezen a területen. Akcióikkal számos német egységet kötöttek le."

Az utókor bölcsességével elmondhatjuk, hogy a jelentésnek éppen fordítva kellett volna szólnia: a Bulbasket valószínűleg nem tett sokkal többet a vienne-i német csapatok lekötésére, mint amennyit az Ellenállás tett volna – nélküle. Ám amikor Stephens Châtellerault-nál földerítette a német benzinszállító szerelvényeket, klasszikus példáját adta a légierő és a vonalak mögötti megfigyelők nagyon is hatékony együttműködésének.

De vajon Tonkin nem érhetett volna el ugyanennyit, sőt többet maroknyi csapatával anélkül, hogy megkockáztassa a verriers-i katasztrófát, ami főleg azért következett be, mert nagy létszámú alakulatának állandó, tehát könnyen felderíthető táborra volt szüksége? Az SAS-nél szerzett saját franciaországi tapasztalatai alapján Hislop ezt írja: „Utólag úgy tűnik, hogy ugyanezt az eredményt kevesebb, de jobban megválasztott emberrel is elérhettük volna." A tervezők között alapvető zűrzavar uralkodott: bár különleges kiképzésű, mégis egyenruhás, reguláris katonákat küldtek egy teljesen szabálytalan és tisztázatlan helyzetbe.

De a háború mérlegét a szerzett előny, a végső tiszta nyereség vagy veszteség dönti el, amikor a veszteséglisták beérkeznek. A taktikai vizsgálatok csoportfőnöke nem volt abban a szerencsés helyzetben, hogy láthatta volna azt a kétségbeesett távira-

tot, amelyet az angol Ultra dekódolói fejtettek meg Bletchley Parkban: „Sürgősen kérjük üzemanyag kiutalását a 2. SS-páncéloshadosztály számára a hadsereg châtellerault-i üzemanyag-raktárából." A táviratot a hadsereg főparancsnokságának küldték, június 13-án 11 órakor. Ha hideg fővel készítünk számvetést a csatáról, ez önmagában olyan eredmény volt, amelyért egy szakasz katona elvesztése csekély véráldozat.

Normandia

A *Das Reich* hadosztálynak az ellenállókkal vívott csatái gyakorlatilag a Poitiers felé vezető úton, Bellacnál értek véget. Az északabbra állomásozó *maquis*-csoportok a sík terepen nem is próbálták megtámadni ezt az elsöprő és félelmetes erőt. London soha nem is remélte, hogy a francia ellenállók nagyobb alakulatok ellen sokat tudnának elérni a front felé vezető utakon. A *Das Reich* nem is tudott annak az SAS-osztagnak a létezéséről, amely megsemmisítette benzintartalékait. A hadosztálynak az incidens egyszerűen egyike volt azoknak a szűnni nem akaró megtorpanásoknak és késedelmeknek, amelyek miatt Montauban óta olyan sok időt tékozoltak el.

Most, amikor a *Das Reich* a Loire felé közeledett, Franciaországnak abba a térségébe ért, ahol a szövetségesek bombázói a legnagyobb zűrzavart okozták a közlekedési hálózatban. „Normandiai hadműveleteinket rendkívül megnehezíti, végrehajtásukat részben teljesen lehetetlenné teszi... az ellenséges légierők elsöprő fölénye", írta erről Rommel. Március 6. és június 6. között a szövetséges légierők 62 000 tonna bombát zúdítottak arra a 93 vasúti csomópontra, amelyeket Eisenhower szakértői támadási célpontokként kiszemeltek. Jóllehet a németek továbbra is „mozgatni" tudták a létfontosságú hadianyagokat hordozó szerelvényeiket, könyörtelenül félresöpörve a polgári forgalmat a teljes francia vasúthálózatról, a késések tömege és a káosz megdöbbentő méreteket öltött. A Szajna alsó folyásánál valamennyi híd romba dőlt. A 2. SS-páncéloshadosztály csak június 13-án érkezett meg Normandiába, az utolsó, 250 kilométeres szakasz megtétele után, és további két napra volt szüksége az átcsoportosításokhoz, amíg akcióba léphetett. A 17. SS-páncélgránátos hadosztály csak június 17-én érkezett meg Bayonne-ból kínkeserves út után, a 9. és 10. SS-hadosztály páncélosai pedig csak június 25-én gördültek be a normandiai állomásokhoz a keleti frontról. Az egész német rádióhálózat rímánkodott: üzemanyagért, szállítóeszközökért, új útvonalkijelölésekért, hidak és mozdonyok kijavításáért. A Wehrmacht alaposan kivérzett Normandiában, halottakban és sebesültekben naponta 2500–3000 embert veszített, de az

erősítések végzetes lassúsággal vánszorogtak keresztül Franciaországon, és mihelyt átkeltek a Loire-on, teljes zűrzavar tört ki, mert belekerültek a szövetséges vadászbombázók gyilkos hatókörébe. A vadászbombázók napi átlagban majdnem 600 bevetésre indultak, a pilótáknak az utasítás szerint cirkálniuk kellett, majd lecsapniuk a mozgó vasúti szerelvényekre és gépjárműoszlopokra, egész Észak-Franciaországban. A légitámadások végzetes károkat okoztak a náciknak. A Loire-tól északra a németek – ellentámadásaik utolsó fázisában – szinte teljes egészében kénytelenek voltak a vasútvonalak helyett az utakat használni, ami még sebezhetőbbé tette őket a légitámadásokkal szemben. A Normandiában harcoló németek közül szinte mindenki elismerte, hogy a Wehrmacht vereségében végül a szövetséges légitámadások jelentették a döntő tényezőt. A Normandia felé közeledő erősítések túlnyomó részét a légierők késleltették leginkább. Egyetlen más nagyobb harci alakulatnak sem engedélyezte az OKW, hogy annyi időt pocsékoljon az Ellenállásra, mint a 2. SS-páncéloshadosztálynak.

A *Das Reich* egységei apránként csordogáltak be az arcvonal mögötti területekre 1944. június 15. és június 30. között. Azok az alegységek, amelyek Wisliceny őrnagy parancsnoksága alatt Toulouse-ban maradtak, csak július 7-én érkeztek meg. Tisztjeik nagy bosszúságára az alakulatokat egymástól függetlenül vetették be az omladozó német front támogatására. A hadosztály, integrált erőként, Lammerding parancsnoksága alatt csak július 10-én vette fel a harcot, amikorra már súlyos veszteségeket szenvedett.

A németeknek sikerült elég benzint összeszedniük ahhoz, hogy a felderítő zászlóalj és a *Der Führer* ezred a saumuri és a tours-i hidakon át, amelyek a heves szövetséges bombázások ellenére még mindig álltak, június 13-án átkelhessen a Loire-on. A többi egység akkor követte őket a rákövetkező egy héten belül, amikor tehette. A páncélosok június 15-ig még csak el sem tudtak indulni Périgueux-ből, ami az Ellenállás és a szövetséges légierők hatékony támadásait dicséri. Június 16-án az SHAEF hírszerzése leszögezte: „Késleltetésére irányuló minden erőfeszítésünk ellenére a *Das Reich* páncéloshadosztály, amelynek egységei Périgueux-ben vesztegeltek, tizenöt vasúti szerelvénnyel elindult Poitiers felé, tizenhárommal az éjszaka, kettővel ma reggel." Előrehaladásuk a vasútvonalon kínosan lassú volt. Fritz Langangke, aki újonnan felszerelt Párduc-századával Németországból jött, nagy körben, két hét alatt tett meg egy

valóságos *Tour de France*-ot, amíg utol tudta érni őket. Angersnál kénytelenek voltak a páncélosokat lerakni a pőrekocsikról, még több mint 150 kilométernyire a frontvonaltól, és csak éjszakánként nyomulhattak előre, mindazzal a sok késedelemmel és üzemzavarral, amit az újabb hosszú országúti menet óhatatlanná tett.

Attól a pillanattól fogva, hogy átkeltek a Loire-on, a németeket elképesztette a szövetséges légierő tökéletes fölénye. „Az ég valósággal a *Jabók* [*Jagdbomber* – vadászbombázó] játszótere lett", vallotta meg később Ernst Krag. Oroszországban az ellenséges légierő nem jelentett komoly fenyegetést a csapatmozdulatokra, de Franciaországban a vadászbombázók szüntelenül a nácik nyakára zúdultak. Saumur és Tours után a *Das Reich* oszlopai már nem is mozoghattak nappal, ezért teljes elsötétítésben, éjszaka vánszorogtak észak felé. Június 14-én hajnalban La Flèche közelében az út mentén leállították őket, és egy motorkerékpáros küldönc táviratot nyújtott át Stadler ezredesnek. A 9. SS *Hohenstaufen* páncéloshadosztály parancsnoka harc közben elesett, Stadlernek azonnal át kellett vennie a helyét, átadva a parancsnokságot Weidinger őrnagynak. A törzs sietve hozzáfogott az áthelyezéshez szükséges előkészületekhez, amikor egy szövetséges vadászbombázó raj csapott le rájuk, rakéta- és gépágyútüzet zúdítva az oszlopra. Miközben a legénység küszködve felállította a könnyű légelhárító gépágyúkat, és fedezékbe vitte a járműveket, tizenhat teherautó és félláncta lpas borult lángba. Ettől fogva a nácik igen gondosan álcázták magukat. A páncélosok csak lombtakaróba burkolva haladtak, mint valami „sétáló erdő"; ők így nevezték. Amikor Otto Pohl százada letáborozott egy gyümölcsösben, a tiszt lekaszáltatta embereivel a tankok mögött a füvet, hogy elrejtse a lánctalpak nyomvonalát. A legénység káromkodott. „Az ember még szarni sem mehet a mezőre, hogy magára ne vonjon egy átkozott Jabót", morogták Krag emlékezése szerint. Miközben lassan vánszorogtak előre a sövényekkel és fákkal beültetett normandiai tájon, a legénységnek újra meg újra ki kellett ugrálnia a tankokból és menedéket keresnie alattuk, mert vadászbombázók támadtak rájuk. Csak az éjszaka hozott megkönnyebbülést. Oroszország után, ahol a leghevesebb harcokra mindig éjszaka került sor, nagyon meglepte őket, amikor rájöttek, hogy „este tíz óra után az amerikaiak békén hagytak minket". A könyörületes sötétségben rendezhették soraikat, pihenhettek, és újra felszerelkezhettek hajnalig, amikor megint

kezdődött az ágyútűz és újra megjelentek a vadászbombázók. Amikor Párduc IV. harckocsijával először indult a harcba Normandiában, Fritz Langangke, a *Das Reich* fiatal páncélostisztje éppen megkerülte egy ház sarkát – és hihetetlen látvány tárult elébe. Egy normandiai falusi utcát pillantott meg, teli a heves ütközet roncsaival, égő járművekkel. Az amerikai és a német gyalogság páncélelhárító lövegeivel 200 méternyire sem állt egymástól. De nem lőtt senki. A vonalak között amerikai és német sebesültszállítók cipelték a hordágyakat ide-oda. „Nekem az volt az első jel, hogy ez másféle háború lesz – mondta a szerzőnek Langangke. – Oroszországban szépen keresztülgázoltunk volna rajtuk..."

Weidinger és a többi veterán azzal a várakozással érkezett Normandiába, hogy óriási ellentámadással a tengerbe szorítják a szövetségeseket. Nagy meglepetésükre és elkeseredésükre azt a parancsot kapták, hogy csak tömjenek be egy tátongó rést az arcvonalban, a pompás *Lehr* páncéloshadosztály roncsai mellett, amelynek Bayerlein tábornok volt a parancsnoka. Amikor az offenzívával kapcsolatos reményeikről beszéltek neki, a tábornok csak nevetett. „Az is csoda lesz, ha itt meg tudjuk vetni a lábunkat" mondta Bayerlein lakonikusan. A *Das Reich* hadosztálytörzse szeretett volna néhány órai időt kapni egy kis pihenőre valami csöndes szektorban. Csakhogy csöndes szektorok itt nem léteztek. „Hol a Luftwaffe?" kérdezték az emberek azoktól a társaiktól, akik előttük érkeztek Normandiába. „Nincs többé Luftwaffe", hangzott a válasz. Az újonnan jöttek csüggedten látták, mennyire kimerültek az arcvonalból kivont egységek, és mennyire megingott a moráljuk. Megdöbbentette a marcona SS-eket a nyílt defetizmus és a bénító veszteség is. Idegfeszítő volt a szüntelen bombázás, a tehervonat zakatolásához hasonló dübörgés, amelyet a partközelben cirkáló csatahajókról kilőtt hatalmas gránátok okoztak, amikor elzúgtak fölöttük. A tapasztalt SS-tisztek megdöbbentek, amikor rájöttek, hogy sokan dezertálnak, főleg elzásziak.

Tévedés volna azonban a *Das Reich*et meggyengült harci egységnek nevezni Normandiában. A Waffen SS-ről el lehet mondani, hogy ők voltak a világ leggátlástalanabb és legfanatikusabb katonái. Fritz Langangke egyik délután Párducának viharvert tornyában ült, tüzérségi tűz alatt, amikor meglátta, hogy parancsnokának, Tyschennek tábori Volkswagenje robog feléje az ösvényen. Az őrnagy egyenes derékkal, szinte céltáblaként állt a szélvédő mögött. Langangke is kénytelen volt hát

kiugrani a toronyból, és vigyázzállásban odapattanni Tyschen elé, átvenni a parancsot, miközben sorra robbantak körülöttük a gránátok. Langangke máig büszke rá, hogy milyen „stramm" dolog volt ez.

A *Der Führer* ezred a csata első négy napján 960 embert vesztett – létszámának majdnem a felét. A sebesülések és a halálesetek legnagyobb részét a tüzérségi tűz okozta. Az ezredparancsnokság telitalálatot kapott, kilenc ember szörnyethalt, továbbá egy odalátogatott haditudósító. „Stramm" viselkedés ide vagy oda, már nem is merték a századparancsnokokat eligazításra összehívni, nehogy egyetlen telitalálattól mind meghaljanak. Az állások között minden üzenetet futárokkal kellett továbbítani, mert a szövetséges bemérők azonnal lokalizálták a rádióadókat, és tüzérségi tüzet zúdítottak rájuk, s az állandó bombazáporban hiábavaló lett volna tábori telefonvonalakat göngyölíteni. Amikor Stuckler őrnagy meglátogatta az egyik harcálláspontot, megdöbbenve látta, hogy egy angol tankot az ezredparancsnokságtól alig néhány méterre sikerült csupán kilőni légelhárító ágyúkkal. Akárcsak Oroszországban, itt is összeomlott a postaszolgálat. A katonák hetekig nem kaptak levelet hazulról, aminek persze bomlasztó hatása volt a morálra.

A *Das Reich* hadosztály tisztjei és legénysége a normandiai arcvonalban szerzett tudomást a felderítő zászlóalj és a *Der Führer* Tulle-ben és Oradourban művelt rémtetteinek részleteiről. Állítólag vizsgálatot és haditörvényszéki tárgyalást követeltek, ám nem kaptak választ. De a Normandiában töltött hetek során a *Der Führer* ezred két olyan tisztjét veszítette el, akiknek a halála – mondhatni – kapóra jött. Kahn századost egy szakasz emberével gránáttalálat érte, súlyosan megsebesült, elveszítette a fél karját, aztán elkerült a hadosztálytól, és soha többé nem akadtak a nyomára. Június 30-án reggel Otto Dickmann őrnagy balga módon sisak nélkül lépett ki a fedezékéből, gránátszilánkot kapott a fejébe, és nyomban szörnyethalt. Bajtársai közül vannak, akik máig úgy gondolják, nem akart tovább élni, azért követte el ezt az öngyilkos ostobaságot. Nehéz persze elképzelni, hogy ezt az embert lelkiismeret-furdalás kínozta volna, de lehetséges, hogy elkeserítette az „akciója" körüli vizsgálat. Halálával a vizsgálatot leállították, kétségkívül a *Das Reich* és a *G*-hadseregcsoport nagy megkönnyebbülésére.

Június 30-án került sor von Rundstedt híres telefonbeszélgetésére a Führer főhadiszállásával. „Mit csináljunk? Mit csináljunk?", kérdezte tőle Keitel. „Kössetek békét, hülyék... mi mást

tehettek?", felelte Rundstedt. Három nap múlva leváltották. Vajon nem kezdte-e ekkor már az SS is úgy érezni, hogy reménytelen küzdelemben hozza a véráldozatokat? „Nem engedhettük, hogy azt mondják ránk: mi csak idegen földön harcolunk, de hazánk védelmében nem – fogalmazta meg diplomatikusan Weidinger. – Az angolok is ugyanezt tették volna: visszavonulnak."

Wisliceny ezrede tizenegy nap alatt hatvannégy amerikai támadást vert vissza, közülük ötvenhatot saját páncélosainak támogatása nélkül. Állandóan hiány volt páncéltörő lőszerből. A nyári hőségben az előretolt állásokban szinte elviselhetetlen volt a döglött tehenek bűze. A katonák a támadások közti szünetben olvastak, beszélgettek, kártyáztak és sakkoztak. Lammerdinget egy légitámadásnál repeszdarab sebesítette meg, ezért le kellett mondania a hadosztály-parancsnokságról.

Heinrich Wulf felderítő zászlóalját előbb a hídfő nyugati szárnyán vetették be egy amerikai támadás elhárítására, amikor egy tartalékos gyalogezred már megingott a nyomás alatt. Wulf és emberei páncélozott járműveikkel rábírták a gyalogságot, hogy foglalja el újra elhagyott állásait; ez háromszor is megismétlődött, erős tüzérségi tűzben. Július 8-án Wulf jelentette Stucklernek, hogy mindössze kétszáz épkézláb embere maradt. „Ha még egyszer így megtáncoltatnak, új parancsnokot is kereshet." Stuckler igyekezett megnyugtatni, és megígérte Wulfnak, hogy ha sikerül helyreállítania az arcvonalat, fel tudja váltani a zászlóaljat. Néhány óra múlva Wulf és törzse egy tejüzemben ütötte fel a harcállláspontját, amikor egy 105 mm-es gránát elvitte a tetőt, és az épületben szinte mindenki megsebesült. Egy szilánk elszakította Wulf bal lábának idegeit, egy másik letépte egyik ujját. Wulf nem harcolt többé a nyugati fronton.

A *Das Reich* hadosztálynak csak minden harmadik embere jött vissza Normandiából az egységével. Az amerikaiak áttörése után iszonyatos veszteségeket szenvedtek a falaise-i „katlanban", ahol másokkal együtt sok tulle-i hóhér is meghalt. Egy csűrben aludt, amikor a fal mellett álló, tányéraknákkal megrakott féllánctalpas találatot kapott és felrobbant. Fritz Langangke később, a nagy visszavonuláskor a Szajnán átúszva menekült meg, hátrahagyva halott géppuskását és töltőkezelőjét. Otto Pohl a Párducában ült, amikor a tankot egyszerűen ledobta az útról egy német tányérakna robbanása, vezetője nyomban meghalt. „Falaise-nál az SS-egységek a megsemmisülésig harcoltak", írta emlékirataiban Eisenhower.

Nem sokkal ezután Karl Kreutz ezredesnek táviratot nyújtott át a segédtisztje; a táviratban az állt, hogy megkapta a Lovagkeresztet. Kreutz arca kifejezéstelen maradt. „Nem is örül?", kérdezte meglepetten a segédtiszt. Kreutz a tetőre mutatott, amelyen egy előző bombatámadás nyomán belátszott az ég. „Hogy örülök-e? Minek örülnék! Nézzen oda."

„Akkor már tudtam, hogy elveszítettük a háborút", mondta harminchat év múlva Kreutz.

A *Das Reich* Normandiába vezető útja már 1944. június 16-án legendává kezdett válni, amikor az SHAEF G–3 napi összefoglalója a következőt jelentette: „Egy, a terepen működő csoport azt állítja, hogy az Ellenállásnak sikerült több mint egy héttel késleltetnie a 2. SS-páncéloshadosztály indulását... Az FFI által elért eredmények messze meghaladták a várakozásokat. Mindenütt, ahol fegyverzetük kielégítő volt, akcióegységről és kitűnő harci szellemről tettek tanúságot."

„A német alakulatoknak a harcterületre való felvonulása általában meglehetősen lassú volt – olvassuk az angol Háborús Kabinet taktikai osztályának jelentésében, 1944 augusztusából. – Délen és délnyugaton ennek legnagyobbrészt a francia ellenállási csoport hatékony akciója volt az oka, amíg azoknak a hadosztályoknak az esetében, amelyeknek át kellett lépniük a Szajna és a Loire folyók vonalát, a bombázások által megrongált hidak jelentették a legfőbb akadályt... – Ugyanez a jelentés célzott először a hadifoglyok kihallgatása során szerzett információk alapján a *Das Reich* felvonulása során felmerült nehézségekre. – Becslések szerint ez a hadmozdulat a legtöbb ellenséges egységnek kétszer, egyeseknek háromszor annyi idejébe került, mint amennyit a távolság indokolt volna. A vasúton szállított egységeknek jelentős késedelmet okozott, hogy a bombázások megrongálták Tours hídját. Június 7-én a partizánok Souillacnál megtámadták a páncélgránátos ezred egyik századát, ugyanezzel az egységgel június 11-én újabb incidens történt. Veszteségeket szenvedett, ezért csapatokat rendeltek ki a partizánok ellen..."

A felszabadulás után a *Das Reich* története különleges helyet kapott az Ellenállás legendáriumában. Kell-e mondanunk, hogy André Malraux emelkedett a szónoki elragadtatás legmagasabb csúcsaira, Jean Moulin sírjánál mondott beszédében:

„Árnyak szegény, megkínzott királya, nézd, hogyan támadnak fel más árnyékemberek a júniusi éjszakában. Halld hát a Normandia felé vonuló német páncélosok dübörgését, az álmukból felriadt tehenek elnyújtott, panaszos bőgésének közepette. Hála Néked, azok a tankok nem érkeznek meg időben... Nézzétek, harcosok, ti szegény, rongyos népség, miként bújnak elő más rongyos bajtársaitok a tölgyek közötti *maquis*-ból, és a páncélököl kezelését megtanult kérges paraszti kezükkel miként állítják meg a hitleri birodalom egyik elit páncéloshadosztályát – a *Das Reich*et..."

Évekig uralkodott a téveszme, hogy a 2. SS-páncéloshadosztály 1944. június 8-án azzal a paranccsal vonult ki Montaubanból, hogy azonnal induljon Normandiába. Ez nem igaz. Egyesek pusztán az Ellenállásnak, mások az angol–amerikai légierőnek tulajdonították az érdemet, hogy megbénította a normandiai felvonulást. Churchill viszont a háború természetéről írott egyik legragyogóbb kommentárjában így fogalmazott: „Mindig minden egyidejűleg van mozgásban." Lehetetlen pontosan meghatározni, kinek mennyi érdeme volt a szövetségesek normandiai győzelmében. Része volt benne a megtévesztési terveknek, az inváziós csapatoknak és parancsnokaiknak, a német főparancsnokság balfogásainak, a légierőnek és az Ellenállás hőstetteinek.

A francia történészek és a volt ellenállók eltúlozzák azokat az anyagi veszteségeket, amelyeket a *Das Reich* a *maquisard*-ok elleni akciók során elszenvedett. Semmi okunk sincs viszont kételkedni a hadosztály június 8–9-ről adott veszteséglistájának adataiban – ezen a két napon kellett a náciknak a legsúlyosabb harcokat vívniuk –, amely 17 halottat és 30 sebesültet említ. Ha ehhez hozzáadjuk Kampfét, Knugot, Gerlach sofőrjét, és bőven ráhagyunk a terrassoni, majd a következő napokban útközben történt incidensekre, akkor is könnyen elhihetjük, hogy körülbelül 15 000 emberéből az SS nem veszített többet harmincötnél.

Csakhogy sohasem a veszteségek és az anyagi károk jelentették az igazi alapkérdést. Az invázió napja előtt az SHAEF-nek az volt a legmerészebb elképzelése, hogy az Ellenállás komolyan megzavarhatja a franciaországi német erőket, késleltetheti az erősítések útját, és elvonhat néhány egységet a normandiai csatából. Lot, Corrèze, Dordogne és Limousin ellenállói ezen a téren nagyszerű sikereket értek el. Ha a német döntés, amely az

invázió után két nappal átfésülésre rendelte a *Das Reich*et, mélységesen ostoba volt is, ebbe az ostobaságba az Ellenállás ugratta bele a németeket. A kommunista *maquis* és a gaulle-ista Titkos Hadsereg mind a *D*-nap előtt, mind utána olyan légkört teremtett, amely szinte kiprovokálta a németekből, hogy nyolc Wehrmacht-hadosztályukat – igaz, a legcsekélyebb harcértékű nyolcat – a „terroristák" leverésével kössék le.

A *Das Reich* tisztjei manapság lekicsinylik a menet során tapasztalt nehézségeket. Az OKW hadműveleti naplója is azt állítja, hogy június 6-a után a gerillaháború kevésbé alakult drámaian Franciaországban, mint ahogyan a vezérkar tartott tőle. Ezt így fogalmazza meg: „A terroristamozgalom, amely Franciaország egyes részeit már az invázó előtt megbénította, nem erősödött a várt mértékben." Csakhogy a németek reagálása és a *G*-hadseregcsoport rádiótáviratainak majdnem hisztérikus hangneme rácáfol ezekre a gőgös kijelentésekre. Az SHAEF hírszerzése ezt írta a *Das Reich* Montaubanban kezdődő útjáról: „Becslések szerint erre a csapatmozdulatra az egységek túlnyomó része kétszer-háromszor annyi időt fordított, mint amennyit a távolság kedvező körülmények között indokolt volna." Azok talán túloznak, akik azt állítják, hogy ha a *Das Reich* tíz nappal hamarabb érkezik Normandiába, a harcok mérlegét sikerül a szövetségesek hátrányára billentenie, annyi viszont valószínű, hogy az SS-páncélosok alaposan megnehezítették volna a szövetségesek feladatát. Könyvünkben nem is próbálunk kísérletet tenni az Ellenállás eredményeinek átfogó értékelésére. Azt azonban hangsúlyoznunk kell, hogy a partizánoknak a franciaországi győzelemhez való hozzájárulását elsősorban annak alapján kell megítélni, amit az invázió napját követő hetekben elértek, nem pedig későbbi, jóval látványosabb sikereik alapján. Rengeteg ostobaságot írtak össze arról, hogy hogyan „szabadított fel" az Ellenállás 1944 augusztusában és szeptemberében városokat és egész megyéket. Ezeket a hőstetteket általában egyszerűen a németek visszavonulása tette lehetővé. Azoknak a helyőrségeknek a túlnyomó részét, amelyek megadták magukat az ellenállóknak, silány harcértékű tartalékos csapatok alkották, amelyek maguknak a németeknek sem hiányoztak különösebben.

De a *Das Reich* hadosztály története talán segít érzékeltetni azt a bátorságot – azt a gyakran meggondolatlan önfeláldozást –, amellyel az Ellenállás pótolni tudta a katonai ismeretek hiányosságait. Érdemes felsorolni, mekkora volt az ellenállók tel-

jes háborús vesztesége abban az „R5"-ös körzetben, ahol a *Das Reich* elleni akciók legnagyobb részét vívták. Corrèze: 248 halott, 481 deportált; Creuse: 123 halott, 190 deportált; Dordogne: 771 halott, 308 deportált; Haute-Vienne: 957 halott, 373 deportált. Ha netán valaki azt hinné, hogy Oradour és Tulle elszigetelt incidens volt, íme, azoknak a túszoknak és foglyoknak a száma, akiket a németek kivégeztek. Párizs és környéke: 11 000; Lille: 1113; Angers: 863; Orléans: 501; Reims: 353; Lyon: 3673; Nizza: 324; Limoges: 2863 – és így tovább, egész Franciaországban. Összesen százezer francia férfi és nő halt mártírhalált az ellenállás harcai, illetve a német megtorlások során.

Úgy gondolom, hogy a kommunista FTP tevékenységéről nem írtunk megfelelő elismeréssel. Az FTP széles körű és könyörtelen corrèze-i és limousini akciói voltak azok, amelyek a *D*-nap előtt kiprovokálták a németekből a *Das Reich* bevetését. Az Armée Secrète visszafogott katonapolitikája – mondják – „ésszerűbb" volt, hiszen igyekezett megkímélni a polgári lakosságot a sok iszonyatos megtorlástól. De az én véleményem szerint az AS jóval kevesebbel járult hozzá annak a kaotikus légkörnek a megteremtéséhez, amely június 6. táján ennyire idegesítette a németeket. Amikor az ellenállók nagyobb katonai hadműveletekre vállalkoztak – mint amilyet az FTP kísérelt meg Tulle-ben –, rendszerint kudarcot vallottak, vagy katasztrófát provokáltak. Elsőrendű, kiképzett csapatokkal sohasem tudtak hatékonyan szembeszállni. De amikor – Jacques Poirier találó kifejezésével élve – egyszerűen csak „zűrzavart akartak csinálni", akkor a németeket gyakran szerfölött felbőszítették. „Az Ellenállás kisvállalkozás – mondta Macdonald Austin tűnődve, Jedburgh-élményeire visszaemlékezve. – Bármiféle kísérlet, ami valami nagyobb jelentőségű katonai manővernek próbálja feltüntetni, óhatatlanul hamis." Amikor Dick Barry tábornok, Gubbins volt vezérkari főnöke visszatekintett az SOE/SO összes erőfeszítéseire, azt kellett mondania: „Éppen csak hogy megérte."

De Barry a mérlegnek csak a katonai oldaláról nyilatkozott. Pedig sokkal többről volt szó, annál is többről, hogy hány nappal késleltette a *maquis* a *Das Reich* felvonulását. Minden férfi és minden nő számára, aki eljátszotta a maga szerepét az Ellenállásban, a szörnyű áldozatok ellenére felemelő volt ez az élmény. Az Ellenállás legnagyobb eredménye, amely igazolta mindazt, amit az SOE tett, és ami megérdemelte mindazok ön-

feláldozását, akik hősi halált haltak: Franciaország lelkének megmentése volt.

Még valamin el kell kissé gondolkodnunk – és ez a *Das Reich* katonáinak viselkedése Franciaországban. A sors iróniája, hogy amikor kézenfekvő történelmi párhuzamot keresünk ahhoz a módszerhez, amellyel Hitler hadserege megpróbálta elfojtani az Ellenállást a megszállt Franciaországban, ahhoz kell visszatérnünk, ahogyan a napóleoni időkben Masséna hadserege bánt el az 1808–1809-es háborúban a spanyol gerillákkal: „Spanyolországban a francia katonai vezetés úgy reagált, ahogyan a vezetés mindig is reagál. Amikor az célravezetőnek látszott, a terrorhoz folyamodott", idézem egy cinikus mai történész szavait. A franciák tisztelete Napóleon és hadseregének emléke iránt napjainkig mit sem csökkent. S azért nem, mert Hitler felbukkanásáig a modern európai történelemben nem akadt még egy zsarnok, aki ilyen könyörtelenül uralkodott volna a meghódított népeken, aki ennyi nyomorúságba taszította volna Európát.

A reguláris hadseregek mindig lenézték a gerillákat. Viszont: az 1870–1871-es porosz–francia háborúban körülbelül 58 000 *franc-tireur* talán 1000 németet ölt meg, de arra kényszerítette a poroszokat, hogy 120 000 embert, hadseregük egynegyedét lekössék az összeköttetések biztosítására. És: „Könyörtelenül leverjük őket – jelentette ki Bismarck. – Ezek nem katonák. Úgy bánunk el velük, mint a gyilkosokkal."

Montgomery marsall, aki 1944-ben a brit 21. hadseregcsoport parancsnoka volt, 1921-ben dandárparancsnokként harcolt az ír gerillák ellen. Ő maga írta: „Minden figyelmemet a lázadás leverésének szenteltem, és soha egy csöppet sem izgatott, hogy hány ház ég le. Bárkit, akár civil volt, akár republikánus, akár katona vagy rendőr, ha szembeszegült egy tisztemmel vagy katonámmal, azonnal agyonlövettünk." Amíg a közvélemény nyomása nem kényszerítette őket a parancs visszavonására, az angolok a hivatalos megtorlás politikáját alkalmazták az írek ellen, többek között felgyújtották azok házait, akik segítették őket. Maxwell brit tábornok kivégeztette az 1916. évi dublini felkelés vezetőit, harcosait pedig angliai táborokba küldte. „Nézetem szerint – írta Montgomery később írországi tapasztalatairól – az efféle háború megnyeréséhez az embernek könyörtelennek kell lennie: Oliver Cromwell vagy a németek igen gyorsan elintézték volna [az íreket]."

Érdekes, hogy amíg Eisenhower tábornok a felszabadulás után méltányolta a francia ellenállók hozzájárulását a győzelemhez, Montgomery sohasem mutatott sem érdeklődést, sem tiszteletet e hősök iránt. Láthatóan mindvégig megmaradt benne a hivatásos katona viszolygása az irregulárisokkal szemben, bármilyen ügyért harcoltak is.

De mindezeken túl, amikor már minden elképzelhető körülményt a háború számlájára írtunk, a *Das Reich* felvonulására mégis úgy fogunk emlékezni, mint a második világháború egyik legszörnyűbb epizódjára: *Oradourban ugyanis nőkre és gyermekekre gyújtották rá a templomot.*

Ha az ember nem filozófus vagy pszichiáter, nem sokat mondhat azokról az emberekről, akik az oradouri mészárlást véghezvitték. Ha valaki ismeri Buchenwaldot és Auschwitzot, nem lepődik meg rajta, hogy az SS-osztag vezetői, Dickmann és Kahn képesek voltak parancsot adni ilyen rémtettre. Fiatal emberek voltak, akiket kora ifjúságuktól kezdve beoltottak a nácizmus és az SS torz szellemével. Dickmann egy nemzetiszocialista kadétiskola neveltje volt, bajtársai szerint a magánéletben kellemes modorú és jókedvű férfi. Jóval a Dordogne-on keresztül vezető út és a június 8-án kezdődő bevetés előtt Fraysinnat-le-Gelat-ban vezetett egy átfésülő akciót, amikor a *Das Reich* még Montaubanban állomásozott. Ekkor 400 polgári személyt gyülekeztetett a főtéren, nagyjából ugyanúgy, ahogyan később Oradourban. Felakasztott egy rémült öregasszonyt, aki rásütötte a vadászpuskáját a német betolakodókra, két unokahúgával együtt, akik a nénivel egy házban laktak. A házat felgyújtották, a nők holttestét pedig a lángok közé dobták. Tíz kiválasztott túszt Dickmann agyonlövetett, és amikor egy apa engedélyt kért, hogy utoljára megölelhesse még tizenöt éves fiát, az aljasul találékony Kahn együtt, egymás karjában lövette le őket.

Úgyszólván bizonyosnak látszik, hogy sem Lammerding tábornok, sem Stadler ezredes nem adott olyan parancsot Dickmann-nak, amelyről azt lehetne állítani, hogy felhatalmazta őt Oradour ártatlan lakóinak elpusztítására. Csakhogy Dickmann, tiszttársaival és altisztjeivel együtt az SS-nél töltött évei során, szinte rutinszerűen lövöldözött le polgári személyeket. Sperrle marsall 1944. február 3-án írta alá a franciaországi megszálló erőkhöz intézett hírhedt parancsát, amelyben kihirdette, hogy a támadás vagy az ellenszegülés legcsekélyebb jelére a legkönyörtelenebb magatartást kell tanúsítani a polgári szemé-

lyekkel szemben: „A tüzet azonnal visszonozni fogjuk... a házakat azonnal fel fogjuk gyújtani... Ha ezáltal ártatlan emberek szenvednek, az sajnálatos, de teljes egészében a terroristák bűne." Lammerding tábornok is több parancsot adott ki a „terroristák" által megszállt területeken a könyörtelen megtorlásra.

Soha egyetlen fölöttese sem fejtette ki Dickmann-nak vagy bajtársainak, hogy van egyfajta pontos erkölcsi és katonai határ, amelyet túllépve bizonyos számú kivégzés vagy gyújtogatás – mondjuk így – elfogadhatatlan. Fraysinnat-ban Dickmann tizenhárom embert öletett meg. Ezt úgy tekintették, hogy teljesítette kötelességét. Tulle-ben a hadosztály kilencvenkilenc embert akasztatott fel, anélkül, hogy egyetlen tiszt is fölvetette volna: álljunk meg, ez már ésszerűtlen. Miért gondolta volna hát Dickmann, hogy ha Oradourban megölet 648 embert, azt fölöttesei úgy fogják tekinteni, hogy túllépte hatáskörét?

Egyesek, akik járatlanok a pszichológiában, meglepőnek találják, hogy Dickmann katonái, köztük sok fiatal újonc, olyan készségesen hajtották végre június 10-én Dickmann iszonyú parancsát. Csakhogy az SS-eknek többnyire már előzőleg is voltak tapasztalataik civilek lelövöldözésében, ha kisebb számban is. Mint azt újra meg újra kimutatták, a háborúban a fő mozgató erő a társak példája, és az a félelem, hogy gyöngeséget árulunk el előttük. Ezt a mentalitást a leggroteszkebb formában éppen Oradour bizonyítja. Még a fiatal elzásziak, tehát féligmeddig az áldozatok honfitársai is könnyebbnek találták, hogy német bajtársaik mellett ők is meghúzzák a ravaszt, mint hogy kimutassák undorukat vagy visszariadjanak a mészárlástól. Attól féltek, ha ezt tennék, talán órákon belül maguk is egy kivégzőosztag előtt találnák magukat. Az SS belépésük pillanatától fogva bálványként állította fiatal újoncai elé a „keménységet." Ezzel tette őket a második világháború legfélelmetesebb harcosaivá, de az olyan perverziókkal, amilyen az 1944. június 10-i, a leggyűlöltebbekké is. Az SS újra és újra bebizonyította, hogy sem kötelességeiről alkotott elképzeléseinek, sem könyörtelenségének nincs határa. Beszámolómban nem sokat foglalkoztam az Oradourról szóló „különleges esetekkel": a csecsemővel, akit állítólag a pék kemencéjében égettek el; azzal, hogy a fűszerüzletben a németek pezsgőt bontottak, és harmonikaszó mellett várták, hogy a lángok elvégezzék munkájukat; a legelésző lóval, amelynek a kantárszára a halott Poutaraud kinyújtott kezében maradt. Azért nem foglalkoztam velük, mert,

mint minden iszonyatos eseménynek, Oradour történetének is kialakultak a maga érzelem fűtötte mítoszai. Egész sereg olyan történetet elhagytam, amelyek utólagos „kidolgozásról" árulkodtak. Pedig az SS történetének minden mozzanata arra mutat, hogy elképzelhetőleg a kemencében megsütött csecsemő története is igaz. Jómagam még harminchét év elteltével is kétségbeesetten remélem, hogy talán nem így történt.

Az Oradourt követő évek során hektárszámra töltötték meg a papírt és hordószámra pazarolták a tintát arra, hogy fényt vessenek azoknak az embereknek a lelkivilágára, akik ezeket a dolgokat elkövették. Ennek a tragédiának, még a többi iszonyú tragédia után is, amelyet a franciáknak a második világháború során el kellett szenvedniük, különlegesen lenyűgöző ereje volt. Idézek egy részletet az 1953-as bordeaux-i tárgyalás jegyzőkönyvéből, a Dickmann századának huszonegy embere ellen lefolytatott háborús bűnperből. A strasbourg-i Joseph Busch előbb a *Hitlerjugend* tagja lett, majd apja, aki lelkes náci volt, 1944 februárjában kényszerítette, hogy lépjen be az SS-be. Később, júliusban, Normandiában megszökött a *Das Reich* hadosztálytól.

„– Amikor egy kilométerre jártunk Oradourtól, az összes tisztet és altisztet előrehívták Dickmann őrnagyhoz és Kahn századoshoz, akik utasításokat adtak nekik.

– Miféle utasításokat? – kérdezte a bíróság elnöke.

– Mi nem hallottuk, hogy mit mondtak. De valamiféle papírokat is átadtak nekik.

– Aztán mi történt?

– Szakaszom egyenesen a piactérre hajtott. Az embereket, akikkel útközben találkoztunk, összeszedtük, aztán segítettünk őket csoportokra osztani, továbbá őrt álltunk mellettük. Ott voltam, amikor egy csoportot elvezettek Desourteaux csűrjébe. Azt a parancsot kaptuk, hogy lőjük le őket, amikor Kahn százados elsüti a pisztolyát.

– És maga lőtt rájuk?

– Igen, elnök úr, háromszor vagy négyszer.

– Maga tehát úgy engedelmeskedett a parancsoknak, mint valami gép, mint egy automata, amelyet valaki más működtet?

– Igen, elnök úr.

– Aztán mi történt?

– Hát, az emberek összeestek.

– Igen, de maga mit csinált ezután?

– Hát... apróját meg mindenfélét dobáltunk az emberekre.
– Ezek az emberek még éltek?
– Hát, lehet, hogy éltek, elnök úr. Én nem nagyon figyeltem oda... nem érdekelt különösebben.
– És meggyújtotta a tüzet?
– Igen, elnök úr.
– És aztán?
– Parancsot kaptunk, hogy menjünk a templomhoz, ahol engem őrszolgálatra osztottak be.
– Látott ott valamit?
– Igen. Két asszony jött, akik a gyerekeiket keresték. Azt mondtuk nekik, hogy tűnjenek el, különben agyonlövik őket. De aztán odajött Boos őrmester egy másik bajtársunkkal. Az asszonyokat behurcolták egy pajtába, és agyonlőtték őket."

Sohasem szabad azonban megfeledkeznünk arról, hogy bár Oradour kivételes rémtett volt a nyugati háború során, csak jelentéktelen példája annak, amit a német hadsereg 1941-től a keleti fronton fantasztikus méretekben művelt. Oroszország húszmillió háborús halottjából számtalan embert öltek meg ugyanolyan iszonyatos mészárlások során, mint az oradouri. Otto Dickmann is Oroszországban tanulta meg ezt a gyilkos mesterséget, ott szokott hozzá azokhoz a módszerekhez, amelyekkel a hitleri Németország hadat viselt.

Ennek bizonyítására érdemes idézni abból az interjúból, amelyet e könyv írása közben készítettem az SS egyik tisztjével (nem a *Das Reich,* hanem a *Totenkopf,* a Halálfejes hadosztályból). Elmondta nekem, hogy jóval a háború után találkozott egy SS veterán bajtársával, aki részt vett az oradouri mészárlásban. Az illető elmondta, mennyire meglepte az a nemzetközi felháborodás, ami a vérengzés hírét követte. Dickmann volt tisztje, bizalmasan, mint egyik régi SS a másiknak, azt mondta: „...ugyan, Herr Müller, a mi köreinkben ez semmiség volt."

Lammerding tábornok a háború után alárendeltje, Weidinger ezredes előtt megpróbálta mentegetni a maga és hadosztálya viselkedését. Ebből a levélből csak a hitelesség kedvéért érdemes idézni:

„Ahhoz, hogy megfosszuk a *maquisard*-okat a polgári lakosság támogatásától, rémületet kellett keltenünk. A gyógymód kegyetlen, de hát háború volt, és nincs az a hadsereg a világon, amelyik hasonló helyzetben mást csinált volna... Gondolom,

teljesen fölösleges arra hivatkoznom, hogy a genfi egyezmény formálisan tiltja a *franc-tireur*-akciókat, és figyelmeztet rá, hogy a fegyveres polgári személyeket agyon fogják lőni. Gondolom, hasonlóképpen céltalan arra hivatkoznom, hogy Sperrle tábornok... pontos utasításokat adott ki, amelyek szerint megtorlásokat kell végrehajtani azokon a területeken, ahol a polgári lakosság megtámadja a német katonaságot... A német hadsereg számára életről és halálról volt szó. Helyeslem is Dickmann akcióját, annyiban, amennyiben agyonlövette azokat a férfiakat, és fölgyújtatta azokat a házakat, ahol *maquisard*-ok bujkáltak, vagy amelyekben fegyvereket és lőszert tároltak, hiszen ez összhangban állt Sperrle tábornok parancsával. De Dickmann hagyta, hogy több száz asszony és gyerek elevenen megégjen a templomban, és ezt egyszerűen nem tudom elfogadni. Ez bűntett volt, elismerem."

Az volt.

Mi történt azután...

Azok, akik a *Das Reich* hadosztályból életben maradtak, a háború végéig Magyarországon és Ausztriában harcoltak, vállvetve a Harmadik Birodalom olyan menekültjeivel, mint az a drezdai tűzoltóegység, amelynek tagjai azt mondták, hogy otthon semmi hasznos tennivalójuk nem maradt. A fegyverletétel hírére egyes SS-ek úgy reagáltak, mint Ernst Krag rádiósa, aki golyót eresztett a rádiójába, azután a saját fejébe. Mások néha fél Európán keresztül próbáltak hazajutni. A szövetségesek legtöbbjüket összefogdosták és bebörtönözték. A franciák természetesen követelték a *Das Reich* életben maradt tagjainak kiadatását. Több százan bordeaux-i börtönhajókra kerültek, ők aztán a negyvenes évek végéig, az ötvenes évek elejéig várták tárgyalásukat vagy szabadon bocsátásukat. Otto Pohl, a fiatal páncélostiszt a börtön fogorvosának, Reichmann századosnak az asszisztense lett, aki korábban Tulle-ben szolgált a 95. biztonsági ezrednél. Pohl apját, a koncentrációs táborok hírhedt SS „felügyelő tábornokát" Nürnbergben felakasztották.

A 2. SS-páncéloshadosztály háborús bűnperei, amikor 1951-ben és 1953-ban végre lefolytatták őket, az érdekeltek közül senkit sem elégítettek ki. A *Der Führer* 1. zászlóaljának huszonegy tiszthelyettesét és közlegényét helyezték vád alá az oradouri mészárlásban való részvételükért. Csakhogy Dickmann meghalt, Kahnt pedig nem lehetett megtalálni. A magasabb rangú tiszteket, például Stadlert, nem állították bíróság elé.

Francia szempontból kissé kínos volt, hogy a vádlottak közül tizennégyen elzásziak voltak. A Franciaországgal újra egyesített Elzászban félelmetes tiltakozó mozgalom bontakozott ki. Az elzásziak hevesen bírálták a francia kormányt, amiért engedi, hogy olyan fiatal emberek kerüljenek bíróság elé, akiket szerintük „szinte ugyanannyira a nácizmus áldozatainak lehet tekinteni, mint az oradouri halottakat". A tizennégy közül egyébként hatan Normandiában átszöktek az angolokhoz, és mindent elmondtak, amit az oradouri mészárlásokról tudtak. Ketten később beálltak a francia Idegenlégióba, és Indokínában szolgáltak.

Hetekig tartó, hátborzongató tanúvallomások után a bor-

deaux-i katonai bíróság 1953. február 12-én hozott ítéletet. Egy elzászi önkéntest, Boos őrmestert halálra, kilenc további elzászit kényszermunkára, négyet börtönbüntetésre ítélt; egyikük büntetése sem haladta meg a nyolc évet. Egy Lenz nevű német híradóstisztet halálra ítéltek, egy németet fölmentettek, a többi öt vádlott tíz-tizenkét éves börtönbüntetést kapott. Negyvenkét további németet távollétében ítéltek halálra. Az erre következő vihar egész Franciaországot megrázta – egyrészt Oradour túlélői és áldozatainak rokonai tiltakoztak, felháborodva az enyhe ítéleteken, másrészt az elzásziak családtagjai, meg lévén győződve róla, hogy fiatal rokonaiknak a bűnbak szerepe jutott.

Mindezt végül megelégelte a francia kormány, amely gyönge volt, és küszködve próbálta újra megteremteni a nemzeti egységet. Boos kivételével a többi elzászi amnesztiában részesült, a két halálos ítéletet pedig felfüggesztették. Az elítélt hét német közül ötöt nyomban hazatelepítettek, mivel a tárgyalásra várva már régen letöltötték az idejüket.

A tulle-i akasztásokban játszott szerepéért csak három embert lehetett bíróság elé állítani: Heinrich Wulf őrnagyot, Otto Hoffot, a hóhért és Paulette Geisslert, a tolmácsot. Védelmük – az egyetlen elképzelhető védelem – azon alapult, hogy a kivégzések „sajnálatos, de jogos hadi cselekmények voltak". Schneid közlegény tanúvallomást tett saját szerepéről, de úgy érezte, hogy a bíróság félreértette a lényeget. „Kérdezze meg a bíróságot – kérte a tolmácsot –, tudják-e, mit jelentettek a parancsok a német hadseregben..." Wulfot tíz évre, Hoffot életfogytiglanra, Geisslert három évre ítélték. Hónapokon belül, 1952-ben mindhármukat szabadlábra helyezték.

Ha a bíróságok 1951-es és 1953-as ítéletei enyhének tűnnek, emlékeznünk kell a korszak hangulatára. Talán mindenekfölött ott volt az a zavaró tudat, hogy a leghírhedtebb alakok nem kerültek bíróság elé. Lammerding tábornokot és Kowatsch őrnagyot távollétükben halálra ítélték. Egyes SS-ek máig azt állítják, hogy Kowatsch elesett Normandiában, de sokáig mindenki tudta, hogy Lammerding él, méghozzá jól, mert virágzó gépgyára van Düsseldorfban. Annak idején eskü alatt tett írásos tanúvallomást küldött az Oradour-ügyet tárgyaló bíróságnak, aztán átmenetileg Schleswig-Holsteinben bujkált. Később átköltözött az amerikai megszállási övezetbe, amíg el nem csitult a hajtóvadászat, végül pedig visszatért Düsseldorfba, ahol haláláig, 1971-ig jómódban és biztonságban élt. Az angolok nem tettek semmit annak érdekében, hogy kiadják Lammerdinget

Pillanatfelvétel 1953-ból: a bordeaux-i tárgyalóterem.
A bűnökért senki sem fizetett

vagy más körözött nácikat a franciáknak, „hacsak nem volt vitathatatlan bizonyíték rá, hogy a vádlott gyilkosságot követett el". Lammerding esetében úgy vélték, okuk van ebben kételkedni.

A *Das Reich* azon tisztjei, akik túlélték a háborút, ma túlnyomórészt jómódú, életerős emberek: Weidinger, Stadler, Wulf, Stuckler, Krag és Kreutz, hogy csak a legmagasabb rangúakat említsük. Rendszeres kapcsolatot tartanak fönn egymással, és szenvedélyesen hangoztatják, hogy háborús szolgálatuk során semmi olyat nem cselekedtek, amiért szemrehányást kellene tenniük maguknak.

E könyv egyik legkiemelkedőbb alakja, Jean-Jacques Chapou, aki az FTP Tulle elleni támadását vezette, néhány hét múlva harc közben hősi halált halt. Walter Schmald hadnagyot július-

ban az ellenállók elfogták és agyonlőtték. Soleil, Georges Guingouin és Robert Noire; 1945 után fegyelmezetlenségük miatt nem vették fel őket a Francia Kommunista Pártba. Violette Szabót 1945 elején agyonlőtték a ravensbrücki koncentrációs táborban. Anastasie Indokínában esett el, Harry Peulevé túlélte Buchenwaldot.

Maurice Buckmasterből sikeres üzletember lett. George Hiller, ahogyan a háború előtt megfogadta magának, diplomáciai pályára lépett, és 1973-ban nagykövetként halt meg. Jacques Poirier és Peter Lake voltak azok, akiknek Brive városa 1944 augusztusában megadta magát, miközben George Starr és *maquisard*-jai behajtottak Toulouse-ba, amikor a németek kivonultak onnan. Jacques Poirier egy olajtársaság vezető tisztviselője lett, 1980-ban vonult nyugdíjba. Most egy párizsi lakásban él gyönyörű feleségével. André Malraux – mint ismeretes – miniszter lett, de Gaulle kulturális minisztere. Philippe de Gunzbourg báró ma is irigylésre méltó körülmények között él, és most is rajong Angliáért, bár siratja a szigetország hanyatlását. Peter Lake és a néhai George Starr konzuli tisztviselők lettek. A francia szekció számos tagja a háború után átkerült az angol titkosszolgálathoz.

René Jugie Brive mellett él egy nagy házban, amely teli van az Ellenállás dokumentumaival, és olyan szentimentális emléktárgyakkal, mint egy bugyorgránát, gyutacsok és egy Schmeisser géppisztoly. Marius Guedin tábornokként vonult nyugalomba a francia hadseregből. A Verlhac házaspár meghalt, de Bruék ma is ott laknak az elbűvölő St. Céré falucskában. Odette Bach és családja is él és virul Souillacban.

Michel de Bourbon herceg versailles-i házában él, amely teli van aggatva Európa királyi családjaiból származó rokonainak fényképeivel. Tommy Macpherson a felszabadulás után tüstént áthelyeztette magát Franciaországból Olaszországba, ahol további kalandokban vett részt. „Mac" Austin Dél-Karolinában él, Hilton Head szigetén. Rádiósát, Jack Berlint fölszentelték baptista lelkésznek.

John Tonkin, az SAS Bulbasket-csoportjának parancsnoka a háború után nem találta a helyét, folyton utazgatott, aztán részt vett egy antarktiszi expedícióban Paddy Mayne-nel, aki később szívrohamban meghalt. Tonkin ezután üzletember lett Ausztráliában. Sam Smithnek kávéháza van Liverpoolban, John Fielding pedig ingatlanügynök Norwichban. Peter Weaver visszavonultan él a dél-angliai tengerparton. Amédée Maingard,

aki 1980-ban halt meg, nagy üzleti vállalkozást épített ki szülőföldjén, Mauritiuson. Az említettek majd mindegyikét kitüntették 1944-es hőstetteiért.

Oradour-sur-Glane romjait úgy őrizték meg, ahogyan 1944. június 10-én maradtak – francia nemzeti emlékműként. Szomorúan szürke új falu épült fel a közelében; meglepő módon Madame Rouffranche ott töltötte élete hátralevő részét.

Tulle városában a látogató minden június 9-én azt látja, hogy az erkélyeket meg a lámpaoszlopokat teliaggatják szerpentinnel. Nem a várost akarják feldíszíteni. Azokat a helyeket jelölik így, ahol a *Das Reich* 1944-ben tulle-i polgárokat akasztott fel. Tulle nem felejt, pedig mostanában évről évre német turisták seregei vonulnak át Dordogne-on és Corrèze-en, szemmel láthatólag minden lelkiismeret-furdalás nélkül.

Tartalom

A szerző előszava 5

Prológus / *London és Franciaország, 1944. június 5–6.* 9

A 2. SS-páncéloshadosztály / *Montauban, Tarn-et-Garonne megye, 1944. május* 14

Az SOE / *A Baker Street* 34

Az SOE / *Dél-Franciaország* 56

Az északi út 91

Tulle / *A felszabadítás* 119

Tulle / *A szabadság ára* 133

A Jedburgh-csoportok 150

„Páncéloshadosztályokat pazarlás volna bevetni…" 166

Oradour / *„Gyors és tartós hatású tisztogatás…"* 183

„Túlbuzgalom" 205

Az SAS / *A Bulbasket-akció* 213

Normandia 243

Mi történt azután… 259

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója
83.1123/1 Zrínyi Nyomda
Felelős vezető Vágó Sándorné vezérigazgató
Képszerkesztő Fábri Magda
A borító Erdélyi János munkája
Műszaki vezető Bereczki Gábor
Műszaki szerkesztő Székffy Gyula
Terjedelme 15,8 (A/5) ív

30,– Ft

1944. június 8.: az angolszászok normandiai hídfőjétől 720 kilométerre délre, Montauban városában életre kel *Das Reich* SS-páncéloshadosztály. Rosszul felfegyverzett, a harcban gyakorlatlan fiatal férfiak és fekete kötényes parasztemberek veszik fel a harcot a mindent eltipró SS-ezredekkel. És bár sorra eltiporják őket is, a francia hősök valószínűleg mégis nagy szerepet játszottak a szövetségesek győzelmében: a *Das Reich* késve ért a hídfőhöz, ahol aztán bombazápor és pergőtűz pusztította el.
A fiatal angol szerző beszélt az egykori ellenállókkal, a londoni SOE szabotőrszervezet túlélőivel, sőt az életben maradt SS-tisztekkel is. Harmincöt évvel a háború után őszülő német férfiak fejtették ki, milyennek látják ma a Waffen SS „morálját" és „etikáját", amelyre most is büszkék. Igaz, amikor Tulle és Oradour kerül szóba, egyszeriben zárkózottak lesznek. A francia Ellenállás körképének ismertetésével párhuzamosan arról is olvashatunk, hogy Tulle és Oradour-sur-Glane mártírjai, és még nagyon sokan, ártatlanul pusztultak el. A mészárlásokért pedig nem bűnhődött meg senki.

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ